

SVĚTOVÁ ČETBA

v roce 1974

Lima Barreto:
SMUTNÝ KONEC SNAŽIVÉHO POLICARPA

Karl Kraus:
SOUDÍM ŽIVÉ I MRTVÉ

Leonid Leonov:
TEMNÉ VODY

Marie Majerová:
POVÍDKY O LÁSCE

Giambattista Marino:
POLIBKY

Nizámí:
NAUČENÍ KORUNNÍMU PRINCI

Alexandru Odobescu:
KNIHA O LOVU

Vladimír Odojevskij:
PORANĚNÉ SNY

Marcel Schwob:
KRÁL SE ZLATOU MASKOU

Ludwig Tieck:
ŽIVOT BÁSNÍKA

Xenofón:
ANABAZE

SVĚTOVÁ ČETBA

vychází v nakladatelství

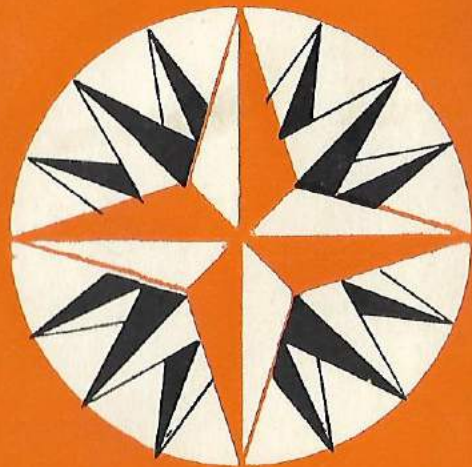
ODEON

13|34 — Cena tohoto kartonovaného svazku 13,50 Kčs

01 — 029 — 74

LIMA BARRETO
Smutný konec
snaživého Policarpa

Lima Barreto
SMUTNÝ KONEC
SNAŽIVÉHO POLICARPA

446

SVĚTOVÁ ČETBA SV. 446

ODEON

LIMA BARRETO

(celým jménem Afonso Henriques de Lima Barreto)

(13. 5. 1881 — 1. 11. 1922)

brazilský romanopisec, povídkář a fejetonista, svým životem i dílem spjatý s tehdejšími brazilským hlavním městem. V Rio de Janeiru se narodil, žil i zemřel. Jeho otec, povoláním sazeč, pocházel z portugalské rodiny, matka byla černoška. Předčasná smrt matčina, otcova duševní nemoc a starost o tři sourozence ho přiměly zanechat studii a přijmout místo písaře na ministerstvu války. Neustálé strádání a ústrky, jimž byl jako míšenec vystaven, v něm vyvolávaly pocity méněcennosti, proti nimž hledal úlevu v alkoholu. Jeho bohémský život společenského vydědění skončil předčasnou smrtí v naprosté tělesné zchátralosti.

Prvním vydaným dílem Limy Barreta byl satiricky účinný román o poměrech v brazilském tisku *Recordações do Escrivão Isafas Caminha* (Vzpomínky písaře I. C., 1909), následoval *Triste Fim de Policarpo Quaresma* (Smutný konec snaživého Policarpa, 1915) a téhož roku vycházel na pokračování v novinách i další román *Numa e a Ninfa* (Numa a nymfa). Jako všechny předchozí byl satiricky vyhrazen i román *Vida e Morte de M. J. Gonzaga de Sá* (Život a smrt M. J. G. de Sá, 1919), který však vznikl už r. 1906. V posledních třech letech života Lima Barreto v předtuše blízké smrti horečně pracoval, ale vydat stačil už jen povídkový soubor *Histórias e Sonhos* (Příběhy a sny, 1920). Teprve posmrtné vyšly knižně další jeho povídky, fejetony, kritiky a osobní konfese.

Lima Barreto

SMUTNÝ KONEC SNAŽIVÉHO POLICARPA

ODEON

Přeložila Jarmila Vojtíšková

Brazilský prozaik Afonso Henriques de Lima Barreto se narodil 13. května 1881 v Rio de Janeiru. Jeho otec, vzdělaný a šetlý sazeč, pocházel z portugalské rodiny, matčini předkové byli černí otroci. Otcovým snem bylo stát se lékařem, a když nemohl tuto touhu splnit, chtěl, aby se sociálně povznesl alespoň jeho syn; synova kariéra měla znamenat i jeho triumf nad společností, která opovrhovala lidmi nižšího postavení a jiné barvy pleti než bílé.

První léta života prožil Afonso Henriques v relativní pohodě. Nebylo mu však ani sedm let, když mu na tuberkulózu zemřela matka. Její péče a něha mu pak stále chyběla a snad právě touto ztrátou lze vysvětlit spisovatelovu trochu podivínskou povahu.

Afonso Henriques vystudoval gymnasium a podle otcova přání se měl stát inženýrem. Zapsal se na techniku, ale více času než v posluchárnách trávil v Národní knihovně, kde studoval filosofické spisy. Ouzduší školy mu nevyhovovalo. Skoro všichni kolegové měli bohaté rodiče a na špatně oblečeného synka prostého sazeče hleděli spatra. Tehdy mulat Afonso Henriques poznal, co to jsou třídní rozdíly a rasové předsudky. Viděl, jak synové bohatých a vlivných rodičů dostávají dobré známky, kdežto chudí studenti, jako byl on, jsou posuzováni nadmíru přísně. Neúspěchy u zkoušek si Lima Barreto vysvětloval zdáší profesorů, kteří ho — jak se mu zdálo — záměrně pokořovali a pronásledovali. Studijní nezdary vystupňovaly jeho komplex méněcennosti, jakož i pocit ukřivděnosti a odporu k nepřátelskému prostředí a vyvrcholily rozhodnutím zanechat ve třetím ročníku studií. K tomuto kroku přispělo i to, že zemřel jeho otec, stížený

duševní chorobou, takže se Afonso Henriques stal hlavou rodiny a musel se starat o své tři sourozence. Konkursem získal tehdy místo písaře na ministerstvu války, kde jako subalterní úředník setrval do roku 1919, kdy odešel do výslužby. Zpočátku tam plnil uzorné všechny povinnosti a snažil se přizpůsobit „úřednickým galejím“, které se mu z duše protivily. Později však nedokázal přemoci odpor k „doupěti mumii“ a svou práci zanedbával, zvláště když se mu několikrát stalo, že ho lidé pro jeho barvu pleti považovali za zřizence (což se hrdého Limy Barreta hluboce dotýkalo), a setkával se s potížemi pro svou literární činnost, v níž postupem času přibývá účelnosti.

Život Limy Barreta byl vcelku jednotvárný. Strávil jej skoro celý v rodném Rio de Janeiru, přesněji v předměstské časti brazilské metropole. Neměl to nikdy lehké — nepoznal chvíle oddechu či dovolené, chyběl mu čas a trpělivost na soustavné studium, jakživ neměl dost peněz ani jídla. Nakladatelé s ním až na světlé výjimky jednali povýšené a za literární činnost se mu až na několik příznivých recenzí nedostalo žádného uznání (marně se například pokoušel o členství v Brazilské akademii). Dlouholeté soužití s otcem, který trpěl stihomamem a halucinacemi, bylo velice kruté a přispělo k tomu, že zoufalý Afonso Henriques začal hledat útěchu v alkoholu. Byl si sice vědom toho, že pití podryvá jeho zdraví a energii, ale nebyl s to své zhoubné sklony potlačit. V posledních letech života proseděl celé dny a noci v krémách, jako vandrák a lidská troska se potloukal po riodejaneirských předměstích, několikrát musel být převezen do ústavu choromyslných. Ve čtyřiceti letech byl z něho stafec, toužící po „sladké rozkoši z objetí Smrti“. Ta 1. listopadu 1922 ukončila jeho životní strádání.

První literární pokusy Limy Barreta se datují z jeho studentských let, kdy na sebe upozornil satirickými výpady proti neoblíbeným profesorům, kteří se mu pak za jeho posměšky mstili a ztěžovali mu studium. Na počátku své lite-

rární dráhy nevěděl, jakým směrem se ubírat. Plánoval hned několik děl najednou a rozhodoval se mezi dramatem, esejem a románem. Chtěl také napsat dějiny otroctví v Brazílii. Roku 1907 založil časopis Floreal. V té době píše do různých esemérních časopisů, které mu jsou vždy milejší než tisk tlumočící názory vládnoucích vrstev. Roku 1909 mu vychází první kniha — Vzpomínky písaře Isaiase Caminhy (Recordações do Escrivão Isaias Caminha).

Neznámý autor marně hledal nakladatele v Brazílii a nakonec jej našel v Portugalsku. Nezáměr brazilských nakladatelů je vysvětlitelný nejen tím, že šlo o debutanta, nad kterým nedržel ochrannou ruku žádný brazilský literát či mecenáš, ale hlavně námětem knihy. Je to totiž příběh inteligentního, hodného a ctižádostivého mladíka, který se nemůže prosadit proto, že není běloch. Neztroskotává tedy vlivem své neschopnosti, nýbrž předsudků, které vládnu ve společnosti, v níž žije. Isaias Caminha je duchovním dvojníkem Limy Barreta, který jako mulat také trpěl rasovou diskriminací (okřídlený je jeho výrok: „Je smutné nebyt bělochem!“). Druhá část díla, jež vyvolala pobouření, má ráz téměř pamfletový; je to drsná satira na tehdejší brazilský tisk, jmenovitě na list Correio da Manhã, na korupci, která v jeho redakci bujela, na nízkou intelektuální úroveň jeho redaktorů apod. Tento klíčový román snad nejlépe z celé autorovy tvorby odhaluje spisovatelovo nitro, jeho touhy, neklid, starosti, ale i poměry v prvních letech brazilské republiky. Sám tvůrce o něm říká, že to je „kniha nevyrovnaná, úmyslně špatně napsaná, někdy brutální, ale vždy upřímná“. Setkala se sice s uznáním významného a náročného literárního historika José Veríssima, ale vcelku ji kritika bojkotovala. Postižený list je v bojkotu důsledný dodnes — dosud ani jednou nesměla v tomto deníku padnout sebemenší zmínka o existenci spisovatele jménem Lima Barreto.

Také při hledání nakladatele pro svůj druhý román Smutný konec snaživého Policarpa (Triste Fim de Poli-

carpo Quaresma) narážel Lima Barreto na nepochopení a pottže a nakonec si přes svou chudobu musel knižní vydání (1915) financovat sám. Marné pátrání po nakladateli ochotném toto dílo vydat trvalo od roku 1911, kdy román od 11. srpna do 19. října vycházel v *Jornal do Comércio*. Vznikl za pouhé tři měsíce. Při psaní tohoto díla autor jako by byl ovládnán jakousi tajemnou silou, která mu ani na jeden den nedovolila přerušit horečnou tvorbu. Román o brazilském Donu Quijotovi, o nenapravitelném snilkovi a nevyléčitelném idealistovi, a zároveň satira na lidi a zvyky prostředí, v němž Lima Barreto pracoval jako úředník, došel příznivého ohlasu kritiky (jen *Correio da Manhã* ovšem zarputile mlčel), která u tohoto díla oceňovala jeho opravdovost a lidskost. Po autorově smrti se na tuto knihu a na Lima Barreta nadlouho zapomnělo, takže další vydání je až z roku 1943; poté vyšlo dílo dvakrát roku 1948 a pak v roce 1956.

Třetí román Limy Barreta, *Numa a nymfa* (*Numa e a Ninfa*), vyšel na pokračování roku 1915 v deníku *A Noite*. Je to další autorova satira na zákulisí politického života, na dobové politické mravy, na kariérismus, který dovoluje dosáhnout vynikajícího postavení bezvýznamným, směšným a nevzdělaným jedincům. Významný kritik João Ribeiro hodnotil toto dílo po jeho vydání jako „studii o společenském a politickém životě naší doby“, jako „jednu ze vzácných knih, které věrohodně, ne-li přímo věrně zachycují neřesti a zvyky politického života naší společnosti“.

Satiricky vyhrocen je rovněž román *Život a smrt* *Manuela Joaquina Gonzagy de Sá* (*Vida e Morte de M. J. Gonzaga de Sá*) — čtvrtý, jež Lima Barreto uveřejnil (1919), ač jde vlastně o jeho románovou prvotinu, vzniklou roku 1906. Vzal si tam na mušku mimo jiné tehdejší poměry v ministerstvu zahraničních věcí a varoval před nepromyšlenými zásahy starostů a spekulantů, porušujícími typický ráz brazilského hlavního města.

Třetím svazkem autorových konfesí (po *Vzpomínkách*

písaře Isaíase Caminhy a *Životu a smrti* *M. J. Gonzagy de Sá*) se měl stát *Hřbitov živých* (*O Cemitério dos Vivos*), publikovaný zčásti roku 1921. Mohl být vyvrcholením spisovatelovy tvorby, zaměřené z velké části k objasňování jeho vlastní složité osobnosti. Nedostatek peněz, který Limu Barreta nutil k tomu, aby si vydělával a rozptyloval se psaním do novin, nemírné požívání pálenky i rozrušení nad otcovou smrtí však znemožnily dokončení díla.

Předtucha blížící se smrti vybičovala Limu Barreta k horečné literární činnosti, takže v letech 1920—1922 dokončil neméně než pět knih: povídky *Příběhy a sny* (*Histórias e Sonhos*), články a fejetony *Marginálie* (*Marginália*) a *Trhy a pouti* (*Feiras e Mafuás*), soubor článků *Nicotnosti* (*Bagatelas*) a román *Clara dos Anjos*. Jen první z uvedených děl však vyšlo za autorova života (1920). *Clara dos Anjos* — příběh mladé mulatky, dcery předměstského listonoše, kterou oklame, svede a posléze odvrhne mladík vyššího společenského postavení, než jaké má ona — je torzem mnohem rozsáhlejšího díla, které chtěl autor napsat již v prvních letech své literární činnosti.

Značnou důležitost pro pochopení autorových názorů mají zmíněné *Nicotnosti*, články většinou s politickým nádechem, uveřejňované převážně časopisecky v letech 1918—1920 (do knižní podoby byly shrnuty poprvé 1923). V nich Lima Barreto komentuje události, ke kterým docházelo v Brazílii i ve světě koncem první světové války a v údobí bezprostředně po ní následujícím. Řada z nich má ostře satirický ráz. Autor v nich se sympatiemi píše např. o Velké říjnové revoluci a o stávkovém hnutí v Brazílii, vystupuje proti buržoazii a kapitalistům, proti válce, povinné vojenské službě, německému militarismu, zdůrazňuje nutnost pozemkové reformy ve své vlasti, zaujímá postoj k černošskému problému v USA a vztahu této mocnosti k jiným zemím apod.

Tím ovšem není výčet autorových děl vyčerpán. Lima Barreto napsal desítky povídek (k nejznámějším patří *Nová*

Kalifornie a Muž, jenž uměl javansky), svazek fejetonů karikujících neexistující zemi, která značně připomíná Brazílii, Kocourkovští (*Os Bruzundangas*), satirické a folkloristické čtyři Události v Šunkovém království (*Coisas do Reino do Jambon*), články a fejetony shrnuté do knížky Městský život (*Vida Urbana*). V sedmnáctisvazkových sebraných spisech, které roku 1956 uspořádal brazilský literární historik Francisco de Assis Barbosa a jež vydalo sãopaulské nakl. *Brasiliense*, nacházíme též knihu Dojmy z četby (*Impressões de Leitura*) a dvoudílný soubor *Korrespondence* (*Correspondência*).

O nejlepší a největší části díla Limy Barreta se dá říci, že to je dlouhá a nepřetržitá řada osobních vyznání. Je tedy tvorba tohoto spisovatele nejlepším pramenem k poznání jeho povahových vlastností i názorů.

Lima Barreto byl člověk na povrchu drsný a sarkastický, ale ve skutečnosti citlivý a něhyplný, se sklonem k mysticismu. Měl pochopení pro utrpení druhého, choval sympatie k slabým a utlačovaným, zejména k mulatům a černochům. Miloval neafektované, prosté lidi, nenáviděl domýšlivce a kariéristy. Byl opakem marnivce a oportunisty. Opovrhoval konvencemi, nad nikoho se nevyvyšoval, s obdivuhodnou nebojcností a upřímností projevovat své názory. Komplex vyvolaný barvou pleti a skromným společenským původem i postavením vystupňoval jeho hrdost, nedůvěřivost, melancholičnost a skepticismus. Ustavičné konflikty s prostředím, v kterém žil, přivodily jeho četné duševní krize, celé hodiny a dny zoufalství a beznaděje. Vědomí vlastních charakterových hodnot a literárního nadání mu nedovolovalo poklonkovat před mocnými tohoto světa. S rozkoší téměř exhibicionistickou připomínal ve svých dílech barvu své pleti, svou chudobu, bázlivost a stud před ženami, svoje záchvaty šílenství, zálibu v alkoholu, otcovu nemoc.

Zmíněné lidské vlastnosti se promítly i do jeho literární tvorby. Lima Barreto byl spisovatel zakládající si na své

nezdvíslosti, na tom, že nepatří k žádné skupině. Jeho tvorba je povýtce nekonvenční, neakademická. Je projevem autorova vyhraněného postoje k prostředí, které ho dusilo, zbraní proti vadám společnosti, nástrojem akce. Literatura má pro něho smysl reformátorský, jen angažovaná tvorba má podle něho své oprávnění. Lima Barreto vystupuje stejně proti naturalismu jako proti helénofilskému parnasismu, bezobsažnému formalismu i proti modernismu, který se zformoval v Brazílii nedlouho před autorovým skolem a jež Lima Barreto nepochopil. Pojem „umění pro umění“ je tomuto proletářsky žijícímu spisovateli naprosto cizí. Jeho literární tvorba, významující se sociálním a kritickým zaměřením, obrací se zprvu proti vládcům tehdejší literatury a žurnalistiky, později proti všemocným politikům, proti malosti, byrokracii, militarismu, bezduchému napodobování ciziny. Tainovsko-brunetiěrovské estetické ideály jeho mládků, ovlivněného silně i slovesností ruskou, jmenovitě Dostojevským, jsou během času překryty bojovými záměry pamfletisty. Literatura nemá být jen kratochvílí, nesmí se stát nástrojem potěšení pro boháče. Na věci, lidi i události mívá Lima Barreto názory často velmi osobité, někdy až kruté, ale vždy poctivé a upřímné. Snaží se vždy co nejhluběji proniknout do mentality lidí (jen u žen se mu to nedaří, neboť se v nich nevyzná, a proto ženské postavy bývají v jeho dílech vylíčeny mde a bezbarvě).

Ve svých politických názorech dospěl Lima Barreto až k socialismu. Jeho světový názor nebyl však vyhraněný — k tomu mu chybělo hlubší filosofické vzdělání. Byl to eklektik, který čerpal z pozitivismu, spencerovského liberalismu a kropotkinovského anarchismu a sympatizoval s marxismem. Jeho revolučnost se vybějela v bojovně politických článcích a ve vzrušených debatách. V praxi odmítal násilí i aktivní politický boj. Sám proto zůstával stranou angažované politické činnosti.

Rozsáhlé dílo Limy Barreta, mnohdy nedoceňované pro svou kompoziční nepropracovanost a nevyváženost a málo

vytříbený jazyk (v důsledku ustavičného chvatu, s jakým musel celý život psát), zaujímá svérázné a ojedinělé postavení v brazilském písemnictví. Vndší do něho ostře vyhraněný sociální tón a má vedle hodnot estetických i význam dokumentární. Je to dojemný a věrohodný, hluboce lidský a dramatický dokument o životě a problémech Brazílie a jeho lidu v prvních desetiletích brazilské republiky (vyhlášené roku 1889) a zejména Rio de Janeiro, jehož byl Lima Barreto neúprosným kritikem a nadšeným opěvovatelem.

Zdeněk Hampl

SMUTNÝ KONEC SNAŽIVÉHO POLICARPA

Le grand inconvénient de la vie réelle et ce qui la rend insupportable à l'homme supérieur, c'est que, si l'on y transporte les principes de l'idéal, les qualités deviennent des défauts, si bien que fort souvent l'homme accompli y réussit moins bien que celui qui a pour mobiles l'égoïsme ou la routine vulgaire.

Renan, *Marc-Aurèle*

ČÁST PRVNÍ

I

Lekce na kytaru

Policarpo Quaresma, známý spíše jako major Quaresma, vrátil se domů jako obvykle ve čtyři hodiny patnáct minut odpoledne. Tak to chodilo už hodně přes dvacet let. Po odchodu z válečného arzenálu, kde byl zaměstnán jako podsekretář, procházel obchody, koupil nějaké ovoce, někdy sýr a nikdy nezapomněl na chleba ve francouzském pekařství.

Tyto pochůzky mu netrvaly ani hodinu, takže přesně ve tři čtyřicet nastupoval do tramvaje a ve čtyři patnáct překročil práh svého domu v odlehlé ulici svatého Januaria, tak přesně, jako by byla vyšla hvězda či nastalo zatmění, zkrátka jako nějaký jev matematicky určený, předvídaný a předpověděný.

Sousedé už tyto jeho zvyky znali, a proto v domě kapitána Cláudia, kde se večerelo o půl páté, hned jak ho viděli přecházet, volávala paní na služebnou: „Podívej, Alice, už je čas, major Quaresma už šel kolem.“

A tak to šlo každý den již skoro třicet let. Major Quaresma bydlel ve vlastním domě; kromě svého platu měl ještě jiné příjmy, takže mohl vést nákladnější život, než mu dovoľoval jeho úřednický plat, a proto byl všemi sousedy ctěn a vážen jako člověk zámožný.

Nikoho nepřijímal, žil v klášterní odloučenosti, třebaže byl zdvořilý k sousedům, kteří ho považovali za podivína a mrzouta. Neměl v okolí přátele ani nepřátele a jediný člověk, který ho neměl rád, byl doktor Segadas, známý místní praktický lékař, který se nemohl smířit s tím, že Quaresma má knihy: „K čemu, když nemá akademický titul? To je domýšlivost!“

Podsekretář sice nikomu své knihy neukazoval, ale když se otevřela okna místnosti, v níž měl knihovnu, byly i z ulice vidět regály přeplněné odshora až dolů.

To byly tedy jeho zvyky; poslední dobou se však trochu pozměnily, a to vyvolávalo ve čtvrti různé dohady. Kromě přítele Vicenta a jeho dcery, což byly jediné osoby, jež ho až dosud navštěvovaly, bylo vidět vstupovat do jeho domu třikrát týdně v určité dny malého bledého a hubeného pána s kytarou, pečlivě zabalenou v semišovém pouzdře. Hned napoprvé vzbudily tyto návštěvy u sousedů zvědavost. Kytara v tak úctyhodném domě! Co se to děje?

A pěkně začerstva vyzvala jedna z nejhezčích majorových sousedek svou přítelkyni na vycházku a obě promarnily mnoho času procházením sem a tam, a vždy když šly kolem oken podivínského podsekretáře, řádně natahovaly krk.

Jejich výzvědy nebyly marné. Major seděl na pohovce vedle neznámého muže, svíral to *ušlechtilé dřevo*, jako by hrál, a pozorně naslouchal. „Podívejte se, pane majore, takhle.“ A struny se zvolna rozechvěly; učitel ihned vykládal: „To je dé, naučil jste se to?“

Nebylo však zapotřebí nic rozhlašovat; sousedé brzy poznali, že se major učí hrát na kytaru. Ale co je to za nápad? Takový vážný člověk a pustí se do takové klukoviny!

Jednoho slunečného odpoledne, kdy březnové slunce nemilosrdně pálí, zaplnila se kolem čtvrté hodiny rychle a náhle z obou stran všechna okna v jinak pusté ulici svatého Januaria. Dokonce i děvčata z domu generálova stála v oknech! Co se to děje? Jdou vojáci? Nebo hoří? Nic takového: major Quaresma stoupal ulicí se sklopenou hlavou, drobnými kroky jako zapřažený mezek, a pod paží držel kytaru, ten nástroj prostopášníků.

Je sice pravda, že kytara byla slušně zabalena do papíru,

ale obal její formy zcela nezakrýval. Vzhledem k této skandální skutečnosti poklesla trochu úcta i vážnost, kterou dosud major Policarpo Quaresma v okolí svého bydliště požíval. Říkali: „Popadlo ho to, blázna!“ On však klidně pokračoval ve svých lekcích, poněvadž pokles oné úcty ani nezpozoroval.

Quaresma byl malý hubený člověk, nosil cvikr, vždycky se díval do země, když ale na něco nebo na někoho pohlédl, zářily mu oči za skly tak pronikavě, že to vypadalo, jako když chce vniknout zpytované osobě nebo věci až do duše.

Přesto měl oči vždy sklopené k zemi, jako by se dával věst špičkou svého vousu, zdobícího mu bradu. Oblékal se do fraku, černého, modrého nebo šedého, z pruhovaného sukna, ale vždycky to byl frak, a jen zřídka mu chyběl na hlavě vysoký cylindr s úzkým okrajem, zhotovený podle staré módy, kterou přesně znal.

Když přišel onoho dne domů, otevřela mu dveře sestra a otázala se:

„Chceš hned večeřít?“

„Ještě ne. Počkej chvíli, dnes s námi přijde povečeřet Ricardo.“

„Policarpo, měj přece rozum! Ty, takový vážný starší člověk v dobrém postavení, a spolčíš se s takovým potulným zpěvákem, jakýmsi šarlatánem — to není hezké!“

Major odložil slunečník — starodávný slunečník s dřevěnou holí a s držadlem vykládaným malými perleťovými kosočtverečky — a odpověděl:

„Velice se mýlíš, sestřičko. Je to předsudek, domnívat se, že každý člověk hrající na kytaru je vyvrhel. Písnička je nejčistší výraz národní poezie a kytara je pro ni nejvhodnější nástroj. My jsme tento druh hudby zavrhlí, ale v minulém století jej v Lisaboně uvedl ve vážnost páter Caldas — a jeho posluchači byli šlechtici. Též významný Angličan Beckford jej velmi vychvaluje.“

„Ale to bylo kdysi, a teď...“

„Co na tom, Adelaido? Je důležité, abychom nenechali vymřít naše tradice, zvyky skutečně národní...“

„Nu dobrá, Policarpo, nechci se s tebou přít, pokračuj tedy ve své vášni.“

Major odešel do vedlejší místnosti a jeho sestra zašla do zadní části domu. Quaresma se svlékl, umyl, vzal si domácí oděv a vešel do knihovny, kde se posadil do houpací židle, aby si odpočinul.

Byla to velká místnost s okny do postranní ulice, a celá byla zastavěna železnými regály.

Bylo jich asi deset, každý se čtyřmi příhrádkami, kromě několika menších, kde stály svazky většího formátu. Kdo by byl pozorně prozkoumal tuto velkou sbírku knih, byl by užasl nad vnitřní hodnotou všeho, co zde bylo nashromážděno.

Pokud šlo o krásnou literaturu, byli zde pouze autoři národní nebo za takové považovaní: Bento Teixeira, Gregório de Matos, Basílio da Gama, Santa Rita Durão, José de Alencar (celý), Macedo, Gonçalves Dias (celý) kromě mnoha jiných. Mohli jste být jisti, že ani jediný z přibližně asi osmdesáti národních či zdomácnělých autorů v majorových regálech nechybí.

Knih pojednávajících o brazilských dějinách zde bylo též mnoho: kronikáři Gabriel Soares a Gandavo; Rocha Pita, Vicente do Salvador, Armitage, Aires do Casal, Pereira da Silva, Handelmann (*Geschichte von Brasilien*), Melo Morais, Capistrano de Abreu, Southey, Varnhagen kromě ostatních vzácnějších či méně slavných. A pak, jaká bohatá sbírka cestopisů a knih o průzkumných výpravách! Byli zde Hans Staden, Jean de Léry, Saint-Hilaire, Martius, princ de Neuwied, John Mawe, von Eschwege, Agassiz, Couto de Magalhães, a jestliže jste tam našli i Darwina, Freycineta, Cooka, Bougainvilla a dokonce i znamenitého Pigafettu, kronikáře Magalhãesovy cesty,

bylo to proto, že se všichni tito cestopisci stručně či obšírněji zmiňovali ve svých dílech o Brazílii.

Kromě toho tam byly v různých řečech knihy pomocné: slovníky, rozličné příručky, encyklopedie a učebnice.

Je zřejmé, že Quaresmova záliba pro Magalhãesovu a Pôrto Alegrovu poetiku nevyvěřala jen z jeho absolutní neznalosti evropských literárních jazyků; naopak, major uměl docela slušně francouzsky, anglicky a německy, a i když těmito jazyky nemluvil, mohl je dobře číst a plynule překládat. Důvod toho všeho spočíval v jeho soukromé zálibě, v silném citu, ovládajícím celý jeho život. Policarpo byl vlastenec. Už v mládí, v takových dvaceti letech, zachvátila láska k vlasti celou jeho bytost. Nebyla to láska obyčejná, prázdná a mnohomluvná; byl to cit vážný, hluboký a vše strhující. Žádná politická nebo úřední ctižádost; to, oč Quaresma usiloval, či lépe to, oč ho jeho vlastenectví nutilo usilovat, bylo dokonalé poznání Brazílie, jež by mu umožnilo hloubat o jejím bohatství, aby pak mohl s úplnou znalostí všech okolností navrhnout nápravu současného stavu a další postupná opatření.

Ani se přesně nevědělo, kde se narodil, jistě to však nebylo ani v São Paulu, ani v Rio Grande do Sul, či v Pará. Byl by na omylu ten, kdo by předpokládal, že dává přednost určitému kraji; Quaresma byl především Brazílec. Nechoval náklonnost pro tu nebo onu část své země, právě tak jako to, co rozechvívalo jeho srdce, nebyly pouze jižní pampy s pasoucím se dobytčím, nebyla to sãopaulská káva ani minaské zlato a diamanty, nebyla to krása Guanabarského zálivu ani výška vodopádu Paula Afonsa, nebyla to básnická inspirace Gonçalvesse Diase nebo prudkost Andrada Nevese — bylo to všecko toto dohromady, proluté a spojené pod hvězdnatou vlajkou s Jižním křížem.

Hned v osmnácti letech chtěl být vojákem, ale zdravotní komise ho uznala neschopným. Mrzelo ho to, trpěl tím,

avšak nevinil z toho vlast. Vláda byla liberální, z něho se stal konzervatívec a více než kdy jindy miloval „zemi, která ho zrodila“. Když mu bylo znemožněno rozvinout své schopnosti ve vojenských hodnostech, našel si zaměstnání ve správním úřadě a z jeho odborů vyvolil vojenský.

Tam se cítil doma. Mezi vojáky, děly, veterány, množstvím kil prachu, mezi názvy pušek a odborných dělostřeleckých výrazů vdechoval denně onen dech války, odvahy, vítězství a slávy, což je v podstatě dech Vlasti.

Ve volných chvílích ještě studoval, ale základem jeho studií vždy byla vlast, ve svém přírodním bohatství, v dějinách, zeměpise, ve své literatuře a politice. Quaresma znal všechny druhy nerostů, rostlin a zvířat vyskytujících se v Brazílii; znal cenu zlata a diamantů vyvážených z Minas Gerais, věděl vše o válkách s Holanďany a o bitvách s Paraguayí, znal prameny a toky všech řek. Divoce a vášnivě obhajoval vznešené prvenství Amazonky mezi všemi ostatními řekami světa. Byl by neváhal za tím účelem zkrátit o několik kilometrů tok Nilu, a byl to právě tento rival „jeho“ řeky, jenž mu působil starosti. Běda tomu, kdo se před ním o něm zmíní! Jakmile se hovořilo o délce Amazonky ve srovnání s Nilem, tu se major, obvykle klidný a jemný, rozčilil a ani nevybíral slova.

Byl tomu již rok, co se věnoval studiu jazyka tupi-guarani. Každé ráno, dříve než „jitřenka uvolnila svými růžovými prsty cestu zlatému vozu slunečnímu“, zabýval se až do snídaně Montoyovým *Arte y diccionario de la lengua guaraní o más bien tupí* a studoval vášnivě a vytrvale řeč domorodců. Když se v úřadě drobní úředníci a písaři dověděli o tomto jeho studiu starého indiánského jazyka, začali mu z neznámého důvodu říkat Ubiražara. Jednou písař Azevedo při zapisování prezenze v rozrčitosti, aniž se podíval, kdo mu stojí za zády, trochu drze poznamenal: „Už sis všiml, že se dnes Ubiražara opozdil?“

V arzenále si Quaresmy vážili: jeho věk i vědomosti

a skromnost i čestnost jeho života získávaly mu u všech úctu. I když vycítil, že přezdívkou patří jemu, ovládl se a neodpověděl urážlivě. Napřímil se, posunul si cvikr a s pozdviženým ukazováčkem řekl:

„Pane Azevedo, nebuďte lehkovážný a nechtějte zesměšňovat ty, kdo v tichosti pracují pro velikost a povznesení Vlasti.“

Toho dne major hovořil málo. V přestávce při pití kávy bývalo jeho zvykem, že svým druhům předával výtěžky svých studií a vykládal jim o objevech, jež ve své pracovní učinil o národním bohatství. Jednou to byla nafta, o níž se kdesi dočetl, že byla objevena v Bahii; podruhé to byl nový druh gumovníku, rostoucího na řece Pardo v Mato Grossu; jindy jim opět vykládal o nějakém vědci, věhlasném učenci, jehož prababička byla Brazílka. A když neměl po ruce žádný objev, pouštěl se do zeměpisu, vypočítával říční toky, jejich splavnost, a upozorňoval na nepatrné úpravy, jež potřebují, aby se hodily k provozu od ústí až k pramenům. Miloval nadevšecko řeky; hory ho nezajímaly. Snad jen nízké...

Kolegové mu uctivě naslouchali a nikdo, leda ten Azevedo, by se mu byl do očí neodvážil něco namítnout nebo zavtipkovat. Když se k nim však obrátil zády, odškodňovali se za tu otravu a posmívali se mu: „Tenhle Quaresma! Takový otrava! Myslí si, že jsme školáci... K čertu! Neumí mluvit o ničem jiném.“

Tímto způsobem trávil polovinu svého života v úřadě, kde ho nechápali, a druhou polovinu doma, kde mu taky nikdo nerozuměl. Toho dne, co ho nazvali Ubiražarou, zůstal Quaresma odměřený a zamlklý a promluvil, až když si v umývárně, sousedící s jeho úřadovnou, myl při odchodu ruce a kdosi s povzdechem prohodil: „Ach bože, kdy budu moci jet do Evropy!“ Tu se major neovládl, pozvedl zrak, upevnil si cvikr a řekl přátelsky, ale důrazně: „Nevděčníku! Máš tak krásnou a bohatou zemi, a chceš

jezdit jinam! To já, kdybych jednou mohl, procestoval bych tu svou křížem krážem!"

Druhý mu na to namítl, že tady jsou jen zimnice a komáři; major mu to vyvracel statistikami a obšírně dokazoval, že povodí Amazonky má nejlepší klima v celé zemi. Pomlouvají je pouze nešťastní, kteří tam onemocní...

Takový byl tedy major Policarpo Quaresma, který se právě vrátil domů, ve čtyři patnáct odpoledne, přesně na minutu jako každodenně s výjimkou nedělí, tak přesně, že to připomínalo východ hvězdy či zatmění.

Jinak to byl člověk jako všichni ostatní vyjma těch, kteří touží po politické kariéře nebo po bohatství, neboť těchto ambic neměl Quaresma ani sebedí.

Jak tak major seděl na houpací židli uprostřed knihovny a očekával svého hosta, otevřel knihu a začal číst. Byl to starý Rocha Pita, nadšeně a květnatě se vyjadřující Rocha Pita v díle *Dějiny portugalské Ameriky*. Quaresma četl právě ono slavné souvětí: „V žádném jiném kraji není tak jasná klidná obloha ani krásněji nevychází jitřenka; na žádné jiné polokouli nezáří sluneční paprsky zlatověji..." ale nedočel do konce. Někdo zaklepal na dveře. Šel sám otevřít.

„Zpozdl jsem se, pane majore?“ otázal se návštěvník.

„Ale ne. Jdeš právě včas.“

Do domu majora Quaresmy vstoupil pan Ricardo Coração dos Outros, člověk proslavený tím, že dovedně zpíval lidové popěvky a hrál na kytaru. Zpočátku se jeho věhlas omezoval jen na jedno menší předměstí, kde vystupoval na „večírcích“ se svou kytarou jako Paganini se svými houslemi při vévodských slavnostech; zakrátko se však jeho pověst rozšířila po všech předměstích, rostla a upevňovala se, až si ji tam nakonec zcela přivlastnili. Nesmíme se však domnívat, že Ricardo byl jen tak ledajaký lidový zpěvák, nějaký fušer. To ne; Ricardo Coração dos Outros byl umělec, který mohl docházet i do nejlepších rodin

z předměstských čtvrtí, a ještě si to pokládaly za čest. Téměř na každý večer byl někam pozván. Ať to bylo u poručíka Marqueze, doktora Bulhõese nebo u pana Castra, vždycky byla jeho přítomnost naléhavě vyžádána a náležitě oceněna. Doktor Bulhões choval dokonce k Ricardovi zvláštní obdiv, úplně o něm blouznil, a když tento trubadúr zpíval, byl doktor Bulhões v extázi. „Mám strašně rád zpěv,“ řekl doktor jednou ve vlaku, „ale jen dvě osoby mě uspokojují, Tamagno a Ricardo.“ Tento doktor měl v předměstích dobré jméno, ne však jako lékař, protože nepředepsal ani ricinový olej, zato jako odborník v telegrafním zákonodárství, neboť byl sekčním šéfem na Ministerstvu pošt a telegrafů.

A tak Ricardo Coração dos Outros požíval všeobecné úcty předměstské honorace. Je to zvláštní druh společnosti, která je honorací pouze v předměstích. Skládá se obvykle z veřejných zaměstnanců, drobných obchodníků, z lékařů s malou klientelou, důstojníků různých zbraní; je to prostě smetánka, která se pohybuje v polorozpadlých ulicích těchto odlehklých končin stejně jako při slavnostech a plesích, a to s větší vervou než měšťané v Petrópolisu a Botafogu. Jen tam se na plesích, různých oslavách a na ulicích stává, že když někdo z příslušníků této třídy spatří takové všelijaké individuum, změří si ho pomalu od hlavy až k patě, jako by chtěl říci: zastav se u mne a já ti dám talíř polévky. Pýcha předměstské aristokracie spočívá totiž v tom, že má každodenně oběd i večeri, hodně fazolí, sušeného masa i dušeného se zeleninou — a v tom se podle jejího názoru projevuje vznešenost, vysoká úroveň a uhlazené mravy.

Jakmile však opustí svá předměstí a ocitne se v ulici Ouvidor, v divadlech nebo při velkých slavnostech ve středu města, ztrácí se, mizí, ba dokonce bledne krása jejích žen a dcer, jež téměř denně oslňují hezké kavalíry nekonečných každodenních plesů ve svém bydlišti.

Ricardo se už nabažil slávy být básníkem a zpěvákem této zvláštní aristokracie a přešel blíže ke středu města. Jeho pověst pronikla už do čtvrti São Cristóvão, a brzy (jak doufal) ho pozvou i z Botafoga, protože se o něm psalo už v novinách a rozebíral se dosah jeho díla a básnického umění...

Co však přišel dělat sem, do domu člověka s tak vysokými cíli a tak přísných zvyků? Není to těžké uhadnout. Jistě nepřišel pomáhat majorovi v jeho studiu geologickém, básnickém, mineralogickém či při studiu brazilských dějin.

Jak sousedé správně předpokládali, chodil sem Coração dos Outros vyučovat majora jen zpěvu lidových písniček a hrát na kytaru. Ze žádného jiného důvodu, to je pochopitelné.

V souhlase se svou hlavní zálibou přemýšlel Quaresma už dlouho o tom, co vlastně tvoří základ charakteristického hudebně-poetického vyjádření národního ducha. Studoval dějepisce, kronikáře a filosofy a dospěl k poznání, že je to lidová píseň doprovázená kytarou. Když si to uvědomil, už neváhal: snažil se ovládnout nástroj tak ryze brazilský a proniknout do tajů lidové písně. Věděl už tedy *jak na to*, ale hleděl se dovést jméno nejlepšího hudebníka a zpěváka v městě, aby se u něho mohl učit. Měl v úmyslu naučit se všemu, co se týká lidové písně, a vyhradit jí v umění patřičné místo.

Ricardo právě přišel na smlouvenou hodinu, nejprve však na zvláštní pozvání žákovo s ním měl povečeřet; proto se tedy známý trubadúr dostavil do podsekretářova domu dříve.

„Dovedete už zahrát *dis*, majore?“ zeptal se, hned jak se usadil.

„Už ano.“

„Tak uvidíme.“

A po těch slovech se chystal vytáhnout svou posvátnou

kytaru z pouzdra; nebylo však na to kdy. Vešla dona Adelaide, Quaresmova sestra, a zvala je k večeři. At si pospíší, polévka už chladne na stole!

„Musíte nám, pane Ricardo, odpustit naši obyčejnou večeři,“ řekla stará paní. „Chtěla jsem vám připravit kuře s *petit-pois*, ale Policarpo nedovolil. Namítal, že tohle *petit-pois* je cizí příkrm, abych ho nahradila *guandem*. Kdo to kdy slyšel, kuře s *guandem*?“

Coração dos Outros poznamenal, že to jistě bude dobré a že neškodí vyzkoušet novinku.

„Je to vašeň vašeho přítele, pane Ricardo, že dává přednost jen všemu národnímu, a člověk aby potom jedl kdeco!“

„Ale kdepak, Adelaido, to jen ty máš k tomu nechut! Naše země, která má všechna podnebí světa, je schopna urodit vše, co vyžaduje i nejnáročnější žaludek. To jen ty tomu nechceš stále rozumět.“

„Dám ti příklad: máslo, které je hned žluklé.“

„To proto, že je z mléka; kdyby bylo jako to cizí, vyrobené z odpadových tuků, snad by se nekazilo... To máš tak, Ricardo, odmítají všechno zdejší...“

„Když se to vezme kolem a kolem, je tomu tak,“ řekl Ricardo.

„Ale je to chyba... Nepodporují národní průmysl... U mne je to jinak: nekoupím nic cizího, co je možné vyrobit u nás. Oblékám se do zdejších látek, nosím zdejší obuv a tak dále.“

Usedli ke stolu. Quaresma uchopil malou křišťálovou láhev a nalil dva pohárky kořalky parati.

„Ta je taky v národním duchu,“ poznamenala sestra s úsměvem.

„Zajisté, a je to výborný aperitiv. Ty vermuty nestojí za nic! Tohle je však čistý líh, dobrý, z cukrové třtiny, a ne z brambor nebo z kukuřice...“

Ricardo vzal jemně a s patřičnou úctou kalíšek, pozvedl

jej ke rtům a plným douškem se napil národního líkeru.

„Tak co, je dobrý, že?“ vyzvídal major.

„Skvělý,“ přisvědčil Ricardo a pomlaskával.

„Je z Angry. Podivíš se taky, jak báječné víno máme z Rio Grande... Kdepak burgundské nebo bordeauxské! Máme na jihu mnohem lepší...“

Večeře probíhala v tomto ovzduší. Quaresma vychvaloval národní výrobky: sádlo, slaninu a rýži; sestra měla drobné námítky a Ricardo říkal: „Ano, zajisté, bezpochyby,“ — a přitom koulel malýma očkama, vraštil nízké čelo, mizící pod hrubými vlasy, a usilovně se snažil, aby jeho drobný a drsný obličej vypadal příjemně a spokojeně.

Po večeři se šli podívat do zahrady. Byla nádherná; nebyly v ní žádné květiny... Jistě nebylo možné považovat za květiny pár ubohých balzamínek, několik palem santa-rita, bažinatých kokosovníků, melancholických keřů manacá a ostatní krásné exempláře našich polí a luk. Jako vůbec ve všem byl major i v zahradnictví založen výhradně vlastenecky. Nepěstoval růže ani chryzantémy nebo magnólie — takové exotické květiny; naše země má přece mnohem krásnější, výraznější, voňavější, prostě ty, co měl zde.

Ricardo znovu souhlasil i v tomto bodě, a když se začalo stmívat, vešli oba do pokoje; soumrak se snašel zvolna a lehounce, jako by se dlouze a tesklivě loučilo slunce opouštějící zemi, a zahaloval vše kolem jakousi tklivou poezií.

Sotva rozžehli plyn, vzal učitel do ruky svůj nástroj, upevnil kolíky, přešel stupnici a přitom se nad kytarou skláněl, jako by ji chtěl políbit. Předehrál několik akordů na zkoušku a obrátil se k žákovi, který už držel svůj nástroj:

„Tak začněme. Zkuste stupnici, pane majore.“

Quaresma připravil prsty a vyladil kytaru, v jeho výko-

nu však nebyla ani jistota, ani ona půvabná zručnost, s jakou totéž činil učitel.

„Podívejte se, pane majore, takhle je to.“

A ukazoval, jak se má nástroj držet za krček nataženou levou rukou lehce podpíranou pravou; a hned dodal:

„Kytara je nástroj lásky, pane majore. Potřebuje srdce, aby promluvíla... Musíte ji sevřít, ale zlehka a láskyplně, jako milenkou, snoubenku, které se vyznáváme ze svého citu...“

Když měl v ruce kytaru, byl Ricardo mnohomluvný, plný nápadů, a celý rozechvělý láskou k opovrhovanému nástroji.

Lekce trvala asi padesát minut. Major byl už unavený a prosil učitele, aby něco zazpíval. Bylo to poprvé, co ho o to Quaresma požádal, a ačkoli to Ricardovi lichotilo, zdráhal se, jak to vyžadovala jeho profesionální ješitnost.

„Ach, nemám nic nového, žádnou svou skladbu.“

Dona Adelaida žadonila:

„Zazpívejte tedy nějakou cizí.“

„Ale proboha, milostpaní! Zpívám jen své. Znáte Bilaca? Chtěl mi zkomponovat popěvek, ale já jsem to nepřijal; nerozumíte kytáře, pane Bilacu! Důležité není napsat pár veršů, opěvujících něco pěkného; podstata je v tom, najít slova, jaká si kytara vyžaduje. Například: kdybych byl řekl v *Nožce* — jedné své písničky —, jak jsem původně chtěl: *tvá nožka je jetelový lístek*, nebylo by se to hodilo ke kytáře. Chcete to slyšet?“

A začal hlubokým hlasem v doprovodu kytary: „*Tvá-nož-ka-je-je-te-lo-vý-lis-tek.*“

„Slyšíte,“ pokračoval, „jak se to nehodí. A teď dávejte pozor: *Tvá - nož-ka - je - vo-ň-a-vá - rů-že.* To je něco jiného, co?“

„Samozřejmě,“ řekla Quaresmova sestra.

„Tak zazpívejte tu,“ vyzval major.

„Ne,“ namítl Ricardo. „Ta je už stará, zazpívám raději Slíb, znáte to?“

„Ne,“ odpověděli oba sourozenci zároveň.

„Ach, vždyť je to známé jako Raimundovy Holubice.“

„Tak zpívejte, pane Ricardo,“ prosila dona Adelaida.

Ricardo Coração dos Outros konečně znovu naladil kytaru a spustil slabým hlasem:

*Slibuji při Nejsvětější svátosti,
že budu láskou tvou...*

„Slyšíte,“ řekl při jedné pauze, „kolik je v tom představitosti, jak obrazně je to vyjádřeno?“

A pokračoval. Okna byla otevřena. Na chodníku se začali shromažďovat hoši i dívky, aby poslouchali zpěváka. Jakmile Coração dos Outros zjistil zájem z ulice, zjemnil přednes a zatvářil se divočeji, o čemž předpokládal, že je to výraz něhy a nadšení; a když pak skončil, zazněl zvenčí potlesk a do domu vešla jakási dívka, hledající donu Adelaidu.

„Posaď se, Ismênio,“ řekla Quaresmova sestra.

„Nemohu se dlouho zdržet.“

Ricardo se v židli napřímil, zadíval se na dívku a pokračoval ve výkladu o písničce. Dona Adelaida využila chvíle přestávky, aby se děvčete zeptala:

„Tak kdy se budeš vdávat?“

Tuto otázku jí lidé kladli pořád. Naklonila napravo svou smutnou hlavičku, ověncenou překrásnými kaštanovými vlasy se zlatým nádechem, a odpověděla:

„Ještě nevím... Cavalcanti skončí studia koncem roku a pak určíme datum svatby.“

Řekla to zvolna, s línou netečností.

Ismênia, generálova dcera z Quaresmova sousedství, nebyla ošklivá. Byla dokonce velmi sympatická se svými

trochu nepravidelnými rysy v obličejí, vyjadřujícími známky dobroty.

Její zasnoubení trvalo již několik let; ženich, jistý Cavalcanti, studoval ve dvouletém kurse zubní lékařství, ale studium se protáhlo na čtyři roky, a tak Ismênia musela na známou otázku: „Kdy se budeš vdávat?“, odpovídat: „Nevím... Cavalcanti dostuduje tento rok a...“

V hloubi duše se tím neznepokojovala. V životě byla pro ni jen jedna věc důležitá: provdat se; ale nijak nepospíchala, nic jí k tomu nenutilo. Ženicha už měla, ostatní bylo otázkou času...

Když odpověděla doně Adelaidě, vysvětlila důvod své návštěvy.

Přišla otcovým jménem pozvat Ricarda Coração dos Outros, aby u nich doma něco zazpíval.

„Tatínek má lidové písně moc rád,“ řekla dona Ismênia. „Je ze severu, a to jistě víte, dono Adelaido, že lidé ze severu si jich váží. Pojdte prosím k nám.“

A tak se tam všichni odebrali.

II

Radikální reformy

Major Quaresma nevycházel už asi deset dnů z domu. Trávil čas ve svém milém a klidném domově ve čtvrti São Cristóvão příjemnějším a užitečnějším způsobem, jak to vyžadovaly jeho vyšší zájmy a jeho povaha. Když se ráno uprávil a posnídal, sedl si do salónu a pročítal noviny. Odebíral různé, poněvadž vždy doufal, že v některých nalezne zajímavou zprávu nebo podnět k nějaké myšlence, která by mohla být užitečná jeho drahé vlasti. Vzhledem k svému zaměstnání byl zvyklý záhy posvačit, a ačkoli měl nyní dovolenou, neopouštěl své zvyky a pojedl něco na vidličku už o půl desáté dopoledne.

Pak se procházel po sadu, v němž převládaly národní ovocné stromy pitanga a cambuim, jimž byla věnována všestranná péče podle pomologických studií, jako by to byly třešně nebo fíky.

Byla to pomalá filosofická procházka. Major rozprávěl s černochem Anastáciem, který mu sloužil již třicet let, o dávných událostech — jako byly vdavky princezen, pád politika Souta a různé jiné — a přitom přemýšlel o problémech, jež ho poslední dobou zaměstnávaly. Asi po hodině se vracel do knihovny a ponořil se do četby časopisů Historického institutu, studoval Fernãa Cardima, von den Steina, Nóbregovy dopisy, knihovní anály a pořizoval si spoustu poznámek, které ukládal do malých příručních desek. Studoval způsob života Indiánů. Není však správné říci, že studoval, protože to dělal už dávno, a to nejen pokud se týče jazyka, jímž už docela slušně mluvil, ale též jednotlivých prvků etnografických a antropologických. Připomínal si (to je přesnější vyjádření) a upevňoval si určité pojmy svých předchozích studií, aby si uspořádal jakýsi systém obřadů a slavností, zakládající se na zvycích našich domorodců a zasahující do všech jejich společenských vztahů.

Abychom dobře pochopili důvod toho všeho, nesmíme zapomenout, že major po svých třicetiletých vlasteneckých úvahách a studiích dospěl nyní k období, kdy mělo jeho úsilí přinést plody. Jeho stálé přesvědčení, že Brazílie je první zemí světa, a jeho velká láska k vlasti nutily ho nyní k činům. Cítil v sobě sílu, pobádající ho k jednání, k provedení a uskutečnění svých myšlenek. Bylo třeba jen nepatrných zásahů, malého zlepšení, neboť (jak se domníval) ta velká země pod Jižním křížem potřebovala jen čas, aby předstihla Anglii.

Vždyť měla všechny druhy podnebí, všechno ovoce, všechny nerosty, užitková zvířata, nejurodnější půdu a nejstatečnější, nepohostinnější, nejbystřejší a nejpříjemnější

lid světa — co tedy ještě potřebovala? Pouze čas a trochu svéráznosti. Proto už ve svém nitru nepochyboval, ale pokud se týče originalnosti zvyků a mravů, jeho pochyby se nerozplynuly, spíš se přeměnily v jistotu po tom, co spoluúčinkoval při lidové hře Tangolomango na slavnosti, kterou pořádal ve svém domě generál.

Došlo k tomu po Ricardově návštěvě u udatného vojáka; tato návštěva s kytarou probudila u generála i jeho rodiny zájem o slavnosti, písně a zvyky ryze národní, jak se zde říká. Všichni zatoužili prožít něco, zasnít si i zabásnit podle lidového způsobu dávných časů. Generál Albernaz si vzpomněl, že podobné obřady vídal ve svém dětství; jeho žena, dona Maricota, si dokonce pamatovala několik Reisových veršů, a jejich děti — pět dcer a jeden syn — viděly v tom záminku pro pořádání slavností, a proto sdílely nadšení svých rodičů. Lidová píseň jim byla málo; chtěli něco populárnějšího, charakterističtějšího a výstřednějšího.

Quaresma byl nadšen, když mu Albernaz řekl, že chce při výročí svého vstupu do armády uspořádat takovou slavnost, jaké se pořádají na severu. V generálově rodině bylo zvykem, že se tam slavilo kterékoli výročí, takže oslav bylo i třicet do roka, a to ještě nepočítáme neděle a svátky, kdy se také tančilo.

Major do této doby o takových tradičních oslavách a tanečních zábavách takřka nepřemýšlel, hned ho však napadlo, jak velký vlastenecký význam by mohly mít, a proto nápad sousedovi schválil a ještě ho v něm podporoval. Kdo to však nastuduje, dodá verše a hudbu? Někdo si vzpomněl na starou černošku tetu Marii Ritu, někdejší pradlenu Albernazovy rodiny, která bydlela v Benfice. A tak se k ní jednoho pěkného zářivého dubnového odpoledne generál Albernaz s majorem Quaresmou celí veselí a dychtiví vydali.

Generálův vzhled vůbec nepřipomínal válečníka; Al-

bernaz neměl snad ani uniformu. V průběhu celé své vojenské kariéry se nezúčastnil jediné bitvy, nikdy nevelel, prostě jeho práce neměla nic společného s jeho povoláním ani s dělostřeleckým školením, které prodělal. Byl vždy jen pobočником, asistentem, pověřeným tím nebo oním, pracoval jako účetní či důchodní, a jako tajemník Nejvyšší vojenské rady odešel do výslužby v hodnosti generála. Navykl si být docela dobrým šéfem oddělení, ale nad to se už jeho inteligence ničím nevyznačovala. Nerozuměl ani válkám, ani strategii či taktice nebo válečným dějinám; jeho vědomosti se omezovaly v tomto bodě pouze na válku s Paraguayí, která podle něho byla největší a nejmimořádnější válkou všech dob.

Honosný titul generála, připomínající slavné činy Caesarů, Turenňů a Gustavů Adolfů, se nehodil k tomuto klidnému, průměrnému a dobráckému člověku, jehož jedinou starostí bylo prodat svých pět dcer a opatřit protekci synovi, aby prošel při zkouškách na vojenské akademii. Přesto si potrpěl na to, aby se nepochybovalo o jeho válečných schopnostech. Sám si uvědomoval svůj příliš civilní vzhled, a proto tu a tam vyprávěl nějakou válečnou epizodu či vojenskou anekdotu. „To bylo tenkrát v Lomas Valentinas,“ říkával... Když se někdo otázal: „Vy jste se, pane generále, té bitvy zúčastnil?“, hned odpovídal: „Ne, nemohl jsem. Právě v předvečer bitvy jsem onemocněl a vrátil jsem se do Brazílie. Ale vím od Cami-sãa a Venãncia, že tam šlo do tuhého.“

Tramvaj, která odvážela generála a Quaresmu až k staré Marii Ritě, projížděla nejzajímavějšími částmi města. Míjela Pedregulho, starou městskou bránu, kde kdysi začínala prosekaná cesta vedoucí do Minas Gerais, která pak odbočovala k São Paulu a směřovala až do Santa Cruzu.

Tudy se na hřebetech soumarů dováželo do Ria zlato, diamanty z Minas Gerais a v poslední době i hospodářské produkty země. Nebylo tomu ještě ani sto let, co tudy

po cestě projížděly do vzdáleného Santa Cruzu povozy krále Jana VI., naložené jako koráby a kolébající se na čtyřech mohutných kolech. Těžko můžeme věřit, že v tom bylo něco impozantního; dvůr byl ve finanční tísní a král se o to nestaral. Nicméně i přes záplatované vojáky, smutně klusající na ubohých herkách, musela královská družina působit vznešeně, ne sama o sobě, ale pokorným holdem, který všichni museli vzdávat Jeho žalostnému Veličenstvu.

U nás je všecko nestálé, provizorní, dočasné. Nic zde nepřipomínalo minulost. Staré domy s velikými skoro čtvercovými okny skládajícími se z malých tabulek, stály zde tak asi necelých padesát let.

Quaresma i Albernaz se na to vše dívali bez jakýchkoli tesklivých vzpomínek a jeli až na konečnou stanici. Nejdříve si prohlédli závodíště, malý městský obvod, kde se hromadí kůlny a hřebčince závodních koní, mající na sloupech a výplních dveří velké podkovy, koňské hlavy, koňské postroje a jiné dostihové emblémy; podobné ozdoby jsou prostě všude, kde se dobře vyjímají a upozorní na sebe.

Dům, v němž bydlela stará černoška, byl opodál konečné stanice, směrem k železniční zastávce do Leopoldiny. Prošli nádražím. Na širokém prostranství, zčernalém od mouru z kamenného uhlí, bylo naskládáno dříví a obrovské hromady pytlů s dřevěným uhlím; kousek dál byla vozovna a po kolejích přejížděly a supěly lokomotivy.

Konečně se dali pěšinkou směřující k obydlí Marie Rity. Bylo sucho, takže se tam dalo jít. Podél stezky se rozprostírala dalekosáhlá blátivá oblast, rozlehlé pásmo, ponuré a nevlidné, zasahující až k zátocce a ztrácející se na obzoru při úpatí modravých hor u Petrópolisu. Došli k stavenině domku. Bylo to nízké obílené stavení, pokryté těžkými portugalskými taškami. Stálo stranou stezky. Po pravé straně se vršilo smetiště: kuchyňské zbytky, hadry,

škleble z ústříc, rozbité nádoby — prostě skladiště odpadků, vytvářené pro potěšení archeologa daleké budoucnosti; vlevo rostla dýně a na téže straně hned u plotu routa. Zakleпали. V otevřeném okně se objevila černošská dívka.

„Co si přejete?“

Odpověděli jí a přiblížili se. Dívka křikla do domu:

„Babičko, jsou tady dva páni a chtějí s vámi mluvit. Vstupte prosím,“ řekla pak generálovi a jeho společníku.

Vešli do malé nízké místnosti. Po stěnách byly rozvěšeny staré kalendářové barvotisky, seznamy svátků, výstřižky obrázků z novin, všecko pomícháno zdobilo stěny do výše dvou třetin. Vedle Panny Marie Penhské byl portrét Viktora Emanuela s velkými neupravenými licousy; sentimentální barvotisk, znázorňující hlavu zasněné ženy, zdál se pohlížet po vedlejším svatém Janu Křtiteli. Nade dveřmi vedoucími do vnitřku domu čadila svítlna a pokrývala sazemi kameninovou sošku Panny Marie Neposkvrněného početí, postavenou na poliče.

Stařena se objevila brzy. Vešla oblečená do košile s kraječkami, odhalující její vyhublou hrud, zdobenou dvěma řadami skleněných perel. Kulhala na jednu nohu a zdálo se, že si chce při chůzi pomáhat tím, že si na ni klade levou ruku.

„Dobré odpoledne, teto Marie Rito,“ pozdravil generál.

Odpověděla, ale bylo vidět, že neví, s kým mluví. Generál si pospíšil:

„Což mě už nepoznáváš? Jsem generál, plukovník Albernaz.“

„Á, pan plukovník!... To už je let! Jak se má dona Maricota?“

„Děkuji, dobře. Chtěli bychom, tetičko, abys nás naučila nějaké lidové písně.“

„Jakpak bych já mohla, milostpane!“

„No tak, no tak, žádné upejpání, teto Mario Rito, ty přece nezapomínáš... neumíš *Bum-bác, volečku*?“

„Ale, milostpane, vždyť už jsem to všecko zapomněla.“

„A co *Rohatého vola*?“

„To už je starý, z doby otroctví, a k čemu to, pane plukovníku, potřebujete?“

Při řeči protahovala slabiky; měla trochu zastřený pohled, ale příjemně se usmívala.

„Budeme mít takovou oslavu... Kterou písničku tedy umíš?“

Vnučka, která až doposud rozhovoru jenom naslouchala, odhodlala se promluvit, přičemž se mihla lesknoucí se řada jejích bílých zubů:

„Babička už všecko zapomněla.“

Generál, kterého stařena nazývala plukovníkem, protože ho v této hodnosti znala, nedbal na dívčinu poznámku a naléhal:

„Ale kdepak zapomněla, jistě ještě něco zná, že, tetičko?“

„Znám jen tu o *Čaroději Tutu*,“ řekla stařena.

„Tak ji zazpívej!“

„Vždyť ji umíte, milostpane! Ne? Ale jistě umíte!“

„Neumím, zpívej ty. Kdybych nějakou uměl, tak bych sem nechodil. Zeptej se tady mého přítele, majora Policarpa, jestli umím.“

Quaresma zavrtěl hlavou a stará černoška, snad ve stesku po čase, kdy byla otrokyní a chůvou v nějakém bohatém domě, zvedla hlavu, jako by si chtěla lépe vzpomenout, a zazpívala:

*Tutu, zlý čaroděj,
objevil se za kopečkem,
a sní kašičku
i s malým chlapečkem.*

„Ale tu ne!“ zvolal generál mrzutě. „To je stará dětská ukolébavka. To neumíš jinou?“

„Ne, pane, už jsem všecko zapomněla.“

Oba odešli smutní. Quaresma byl z návštěvy celý stísněný. Jak je to možné, že si lid neuchová tradice ani po dobu třiceti let? Jak rychle zanikají v jeho paměti lidové hry a písně? Je to známkou slabosti, snižuje ho to před tím houževnatým lidem, původními obyvateli, kteří je zachovávají po staletí! Je nutné něco podniknout, vzkřísit úctu k tradicím, kterou si zasluhují, udržet je stále živé v paměti i ve zvycích...

Taky Albernaz byl mrzutý. Chtěl předvést při oslavě, již připravoval, jedno dobré číslo, a takhle mu z toho sešlo. Unikala tím i vyhlídka na svatbu jedné ze čtyř dcer, již jen čtyř, protože jedna z nich byla už bohudík zadána!

Když se vrátili domů, už se stmívalo, a také v jejich myslích byl soumrak.

Zklamání však netrvalo dlouho. Cavalcanti, Ismêniin ženich, je informoval, že blízko bydlí jakýsi literát, nadšený propagátor brazilských lidových písní a povídek. Zašli tedy k němu. Byl to starý básník, jehož zde lidé znali už něco přes sedmdesát let, jemný a prostý člověk, který celý svůj život zasvětil lidové poezii a nyní uveřejňoval sbírky povídek, písní, pořekadel a lidových přísloví, které nikdo nečetl.

Když se dověděl důvod návštěvy oněch pánů, velmi se zařadoval. Quaresma celý ožil, hovořil s nadšením, a Albernaz také, poněvadž v oslavě s folklórním číslem spatřoval způsob, jak vzbudit pozornost o svůj dům, upoutat lidi a... provdat dcery.

Pokoj, v němž básník návštěvníky přijal, byl prostorný, ale přeplněný různými stoly, regály, policemi s knihami, deskami a plechovkami, že se v něm nebylo možné ani pohnout. Na jedné plechovce bylo napsáno: Santa Ana dos Tocos; na jedněch deskách: São Bonifácio do Cabresto.

„Nedovedete si ani představit,“ řekl starý básník, „jaké bohatství tkví v naší lidové poezii! Co je v ní ukryto tajemství!... Před nějakou dobou jsem dostal dopis z Uru-

bu-de-Baixa s jednou velmi hezkou písní. Chcete si poslechnout?“

A sběratel se začal přehrabovat v různých deskách, až z nich konečně vytáhl jakýsi papír, z něhož jim začal předčítat:

*Kdyby Bůh patřil na chudé,
tak by mě neopustil
a místočko v jejím srdci
by mi jistě přisoudil.*

*Ta láska, co já k ní cítím,
do prsou se nevejde,
a vychází z mého zraku,
letí přímo do nebe.*

„Není to hezké?... Velice, že? A to kdybyste znali celý cyklus o opicích, sbírku příhod, co si lid vypráví o opicákovi... To je skutečný komický epos!“

Quaresma pohlížel na starého básníka s obdivným uspokojením jako někdo, kdo potkal v poušti člověka stejného jako on sám; a v pohledu generála Albernaze, který se na chvíli nakazil vášní nadšeného folkloristy, bylo také víc bystrosti.

Starý básník uložil píseň z Urubu-de-Baixa do jedné desky; pak rychle vzal druhé a vytáhl z nich několik listů papíru. Přistoupil k oběma návštěvníkům a pravil:

„Přečtu vám krátkou povídku o opicákovi, jednu z těch, které náš lid vypráví... Já sám jich mám skoro čtyřicet a chtěl bych je uveřejnit pod titulem *Příběhy Mistra Simãa*.“

Ani se nezeptal, jsou-li ochotni poslouchat nebo ne, a začal:

Opicák před soudcem. *Skupina opic, skákajících ze stromu na strom, dováděla na pokraji široké rokliny, když tu*

náhle jedna z nich uviděla na jejím dně jaguára, který tam spadl. Opicím bylo jaguára líto a rozhodly se ho zachránit. Opatřily si tedy lídny a nastavily je; takto zhotovený provaz si všechny uvázaly kolem pasu a jeden konec hodily jaguárovi. Spojenými silami se jim podařilo jaguára vytáhnout; rychle si odvázaly provaz a rozprchly se. Jedné z nich se to však nepodařilo dost rychle — byl to opičák Simão — a jaguár ho ihned chytil.

„Kmotře opičáku,“ řekl, „slituj se nade mnou. Mám strašný hlad, buď tak laskav a nech se sežrat.“

Opičák žadonil, naléhal, plakal, ale jaguár se zdál neoblomný. Simão tedy navrhl, aby žádost rozhodl soudce. Šli proto k němu, opičák stále v jaguárových drápech. Soudcem mezi zvířaty je želva, která řídí soudní přelíčení na břežku řeky, sedíc na velkém kameni. Když k ní přišli, přednesl jí opičák svou záležitost.

Želva vše vyslechla a nakonec nařídila:

„Zatleskej.“

Opičák zatleskat mohl, přestože ho jaguár držel. Pak přišel na řadu jaguár, který taky vyložil své důvody. Soudce jako prve poručil i šelmě:

„Zatleskej.“

Jaguárovi nezbývalo než opičáka pustit; ten utekl a s ním i soudce, jenž se ponořil do vody.

Když dočetl, obrátil se stařec k oběma návštěvníkům:

„Že je to zajímavé! Velmi! V našem lidu je mnoho tvořivosti, mnoho vynalézavosti a opravdové látky pro zajímavé bajky... Až se jednou narodí nadaný literát, který tomu všemu dá nesmrtelnou formu... Ach, potom!“

Při těch slovech zářila jeho tvář štěstím a z očí mu vytryskly dvě kradmé slzy.

„Co by vám nejlépe vyhovovalo?“ pokračoval, když dojetí minulo. „Rohatý vůl nebo Bum-bác, volečku jsou

na vás ještě moc těžké... Je lépe začínat zvolna, tím nejněsnějším... Je tady Tangolomango, znáte to?“

„Ne,“ odpověděli oba současně.

„Je to zábavné. Opatřte si deset dětí, nějakou masku starce a pro jednoho z vás nezvyklý oděv a já vás to naučím.“

Přiblížil se den slavnosti. Generálův dům byl plný hostů. Přišel též Cavalcanti; stál se snoubenkou stranou u okna a byli snad jediní, kteří neprojevovali o slavnost zájem. On k ní stále hovořil se vzrušeným pohledem v očích, ona se však chovala poněkud chladně a jen občas vděčně k snoubenci vzhlédla.

Quaresma představoval zlého čaroděje Tangolomanga; byl oblečen do generálova starého redingotu, měl nasazenou obrovskou masku starce, opíral se o zakřivenou hůl ve formě berly a tak vstoupil do sálu. Deset dětí sborově zpívalo:

Jedna matka měla deset dětí,
v jedné kupě všech deset:
Vrh se na ně Tangolomango,
zůstalo jich jen devět.

Při těch slovech major popošel, tloukl berlou do podlahy a dělal: hu! hu! hu!; děti utíkaly, až konečně jedno chytil a přidržel. Tak to prováděl k velké radosti celé společnosti, když tu při páté sloce zalapal po vzduchu, zatmělo se mu před očima a upadl. Sundali mu masku, trochu s ním zatřáslí a Quaresma přišel k sobě.

Tato příhoda však nijak nezmenšila jeho zálibu pro folk-lór. Nakoupil si knihy, pročítal všechny příslušné publikace, ale po několikátýdenním studiu se dostavilo zklamání.

Téměř všechny tyto tradiční hry a písně byly cizího původu; i hra Tangolomango. Bylo tedy třeba najít něco původního, něco vlastního, vytvořeného v naší zemi a v našem prostředí.

Tato myšlenka ho přiměla ke studiu tupinambských zvyků; a protože jedna myšlenka přináší druhou, brzy svůj záměr rozšířil; chtěl uspořádat sbírku společenských vztahů, pozdravů a domácích i slavnostních obřadů přesně podle pravidel indiánského lidu Tupí.

Již deset dní se zabýval touto náročnou činností, když (bylo to v neděli) někdo uprostřed jeho práce zaklepal na dveře. Otevřel, ale nestiskl návštěvníkům ruku. Rozplakal se, nařikal, vytrhával si vlasy, jako by byl ztratil ženu nebo děcko. Sestra i Anastácio vběhli do pokoje a přítel Vicente s dcerou, návštěvníci, strnuli úžasem na prahu.

„Co je vám, přáteli?“

„Co se stalo, Policarpo?“

„Ale kmotříčku...“

Ještě trochu zavzlykal. Pak si osušil oči a s naprostou samozřejmostí jim vysvětlil:

„Vy nemáte ani nejmenší představu o našich zvycích. Chcete, abych vám stiskl ruku... To není původní! My máme při setkání s přáteli plakat, protože tak to dělali Tupinambové.“

Přítel Vicente, jeho dcera a dona Adelaida se na sebe podívali a nevěděli co říci. Zbláznil se ten člověk? Nebo je tak výstřední?

„Ale pane Policarpo,“ řekl Vicente, „připouštím, že je to zcela po brazilsku, ale je to moc smutné, příteli.“

„Zajisté, kmotříčku,“ dodala živě dívka, „působí to ponuře...“

Tento Quaresmův druh byl původem Ital. Stojí za to, vyprávět jeho příběh. Jako pouliční prodavač byl Vicente dodavatelem Quaresmova domu již před více než dvaceti lety. Major měl už tenkrát své vlastenecké ideje, ale nebylo mu proti mysli porozprávět s hokynářem, ba dokonce ho rád pozoroval celého upoceného, nahrbeného pod tíží košů, s červenými růžemi na zcela bílých tvářích nedávno příšlého Evropana. Ale jednoho krásného dne

setkal se Quaresma s pouličním obchodníkem, když šel po Palácovém náměstí, velmi roztržitý, poněvadž přemýšlel o architektonických divech kašny mistra Valentima. Mluvil s ním prostě a upřímně, jak bylo jeho zvykem, a pozoroval, že mladík má nějakou vážnou starost. Nejenže chvílemi cosi vykřikoval, co nijak nesouviselo s běžným rozhovorem, ale svíral také rty, skřípěl zuby a zlostně zatínal pěsti. Zeptal se, co ho tíží, a dověděl se, že má nějaké peněžní potíže s jedním svým kolegou a že je odhodlán dokonce ho i zabít, neboť ztratí úvěr a brzy bude na mizině. Tvrdil to s takovou energií a krutostí, že major uplatnil veškerou svou jemnost a přesvědčivost, aby ho od jeho úmyslu odvrátil. A nejen to: půjčil mu i peníze. Vicente Coleoni si zřídil obchůdek, vydělal několik tisíc milreisů, brzy to dotáhl na podnikatele, zbohatl, oženil se a stal se otcem dcery, kterou nesl ke křtu jeho dobrodinec. Je zbytečné říkat, že si Quaresma neuvědomil rozpor mezi svými vlasteneckými úmysly a svým skutkem.

Je pravda, že tehdy v něm ještě nebyly tak pevně zakořeněny, ale zabýval se jimi ve svých myšlenkách, vyvolávaly v jeho vědomí nejasné přání, snad fantazie chlapce o něco málo staršího než dvacet let; byly to ale fantazie, které se brzy ustálily a potřebovaly jen čas, aby dozrály v činy.

Tedy tohoto svého přítele Vicenta a kmotřenku Olgu přijal podle nejryzejšího obřadu kmene Goitacazů, a jestliže přitom nebyl oblečen do slavnostního kroje tohoto zajímavého lidu, nebylo to proto, že by ho neměl. Měl ho dokonce po ruce, ale neměl čas se převléknout.

„Hodně čtete, kmotříčku?“ otázala se Olga a upírala na něho své jasně zářící oči.

Měli se oba velmi rádi. Quaresma byl poněkud uzavřený, stydlý se dávat najevo své city, a proto jeho projevy lásky byly velmi skoupé. Přesto však bylo zřejmé, že dívka zaujímá v jeho srdci stejné místo jako vlastní dítě, které

neměl a už nikdy mít nebude. Tato čilá dívka, zvyklá mluvit hlasitě a nenuceně, neskrývala svou náklonnost, tím spíše, že v něm nejasně vycítovala jakousi převahu, jeho dychtivost a houževnatost jít za nějakým snem, myšlenkou, touhu chtít proniknout až do vysokých oblastí duchovna; s něčím podobným se ve svém okolí neseťkávala. Tento obdiv nebyl důsledkem její výchovy. Vycházel z jejího vlastního popudu, snad na to měli vliv i její evropští předkové, že se trochu lišila od našich dívek.

Zářivý a pátravý pohled provázel její otázku:

„Čtete tedy hodně, kmotříčku?“

„Hodně, hodně, dceruško. Představ si, zabývám se velkým dílem, jakousi reformou a povznesením národa.“

Vicente s donou Adelaidou odešli do zadní části domu a Quaresma s Olgou hovořili v knihovně sami. Kmotřenka pozorovala, že je Quaresma něčím zaujat. Mluvil teď s takovým sebevědomím, on, který býval dříve tak skromný, při řeči váhavý — co za tím je? Ne, to snad není možné... Ale kdo ví? A jaká je v jeho očích zvláštní radost — radost matematika, jenž rozřešil nějaký problém, radost šťastného objevitele!

„Nezaplette se do nějakého spiknutí,“ řekla dívka žertem.

„Jen neměj strach. Všechno půjde přirozenou cestou, není potřebí násilí...“

V té chvíli vstoupil Ricardo Coração dos Outros ve svém dlouhém šosatém seržovém fraku a se svou kytarou v semišovém pouzdře. Major je navzájem představil.

„Znám vás už podle jména, pane Ricardo,“ řekla Olga.

Coração dos Outros se spokojeně usmál. Jeho hubená tvář se zaoblila a rozzářila; jeho mramorová vysušená pleť jako by omládl a zjemněla. Tato jemná krásná dívka — patrně taky bohatá — ho znala. Jak byl šťastný! On, který byl vždy ostýchavý a rozpačitý ve společnosti dívek jakékoli společenské třídy, celý ožil a rozhovořil se.

„To jste tedy četla mé verše, že, slečno?“

„Bohužel ještě ne, ale před nějakým časem jsem četla kritiku jedné vaší práce.“

„To bylo v *Tempu*, ne?“

„Ano.“

„Ta nebyla dobrá!“ dodal Ricardo. „Všichni kritici se drží stavby veršů. Říkají, že mé verše nejsou ve skutečnosti verše... Jsou, ano, ale jsou to verše pro kytaru. Vy zajisté, slečno, víte, že verše skládané pro hudbu jsou zvláštní, že? Proto také mé verše, skládané k hudbě pro kytaru, mají jinou rytmičnost, jinou stavbu, že je to tak?“

„Zajisté,“ řekla dívka. „Ale zdá se mi, že vy skládáte verše pro hudbu, a ne hudbu pro verše.“

Pomalou a záhadně se usmála a nespouštěla z něho svůj zářivý pohled, takže Ricardo začal svýma drobnýma, myššima živýma očkami nedůvěřivě pátrat, jak to vlastně myslí.

Quaresma, který až dosud mlčel, zasáhl:

„Olgo, Ricardo je umělec... Snaží se a chce, aby hra na kytaru byla uznávaná a vážená.“

„Já vím, vím, kmotříčku...“

„U nás, milá slečno,“ pravil Coração dos Outros, „se tyhle vlastenecké pokusy vážně neberou, ale zato v Evropě si toho všichni váží a pomáhají... Jak se jmenuje, majore, ten básník, co psal v lidové francouzštině?“

„Mistral,“ připojil rychle Quaresma, „ale to není lidová francouzština, nýbrž provensálština, samostatný jazyk.“

Ricardo s ním souhlasil. „No a což Mistrala nectí a neuznávají? A já dělám totéž, jenže s kytarou.“

A vítězně pohlédl na oba přítomné. Olga k němu promluvila:

„Pokračujte tedy ve svých snahách, pane Ricardo, je to chvályhodné.“

„Děkuji. Buďte ujištěna, slečno, že kytara je krásný nástroj a také obtížný. Například...“

„Kdepak,“ přerušil ho prudce Quaresma. „Jsou jiné, mnohem obtížnější.“

„Klavír?“ tázal se Ricardo.

„Ale kdepak klavír! Maracá, inúbia.“

„Ty já neznám.“

„Neznáš? To je dobré! Nejlidovější nástroje, jediné opravdu lidové; nástroje našich předků, toho statečného lidu, který se bil a ještě bije o to, aby mu patřila tato krásná země. Indiánů!“

„Indiánský nástroj, hledme!“ řekl Ricardo.

„Ano, indiánský, a co na tom? Léry říká, že tyto nástroje jsou na poslech velmi zvučné a příjemné... Jestli se ti to nezdá jen proto, že jsou indiánské, tak kytara taky za moc nestojí, je to nástroj šumařů.“

„Šumařů, pane majore! To neříkejte...“

A oba ještě horlivě rokovali před dívkou, která byla celá překvapená, užaslá a nemohla ani uhádnout, ani si vysvětlit neočekávanou změnu v chování svého kmotříčka, který byl až dosud tak klidný a tichý.

III

Genelciova novinka

„Tak kdy se budeš vdávat, Ismênio?“

„V březnu. Cavalcanti už dostudoval a...“

Konečně mohla generálova dcera s jistotou odpovědět na otázku, kterou jí kladli už skoro pět let. Snoubenec dokončil svá studia zubního lékařství a určil svatbu ode dneška za tři měsíce. V celé rodině panovala velká radost; a protože se v takovém případě radost neobešla bez plesu, byla ohlášena slavnost na sobotu následující po ženichově vyjádření.

Nevěstiny sestry Quinota, Zizi, Lalá a Vivi byly spojenější než Ismênia, chystající se ke svatbě. Zdálo se, že

jim nyní uvolní cestu, neboť doposud byla ona překážkou, aby se provdaly.

Ismênia byla vlastně nevěstou už pět let, takže se cítila napůl vdaná. Tento pocit spolu s její prostotou nebyl pro ni nijak mimořádně radostný. Všechno zůstane stejné. Vdavky pro ni nebyly záležitostí lásky, která by jí celou prostoupila, pronikla do jejích smyslů: byla to jenom myšlenka, představa. Její nevyvinutá inteligence oddělila od pojmu vdavek lásku, smyslný zážitek, jakous takous svobodu, mateřství, ba i samého ženicha. Od dětství slýchala matku říkat: „Nauč se to dělat, protože až se vdáš...“ nebo jenom: „Musíš se naučit přišívát knoflíky, protože až se provdáš...“

V každé chvíli, pořád přicházelo ono „protože až se vdáš...“, a dívka byla přesvědčena, že celá její existence směřuje jen k vdavkám. Vzdělání, vnitřní uspokojení, radost, to vše bylo zbytečné; život se soustředil do jednoho pojmu: vdát se.

Ostatně s touto starostí se shledávala i jinde. Ve škole, na ulici, v domovech známých rodin — všude se mluvilo jen o vdavkách. „Víte, dono Maricoto, že se Lili provdala? Neudělala žádné štěstí, protože se zdá, že ženich není nic zvláštního“; nebo zase: „Ta Zezé je do vdavek celá žhavá, ale proboha, je tak ošklivá!...“

Život, svět, bohatost pocitů, myšlenek, právo na vlastní štěstí, to všechno připadalo Ismêniinu mozečku malíčerné; ale vdavky se jí jevily jako něco důležitého, byla to jakási povinnost. Neprovdat se, zůstat svobodnou, starou pannou, se jí zdálo zločinem, ostudou.

Byla naivní, bez schopnosti procítit cokoli hluboce a intenzívně, bez možnosti vzrušit se k velké lásce nebo vášni; představa vdavek ji posedla jako nějaká nemoc.

Nebyla ošklivá; snědá, v tváři bezvýrazná, s trochu zdviženým, ale půvabným nosíkem, ani příliš malá, ani příliš hubená, takže její zjev jakési pasívní dobroty při

tělesné, myšlenkové a citové netečnosti představoval dokonce dobrý typ dívek, jimž milenci říkají — „hezoučké“. Její největší ozdobou byly vlasy: husté kaštanové vlasy se zlatým odstínem, na pohled jako hedvábné.

Již v devatenácti letech si udělala známost s Cavalcantim, a při její netečnosti a obavě, že nenajde manžela, získal ji budoucí zubař poměrně snadno.

Otci to zpočátku vhod nebylo. Vždycky dohlížel na nápadníky svých dcer: „Pověz mi, Maricoto,“ říkával, „čím jsou. Buď opatrná! Vždycky je snadnější nemoc předejít než léčit... Může to být nějaký flákač a...“ Když se dověděl, že Ismèniu nápadník je dentistou, nebyl zvlášť nadšen. Kdo je to dentista? ptal se sám sebe. Polovzdělaný občan, jakýsi druh lazebníka. Dával přednost důstojníkovi, který má penzi i poloviční plat; žena ho však přesvědčila, že zubaři hodně vydělají, a on svolil.

Cavalcanti začal tedy navštěvovat generálovův dům v hodnosti ženicha *civilisty*, to jest, nebyl ještě *oficiální*, protože dosud nepožádal o ruku.

Když se koncem prvního roku známosti generál dověděl, že budoucí zeť má jisté potíže s ukončením studií, byl šlechtný a zaplatil mu zápisné, knihy i ostatní pomůcky ke studiu. A nezdálo se stávalo, že po delší rozmluvě s dcerou přišla dona Maricota k manželovi a řekla: „Chico, dej mi dvacet milreisů, Cavalcanti si potřebuje koupit anatomickou příručku.“

Generál byl dobrý, šlechtný a loajální člověk; a nebýt jeho vojenské domýšlivosti, nevyskytovala se v jeho charakteru sebemenší vada. Ostatně ona nezbytnost provdat dcery ho činila ještě lepším tehdy, šlo-li o jejich zájmy.

Poslouchal ženu, ošival se, ale dával peníze; dokonce aby budoucímu zeti ušetřil výdaje, zval ho každodenně na večeři. A tak pokračovala známost až do této doby.

„Tak konečně,“ řekl v ložnici Albernaz ženě toho večera, co se Cavalcanti vyjádřil, „celá věc skončí.“

„Naštěstí,“ odpověděla dona Maricota, „máme tuto záležitost z krku.“

Bylo však mylné domnívat se, že generál není vnitřně spokojen; naopak celý zářil. Jakmile potkal na ulici nějakého známého, říkal při prvním vhodném okamžiku:

„K čertu s takovým životem! Představ si, Castro, že ještě ke všemu budu vdávat dceru!“

Načež se Castro otázal: „A kterou?“

„Ismèniu, druhou,“ odpovídal Albernaz a hned dodal: „Copak ty, ty jsi šťastný, máš jen syny.“

„Ach příteli,“ poznamenal druhý škodolibě, „měl jsem dobrý předpis. Proč sis ho taky neobstaral?“

Když se rozloučil s kamarádem, běhal starý Albernaz po všech možných obchodech, nakupoval nádobí, talíře, kompotové misky a stolní příbory, protože slavnost musila být impozantní, musila vzbudit dojem hojnosti a bohatství a měla být i vyjádřením jeho dokonalé spokojenosti.

Toho památného dne oslavy zasnub si už od rána dona Maricota prozpěvovala. To bylo u ní vzácné; ale ve dnech, kdy měla velkou radost, notovala si starou árii z dob, kdy byla mladá, a dcery, jež v tom cítily projev její dobré nálady, se k ní utíkaly s prosbou o to neb ono.

Paní domu byla čilá a pilná, šetrnější hospodyně by bylo těžko najít, dovedla za manželovy peníze výhodně nakupovat a plně využívat práce služebných. Od časného rána honila do práce služky i dcery. Vivi s Quinotou šly pro cukroví; Lalá se Zizi pomáhaly služebným při úklidu pokojů a ložnic. Ona s Ismèniou si vzaly za úkol připravit slavnostní tabuli. Celý byt byl ozdoben již od časných hodin. Dona Maricota měla velikou radost; nedovedla si představit, jak by mohla nějaká žena žít, aniž se provdala. Nešlo pouze o nebezpečí, kterým byla bez opory vystavena; připadalo jí to i špatné a nějak nečestné pro celou rodinu. Její uspokojení nevycházelo z pouhé skutečnosti, že má jednu dceru z krku, jak

říkala. Bylo hlubší a vyvěralo z jejich mateřských a rodinných citů.

Celá vzrušená a veselá připravovala stůl; dcera však zůstávala chladná a netečná.

„Ale dceruško,“ prohodila k ní, „vypadá to, jako by ses ani nevdávala ty! Jak se to tváříš? Chodíš jako tělo bez duše.“

„A co chceš, abych dělala, mami?“

„No, nebylo by vhodné, aby ses hlučně smála a kroutila se jako nějaká koketka, ale zase takhle se chovat! Nikdy jsem neviděla takovou nevěstu.“

Celou hodinu se pak dívka snažila, aby vypadala veseleji, brzy však upadla do své netečnosti, do jakési šedé lhostejnosti, vlastní její povaze, jež byla neschopná citového vzruchu.

Na slavnost přišlo mnoho lidí. Kromě dívek, jejich úctyhodných matek a mnoha důležitých osobností se dostavili na generálovo pozvání i kontradmirál Caldas, doktor Florêncio, inženýr vodních staveb, čestný major Inocêncio Bustamante a pan účetní Bastos, příbuzný dony Maricoty. Ricarda generál nepozval, protože se bál, jak by ostatní posuzovali jeho přítomnost při takové vážné oslavě; Quaresmu pozval, ale ten nepřišel; a Cavalcanti byl přítomen v domě svého budoucího tchána už od oběda.

V šest hodin večer byl už dům plný hostů. Dívky obklopily Ismêniu, zdravily se s ní a v jejich pohledech bylo i trochu závidění.

Irena, vysoká blondýnka, jí radila:

„Já na tvém místě bych koupila všecko v Parku.“

Mluvily o výbavě. Všecky, třebaš byly svobodné, radily, věděly, kde se nejlevněji nakoupí, co je důležitější a co je možno vynechat, prostě se tvářily jako zkušené.

Armanda vykládala se vzrušením v očích:

„Viděla jsem včera v Ústavní ulici moc hezkou manžel-

skou ložnici. Jdi se tam podívat, Ismênio! Zdá se levná.“

Ismênia projevovala nejmenší nadšení ze všech, skoro na otázky neodpovídala; a když, tak jednoslabičně. Jednu chvíli se téměř vesele a nenuceně zasmála. Estefânia, které říkali doktorka, protože chodila do učitelského ústavu, s tak nápadným prstenem na ruce, že snad v málokterém klenotnictví je tolik kamenů, přiblížila najednou svá smyslná ústa k nevěstině uchu a cosi jí důvěrně pošeptala. Potom, jako by čekala na potvrzení toho, co řekla, rozevřela na ni své zlomyslné, žhavé oči a nahlas pravila:

„To bych ráda viděla... Všecky říkají, že ne... Já vím...“

Narážela tím na Ismêniinu stručnou a zápornou odpověď na její předchozí důvěrnost.

I při rozhovoru se všecky ohlížely ke klavíru. Stál tam Cavalcanti, velmi slavnostní v černém dlouhém fraku, a obklopovali ho mladí muži a několik starších pánů.

„Tak co, doktore, už je to za vámi, že?“ řekl jeden místo pozdravu.

„Už je, však to byla taky dřina! Nedovedete si ani představit, kolik nesnázi a překážek se musí překonat — byla to hrdinská práce...“

„Znáte Chavantese?“ otázal se kdosi.

„Znám. Je to takový flamendr, věčný student...“

„Studovali jste spolu?“

„Ano, totiž on je z fakulty všeobecného lékařství. Zapsali jsme se ve stejném roce.“

Cavalcanti neměl ještě ani čas odpovědět jednomu a už musel vyslechnout poznámku druhého.

„Je to přece jen pěkné být doktorem. Kdybych byl poslechl svého otce, nemusel jsem si teď lámat hlavu s *Má dáti* a *Dal*. Teď je už pozdě honit bycha.“

„Dneska to už taky tolik nevyvášá, drahý příteli,“ pra-

vil skromně Cavalcanti. „S těmi soukromými vysokými školami... Představte si, že se už hovoří o soukromé zubolékařské fakultě! To je už přespříliš! Taková nesnadná a drahá studia, vyžadující mrtvolu, přístroje a dobré profesory, jak by to mohli soukromníci financovat? Když na to sotva stačí stát...“

„Tak vám gratuluji, doktore,“ připojil se jiný. „Řeknu vám to, co jsem řekl svému synovci při promoci: zlom vaz!“

„Váš synovec také promoval?“ vyzvídá taktně Cavalcanti.

„Ano, je inženýr a teď pracuje ve státě Maranhão na stavbě silnice v okolí Caxiasu.“

„To má budoucnost.“

Mezi řečí si všichni prohlíželi novopečeného dentistu jako nějakou nadpřirozenou bytost.

Pro všechny ty lidi kolem nebyl už Cavalcanti obyčejným člověkem, bylo v něm navíc něco posvátného, vyššího; a se svou představou nijak nespojovali jeho vědomosti či to, čemu se naučil. To s tím nemělo nic společného; jeho zjev připadal na pohled i teď někomu zcela všední, jeho podstata se však změnila, lišil se od nich čímsi nadpozemským, ba skoro božským.

Kolem Cavalcantiho, který byl v přijímacím pokoji, se shromažďovali ti méně významní. Generál zůstal v jídelně, kouřil a byl obklopen staršími a vznešenějšími osobnostmi. Byli s ním kontradmirál Caldas, major Inocêncio, doktor Florêncio a kapitán dělostřelectva Sigismundo.

Inocêncio využil příležitosti, aby se poradil s Caldasem o jedné věci z vojenského zákonodárství. Kontradmirál byl nesmírně zajímavý člověk. Představoval u námořnictva téměř totéž co Albernaz v armádě. Nalodil se jen jednou, pouze na kratičký čas za války s Paraguayí. Nemohl však za to. Hned potom, co byl jmenován nadporučíkem, začal se poznenáhlu stranit svých bývalých

kamarádů, uzavíral se do sebe, takže bez přičiňování a bez vlivných přátel na něho zapoměli a nedostával příkazy k velení. Tento způsob vojenského řízení je prazvláštní: pověřování znamená ocenění, ale to se udílí pouze protekcčně.

Jednou, když byl Caldas už kapitánem třetího stupně, dali mu příkaz k nalodění v Mato Grossu. Pověřili ho velením obrněného křižníku *Lima Barros*. Odejel tam, ale když se představil veliteli flotily, dověděl se, že na řece Paraguayi loď takového jména neexistuje. Pátral všude, až mu někdo řekl, že křižník *Lima Barros* by mohl patřit k eskadře na horním toku řeky Uruguaye. Radil se s velitelem.

„Já bych na vašem místě odjel hned k flotile v Rio Grande,“ řekl mu nadřízený.

Sbalil tedy kufry a podstoupil obtížnou a únavnou cestu k hornímu toku Uruguaye. Ani tam však žádný křižník *Lima Barros* nebyl. Kam se tedy poděl? Chtěl telegrafovat do Rio de Janeiro, ale obával se, že by dostal důtku, tím spíše, že nebyl u nich zvlášť dobře zapsán. A tak stále na vázkách strávil měsíc v Itaqui, bez platu, bezradný. Jednou ho napadlo, že by ona loď mohla být na Amazonce. Rozhodl se odejet na nejzazší sever, a když projížděl Riem, hlásil se podle předpisu u vysokých představitelů ministerstva námořnictví. Byl zatčen a postaven před soud.

Křižník *Lima Barros* byl během války s Paraguayí potopen.

Ačkoliv byl Caldas osvobozen, nikdy už ho ministři ani jejich generálové nevzali na milost. Všichni ho pokládali za omezeného člověka, za jakéhosi operetního komandanta, který hledal svou loď po všech koutech světa. *Odstavili ho*, jak se říká ve vojenské hantýrce, a trvalo mu skoro čtyřicet let, než se z námořního poručíka stal fregatním kapitánem. Když pak byl dán do výslužby v hodnosti jen o stupínek vyšší, celá jeho zatrpklost proti ná-

mórnictvu se soustředila do nekonečného studia zákonů, dekretů, nařízení a odborných článků, pojednávajících o povyšování důstojnictva. Kupoval si přehledy zákonodárství, shromažďoval sbírky zákonů i referátů a zaplnil celý dům touto nezázivnou a únavnou administrativní četbou. Žádosti o změnu jeho penzionování do ministerstva námořnictví přímo přšely. Tam zdlouhavě putovaly po všech možných odděleních a po poradě s Námořní správou nebo s Nejvyšším vojenským soudem byly vždy zamítnuty. V poslední době si Caldas opatřil advokáta u federální justice a běhal tam z jedné notářské kanceláře do druhé, hádal se s písaři, soudci i advokáty — s celou tou neurvalou chátrou z oblasti soudnictví, která jako by byla zosobněním vši té ubohosti, jež prochází jejíma rukama.

Inocêncio Bustamante byl také takový sudič. Byl vytrvalý a tvrdohlavý, ale přitom podlézavý a pokorný. Jako bývalý dobrovolník s čestnou hodností majora přicházel každodenně do generálního štábu a pátral tam, jak pokračuje vyřízení buď žádosti jeho, nebo někoho jiného. Jednou chtěl, aby byl přijat do Útulku invalidů, jindy žádal o hodnost podplukovníka nebo o nějakou medaili; když tam náhodou neměl žádost svou, poptával se po žádostech svých známých.

Nerozpakoval se dokonce podporovat žádost jednoho pomatence, který jako čestný poručík a zároveň poručík Národní stráže vymáhal, aby mu byla udělena hodnost majora; svůj požadavek zdůvodňoval tím, že dvě výložky a další dvě jsou čtyři — čili: hodnost majora.

Jelikož Bustamante věděl, jak admirál všechno pečlivě studuje, chtěl se s ním poradit.

„Takhle nahonem to nevím. Pozemní vojsko není mou specialitou, ale podívám se. Je v tom taky pěkný zmatek!“

Pak si prohrábl své bílé licousy, které mu dodávaly

vzhled komodora či portugalského statkáře, neboť lusiánský typ byl na něm velmi patrný.

„Za našich časů byl jiný pořádek, jiná disciplína,“ podotkl Albernaz.

„Dnešní lidé už nejsou k ničemu,“ řekl Bustamante.

Také Sigismundo vyslovil svůj názor:

„Já sice nejsem vojákem, ale...“

„Jak to, že ne?“ vpadl mu prudce do řeči Albernaz. „Vy jste přece ti praví, pořád máte proti sobě nepřítele, že je to tak, Caldas?“

„Jistě, jistě,“ přisvědčil admirál, hladě si licousy.

„Jak jsem říkal,“ pokračoval Sigismundo, „přestože nejsem voják, odvažuji se tvrdit, že naše vojenská síla moc poklesla. Kde je takový Pôrto Alegre, takový Caxias?“

„Ti už neexistují, můj drahý,“ přitakal slabým hlasem doktor Florêncio.

„Nevím proč, ale nejde se dnes na všechno moc vědecky?“ pokusil se Caldas o ironii. Albernaze to pobouřilo a odpověděl mu dost prudce:

„Chtěl bych vidět ty dnešní vyšňořené vojáčky, jak bědují a nařikají v Curupaiti, co, Caldas? Co, Inocêncio?“

Doktor Florêncio byl v tom kroužku jediný civilista. Dlouhá léta klidného života způsobila, že tento inženýr a státní úředník zapomněl skoro všechno, co se naučil ve školách. Při zavádění kanalizace a vodovodů spíše jen dohlížel než zastával funkci inženýra. Bydlel blízko Albernaze a jen zřídka si nepřišel k večeru zahrát s generálem solo. Doktor Florêncio se otázel:

„Vy jste tam, pane generále, byl, že?“

Generál se ani nezarázil, ani ho to nepřivedlo do rozpaků, ani nezakotkal, nýbrž zcela přirozeně odpověděl:

„Nebyl jsem tam; onemocněl jsem a musel jsem se v předvečer bitvy vrátit do Brazílie. Měl jsem tam však mnoho přátel: Camisãa, Venância...“

Přestali mluvit a dívali se do vzrůstajícího soumraku. Z okna pokoje, kde seděli, nebylo vidět ani jedno návrší. V pozadí dvorků se na obzoru rýsovaly sousední domy se šňurami na prádlo, s komíny a kurníky. Jeden bezlistý tamaryšek smutně připomínal volná prostranství a širé, nekonečné rozhledy. Slunce již zmizelo za obzorem, a za okenními tabulkami začala probleskovat světla rodinných lamp a slabých plynových kahanců.

Ticho přerušil Bustamante:

„Tady to už všechno nestojí za nic. Představte si, že má žádost o udělení hodnosti podplukovníka leží na ministerstvu už šest měsíců!“

„To je ale nepořádek!“ zvolali všichni.

Nastala noc. Do místnosti vstoupila dona Maricota, zářící radostí, celá uchvátaná, pořád v jednom kole.

„Snad se tu nemodlíte?“ A hned připojila: „Dovolíte, abych řekla něco Chicovi, ano?“

Albernaz poodešel až do rohu pokoje, a tam mu žena cosi pošeptala. Vyslechl ji a pak, vracaje se k přátelům, uprostřed cesty řekl nahlas:

„Když netančí, tak asi proto, že nechtějí. Copak mohu někoho nutit?“

Dona Maricota přistoupila k manželovým přátelům a vysvětlovala:

„Vždyť víte: jak člověk trochu nepovzbudí, nikdo nejde tančit a nikdo ani nezahraje. A je tam přítom tolik děvčat a chlapců, je to škoda!“

„Tak dobře, já tam jdu,“ řekl Albernaz.

Opustil přátele a šel do přijímacího pokoje, aby zahájil ples.

„Tak, děvčata, copak je to, jen do toho! Zizi, zahraj valčík!“

A hned sám začal sestavovat páry. „Ale pane generále, já už mám partnera,“ řekla jedna dívka. „To nevadí,“ odpověděl, „tak tančí s Raimundem, ten druhý počká.“

Po zahájení plesu se vrátil k přátelům celý zpocený, ale spokojený.

„To má člověk navíc, když má rodinu. Aby ještě dělal kašpara,“ řekl. „Tys udělal dobře, Caldas, že ses nikdy nechtěl ženit!“

„Mám ale stejně víc dětí než ty; jen synovců je osm, a co bratrance!“

„Pojďte, zahrajeme si solo,“ vyzval Albernaz.

„Ale je nás pět, jak budeme hrát?“ poznamenal Florencio.

„Já hrát nebudu,“ řekl Bustamante.

„Budeme tedy my čtyři hrát pauzírovaně?“ otázal se Albernaz.

Přinesli karty a stůl s třemi nožkami. Partneři zasedli a každý si vytáhl kartu, aby zjistili, kdo bude rozdávat. Vyšlo to na Florência; a tak začali. Při hře se Albernaz tvářil velmi vážně: hlavu naklonil dozadu, v očích měl přemýšlivý výraz. Caldas se na židli napřímil a hrál klidně jako lord admirál při partii whistu. Sigismundo hrál velmi opatrně, s cigaretou v koutku úst, hlavu nakloněnou na stranu, aby na něho nešel kouř. Bustamante se šel podívat do sálu na tančící.

Právě začali partii, když jedna z generálových dcer, dona Quinota, přešla pokojem; šla se napít vody. Caldas, hladě si licousy, se dívky otázal:

„Tak co, dono Quinoto, dělá Genelício dobrotu?“

Dívka se svižně otočila, nepatrně se usklíbla a se špatně zastíranou rozladěností odpověděla:

„Copak já vím? Chodím snad za ním?“

„Nezlobte se, dono Quinoto, já se jen optal,“ podotkl Caldas.

Generál, který pozorně prohlížel své karty, přerušil rozhovor vážným hlasem: „Stačí.“

Dona Quinota odešla. Ten Genelício byl její nápadník; byl to Caldasův příbuzný. Jeho přiřazení do rodiny se

bralo vážně a všichni je vítali. Dona Maricota s manželem zahrnovali Genelício pozorností. Bylo mu necelých třicet let a pracoval na berním úřadě; nyní byl asi tak uprostřed své slibné životní dráhy. Nebylo snad úlisnějšího a poddajnějšího úředníka nad něho; neměl ani trochu studu. Šéfům a nadřízeným podkuřoval, jak jen mohl. Při odchodu ze zaměstnání stále otálel, myl si třikrát až čtyřikrát ruce, jen aby u dveří zastihl ředitele. Pak ho doprovodil, mluvil s ním o službě, vykládal své názory, kritizoval různé kolegy a opouštěl ho až v tramvaji, když ředitel vystupoval. Navštívil-li úřad nějaký ministr, dával se Genelício zvolit jako mluvčí svých kolegů a pronášel projev; při narozeninách skládal sonet, začínající vždy — „Sláva“ — a končící také — „Sláva! Třikrát sláva!“

Schéma bylo stále totéž; změnilo se pouze jméno ministra a přidalo se patričné datum.

Následujícího dne byl sonet uveřejněn v novinách i s pochvalou autora.

Během čtyř let byl Genelício dvakrát povýšen a teď podnikal nejrůznější kroky, aby byl zaměstnán u rozpočtového soudu a dosáhl tak vyššího postavení.

V podkuřování a obratném manévrování kvůli postupu byl opravdovým géniem. Neomezoval se jen na sonety a projevy, hledal i jiné prostředky a metody. Jednou z nich bylo publikování v denních listech. Ve snaze dokázat ministrům a ředitelům, že vyniká učeností, vymýšlel pro časopisy dlouhé články o veřejném účetnictví. Byly to pouhé slátaniny zastaralých nařízení, propletené tu a tam výroky francouzských nebo portugalských autorů.

Je zajímavé, že si ho jeho kolegové vážili, uznávali jeho učenost a ve svém úřadě požíval úcty jako nějaký génius, génius vládnoucí nad kupami papírů a všemi možnými informacemi. Zbývá dodat, že Genelício připojil ke svému zajištěnému postavení úřednickému ještě studia právníká, která právě dokončoval; a tolik nahromaděných titulů

nemohlo zůstat bez příznivého dojmu u manželů Albernazových, přihlížíme-li k jejich starostem s provdáním dcer.

Mimo svůj úřad se Genelício choval škrobeně, což při jeho ubohém fyzickém zjevu vypadalo komicky, ale přesvědčení o neocenitelných službách, jež prokazoval státu, toto jeho chování udržovalo a podporovalo. Byl to prostě vzorný úředník!...

Noc postupovala, a hráči tiše pokračovali ve své hře. Po skončení každé partie se pronesl vždy patričný komentář a na začátku nové bylo slyšet jen obligátní karetní výrazy jako: mám solo, držím bank, беру, stačí. A pak už se jen tiše hrálo; ze sálu sem však doléhal slavnostní ruch a šum tančících a rozmlouvajících.

„Podívejte, kdo to přišel!“

„To je náš Genelício,“ zvolal Caldas. „Kdepak jsi byl, hochu?“

Genelício odložil klobouk a hůl na židli a klaněl se kolem. Byl malý, už trochu přihrblý, ve tváři vyhublý, s modravým cvikrem na nose, celým svým zjevem prozrazoval své povolání, záliby a zvyky. Prostě účetní.

„To víte, přátelé, stále běhám za svými záležitostmi.“

„A jdou dobře?“ tázal se Florêncio.

„Mám to skoro zaručené. Ministr slíbil... Nic nestojí v cestě, mám protekci!“

„Gratuluji,“ řekl generál.

„Děkuji. Víte, co je nového, pane generále?“

„Copak?“

„Quaresma se zbláznil.“

„Neříkej... a od koho to víš?“

„Od toho kytaristy. Už prý je v léčebném ústavu...“

„Já jsem to tušil,“ pravil Albernaz, „ta jeho žádost, to bylo bláznovství.“

„Ale to není všechno, pane generále,“ dodal Genelício.

„Vypracoval jakési úřední podání v jazyce tupí a zaslal ho ministroví.“

„Já jsem to tušil,“ opakoval Albernaz.
„A kdo je to?“ otázal se Florêncio.
„Ale soušed, zaměstnaný ve vojenském skladišti, neznáte ho?“

„Ten malý, s cvikrem na nose?“
„Ten,“ přisvědčil Caldas.
„Nemohlo to jinak dopadnout,“ řekl doktor Florêncio.
„Takové množství knih, ta jeho horečka po četbě...“
„Proč, prosím vás, tolik četl?“ vyzvídal Caldas.
„Prostě mu přiskočilo,“ řekl Florêncio.
Genelício ho vážně přerušil:
„Nebyl vysokoškolsky vzdělán, tak proč stále ležel v knihách?“

„To je pravda,“ přisvědčil Florêncio.
„To ležení v knihách je jenom pro vědce a doktory,“ poznamenal Sigismundo.

„Tomu, kdo nemá akademický titul, by mělo být dokonce zakázáno mít knihy,“ pravil Genelício. „Aspoň by se tak zabránilo takovým neštěstím, nemyslíte?“

„Máte pravdu,“ řekl Albernaz.
Caldas i Sigismundo také přisvědčili.
Na chvíli se odmlčeli, ale pak se znovu soustředili na hru.
„Tak co, už jsou venku všechny trumfy?“
„Bohužel jsem je nepočítal, příteli.“

Albernaz p rohrál; vedle v sále nastalo ticho. Cavalcanti se chystal recitovat. Vítězoslavně přešel místností a se širokým úsměvem se postavil ke klavíru. Zizi ho doprovodila. Odkášlal si a začal svým kovovým hlasem, přičemž zvlášť zdůrazňoval koncovky:

*Život je nesmyslná komedie,
kervavý příběh, topící se v prachu,
Pustina, z níž není uniknutí...*

A kvilivé tóny klavíru doprovázely jeho recitaci.

IV Katastrofální důsledky jedné žádosti

Události, o nichž mluvily vážené osobnosti shromážděné kolem karetního stolku onoho pamětihodného dne Ismēniiných zásnub, se rozvíjely přímo bleskovou rychlostí. Bohatost myšlenek a citů, nashromážděných v Quaresmovi, se projevila v nepředvídaných činech, a to zcela neočekávaně s prudkostí vichřice. První projev překvapil, ale přicházely další a další, takže to, co zpočátku vypadalo jako výstřednost, nepatrná mánie, projevilo se zakrátko jako pomatení smyslů.

Právě několik týdnů přede dnem, kdy Cavalcanti požádal o Ismēniinu ruku, zahajovala poslanecká sněmovna své zasedání; její tajemník byl nucen přikročit k přečtení zvláštní žádosti, které se tak dostalo zveřejnění a komentářů jen zřídka obvyklých u podobných dokumentů.

Vřava a zmatek, charakterizující soustředěnost nezbytnou k vznešené práci zákonodárce, nedovolily, aby poslanci přečtení žádosti dobře slyšeli; žurnalisté, zdržující se blízko stolu, ji však zaslechli dobře a propukli v hlučný smích, zajisté velmi nevhodný vzhledem k majestátnosti místa. Smích je nakažlivý. Asi uprostřed četby se tajemník taktně usmál; ke konci se však smál i předseda, smál se úředník protokolu i písař, prostě se té žádosti smáli otevřeně všichni; někteří se snažili smích zadržet, jiní se smáli tak upřímně, že až slzeli.

Kdo by byl věděl, že tato žádost je výsledkem úsilí, práce, ušlechtilých a nezištných snů, pocítil by smutek při zaslechnutí tohoto srdečného smíchu. Onen dokument, došlý na stůl poslanecké sněmovny, mohl snad vyvolat nenávisť, zlost, posměch nějakého nepřítele, ale ne takové veselé přijetí, takovou spontánní a zcela neodpodstatněnou veselost, jako by se člověk smál nějaké taška-

řině z cirkusového pořadu nebo pitvořícímu se klaunovi.

Ti, kdo se smáli, nevěděli ani čemu, měli prostě záchvat upřímného a neškodného smíchu. Celé zasedání bylo jinak toho dne nezajímavé; a tak se stalo, že příštího dne přinesl denní tisk, referující o zprávách z poslanecké sněmovny, přesné a doslovné znění onoho podání.

Žádost byla prezentována takto:

Policarpo Quaresma, brazilský občan, státní zaměstnanec, je přesvědčen, že portugalský jazyk je Brazílii jen propůjčen; rovněž je přesvědčen, že v důsledku této skutečnosti mluvená i psaná podoba jazyka, zvláště v písemnictví, musejí ustavičně snášet přísné výtky původních uživatelů tohoto jazyka; a poněvadž je mu dále známo, že v naší zemi autoři a spisovatelé, a zejména jazykovědci se nemohou shodnout na gramatické správnosti, což je zřejmé z denně se vyskytujících ostrých polemik mezi opravdovými znalci naší řeči, — používá žadatel práva, které mu udílí ústava, a žádá, aby Národní kongres ustanovil indiánský jazyk tupi-guarani za oficiální a národní řeč brazilského lidu.

Žadatel ponechává stranou historické důvody, mluvící ve prospěch jeho myšlenky, a dovoluje si připomenout, že jazyk je nejvyšším projevem inteligence lidu, jeho nejvlastnějším a původním dílem; a proto politické osamostatnění země vyžaduje též osamostatnění jazykové.

Páni poslanci, tupi-guaranština, jeden z neoriginálnějších jazyků, je sice jazykem aglutinačním, avšak polysyntetičností mu dodává nepřehledné bohatství forem; je jako takový jedině schopný vyjádřit naše krásy, přiblížit nám naši přírodu a dokonale se přizpůsobit našim hlasovým a mozkovým orgánům, protože je dílem lidu, jenž zde žil a žije dodnes, a má tedy stejnou fyziologickou a psychologickou soustavu, k níž směřujeme; navíc by se tímto způsobem zabránilo neplodným sporům gramatickým, majícím původ v nesnadném přizpůsobení našich mozkových buněk a hlasového orgánu jazyku

jiného kraje — těm sporům, jež tolik brzdí pokrok naší kultury na poli literárním, vědeckém i filosofickém.

Žadatel si je jist, že moudrost zákonodárců najde prostředky pro uskutečnění podobného opatření, a zároveň předpokládá, že jak poslanecká sněmovna, tak i senát uváží jeho význam i užitečnost.

Žádá o laskavé schválení.

Tato majorem podepsaná a řádně okolkovaná žádost byla po několik dní námětem všemožných debat. Byla uveřejněna se žertovnými komentáři ve všech novinách, každému byla pro legraci, a Quaresma byl terčem mnoha vtipů. Nežůstalo však jen při tom; pomlouvačná zvědavost si žádala více. Pátralo se, kdo to je, z čeho žije, je-li ženatý či svobodný. Jeden ilustrovaný týdeník přinesl jeho karikaturu a na majora si dokonce ukazovali i na ulici.

Drobné humoristické týdeníky ubohého majora krutě osočovaly. Jejich redaktoři byli šťastni, že mají námět, a dávali pořad k lepšímu, co major Quaresma řekl a co major Quaresma udělal.

Jeden z těchto týdeníků zaplnil kromě jiných informací celou stránku touto událostí týdne. Titul pod obrázkem zněl: „Jatky v Santa Cruz podle majora Quaresmy“ a obrázek představoval řadu mužů a žen, postupujících k vlevo stojícímu řeznickému špalku. Na druhém byl nakreslen řeznický krám s nápisem „Quaresmovo řeznictví“ a pod ním text: Kuchařka se ptá řezníka: „Máte jazyk krávy?“ Řezník odpovídá: „Ne, máme jen jazyk její dcery, chcete?“

Více nebo méně duchaplné komentáře nepřestávaly, a jelikož Quaresma neměl v prostředí, kde vycházely, žádné známosti, objevovaly se s neobvyklou vytrvalostí; dva týdny se zabývaly podsekretářovou osobou.

To všecko ovšem Quaresmu hluboce roztrpčovalo. Protože žil už bezmála třicet let v osamocení, aniž dbal

o okolní svět, stal se citlivým a každá sebemenší věc se ho bolestně dotkla. Nepodléhal nikdy kritice ani veřejnému mínění, žil pohroužen do svého snu, podporovaného a udržovaného nadšením vycházejícím z jeho knih. Kromě nich neznal nikoho; a s osobami, s nimiž mluvil, vyměňoval jen všední každodenní fráze, s kterými jeho duše a jeho srdce neměly nic společného.

Z jeho uzavřenosti ho nedostala ani kmotřenka, třebaže si ji vážil více než kohokoli jiného.

V důsledku tohoto svého uzavření před světem měl na všechno, na soupeření i ctižádosti, svůj zvláštní názor, protože všechno to, co působí zášť a řevnivost, mu bylo cizí.

Bohatství, sláva a postavení ho nezajímaly, žil si jen svému snu, a tak se stal upřímným a čistým jako všichni, kdo mají jasný cíl, velcí učenci, vědci, vynálezci, lidé prostší, bezelstnější a nevinnější než dívky opěvované básníky minulých dob.

Jen zřídka se setkáváme s takovými lidmi, existují však, a setkáme-li se s nimi, i když nám někdy připadají trochu jako pomatení, pocítíme větší sympatii k lidskému rodu, jsme pyšnější, že jsme lidmi, a více věříme ve štěstí lidstva.

Trvající posměšky v novinách, způsob, jak se na něho dívali lidé na ulici, to vše Quaresmu popuzovalo a jeho nápad ho ovládal stále víc. Vždycky když přetrpěl nějaký ten žert či vtip, znovu přemítal o svém návrhu, uvažoval o něm ze všech hledisek, znovu ho prozkoumával, srovnával s jinými a připomínal si různé autory a autority; při těchto úvahách se mu vždy znovu ukázala prázdnota kritiky i povrchnost vtípů a jeho návrh se ho zmocňoval, zaujímal ho stále více.

Jestliže noviny přijaly onu žádost bez odporu a jako neškodný šprým, v úřadě zuřili. V úřednických kruzích totiž jakákoli převaha, které bylo dosaženo jinak než slu-

žebním postupem a správně a krasopisně psaným textem, je přijímána nepřátelsky a závistivě.

Onen nadřazený se pak jeví jako zrádce prostřednosti a papírové anonymity. Není to pouze otázka služebního postupu a finanční zájem; je to zároveň otázka ješitnosti, dotčené sebelásky, vidíme-li onoho kolegu, onoho otroka, jako jsme my sami, podléhajícího nařízením, rozmarům šéfů a svrchovanému dohledu ministrů, najednou obdařeného významnými tituly, s určitým právem porušovat pravidla a předpisy.

Na toho se pak pohlíží se zastíranou nenávisť, s jakou se dívá vrah plebejský na vraha aristokrata, jenž zabil ženu a jejího milence. Oba jsou vrahové, ale ještě i ve vězení se od sebe liší prostředím, kde žili; na šlechtici se jeví zbytek jeho změkčilosti a nepřizpůsobivosti, a to nepříjemně působí na jeho druha v neštěstí.

A tak, vyskytne-li se v úřadě někdo, jehož pověst není vždy v souladu s jeho služebním titulem, vzplane proti němu plno drobných záłudností, šuškaných pomluv, prostě všechna závistivá žárlivost ženy, která se přesvědčila, že se její sousedka obléká lépe než ona.

Rádi se mají, nebo spíše snesou se lépe ti, kdo se proslaví svými zkušenostmi, svou usilovnou prací, jako doktoři a absolventi vysokých škol, než ti, které proslavila pověst. Obyčejně jde o úplné nepochopení díla či zásluh kolegových, a žádný z jeho druhů se nemůže smířit s tím, že onen člověk, takový pisálek, jako jsou sami, udělá něco, co zaujme i cizí lidi, a že o tom bude mluvit celé město.

Neočekávaná Quaresmova popularita, jeho přechodný úspěch a pověst, to vše popouzelo jeho kolegy i nadřízené. Kdo to kdy viděl! říkal sekretář. Takový hlupák a obracet se na sněmovnu s určitým návrhem! Domýšlivec! Když sekretariátem procházel ředitel, díval se na Quaresmu nevraživě a myslel na to, že podle správních pravidel se případ neobejde bez udělení důtky. Kolega

archivář byl ze všech nejmírnější, ale označil Quaresmu za pomatence.

Major dobře cítil celé to neupřímné ovzduší, všechny narážky; zvětšovalo to jeho zoufalství a tím víc lpěl na své myšlence. Nemohl pochopit, že jeho žádost rozpoutala takový rozruch, tolik všeobecné zlovůle; byla to přece docela nevinná záležitost, vlastenecká připomínka, která si zasluhovala a měla mít uznání široké veřejnosti; pořád se ke své myšlence vracel, hloubal o ní a prozkoumával ji stále pozorněji.

Protože byl majorův případ zveřejněn ve všech možných novinách, dostal se i do vily *Krdlouská vznešenost*, kde bydlel Quaresmův přítel Coleoni. Bývalý hokynář, zbohatlý z výnosů stavebního podnikání, už neobchodoval, jako vdovec žil klidně ve svém velkém domě, který si sám postavil a který měl všechny architektonické znaky jeho oblíbeného stylu: bohatě zdobené římsy, ohromný monogram nad vchodem, dva psy z kameniny na sloupech vstupní brány a jiné podobné jednotlivosti.

Dům stál na vysoké podezdívce uprostřed prostranství, vpředu měl rozsáhlou zahradu ohraničenou mnohobarevnými záhony; byla tam taky veranda a horký skleník, v němž smutně živořili ptáci. Bylo to měšťanské obydlí podle vkusu doby, vybudované s nákladem a okázalostí, bez zvláštního pohodlí a nevhodné pro zdejší podnebí.

Uvnitř domu se ještě výrazněji uplatňovaly podivné nápady; převládala fantastická vyumělkovanost a zoufalá snůška všech možných slohů. Místnosti se staly skladištěm nábytku, koberců, závěsů, bibelotů a neusměrněná fantazie majitelovy dcery vnášela do sbírky drahých věcí ještě větší chaos.

Coleoni ovdověl už před lety; dům mu vedla stará švagrová a o rozptýlení a pořádání slavností se starala dcera, jejímž příjemnému tyranství rád podléhal. Hodlal

provdat dceru dobře a podle jejího přání, a proto ji v jejím počínání nijak neomezoval.

Zpočátku myslel, že ji provdá za svého pomocníka či dílovedoucího, jakéhosi stavitele, který nekreslil, ale projektův stavby domů a velkých budov. Předložil tento návrh dceři, ale nasetkal se ani s odporem, ani se souhlasem. Uznal však, že inteligence této jemné dívky, její něžný nevybojný zjev a její záliba pro všechno fantastické by byly ve špatném souladu s drsností a venkovskou prostotou jeho pomocníka.

Bude patrně chtít nějakého doktora — myslel si —, ať si ho tedy obstará! Jistě nebude mít peníze, mám je však já, a tak se to vyrovná.

Zvykl si vidět ve zdejších doktorech markýze nebo barony své otčiny. Každá země má svoji šlechtu; někde je to vikomt, tady doktor, bakalář nebo dentista; uvažoval, že si koupí uspokojení nad popanštěním dcery několika svazky tisícovek jejího věna.

Časem ho způsob dceřina života zlobil. Chodil rád brzy spát, a zatím musel mařit noc co noc buď v opeře, nebo na plesích; nejraději seděl doma v trepkách a kouřil dýmku; místo toho byl nucen procházet dlouhé hodiny ulicemi a pobíhat za dcerou z jednoho módního domu do druhého, aby se nakonec koupilo půl metru stužky, nějaká sponka a lahvička voňavky.

Bylo zábavné pozorovat ho v obchodech s látkami, jak s radostnou starostlivostí otce, který touží, aby jeho dítě vyniklo, rozhoduje o látce, hledá tu nejpěknější, a přitom těmto věcem nerozumí a pozná jejich cenu až při placení. Přesto však chodil, účastnil se nákupů a snažil se pln horlivostí a otcovské něhy proniknout všechna ta tajemství.

Až potud to šlo, tyto nepřijemnosti snášel. Jen mu byly hodné proti mysli návštěvy dceřiných přítelkyň, jejich matek a sester, s jejich neupřímnou vznešeností a zakrý-

vaným pohrdáním, jimiž dávaly starému podnikateli staveb najevo, jak se on liší od společnosti Olginyých přítelkyň a spolužaček.

Nějak hluboce ho to ovšem neroztrpčovalo; přál si vidět dceru v takové společnosti, ona se s ní stýkala, a proto se musel i sám přizpůsobit. Obvykle, když taková návštěva přišla, snažil se Coleoni někam ztratit. Vždycky to však nešlo; při velkých slavnostech a recepcích musel být přítomen a tehdy cítil nejvíc, jak je pro něho těžké přizpůsobit se chování té vyšší společnosti, jež ho navštěvovala. Sám zůstal vždy jen podnikatelem s málo zájmy mimo své povolání, neuměl nic předstírat, a proto ho nezajímalo různé povídání o svatbách, plesích, slavnostech a nákladných vyjíždkách.

Tu a tam mu někdo soucitnější nabídl zahrát si poker, což přijal, a vždycky prohrál. Utvořil si dokonce doma partu, jejímž členem byl i známý advokát Pacheco. Sám hodně prohrával, ale to nebylo důvodem, aby přestal hrát. Co ztratil? Několik tisícovek — to nestálo za řeč! Problém byl ale v tom, že Pacheco hrál se šesti kartami. Když to Coleoni poprvé zpozoroval, myslel, že je to jen projev roztržitosti tohoto slušného novináře a věhlasného advokáta. Čestný člověk by přece tohle neudělal! Ale co po druhé a potřetí?

To už nebylo možné považovat za roztržitost. Viděl, že advokát podvádí, ale mlčel, zdržel se s důstojností zcela nečekanou u bývalého hokynáře a vyčkával. Když hráli další partii, při níž advokát opakoval svůj podvod, zapálil si Vicente doutník a poznamenal, jako by šlo o nejpřírozanější věc na světě:

„Jestlipak víte, pánové, že v Evropě teď existuje nový způsob hraní pokeru?“

„Jakýpak?“ otázal se kdosi.

„Je v tom jen malý rozdíl: hraje se se šesti kartami, totiž pouze jeden z hráčů.“

Pacheco předstíral, že narážku nepochopil, pokračoval ve hře a vyhrál; o půlnoci se velmi roztomile rozloučil; probodil pár slov o ukončené partii a už víc nepřišel.

Podle svého starého zvyku pročítal Coleoni jednou ráno noviny, s pomalostí i zdoluhavostí člověka zvyklého málo číst, když tu narazil na žádost svého přítele z arzenálu.

Smyslu žádosti dobře neporozuměl, ale noviny ji tolik zesměšňovaly a tak důkladně ji probíraly, že si představoval svého bývalého dobrodince, jak se zapletl do nějakého trestného činu nebo jak se z nedopatření dopustil nějakého těžkého omylu.

Vždycky ho považoval a dosud považuje za nejčestnějšího člověka na světě, ale konečně, kdo ví? Což je při jejich poslední návštěvě tak podivně nepřivítal? Mohl to být žert...

I když zbohatl, měl Coleoni svého záhadného přítele ve velké vážnosti. Nebyla to jen vděčnost venkovana, majícího z této známosti velký prospěch, byla to též dvojnásobná úcta k majorovi, jednak pro jeho úřední funkci, jednak pro jeho vědomosti.

Coleoni jako Evropan skromného venkovského původu choval ve svém nitru onu posvátnou úctu venkovanú k lidem, kteří zastávají státní úřad; a protože sám přes dlouhý čas prožitý v Brazílii neuměl k majetku připojit také vědomosti, měl ve značné vážnosti učenost svého přítele.

Není tedy divu, že četl s lítostí Quaresmovo jméno v souvislosti s činem, jež noviny odsuzovaly. Přečetl si žádost znovu, ale neporozuměl jí. Zavolal dceru.

„Olgo!“

Dceřino jméno vyslovoval tak, že se skoro nepoznal jeho evropský původ, ale když mluvil portugalsky, zněla jeho slova chrčivě a věty proplétal různými zvoláními a drobnými italskými výrazy.

„Olgo, co tohle znamená? *Non capisco...*“

Dívka se posadila do nejbližšího křesla a přečetla si v novinách podání s příslušnými komentáři.

„Che! No?“

„Kmotříček chce nahradit portugalštinu jazykem tupi, viš?“

„Jak to?“

„Dnes mluvíme portugalsky, že? A on chce, abychom odteďka mluvili jazykem tupi.“

„Tutti?“

„Ano, všichni Brazilci.“

„Ma che cosa! A je to možné?“

„Snad ano. Češi taky mají vlastní řeč a byli nuceni mluvit německy, když je ovládl Rakousko; a Lotrinci, když je obsadili Francouzi...“

„Per la madonna! Ale němčina je jazyk, a tohle je acujelê, ecco!“

„Acujelê je africká řeč, tatínku, ale tupi je zdejší.“

„Per Bacco! To je totéž... On se zbláznil!“

„Ale v tom není žádné bláznovství, tatínku.“

„Cože? Je to tedy nápad člověka bene?“

„Docela rozumné to snad není, ale bláznivé taky ne.“

„Non capisco.“

„Je to idea, tatínku, plán, který snad na první pohled připadá absurdní, vymyká se obvyklým formám, ale není zcela nesmyslný. Je snad odvážný, ale...“

Ačkoli se o to snažila sebevíc, nemohla kmotříčkův čin posuzovat z hlediska otcova. On se na to díval zdravým rozumem, a ji uchvacovaly velké myšlenky, odvážné a smělé činy. Vzpomněla si na to, co jí Quaresma říkal o národní svébytnosti; a jestliže to, co cítila, nebyl obdiv pro majorovu troufalost, určitě to nebylo odsouzení ani hořkost; byl to jen přátelský soucit nad tím, že bylo špatně porozuměno činu člověka, kterého viděla tak dlouho jít osamoceně, nepochopeně, ale houževnatě za svou ideou.

„Připraví ho to o rozum,“ poznamenal Coleoni.

A měl pravdu. Při debatách na chodbách zvítězil výrok archiváře, jenž ho označil za pomatence, a podezření, že Quaresma zešlele, nabylo určitosti. Podsekretář snášel zpočátku dobře celou tu bouři, která se kolem něho strhla; když však poznal, že ho podezřívají, že ani tupijský jazyk neovládá, rozčilil se a přímo rozvzteklil, že se jen těžko udržel. Jak byli omezení! On, který po třicet let prostudoval tak podrobně dějiny Brazílie, on, jenž se kvůli těmto studiím musel naučit drsnou němčinu, a neznal by tupijský jazyk, brazilskou řeč, jedinou, jež je skutečně brazilská — jaké ubohé podezření!

Že ho považovali za blázna — atsi! Ale že nedůvěřovali upřímnosti jeho tvrzení, to ne! Přemýšlel, hledal prostředky, jak se ospravedlnit, a přitom byl roztržitý při psaní a výkonu denních povinností. Žil rozpolcen: jedna část žila v plnění každodenních povinností a druhá ve starostech, jak dokázat svou znalost tupijského jazyka.

Jednoho dne chyběl sekretář a major ho zastupoval. Nakupilo se mnoho úředních listin a on sám jich část redigoval a opisoval. Začal právě přepisovat načisto spis o záležitostech v Mato Grossu, kde se mluvilo o obcích Aquidauaně a Ponta-Porã, když tu jakýsi Carmo uštěpačně poznamenal vzhadu v místnosti:

„Vid, Homére, znát, to je jedna věc, a mluvit je druhá.“

Quaresma ani nepozvedl zrak z papíru. Ať už to bylo v důsledku slov v jazyce tupi, vyskytujících se v konceptu, či v důsledku narážky úředníka Carma, jisté je, že zcela neuvědoměle překládal úřední spis do domorodého jazyka.

Po dokončení zpozoroval svou roztržitost, ale právě přišli druzí zaměstnanci se svou prací, aby ji překontroloval. Nové starosti odsunuly jeho práci počáteční, na konec na ni zapomněl a spis v tupijštině byl odeslán s ostatními listinami. Ředitel si toho nepovšiml, spis po-

depsal a tak se tento tupijský výplod dostal až na ministerstvo.

Věc tam způsobila nepředstavitelný poprask. Jaká je to řeč? Ptali se doktora Rochy, nejschopnějšího člověka v úřadě. Úředník si vyčistil cvikr, vzal papír, obracel ho sem a tam, pokládal a zvedal a nakonec usoudil, že je to řečtina, protože se v textu často vyskytuje „y“.

Doktor Rocha měl v úřadě pověst znalce, poněvadž byl právníkem, a jen tak zbůhdarma nemluvil.

„Ale copak si mohou úřady oficiálně dopisovat v cizích jazycích?“ volal šéf. „Myslím, že je o tom cosi ve vyhlášece 84... Podívejte se po tom, pane doktore Rocho...“

Byly prostudovány všechny sbírky zákonů a nařízení, chodilo se stůl od stolu, všichni namáhali svou paměť, ale nic se nezjistilo. Konečně se doktor Rocha po třech dnech přemýšlení dostavil k šéfovi a řekl nadšeně a pevně:

„Ve vyhlášece 84 se mluví o pravopise.“

Ředitel pohlédl na svého podřízeného s obdivem a řekl si, že je to úředník bystrý, snaživý a... horlivý. Doktor Rocha ho informoval, že v zákoníku chybí stať týkající se jazyka, v němž se mají psát úřední spisy; nicméně nezdá se obvyklé užívat jiného, než který je v zemi běžný.

Po této informaci a po jiných různých poradách vrátil ministr spis s patřičným pokáráním arzenálu.

Toho rána bylo v arzenále živo. Zvonky zuřivě drnčely, poslíčci zmateně pobíhali sem a tam a sháněli sekretáře, který se opozdil.

Mne pokárali! opakoval si ředitel. To je konec s generálským titulem. Tolik let snít o těchto hvězdičkách a takhle mu uniknou, ke všemu pro darebáctví nějakého písaře!

Ještě snad, kdyby se změnilы poměry... Ale kdepak!

Konečně sekretář přišel a hned se dostavil do ředitelovy kanceláře. Když se dověděl příčinu předvolání, prozkoumal spis a podle písma poznal, že ho psal Quaresma.

„Pošlete ho sem,“ řekl plukovník. Major přišel, přemýšleje o několika tupijských verších, které zrána četl.

„Tak vy mne tedy máte za blázna, že?“

„Jak to?“ otázal se vyděšený Quaresma.

„Kdo to psal?“

Major ani nechtěl spis prozkoumávat. Uviděl písmo, vzpomněl si na svou roztržitost a otevřeně se přiznal:

„Já.“

„Tedy se přiznáváte?“

„Ale ano. Avšak Vaše Excellence neví...“

„Neví! Co to říkáte?“

Ředitel vstal ze židle, rty mu zbledly a rukama se držel za hlavu. Byl uražen třikrát: ve své cti osobní, ve cti své třídy a ve cti vyučovacího ústavu, do něhož chodil, totiž školy na Červeném nábreží, prvního vědeckého ústavu na světě. Kromě toho napsal do školního časopisu *Pritaneum* povídku „Stesk“ — výtvar velmi vychvalovaný všemi spolužáky. Jelikož uspěl při všech zkouškách všemi hlasy s vyznamenáním, zdobila mu hlavu dvojitá koruna, učence a umělce. Tolik honosných titulů, s jakými se těžko setkáváme najednou i u Descartesa nebo Shakespeara, měnily ono „neví“ nějakého písaře v těžkou urážku, ba v potupu.

„Neví! Jak se opovažujete mi tohle říci! Jaké máte vůbec vzdělání? Znáte matematiku, astronomii, fyziku, chemii, sociologii a mravouku? Jak se tedy opovažujete? Myslíte snad, když jste přečetl pár románů a znáte trochu francouzsky, že se můžete srovnávat s tím, kdo měl samé výborné z algebry, mechaniky, astronomie, hydrauliky a deskriptivy? Co?“

A ředitel zuřivě mával rukou a divoce si měřil Quaresmu, který se cítil jeho pohledem přímo probodáván.

„Ale pane plukovníku...“

„Neexistuje žádné ale, neexistuje nic! Až na další příkaz se považujte za suspendovaného.“

Quaresma byl jemný, dobrý a skromný. Nikdy neměl

v úmyslu pochybovat o znalostech svého ředitele. Nebyl nikterak domýšlivý na své vědomosti a onu větu vyslovil na začátek své omluvy; když však uslyšel ten příval vši možné vědy a titulů, tak vášnivě a zuřivě připomínaných, ztratil souvislost myšlení i řeči a nic už neuměl ani nemohl říci.

Odešel celý skleslý, jako zločinec, z kabinetu plukovníka, který si ho vztekle, rozhořčeně a zlobně měřil jako člověk raněný na nejcitlivějším místě. Když přišel do své pracovny, neřekl nic: uchopil klobouk a hůl a vyšel ven ze dveří, potáčeje se jako opilý. Trochu se prošel a u knihkupce koupil několik knih. Když chtěl nastoupit do tramvaje, potkal Ricarda Coração dos Outros.

„Dnes nějak brzo, co, pane majore?“

„Pravda, pravda.“

A oba se jaksi nuceně odmlčeli. Ricardo konečně prohodil:

„Připadá mi, pane majore, že dnes o něčem usilovně přemýšlíte.“

„Ba, hochu, ale nejen dnes, už dlouho.“

„Je dobré přemýšlet a snít, přináší to útěchu.“

„Útěchu snad, ale také nás to dělí od ostatních, prohlubuje propast mezi lidmi...“

A rozešli se. Major vstoupil do tramvaje a Ricardo v ohrnutých kalhotách bezstarostně sestupoval svým drobným krokem k ulici Ouvidor, svíraje pod paží kytaru v jejím semišovém pouzdře.

V Bibelot

Nepřicházela sem poprvé. Již více než desetkrát stoupala po tom širokém kamenném schodišti, zdobeném mramorovým sousoším z Lisabonu, představujícím na

jedné straně Dobročinnost a na druhé Pannu Marii Matku milosrdenství; prošla onou bránou s dórskými sloupy, přešla vydlážděkové nádvoří, míjejíc zprava a zleva Pinela a Esquirola, meditující o mučivé záhadě šílenství; vystoupila po dalším schodišti, pečlivě navoskovaném. Šla navštívit kmotříčka, smutného a zcela pohrouženého do svých snů. Otec ji brával někdy s sebou, když o nedělich plnil soucitnou přátelskou povinnost vůči Quaresmovi a navštěvoval ho. Jak dlouho již tady byl? Už si nevzpomínala, snad tři nebo čtyři měsíce.

Již sám název domu působil děsivě. Ústav pro choromyslné! Tam je člověk zaživa pochován, je to jakési polopohřbení, pohřbení ducha, řídicího rozumu, jehož ztrátu tělo jen zřídka pocituje. Tělesné zdraví na ztrátě rozumu nezávisí, a mnozí přitom vypadají, jako by získali více životní síly a prodloužili si život, když jim rozum z těla unikne neznámo jakým otvorem a kam.

S jakou hrůzou a zvláštním zděšením z něčeho nadpřirozeného, z nějakého neviditelného a všudypřítomného nepřitele slychali lidé vyprávět o ústavu na nábreží Saudades! Lepší nějaká klidná smrt, říkali.

Nebyla patrna hned všechna ta hrůza, ten děsivý strach, které působil tento rozsáhlý, přísný a pochmurný dům, napůl nemocnice a napůl vězení, s vysokou zdí, zamřížovanými okny, táhnoucí se v délce několika set metrů podél nekonečného zeleného moře, tam na kraji zálivu na nábreží Saudades. Při vstupu bylo vidět tiché, zamyšlené muže, zádumčivé jako mnichy při rozjímání a modlitbě.

Ostatně tento klidný, jasný a úctyhodný vstup brzy zahnal běžné představy šílenství: hluk, divoké posunky, zuření, pomatené poznámky, tu a tam prohozené.

Nic z toho zde nebylo; byl zde klid, ticho a pořádek působící zcela přirozeně. Když však nakonec byla v návštěvním sále možnost dobře pozorovat ony pomatené tváře s nepřičetným vzhledem, některé docela idiotské

a bez výrazu, jiné jako duchem vzdálené a ponořené do intimního snu bez konce, a u jiných vidět vzrušení, které bylo ještě výraznější v blízkosti apatie druhých, začala se teprve plně pocítovat hrůza šílenství, ono mučivé tajemství, jež v sobě uzavírá, vzniklé bůhvíjakým nevysvětlitelným únikem ducha před tím, co pokládáme za skutečné, aby se zmocnil zdánlivých představ a vidin a žil v nich.

Kdo již jednou stál před touto nepochopitelnou záhadou naší vlastní přirozenosti, zalekne se, když si uvědomí, že každý nosí v sobě zárodek této hrůzy, že nás kdykoli může přepadnout, uchvátit, rozdrtit a pohřbit nás tak beznadějně, že budeme protismyslně a absurdně chápat sebe i všecko ostatní kolem. Každý šílený má svůj vlastní niterný život, zcela nepodobný životu ostatních; to, čím se projevoval před šílenstvím, je nesmírně odlišné od toho, co se z něho stává nyní.

A tato změna nemá začátek, není možno postihnout, kdy začíná, a téměř nikdy nekončí. Jak to vlastně bylo s jejím kmotříčkem? Začalo to tím podáním... Ale to byl jen takový nápad, fantazie, nic víc, starcův nápad, jenž nezanechal žádné následky. Nebo snad ten úřední přípis? To nebylo přece nic závažného, pouhá roztržitost, která se může přihodit každému... A výsledek? Propuknutí šílenství, děsné a ironické šílenství, jež nám bere naši duši a dává nám jinou, která nás ponižuje... A konec: šílenství, projevující se vlastní exaltovaností, utkvělou myšlenkou nevyčázet, domněnkou, že jsme pronásledováni, a tím, že považujeme své nejbližší a své přátele za nepřátele. Jak to všechno bylo hrozně! První fáze jeho otupení smyslů, rozháranost, pobouření, nesmyslné řeči, které nijak nesouvisely s tím, co se dělo kolem něho a co dělal dříve, řeči, o nichž se nevědělo, odkud přicházejí, z čeho vycházejí a kde se zrodily! A děsivý strach toho jemného Quaresmy? Děsivý strach toho, kdo viděl potopu, jež způsobila, že se celý třásl, a naplňovala ho lhotej-

ností vůči všemu, co nemělo vztah k jeho vlastním snům.

O svůj domov, knihy a finanční záležitosti nejevil vůbec zájem. Nic z toho nemělo pro něho smysl, prostě to neexistovalo a nebylo to důležité. To byly jen vidiny, představy; skutečností byli nepřátelé, strašní nepřátelé, jejichž jména nemohl ve svém deliriu vyslovit. Jeho stará sestra, celá ohromená a zaražená, si nevěděla rady, nevěděla co počít. Doma, kde byla vychována, rozhodoval vždy muž, nejprve otec, pak bratr; sama neuměla nic zařídít, ani jednat s úřady a vlivnými osobami. A zároveň ve své nezkušenosti a sesterské lásce nemohla uvěřit, že to všechno je pravda, že jde o šílenství.

Kdyby nebylo jejího otce (a Olga kvůli tomu milovala svého společensky nevybroušeného otce ještě víc), který se o věc zajímal a vzal ji za svou, který zabránil Quaresmovu propuštění ze služby a změnil je v penzionování, co by se s ním stalo? Jak snadno se zhroutí celý život! Takový přesný, rozvážný, čestný člověk s jistým zaměstnáním, jehož postavení se zdálo neotřesitelné; a zatím stačila chvilka roztržitosti...

Tedy její kmotříček byl již několik měsíců zde v ústavu pro choromyslné a jeho sestra ho ani nemohla navštívit. Tak to na ni působilo a hluboce ji dojalo, když ho viděla v tomto polovězení celého zhrouceného, že dostala nervový záchvat.

Navštěvovaly ho jen tři osoby: ona s otcem, někdy otec sám a několikrát přišel též Ricardo.

Dnes byla mimořádně krásná neděle, zvláště v Botafogu, v blízkosti moře a vysokých hor, které se rýsovaly na čistě obloze. Vzduch byl vlahý a příjemný a slunce jiskřilo na dláždění.

Při jízdě tramvají četl otec noviny a Olga přemýšlela a chvílemi listovala v ilustrovaných časopisech, jež nesla kmotříčkovi pro rozveselení a rozptýlení.

Quaresma byl v ústavu jako platící strážník, ale přesto

se zpočátku trochu styděla mísit se mezi ostatní návštěvníky.

Připadalo jí, že jí její bohatství staví nad jakýkoli styk s bídou; potlačila ale tyto sobecké myšlenky, svou třídní pýchu a teď sem vstupovala zcela nenuceně, čímž ještě víc vynikla její přirozená eleganc. Vyhovovaly jí tyto oběti, toto sebezapření, neboť cítila jejich sílu, a byla sama se sebou spokojená.

V tramvaji jeli také jiní návštěvníci a všichni vystoupili před bránou ústavu. Jako u dveří všech domů lidské bída byli zde lidé všech typů, různých povolání, různého původu a majetnosti. Nejen smrt všecko vyrovná; také šílenství, zločin, nemoc odstraní rozdíly, jež si vytváříme.

Dobře i špatně oblečení, elegantní i nuzní, oškliví i hezcí, chytrí a hloupí, všichni vstupovali vážně a soustředěně, s určitou známkou strachu v očích, jako by se ocitli v jiném světě.

Došli k svým příbuzným a rozbalovali balíčky: cukroví, tabák, punčochy, trepky, někdy knížky a noviny. Někteří nemocní s příbuznými rozmlouvali, druzí mlčeli, krutě a nevysvětlitelně; jiní byli zcela neteční. Tolik se svým chováním různili, že se bezděčně zapomínalo na nemoc, která všechny tyto ubožáky postihla; jevila se tak odlišně, že se nebylo možno domnívat, že je to jejich osobní rozmar nebo projev osobní vůle.

Olga přemýšlela o tom, jak se v rozmanitosti životních osudů častěji vyskytuje smutek než radost, že smutek je rozhodně proměnlivější než radost a je vlastně hybnou silou životního běhu.

Když to zjistila, měla pocit vnitřního uspokojení, protože její bystrá a zvědavá povaha se radovala i z nejjednodušších objevů.

Quaresmovi se už dařilo lépe. Uklidnil se a také občasně halucinace přestávaly. Jak se ocitl v tomto prostředí, dosta-

vila se u něho brzy ozdravující a nezbytná reakce. Byl snad pomatený, když ho sem dali...

Když se blížil k svému příteli a kmotřence, dokonce se zpod svých už šedivějících knírů spokojeně usmíval. Trochu pohubl, tmavé vlasy mu maličko prošedly, ale jinak byl jeho vzhled stále tůž. Neztratil ani svůj klidný a laskavý způsob řeči, přepadalo-li ho však jeho blouznění, stával se odměřenějším a nedůvěřivým. Jakmile je spatřil, řekl vlídně:

„Tak jste zase přišli... Už jsem čekal...“

Pozdravili se a on zešíroka objal Olgu.

„Jak se daří Adelaidě?“

„Ale dobře. Dává pěkně pozdravovat a nepřišla, protože...“ přispíšil si Coleoni.

„Chudinka!“ řekl Quaresma a svěsil hlavu, jako by chtěl odehnat nějakou smutnou vzpomínku; vzápětí se otázel:

„A co Ricardo?“

Olga kmotřičkovi rychle a radostně odpověděla; viděla, že už uniká ze zajetí chorobného duševního stavu.

„Daří se mu dobře, kmotřičku. Před několika dny navštívil tatínka a řekl mu, že záležitost vašeho penzionování je už skoro vyřízena.“

Coleoni a Quaresma se posadili, ale dívka zůstala stát, aby mohla svými zářícíma upřenýma očima lépe pozorovat kmotřička. Ošetřovatelé, chovanci a lékaři procházeli sálem s obvyklou profesionální lhostejností. Návštěvníci se na sebe nedívali; snad se nechtěli k sobě na ulici znát. Venku byl krásný den, bezvětří, nekonečné a zádumčivé moře, hory rýsující se na jasném nebi — prostě velebná i záhadná krása přírody. Coleoni, třebaže navštěvoval přítele častěji, pozoroval jeho uzdravování s uspokojením, jež vyloudilo na jeho tváři lehký úsměv. V příhodném okamžiku prohodil:

„Už je vám mnohem lépe, že, majore; chtěl byste jít domů?“

Quaresma hned neodpověděl; chvíli přemýšlel a pak zvolna a rozhodně řekl:

„Bude lépe ještě trochu počkat. Můj zdravotní stav se zlepšuje... Je mi líto, že tě tolik obtěžuji, ale vám všem, kteří jste byli ke mně tak hodní, to bude připsáno k dobru. Kdo má nepřátele, musí mít i dobré přátele...“

Otec s dcerou na sebe pohlédli; major pozvedl hlavu a zdálo se, že se rozpláče. Dívka rychle zasáhla:

„Víte, kmotříčku, že se budu vdávat?“

„Ano,“ potvrdil otec. „Olga se bude vdávat, přišli jsme vám to oznámit.“

„Kdo je tvůj ženich?“ otázal se Quaresma.

„Je to jeden mladík...“

„To jistě,“ přerušil ji s úsměvem kmotříček.

A oba se na sebe důvěrně a spokojeně podívali. To bylo dobré znamení.

„Je to pan Armando Borges, doktor práv. Máte radost, kmotříčku?“ otázala se Olga roztomile.

„Tak to bude tedy svatba ke konci roku.“

„Doufáme, že to tak nějak vyjde,“ řekl Ital.

„Máš ho hodně ráda?“ vyptával se kmotříček.

Nevěděla, jak na tuto otázku odpovědět. Tak ráda by cítila, že ho miluje, ale necítila nic. Proč se tedy vdává? Nevěděla... Snad vlivem svého prostředí, z důvodu, jenž nevycházel z ní — nevěděla... Měla ráda jiného? Také ne. Žádný z chlapců, které znala, ji ničím neupoutal, neměl ono něco, ještě neurčité v jejím citu i myšlení, co by ji okouzlo nebo si ji podrobilo. Nevěděla přesně, co by to mělo být; když uvažovala o svých zálibách, nedovedla ještě dobře stanovit vlastnost, o níž by si přála, aby u muže ještě dobře stanovit vlastnost, o níž by si přála, aby u muže převládala. Mohl to být hrdina, někdo nadprůměrný, kdo dokáže veliké věci; avšak v duševním zmatku našeho mladí, kdy se myšlenky a touhy prolínají a komplikují, Olga ještě nevystihla a nepoznala toužebné očekávání a nedovedla si dobře představit, jakého muže chce milovat.

A měla pravdu, že se vdávala, aniž se řídila svými představami. Je tak nesnadné jasně si představit muže mezi dvaceti až třiceti lety, vybaveného všemi vysněnými vlastnostmi... Vdávala se ze společenského zvyku, trochu ze zvědavosti a snad i proto, aby zvětšila svůj životní obzor a podnítila svou citovost. To vše si rychle uvědomila a odpověděla kmotříčkovi bez přesvědčení:

„Mám ho ráda.“

Návštěva se neprotáhla. Bylo lépe odbýt ji krátce a příliš neunavovat rekonvalescentovu pozornost. Odcházeli oba plni uspokojení a naděje.

Za bránou už čekalo několik návštěvníků na tramvaj. Protože vůz nebyl právě ve stanici, šli podél průčelí ústavu k další. Asi uprostřed cesty spatřili starou plačící černošku, opřenou o zeď. Coleoni se k ní ve své dobrotě obrátil:

„Co se vám stalo, stařenko?“

Nebožačka na něho dlouze upřela zvlhlý pokorný pohled, plný nekonečného smutku, a odpověděla:

„Ach můj pane!... To je smutné... Chudák můj syn, byl tak hodný!“

A plakala dál. Coleonihoto dojala, Olga na ni se zájmem pohlížela a za chvíli se jí zeptala:

„Umřel?“

„Ach, raději kdyby umřel, slečinko.“

A v pláči, se vzlykotem jim vyprávěla, že už ji syn nepoznal ani neodpovídal na otázky; choval se k ní jako k cizí. Otfela si oči a dodala:

„Jako by ho někdo urkl.“

Oba od ní odcházeli smutní, odnášejíce si trochu její pokorné bolesti.

Byl svěží den a větřík čeřil mořskou hladinu malými bílými vlnkami. Homole cukru se zvedala tmavá, strmá a vznešená nad pěnicími se vlnami a vypadalo to, jako by stínila jasný den.

V Ústavu slepců hráli na housle; zdálo se, že nařikající

táhlý zvuk nástroje vychází ze všech okolních věcí, z jejich smutku i z jejich vznešenosti.

Tramvaj se trochu zpozdila. Konečně přijela; nastoupili a jeli až na Cariocké náměstí. Je zajímavé pozorovat město ve dnech klidu, s jeho zavřenými obchody, úzkými opuštěnými ulicemi, v nichž kroky zaznívají jako v klášteře. Město připomíná kostru, chybí mu nervstvo, které je rozehřívá, ruch aut, drobných povozů a lidí. Tu a tam si před dveřmi krámů hrají děti obchodníků, hází si míčem nebo jezdí na kole, a ještě víc je patrný rozdíl s předchozím dnem.

Nebylo ještě zvykem vyhledávat malebná předměstí; proto Olga s otcem potkávali občas jen lidi spěchající na návštěvu jako teď oni. Náměstí svatého Františka bylo ztichlé a socha, která zřejmě kdysi stála uprostřed malé zahrádky, vypadala dnes už jako pouhá ozdoba. Skoro prázdné tramvaje přejížděly lenivě náměstím. Coleoni s dcerou nastoupili do jedné, která je dovezla ke Quaresmovu domovu; šli navštívit donu Adelaidu. Odpoledne už pokročilo a u oken se objevovaly postavy v nedělních *toaletách*. Světlo oblečení černoši pokuřovali velké doutníky nebo cigarety; bylo vidět skupiny příručích s křiklavými květinami; dívky v dobře naškrobeném mušelinu; předpotopní cylindry vedle oděvů z těžkého černého atlasu, napjatých na kyprých tělech usedlých matron. A tak se neděle jevila takto vyšňořená jednoduchostí těch skromných, bohatstvím chudých a okázalostí pošetilých.

Dona Adelaida nebyla sama. Přišel ji navštívit Ricardo a vyprávěli si. Když přítel jejího bratra zaklepal na dveře, líčil právě Ricardo staré paní svůj poslední úspěch:

„Nevím, jak to bude, dono Adelaido. Neschovávám si a ani nepíšu své skladby — to je k zbláznění!“

Náš autor se totiž ocitl ve velmi nepříjemné situaci. Pan Paysandón z Córdoba (Argentinská republika), velmi známý skladatel toho města, požádal Ricarda v dopise o za-

slání jeho skladeb a písní. Ten byl v náramných rozpacích; verše měl sice napsány, ale hudbu k nim ne. Znal ji z paměti, avšak napsat ji tak nahonem, to bylo nad jeho síly.

„Čert aby to vzal!“ pokračoval. „Nejedná se o mne, ale jde tu o to, že se ztrácí příležitost seznámit cizinu s Brazílií.“

Stará Quaresmova sestra se o kytaru mnoho nezajímala. Viděla v ní nástroj otroků a lidí jim podobných a nemohla připustit, že se o hru na tento nástroj zajímali i lidé jiné třídy. Z jemnocitu však Ricardovu zálibu snášela, a také proto, že už začínala mít toho slavného předměstského zpěváka v úctě. Tato úcta vyplynula z oddanosti, kterou dal najevo při jejím rodinném neštěstí. Ricardo měl na starosti drobné služby a práce, různé pochůzky, a vykonával je pilně a ochotně.

Nyní vyjednával svému bývalému žákovi penzi. Vyřídít penzionování, to je dřina, jak se říká v úřední hantýrce. Když má být někdo dekretem slavnostně penzionován, musí celá záležitost proběhnout asi deseti instancemi a rukama úředníků, než je všechno vyřízeno. Není nic horšího, než když nám příslušný úředník vážně řekne: ještě to propočítávám; a věc se zdrží měsíc i déle, jako by šlo o nějaký proces ve vesmíru.

Coleoni byl majorovým zplnomocněncem; jelikož se však v úředních záležitostech příliš nevyznal, přenechal tuto věc k vyřízení Ricardovi.

Díky své popularitě a prostosrdečnosti přemohl Coração dos Outros odpor úřední mašinerie a vyřízení důchodu bylo slíbeno v době co nejkratší.

Když Coleoni s dcerou vstoupili, hned jim výsledek svého zákroku hlásil. Pak on i dona Adelaida chtěli slyšet zprávy o příteli a bratru.

Sestra nikdy svému bratru docela nerozuměla a ani nyní při jeho nervovém onemocnění to nebylo lepší; svým

prostým sesterským citem s ním hluboce cítila a toužebně si přála jeho uzdravení.

Ricardo Coração dos Outros měl majora velmi rád, protože u něho nacházel morální a duševní podporu, kterou potřeboval. Druzí pouze rádi poslouchali jeho zpěv, hodnotili ho jako diletanty; major však šel při svém posuzování do hloubky a chápal vlastenecký dosah jeho počínání.

Navíc prožíval teď Ricardo trpké chvíle — trpěl kvůli své slávě, kterou si vydobyl pozvolnou dlouholetou prací. Objevil se totiž jeden černošský zpěvák a jeho písničky byly stále oblíbenější, ba dokonce je oba srovnávali.

Tento sok ho mrzel ze dvou příčin: za prvé, že to je černocho, a za druhé mu vadila teorie jeho hry.

Nebylo to proto, že by byl měl zvláštní odpor k černočům. Ale podle jeho názoru ten fakt, že nějaký černocho hraje docela slušně na kytaru, snižoval ještě víc prestiž tohoto nástroje. Kdyby byl jeho sok hrál na klavír a proslavil se tím, nebylo by v tom nic zlého, naopak talent tohoto muže by byl prostřednictvím uznávaného nástroje přispěl ke zvýšení jeho popularity; ale tím, že hrál na kytaru, byl výsledek opačný: předsudek vůči osobě černošského původu snižoval význam té tajemné kytary, jež mu byla tak drahá. A kromě toho ještě ta jeho teorie! Chtl, aby popěvek něco vyjadřoval a přitom aby byly verše pravidelné! Jaká hloupost!

Ricardo stále přemýšlel o svém neočekávaném rivalovi, jenž před ním vyvstal jako nepředvídaná překážka při jeho úžasném vzestupu ke slávě. Bylo nutné ho odstranit, zničit, ukázat svou nespornou převahu; ale jak?

Reklama už nestačila; jeho sok ji používal také. Kdyby tak znal někoho významného, nějakého významného literáta, který by napsal o něm a o jeho díle článek, tak by bylo vítězství jisté. Bylo však nadsadné takového najít. Ti naši literáti jsou tak krátkozrací a nadchnu je jen všechno

francouzské... Přemýšlel o časopise *Kytara*, v němž by proti sokovi vystoupil a pak by ho v polemice zneškodnil.

Toho musel docílit a doufal v pomoc majora Quaresmy, který byl sice v současné době v ústavu pro duševně choré, ale bohudík se již uzdravoval. Jeho radost byla opravdu velká, když se dověděl, že se přítelovo zdraví lepší.

„Dnes jsem tam bohužel nemohl jít,“ řekl, „ale příští neděli půjdu. Přibral trochu?“

„Něco málo,“ odpověděla dívka.

„Mluvil s námi docela rozumně,“ dodal Coleoni. „Dokonce měl radost, když se dověděl, že se Olga bude vdávat.“

„Vy se budete vdávat, dono Olgo? To vám gratuluju.“ „Děkuji.“

„A kdy to bude, Olgo?“ otázala se dona Adelaida.

„Někdy ke konci roku... Není naspěch...“

A hned přšely dotazy na ženicha a spousta rad a úvah o svatbě.

Olze to bylo nepřijemné; považovala jak dotazy, tak i rady za dotěrné a dráždilo ji to. Byla by se chtěla vyhnout tomu hovoru, ale stále se vraceli k témuž námětu, nejen Ricardo, ale i stará Adelaida, hovornější a zvědavější než obvykle. Toto trápení se opakovalo při všech návštěvách, takže skoro litovala, že nabídku k sňatku přijala. Konečně to zamluvila dotazem:

„A jak se vede panu generálovi?“

„Neviděla jsem ho poslední dobou, ale dcera sem stále chodí. Jemu se snad daří dobře, zato Isménia je smutná — chudinka!“

A dona Adelaida vyprávěla příběh, který rozrušil dušičku generálovy dcery. Cavalcanti, onen „věčný ženich“, odcestoval do vnitrozemí už před třemi či čtyřmi měsíci, a od té doby neposlal ani dopis, ani lísteček. Dívka to

považovala za rozchod, a jak byla neschopná nějakého hlubšího citu, nějakého vážnějšího duševního či tělesného zaměstnání, nesla to velmi těžce a stále se tím v myšlenkách zabývala.

Pro Ismêniu to znamenalo, jako by všichni ženitby-schopní hoši přestali existovat. Najít si jiného bylo pro ni neřešitelným problémem, byl to úkol nad její síly. Taková námaha! Někoho si namlouvat, psát psaníčka, upozorňovat na sebe, tančit, chodit na procházky — toho už nebyla schopná. Rozhodně už byla odsouzená k tomu, že se nevdá, že zůstane celý život starou pannou, a to jí nahánělo hrůzu. Už si skoro ani nedovedla vybavit rysy snoubencovy tváře, způsob, jak koulel očima, jeho silný a kostnatý nos; bez souvislosti se vzpomínkou na něho napadla jí vždy při doručování ranní pošty, kterou jí nic nepřišlo, ona druhá myšlenka: nevdám se. To byl trest... Quinota měla před svatbou, Genelício si už obstarával papíry; a ona, jež se tolik načekala a byla první zasnoubena, zůstane prokletá a ponížená před celým světem. Dokonce jí připadalo, že sestra i její ženich mají radost z nevysvětlitelného Cavalcantioho útěku. Jak byli veselí po celou dobu karnevalu! Jak ji během karnevalových radovánek předhazovali její předčasné vdovství! Byli tak rozpustilí při hře s rozprašováním voňavky, házeli konfety a hlučně se bavili, aby ještě víc vyniklo jejich štěstí — ta jasná a záviděníhodná cesta k manželství — ve srovnání s její opuštěností.

Snažila se zakrývat, jak na ni působí jejich veselí, které jí připadalo neslušné a nepřátelské; ale to, že jí sestra neustále popichovala: „Bav se, Ismêniu! On je daleko, tak toho využij!“ — to v ní probouzelo strašlivý vztek lidí slabých, vztek, který hlodá uvnitř, protože se nemůže nějak projevit.

Aby potlačila nepříjemné myšlenky, prohlížela si děti veselé vzhled ulice, vyzdobené mnohobarevnými pa-

pírky a pestrými závěsy a girlandami na balkónech; největší radost jí však působily karnevalové průvody, ta vřava všech možných druhů bubnů, bubínků a činelů. Když se ponořila do toho povyku, na nic nemyslíla a zbavovala se i té myšlenky, jež ji tak dlouho pronásledovala.

Výstřední indiánské oděvy, ozdoby podle divošského bájesloví, krokodýli, hadi, želvy, vypadající jako živé, to vše vyvolávalo v její chudé obrazotvornosti úsměvné představy průzračných řek, rozsáhlých lesů a klidných jasných míst, a to ji uklidňovalo.

Také monotónní a rytmický křik a hulákání popěvek jako by tlumily bolest, jež v ní byla potlačena, zdušená a zadržena a která chtěla hlasitě vybuchnout; ale k tomu neměla dostatečnou sílu.

Její snoubenec odejel měsíc před karnevalem; po této rio-dejaneirské veselici se její utrpení ještě zvětšilo. Protože nebyla zvyklá ani číst, ani rozprávět, ani ji nebavila činnost v domácnosti, jen posedávala nebo polehávala a myslela stále na totéž: neprovdám se. Ulevovala si jen pláčem.

V hodinách, kdy se roznášela pošta, mívala ještě jiskřičku naděje. Co když dnes? Dopis však nepřicházel a ona se vracela ke své myšlence: nebudu se vdávat.

Když dona Adelaida dovypověděla neštěstí smutné Ismênie, dodala:

„To je od něho trestuhodné, nemyslíte?“

Coleoni dobromyslně a jemně podotkl:

„Ještě není důvod k zoufání. Mnoho lidí nerado píše...“

„Ale kdepak!“ ozvala se dona Adelaida. „Už to jsou tři měsíce, pane Vicente!“

„Ten se nevrátí,“ řekl Ricardo vážně.

„A ona na něho ještě stále čeká, dono Adelaida?“ otázala se Olga.

„Ani nevím, dceruško. Nikdo té dívce nerozumí. Hovoří málo, a když, tak na půl slova... Je to takové stvoření

bez krve, bez života. Člověk vycítuje její smutek, ale ona nic nepoví.“

„Snad je příliš hrdá,“ řekla ještě Olga.

„Ne, ne... Kdyby to byla hrdost, nezmiňovala by se tu a tam o snoubenci. Je to spíš jakási ochablost, netečnost... Zdá se, že se bojí mluvit, aby něco nezakřikla.“

„A co tomu říkají rodiče?“ dotazoval se Coleoni.

„Ani přesně nevím. Ale pokud jsem vyrozuměla, generála to ani moc nemrzí a dona Maricota soudí, že si Ismênia může najít jiného.“

„To by bylo nejlepší,“ řekl Ricardo.

„Obávám se, že to už nedovede,“ podotkla s úsměvem dona Adelaida. „Byla tak dlouho nevěstou...“

Mluvili už o něčem jiném, když jako každodenně přišla Ismênia navštívit Quaresmovu sestru.

Se všemi se pozdravila a všichni viděli, že se trápí. Utrpení dodávalo její tváři víc živosti.

Měla zarudlá víčka a dokonce její drobné hnědé oči byly větší a zářivější. Vypptávala se na Quaresmovo zdraví a pak se všichni na okamžik odmlčeli. Nakonec se jí dona Adelaida otázala:

„Už jsi dostala dopis, Ismênio?“

„Ještě ne,“ odpověděla skoro neslyšně.

Ricardo se pohnul v křesle. Zavadil loktem o etažérek a shodil na zem porcelánovou sošku, která se roztránila na tisíc stěpů, skoro bezhlučně.

ČÁST DRUHÁ

I V „Zátiší“

Nebylo to místo ani ošklivé, ani hezké, ale působilo uklidňujícím dojmem životní vyrovnanosti.

Dům byl postaven na jakési plošině či stupni, jímž se dalo vystoupit na vrchol kopečku, zvedajícího se za domem. Vpředu za ohradou z bambusů začínala planina, táhnoucí se až k vzdáleným horám; souběžně s chodníkem před domem ji protínal potok se špinavou stojatou vodou. Kousek dál jezdil vlak a přetínal planinu jasnou stuhou své plevelem zarostlé tratě; zleva se táhla pěšina, zastavená z obou stran domky, a vinula se přes potok rovinou k nádraží. Z Quaresmova domu byl proto směrem k východu široký rozhled a svými nabílenými zdmi působil dům veselé i půvabně. Přestože byl postaven bez architektonické fantazie jako většina našich venkovských staveb, měl rozsáhlé místnosti, velké ložnice, všecky s okny, a verandu se zvláštním sloupořadím. Kromě této hlavní budovy měla zemědělská usedlost „Zátiší“, tak se totiž jmenovala, ještě jiná stavení: starou moučnici s dosud neporušenou pecí a s rozmontovaným kolem a konírnu pokrytou slámou.

Nebyly to ještě ani celé tři měsíce, co Quaresma přesídlil do tohoto pustého místa, vzdáleného železnici dvě hodiny z Ria, po svém šestiměsíčním pobytu v ústavu pro duševně choré na nábreží Saudades. Vyšel odtamtud uzdraven? Kdo to mohl vědět? Aspoň se to zdálo; už neblouznil a jeho pohyby i slova byly jako u normálního člověka, i když při tomto zdání mohla vzniknout myšlenka, že ho zcela neopustilo neříkejme už šílenství, ale jeho sen, který v sobě živil tolik let. Bylo to spíše šest měsíců

odpočinku a užitečné izolace než psychiatrické léčení.

Tam v ústavu žil Quaresma smířen s osudem v rozho-
vorech se svými spolupacienty a poznal tam boháče, kteří
se pokládali za chudé, a nuzáky toužící po bohatství, vědce
proklínající vědu a hlupáky prohlašující se za moudré;
nejvíce se však obdivoval starému klidnému obchodníku
z Rybářské ulice, jenž se pokládal za Attilu. „Já,“ říkal
starý klidas, „jsem Attila, víte? Jsem Attila.“ Měl jen
slabé ponětí o tom, kdo byla tato osobnost, znal pouze
jméno a nic víc. „Jsem Attila, zabil jsem mnoho lidí —
a byl jsem na to sám.“

Major vyšel z ústavu ještě smutnější, než byl kdy ve
svém životě. Ze všech smutných věcí, co jich je na světě,
je nejsmutnější šilenství; je nejtěživější a nejpalcivější.

Tato forma pokračování našeho života, s poruchou sice
neznatelnou, ale hlubokou a skoro vždy nevyzpytatelnou,
která ho činí docela zbytečným, nám vnuká myšlenku, že
existuje něco silnějšího, než jsme my, co nás řídí, pohání
a v jehož rukách jsme pouhou hračkou. Odjakživa měli
lidé sklony považovat šilenství za posvátné; vyplývá to
patrně z pocitu, jenž se nás zmocní, pozorujeme-li někoho
pomateného, jak nesmyslně mluví; hned nás napadne, že
to není on, kdo mluví, že je tu někdo, kdo vidí za
něho, myslí za něho a stojí za ním, sám neviditelný!...

Smutek ústavu pro duševně choré prostoupil cele i Qua-
resmu. Vrátil se domů, ale setkání s rodinným prostředím
na něho nijak nezapůsobilo. Ačkoliv nebyl nikdy veselý,
vypadal nyní nespokojenější než dříve, trpěl stavy duševní
deprese, a jen aby se zotavil, uchýlil se do onoho úsměv-
ného venkovského obydlí, kde trochu hospodařil.

Sám ovšem na tuto myšlenku nepřišel; jeho kmotřenka
mu poradila, jak příjemně trávit odpočinek. Když Olga
viděla, jak je skleslý, smutný a zamlklý, uzavřený ve svém
domě v São Cristóvão a nemá odvahy ani vyjít ven, obrá-

tila se na něho jednoho dne jemně a s dětskou starostli-
vostí:

„Proč si, kmotříčku, nekoupíte nějaké menší hospodář-
ství? Bylo by přece hezké něco si vypěstovat, mít svůj
ovocný sad a svou zelinářskou zahradu... nemyslíte?“

Při dívčině poznámce se zadumaný výraz jeho tváře
změnil. Bylo to přece jeho dávné přání, obdělávat půdu
a mít z toho radost i užitek; připomínal si své staré plány,
když kmotřence odpověděl:

„Máš pravdu, dceruško. Je to skvělý nápad! Je tady
v okolí tolik neobdělané úrodné půdy... Naše vlast má
nejúrodnější půdu na světě... Kukuřice může dát dokonce
dvě sklizně a čtyřsetnásobný výnos...“

Dívka skoro litovala, že mu to připomněla. Zdálo se jí,
že jeho obnovila už vyhaslé sny.

„I jinde jsou přece úrodná území, nemyslíte, kmotříč-
ku?“

„Ale taková, jaká má Brazílie,“ pospíšil si Quaresma
s odpovědí, „mají málokde. Udělám, co mi říkáš: budu
hospodařit, sázet, pěstovat kukuřici, fazole, anglické bram-
bory... Až uvidíš výsledky mého hospodaření, mou zeli-
nářskou a ovocnou zahradu — pak se přesvědčíš, jak je
naše půda úrodná!“

Myšlenka ho cele zaujala a hned ji začal rozvíjet. Půda
byla připravena a čekala jen na setbu. Quaresma se sice
nerozveselil, poněvadž opravdu veselý nikdy nebyl, ale
jeho zamlklost i duševní stísněnost zmizely a dalo by se
říci, že se obnovila jeho dřívější duševní čilost. Vy-
šetřil si běžné ceny ovoce, zeleniny, brambor a sladkého
manioku; vykalkuloval, že padesát pomerančovníků, tři-
cet abacateirů, osmdesát broskvoní a jiné ovocné stromy,
kromě ananasů (jaká nádhera!), tykví a jiných méně dů-
ležitých produktů, mohly by dát po odečtení výloh přes
čtyři tisíce ročního výnosu. Bylo by zbytečné uvádět zde
detaily jeho výpočtů, podložených vším, co je uváděno

ve věstníku Národního zemědělského sdružení. Bral v úvahu střední výnos jednotlivého ovocného stromu i obdělá-
ného hektaru a také mzdu dělníků a nevyhnutelné ztráty;
pokud jde o ceny, ty si zjistil přímo na trhu.

Plánoval svou zemědělskou činnost s přesností a úzkost-
livostí, s kterou dělal všechno. Probral ji ze všech stránek,
zvážil výhody i obtíže, a velmi ho uspokojilo zjištění, že
je i finančně výnosná, ne snad proto, že by chtěl shromaž-
ďovat jmění, ale proto, že v tom viděl další důkaz zname-
nitosti Brazílie.

V důsledku těchto svých úvah koupil hospodářství,
jehož název — „Zátiší“ — tak přílehavě vystihoval nový
způsob jeho života, který teď vedl, po duševní bouři, která
jím lomcovala skoro rok. Nebylo daleko od Ria a vybral
si to místo právě proto, že bylo tak zanedbané a opuštěné;
mohl tak lépe dokázat moc a sílu houževnatosti a péče
při zemědělské práci. Očekával bohatou sklizeň ovoce,
obilí i zeleniny; představoval si, že by se podle jeho pří-
kladu mohlo zrodit mnoho podobných pěstitelů, takže
v krátké době bude velkoměsto obklopeno kvetoucí a pro-
sperující zásobárnou, schopnou odstranit argentinské
i evropské obchodníky.

Odstěhoval se tam s velkou radostí. Skoro se mu ani
nezastesklo po jeho starém domě v ulici svatého Januaria,
patřícímu nyní novému majiteli a určenému snad k pro-
najímaní bytů... Ani nepocítoval lítost nad tím, že by
onen prostorný pokoj, tolik let poskytující klidný útulek
jeho knihám, mohl sloužit jako taneční sál pro bezvýznam-
né bály, že by mohl být svědkem hádek rozzlobených
manželů, rodinné nenávisti — ten tak milý, příjemný
a sympatický pokoj se svým vysokým stropem a hladkými
stěnami, do nichž se vryly touhy jeho duše a jenž byl
celý prosycen jeho sny!...

Teď byl spokojen. Jak se dá v naší zemi prostě žít!
Čtyři tisíce milreisů ročně, získaných z půdy tak snadno,

příjemně a vesele! Ach, požehnaná země! Čím to, že
všichni lidé touží být veřejnými zaměstnanci, hnit v nějaké
bance a ztrácet tak svou nezávislost a osobní hrdost? Jak
to, že se dává přednost životu ve stísněných bytech bez
dostatku vzduchu, světla, proč lidé touží dýchat epide-
mické ovzduší, žít se špatnou stravou, když se tak snadno
dá žít šťastně, v dostatku, volně, vesele a zdravě?

Teprve nyní dospěl k tomuto závěru, po letech stráve-
ných ve městě a v úřadě. Poznání přišlo sice pozdě, ale
zase tak včas, aby ještě mohl před smrtí poznat krásy
venkovského života a plodnost brazilské půdy. Přemýšlel
o tom, jak pošetilé byly jeho snahy po zásadních refor-
mách ve státním zřízení a zvycích: to, co by hlavně při-
spělo k rozkvětu vroucně milované vlasti, bylo dobře vy-
budované zemědělství, odborné vzdělávání její úrodné
půdy, aby byly postaveny pevné základy pro všechny
ostatní úkoly.

Ostatně s tak úrodnou půdou a různým podnebím, do-
volujícím snadné a výnosné hospodaření, byla tato cesta
už předem určena.

Před zrakem se mu zjevovaly kvetoucí pomerančovní-
ky, voňavé a běloskvoucí, připomínající na stráních řady
nevěst; abacateira s vráscitými kmeny, obtěžkaná velkými
zelenými plody; černé jabuticaby, pukající od silných
stonků; ananasovníky s korunami krásnějšími než krá-
lovské, přijímající žhavé sluneční paprsky; tykve plazící
se s těžkými opylenými květy; melouny tak sytě zelené,
že se zdají namalované; sametově hebké broskve, ob-
rovské plody chlebovníku, ovoce jabloňovitých jambeirů,
opojná manga; a uprostřed toho všeho se zjevovala posta-
va krásné ženy s klínem plným ovocných plodů a s obna-
ženým ramenem a vděčně se na něho usmívala klidným
nadpozemským úsměvem bohyně — to byla Pomona,
bohyně ovocných sadů a zahradi!...

První týdný v „Zátiší“ strávil Quaresma důkladným

průzkumem svého nového vlastnictví. Půdy zde bylo dost, staré ovocné stromy, velký sad s různými druhy tropických rostlin a stromů, jako camarás, bacurubus, tinguacibas a munjolos. Anastácio, který ho doprovázel, uplatňoval své poznatky z doby, kdy pracoval jako otrok na velkostatku, a učil názvy všech odrůd tohoto porostu Quaresmu, jenž měl brazilskou botaniku důkladně prostudovanou.

Major brzo uspořádal muzeum přírodních produktů ze „Zátiší“. Druhy polní a lesní opatřil štítky s jejich jménem obecným, a pokud to bylo možné, též vědeckým; odrůdy keřů ukládal do herbáře a dřeva upravil v malé pařízky, rozříznuté podélně i příčně.

Čtenářská vášeň přivedla Quaresmu ke studiu přírodních věd a usilovná snaha samouka mu poskytla důkladné znalosti z oboru botaniky, zoologie, mineralogie a geologie.

Nebylo to pouze rostlinstvo, jež bylo podrobně inventarizováno; také zvířata, ale poněvadž Quaresma neměl dostatečný prostor a uchovávání jednotlivých exemplářů by vyžadovalo mnoho péče, uspořádal podle svých znalostí písemný seznam, kde v kterých částech země žijí pásovcí, hloďavci, cotie a preás, různé druhy hadů, drobné ptactvo zpěvavé, ptactvo vodní atd. Nerostná část byla chudá, jen jíl, písek a tu a tam nějaký rozpadávající se žulový balvan.

Když skončil práce s inventářem, strávil dva týdny organizováním své zemědělské knihovny a výkazem meteorologických přístrojů, sloužících pracím při obdělávání půdy.

Objednal si knihy domácích autorů, francouzských a portugalských; nakoupil teploměry, tlakoměry, deštoměry, vlhkoměry a přístroje měřící sílu a rychlost větru. Když mu došly, umístil je na vyhovujících místech.

Anastácio přihlížel všem těm přípravám s úžasem. K čemu tolik věcí, knih a skleniček? Chce se snad jeho bývalý zaměstnavatel stát lékařem? Pochyby starého

černocho dlouho netrvaly. Když jednou Quaresma zkoumal deštoměr, pozoroval ho opodál stojící Anastácio udiveně, jako když přihlíží nějakým kouzlům. Hospodář si všiml služebníkovu údivu a řekl:

„Víš co dělám, Anastácio?“

„Ne, pane.“

„Dívám se, kolik napršelo.“

„A nač to, milospáne? Člověk hned pozná tak podle voka, když prší moc nebo málo... Když chci něco sázet, nejdřív vypleju, pak dám semeno do země, nechám vyrůst a sklídím...“

Mluvil zvolna a přesvědčivě svým měkkým africkým přízvukem, bez tvrdých „rr“.

Quaresma, aniž přestal přihlížet k přístrojům, uvážil radu svého zaměstnance. Plevel a křoviska skutečně na jeho pozemku bujely. Pomerančovníky, abacateira a mangovniky byly plné suchých větví a husté porostlé býlími; že však nebyla doba vhodná k prostřívání ovocných stromů, rozhodl se Quaresma, že vypleje býlí rostoucí na zemi. Časně zrána, hned po rozednění, se vydali s Anastáciem, každý motyku přes rameno, na polní práci. Bylo to v plném létě, slunce už silně páliło, ale Quaresmu to neodradilo a šel odvážně.

Stálo za to, vidět ho s kloboukem z kokosové slámy, malého, krátkozrakého, jak se pachtí s velkou motykou se sukovitou násadou a neúměrně kopá, aby vyrval ze země nepododajný stvol plevele. Jeho motyka připomínala spíš bagr nebo rýpadlo než malý zemědělský nástroj. Anastácio, pracující vedle svého zaměstnavatele, ho pozoroval útrpně a s údivem. Co je to za nápad, pouštět se do práce s plním za takového slunce, a neumět to?... To jsou tak věci na světě!

A oba pokračovali v práci. Starý černocho zlehka a rychle odstraňoval plazící se býlí svou zkušenou rukou, jejímž zásahem vnikala motyka snadno do země, ničíc plevel;

Quaresma zuřivě vykopával hroudy země tu a tam, prodlévaje zbytečně dlouho u každého drnu trávy, a někdy, když šla rána vedle, proniklo ostří motyka do země s takovou silou, že se tak strašně zaprášilo, jako by kolem přejela celá jezdecká četa. To už Anastácio zasáhl, sice nesměle, ale mentorským tónem:

„Tak se to nedělá, pane major. Motyka se nevráží tak hluboko do země. Jen takhle zlehka.“

A ukazoval nezkušenému Cincinnatovi způsob, jak se s tímto prastarým pracovním nástrojem zachází.

Quaresma znovu uchopil motyku a všemožně se snažil pracovat s ní tak, jak byl poučen. Ale marně. Obráceným ostřím narazil na trávu, motyka nadskočila a z výšky bylo slyšet ironické ptačí zapípání: Vidím-tě, vidím-tě! Majora to rozcílilo, snažil se znovu až do únavy, celý zpocený a rozvzteklý kopal vši silou; několikrát se stalo, že kopl vedle, tím ztratil rovnováhu, upadl a políbil matičku zem. Spadl mu při tom cvikr a rozbil se o kámen.

Majora to rozzuřilo a ještě houževnatěji a s větší energií se pustil do předsevzatého úkolu; natolik pevně zůstala v našich svalech schopnost zděděná po předcích pro tuto posvátnou práci, jak si dobývat ze země obživu pro život, že i Quaresmovi se podařilo probudit ji v sobě a najít způsob, jak používat toho úctyhodného nástroje.

Za měsíc plel už docela rozumně, ne bez přestání od slunka do slunka, ale po každé hodině si odpočínul, jak to vyžadoval jeho věk a nezvyklá práce.

Někdy s ním odpočíval i věrný Anastácio a oba spolu ve stínu nejkošatějšího ovocného stromu pozorovali těžké ovzduší letních dnů, při němž vadne listí na stromech a celá příroda jako by zmrtvěla. A tehdy, kolem poledne, když se zdá, že vedro uspává a ztišuje všechno živé, major dobře chápal duši tropů, složenou z protikladů: jak vysoké, jasné, vznešené slunce ozařuje strnulou zmrtvělost, již samo vytvořilo.

Obědvávali na pasece; na improvizovaném kamenném ohništi si rychle ohřáli jídlo z předešlého dne a pak pokračovali ve své práci až do večere. U Quaresmy to byl opravdu upřímný zápal, nadšení teoretika, jenž chce převést svou myšlenku do praxe. Nerozložila ho počáteční nevděčnost půdy s její chorobnou láskou ke škodlivému plevelu a nepochopitelnou nenávistí k zúrodňující motyce. Plel a stále plel až do doby, než šel k večeri.

Večere mu trvala déle. Hovořil trochu se sestrou, vyprávěl jí, jaký kus práce udělal, a přitom ji vždycky informoval, kolik plochy je už vypleto.

„Víš, Adelaido, zítra už budou pomerančovínky čisté, nezůstane tam ani kořínek.“

Sestra, o něco starší než on, s ním nesdílela zápal pro zemědělství. Klidně ho poslouchala, ale žila s ním zde jen proto, že byla zvyklá všude ho doprovázet. Jistě si ho vážila, ale nerozuměla mu. Nedokázala pochopit ani jeho práci, ani jeho vnitřní život. Proč neudělal to, co druzí? Proč nezískal doktorát a nestal se poslancem? To by bylo něco... Taková léta se zabývat knihami, a pro nic, vždyť je to hloupost! Šla s ním do „Zátiší“, a aby se něčím zaměstnala, chovala slepice k velké radosti bratra pěstitele.

„To je v pořádku,“ říkala, když jí bratr vyprávěl o své práci. „Jen abys nebyl z toho nemocný... Celý den na tomhle slunci...“

„Kdepak nemocný, Adelaido! Nevidíš, jak jsou tady lidé zdraví? Onemocní jen z lenosti.“

Po večeri přistupoval Quaresma k oknu, kterým bylo vidět kurník, a házival drůbeži drobtý.

Měl rád tu podívanou, ten zuřivý zápas mezi kachnami, husami a slepicemi, malými i velkými. Byl to život s jeho boji i vítězstvími. Zajímal se o drůbež.

„Už se vylíhla kachňátka, Adelaido?“ ptal se.

„Ještě ne, tak asi za týden.“ A hned dodala: „Tvá kmotřenka má v sobotu svatbu, půjdeš na ni?“

„Ne, nepůjdu... Bude tam mnoho přepychu a nepohodlí... Pošlu sele a krocana.“

„Prosím tě, to by byl pěkný svatební dar!“

„Co na tom, je to podle tradice.“

Uprostřed této rozmluvy vešel do jídelny starého venkovského sídla Anastácio a oznámil, že je u brány nějaký pán.

Od toho dne, co se tady Quaresma zařídil, ho ještě nikdo nenavštívil kromě chudých místních lidí, kteří žádali o různé maličkosti, zastírajíce tím žebrotu. On sám se dosud s nikým neseznámil, a proto ho zpráva starého černochoha překvapila.

Spěchal, aby přijal návštěvníka v salónku; nečekaný host mezitím přešel malé přední schodiště a vstupoval verandou dovnitř.

„Dobré odpoledne, pane majore.“

„Dobré odpoledne. Račte vstoupit prosím.“

Neznámý vešel dovnitř a posadil se. Byl to docela běžný typ muže, ale zvláštním dojmem působila jeho tloušťka. Nebyla snad přílišná či groteskní, ale bylo v ní cosi nepoctivého. Vypadalo to, že ztloustl najednou, a teď se přejídal jenom proto aby svou tloušťku rychle neztratil. Tak jako si ještěrka hromadí potravu pro zimu. Přes tloušťku jeho tváří bylo dokonale vidět jeho původní normální hubenost, a jestli měl být tlustý, tedy ne v tomto věku něco málo přes třicet let, který ještě nestačil na to, aby ztloustl celý; neboť i když jeho tváře byly zavalité, jeho ruce s dlouhými mrštnými a pohyblivými prsty byly hubené. Návštěvník promluvil:

„Jsem náměstek Antonino Dutra, tajemník berního úřadu...“

„Copak, nějaká formalita?“ zapátral bojácně Quaresma.

„Ale kdepak, pane majore. My už víme, kdo jste; nic nového, ani žádný zákonitý požadavek.“

Tajemník si odkašlal, vytáhl cigaretu, nabídl druhou Quaresmovi a pokračoval:

„Když jsem se dověděl, že jste se zde, pane majore, ubytoval, osmělil jsem se vás přijít obtěžovat... Není to nic důležitého... Věřím, že vy...“

„Ale proboha, pane náměstku!“

„Přicházím vás požádat o malou výpomoc, příspěvek na slavnost Panny Marie Neposkvrněného početí, naší patronky, jejíhož spolku jsem pokladníkem.“

„Výborně, to je správné. Přestože nejsem nábožensky založen, jsem...“

„To s tím nemá nic společného. Je to zdejší tradice, kterou musíme udržovat.“

„To je správné.“

„Jistě víte,“ pokračoval tajemník, „že zdejší lidé jsou velmi chudí a náš spolek také, takže musíme apelovat na dobrou vůli zámožnějších obyvatel. Tak proto, pane majore...“

„Počkejte chvíličku...“

„Ach, jen se neobtěžujte, pane majore, to nemusí být hned.“

Osušil si pot, uschoval kapesník, zadíval se chvíli ven a dodal:

„To je vedro. Takové léto jsem zde ještě nezažil. Daří se vám tady dobře, pane majore?“

„Děkuji, velmi dobře.“

„Hodláte se věnovat zemědělství?“

„Ano, a z toho důvodu jsem přesídlil na venkov.“

„No, dnes to mnoho nevynáší, ale dřív!... Tato usedlost, to byla krása, pane majore! Tolik ovoce! Tolik mouky! Ale půda je vyčerpaná a...“

„Ale kdepak vyčerpaná, pane Antonino! Vyčerpaná země neexistuje... Evropa je obdělávaná už po tisíce let, zatímco...“

„Tam se ovšem pracuje.“

„A proč by se nemohlo pracovat taky zde?“

„To je sice pravda, ale v naší zemi se staví v cestu tolik překážek, že...“

„Ale kdež, drahý pane náměstkule! Není nic, co by se nedalo překonat.“

„Vy to časem poznáte, pane majore. U nás se žije jen politikou, jinak to nestojí za nic! Teď právě se všichni hádají kvůli volbám do poslanecké sněmovny...“

Při těchto slovech se tajemník zpod svých tlustých víček pátravě podíval do bezelstné Quaresmovy tváře.

„A oč tu jde?“ otázal se Quaresma.

Zdálo se, že náměstek tuto otázku očekával, a hned vesele odpověděl:

„Vy to nevíte?“

„Ne.“

„Vysvětlím vám to: vládním kandidátem je doktor Castrioto, čestný muž a dobrý řečník; ale jistí starostové tady v okrese se dohodli postavit protikandidáta jen proto, že se senátor Guariba rozešel s guvernérem; a — bác — představili jakéhosi Nevese, který nezaujímá ve straně žádné významné místo a je celkem bez vlivu... Co tomu říkáte?“

„Já... Nic!“

Berní úředník byl z toho celý vyjevený. Cožpak může existovat na světě člověk, který ví, oč jde, a nadto bydlí v obvodu curuzujského okresu, a přitom ho nezajímá spor senátora Guariby se státním guvernérem? To není možné! Přemýšlel o tom a trochu se usmál. Řekl si, že tento dareba chce jistě zůstat zadobře s oběma, aby neměl po volbách žádné nesnáze. Sám si nechce popálit prsty... Bude to nějaký ctižádnostivý vykutálený chytrák; budeme asi muset trochu přistříhnout křídla tomuto přístěhovalci, který přišel kdovíodkud!

„Vy jste filosof, pane majore,“ řekl škodolibě.

„I co vás napadá!“ odvětil upřímně Quaresma.

Antonino se v hovoru ještě chvíli obíral tímto vážným problémem, ale znechucen tím, že nemůže proniknout do majorových temných záměrů, pohasl ve tváři a řekl na rozloučenou:

„Neodmítáte nám tedy pomoc při naší slavnosti, pane majore, že?“

„Ovšemže ne.“

Oba se rozloučili. Quaresma, vykloněný z verandy, ho viděl odjíždět na jeho malém mezku, lesknoucího se potem, tlustého a čilého. Tajemník se vzdaloval, až zmizel na silnici, a major přemýšlel o tom, jaký nepochopitelný zájem mají tihle lidé na politických třenicích, na volebních intrikách, jako by v tom bylo něco životně důležitého. Nechápal, jak může nějaké nedorozumění mezi dvěma význačnými osobnostmi pobouřit tolik lidí, jejichž život je životu těchto představitelů tak vzdálen. Není tady dost dobré půdy pro obdělávání a pěstování? Nevyžaduje to tvrdý každodenní boj? Proč se to úsilí, jež se vkládá do povyku kolem volebních protokolů, nevynaloží na práci se zúrodněním půdy, dobýváním živin, života — práci, jež se rovná tvorbě boží i umělců? Je přece hloupé zabývat se guvernéry a černochoy, když všechno v životě bereme z půdy a ta si za to žádá péči, boj, práci i lásku...

Všeobecné hlasovací právo mu připadalo jako nějaká pohroma.

Zapískal vlak a Quaresma se zdržel, aby ho viděl přijíždět. Toho, kdo bydlí na odlehlém místě, vzrušuje podívaná na dopravní prostředky spojující ho s ostatním světem. V tom pocitu je trochu strachu i radosti. Myslíme na dobré i špatné zprávy. Jejich střídání v nás vyvolává úzkost...

Vlak nebo parník jako by přijížděl ze záhadného Neznáma a přináší kromě dobrých či špatných zpráv také pohyb, úsměv a hlas osob, které milujeme a jež jsou vzdálené.

Quaresma čekal, až vlak přijede. Konečně přisupěl a táhl se nádražím jako nějaký plaz v jasné záři zapadajícího slunce. Dlouho se tam nezdržel. Znovu zapískl a odejel rozvzét zprávy, přátele, štěstí i smutek do dalších stanic. Major ještě chvíli přemýšlel, jak je to všechno hrubé a ošklivé a jak se dnešní vynálezy vzdalují od té imaginární linie krásy, již nám odkázali naši vychovatelé před dvěma tisíci lety. Pohlédl na cestu vedoucí od nádraží. Spatřil někoho jít k svému domu... Kdo by to mohl být? Vyčistil si cvikr a zahleděl se na rychle kráčející postavu... Kdo to je? Ten klobouk, vypadající jako přílba... Ten dlouhý frak... Drobný krok... Kytara! Je to on!
„Adelaido, je tady Ricardo.“

II Růže a trny

Riodejaneirská předměstí jsou nejkurióznější z hlediska městské výstavby. K jejich vzhledu přispěla jednak místní topografie, rozmarně hornatá, jednak nahodilé rozmístění staveb.

Těžko si lze představit něco nepravděpodobnějšího, něco fantastičtějšího, bez jakéhokoli plánu. Domy vyrůstaly, jako by je rozsával vítr, a podle nich vznikaly ulice. Některé z nich, zpočátku široké jako bulváry, končí jako úzké slepé uličky; točí se do zbytečných zákрутů a s přímo posvátnou a neústupnou nenávisí se vzpírají přímé linii.

Některé vedou stále stejným směrem, že to až rozčiluje, a jiné se od sebe vzdalují a vytvářejí velkou souvislou mezeru uzavřenou domy. V jednom úseku jsou domy nakupené jeden přes druhý v zoufalé stísněnosti, a hned kousek dál se před naším zrakem rozkládá široké prostranství s dalekou vyhlídkou.

Tak tu tedy namátkou vyvstávají stavby a ulice. Jsou

zde domy všech typů, stavěné podle různých slohů.

V jedné ulici spatříme řadu nízkých příkrčených barákků, s oknem a dveřmi v průčelí, a hned kousek dál stojí měšťanský dům, jeden z těch, co mají okrasné podstřešní římsy a stojí na vysoké podezdívce se schodištěm do mezipatra. Po tomto překvapení se trochu rozhlédneme a padne nám do oka prostá chatrč, sbitá ze dřeva, pokrytá plechem nebo slámou, kolem níž se to hemží lidmi; trochu dál je staré venkovské sídlo s verandou a sloupovím, v těžko určitelném slohu, které jako by se stydělo a chtělo se skrýt před tou záplavou nových nevkusných budov.

V našich předměstských čtvrtích není nic, co by připomínalo krásu evropských velkoměst, jejich vzhledné příjemné vily, silnice a dobře udržované dlážděné ulice, ani se zde nenajdou tak pěkné a pečlivě udržované zahrady; protože jsou-li u nás zahrady, vypadají obyčejně zanedbaně, ošklivě a uboze.

Péče městské správy je také všelijaká. Někde jsou chodníky, jinde ne; některé ulice jsou dlážděné, některé, stejně důležité, jsou ponechány v původním stavu. Najde se tady dobře udržovaný můstek přes vyschlou řeku, a několik kroků dál musíme přejít potok přes špatně spojená prkna.

Na ulicích můžeme vidět elegantní dámy v hedvábí a brokátu, úzkostlivě se snažící, aby jim bláto nebo prach nezašpinily šaty; jsou tam i dělníci v dřevácích, šviháci oblečení podle poslední módy, ženy v kartounových šatech; a tak k večeru, když se tito lidé vracejí z práce nebo z procházky a promíchají se v jedné ulici a téže čtvrti, skoro vždycky se stane, že ten nejlépe oblečený nevstoupí zrovna do nejlepšého domu.

Kromě toho je v předměstských čtvrtích ještě mnoho zajímavého, nemluvě o přímo epidemicky rozšířeném namlouvání a chronickém duchaření; jednou ze zcela nevídaných zajímavostí jsou penzióny (kdo by je tady předpokládal!). Domy, jež by sotva postačily pro malou rodinu,

jsou rozděleny do posledního koutku a takto získané místnůstky jsou pronajímány chudším z města. Zde, v těchto lidských doupatech, žije fauna, již si v našem životě nikdo nevšímá a nad níž se vznáší bída s krutostí londýnské mlhy.

Těžko si lze představit smutnější a neobvyklejší zaměstnání lidí žijících v těchto dírách. Kromě různých kancelářských sluhů a poslíčků můžeme zde nalézt staré výrobkyně paličkovaných krajků, kupce prázdných lahví, kleštiče koček, psů a kohoutů, kouzelníky, sběrače léčivých bylin, prostě všechna ta bídná zaměstnání, o nichž nemá naše maloburžoazie i velkoburžoazie ani tušení. Někdy se v takovém koutečku ubytuje celá rodina a stává se, že její živitel chodí pěšky do města, protože nemá na vlak.

V jednom bídném předměstském penzionu bydlel i Ricardo Coração dos Outros. Jeho byt nepatřil sice k nejnuznějším, ale bylo to přece jen obydlí předměstské.

Bydlel zde už léta a měl rád tento domek, přilepený ke kopci; z okna jeho pokojíku bylo vidět širokou zastavěnou plochu, táhnoucí se od předměstí Piedade až k Todos os Santos. Diváme-li se na předměstí seshora, jsou docela půvabná. Malícké domky, různobarevně natřené, jakoby zasazené do hustých tmavozelených korun mangovníků, zdobené tu a tam štíhlým vznešeným kokosovníkem či jinou palmou, působí malebně a nepravidelné rozvrstvení ulic dodává celému panorámatu nádech demokratičnosti, dokonalé solidarity všech jejich obyvatel; a tím vším se proplétá drobný rychlý vláček, hned zahýbá vlevo, hned vpravo, tak ohebný ve svých velkých obratlích jako had mezi kamením.

Z tohoto okna vysílal Ricardo do světa všechny své radosti, svá uspokojení a triumfy i své utrpení a bolesti.

Právě teď, vykloněný z okna a s bradou v dlaních, objímal pohledem velkou část tohoto krásného, velkého a ori-

ginálního města, hlavního města rozlehlé země, jejíž duši byl a cítil se svým způsobem být tím, že vkládal své křehké sny a touhy do neumělých veršů, kterým však tklivé tóny kytary dávaly, i když ne smysl, přece jen cosi z nesmělého bolestného šepotu jeho ještě mladé, teprve se utvářející vlasti...

Na co myslel? Nepřemýšlel jenom, také trpěl. Onen černoch pokračoval ve své snaze o to, aby svým popěvkem něco vyjádřil, a měl zastánce. Někteří ho už označovali za Ricardova soka; druzí ujišťovali, že Coração dos Outros daleko předčí, a jiní — nevděčníci! — už zapomínali na Ricardovu houževnatou práci, věnovanou zvýšení zájmu o lidový popěvek a kytaru, a ani se o tomto obětavém pracovníku nezmiňovali.

S pohledem upřeným do dálky vzpomínal Ricardo na své dětství v zapadlé vnitrozemské vesnici, na domeček svých rodičů s jeho chlévem i bučením telat... A ten sýr! Tak hodnotný, dobrý sýr, sice nevzhledný jako půda, ale výživný jako ona, tak výživný, že stačilo ho sníst malý kousek a člověk byl nasycen... A ty slavnosti! Darmo vzpomínat... A jak se naučil hrát na kytaru? Což mu jeho učitel Maneco Borges nepředpověděl budoucnost? „Dotáhneš to daleko, Ricardo. Kytara chce celé srdce.“

Proč tedy ono osočování, ona nenávisť proti němu, jenž v této zemi cizinců obracel pozornost na její duši, mízu, její osobitou podstatu!

A z očí mu vytryskly slzy. Zadíval se na hory, z dálky vycítil vůni moře... Byla krásná ta země, líbezná i vznešená, ale se svou všudypřítomnou, tmavou a nevzhlednou žulou vypadala nevděčně a stroze, nebyla-li zpříjemněna zelení stromů.

A on zde byl sám, osamělý se svou slávou, se svým hořem, bez lásky, bez důvěrníka, bez přítele, sám jako nějaký bůh či apoštol v nevděčné zemi, v níž nechtějí slyšet jeho radostné zvěsti.

Trpěl tím, že nemá nějakou milující duši, přítele, jemuž by vylil své slzy, které zde dopadnou na netečnou dlažbu. Tu si vzpomněl na slavné verše:

Když pláču... vpiji mé slzy žhavý písek...

Při té vzpomínce sklopil poněkud zrak a spatřil, jak v domovní kamenné vaně, trochu před ním zakryta, pere černošská dívka. Skláněla se nad prádlem, zlehka ho mydlila, namáhavě ho zvedala a tloukla jím o kámen, pořád dokola. Bylo mu líto té ubohé ženy, dvakrát postižené: svým povoláním a barvou pleti. Zalila ho vlna citu a začal přemýšlet o světě, o jeho bédách, a na chvíli byl zcela zaujat záhadami našeho ubohého lidského osudu.

Dívka, zaměstnaná svou prací, ho nezpозorovala a začala zpívat:

*Z tvých sladkých něžných očí
to na mne už neláskou vane*
.....

Byla to jeho skladba. Ricardo se spokojeně usmál a měl chuť jít tu chudou ženu políbit, obejmout ji...

A co se vlastně přihodilo? Ta dívka mu podala utišující lék svým nesmělým, naříkavým hlasem, jenž zmírnil jeho trýzeň. Připamatoval si verše pátera Caldase, svého šťastného předchůdce, jemuž naslouchaly šlechtičny:

*Lereno rozveseloval druhé,
a sám nikdy radost neprožil...*

Konečně měl poslání, vznešený úkol!... Dívka přestala zpívat a Ricardo se nezdržel, aby neřekl:

„Bylo to dobré, dono Alice, moc dobré! Zaspívejte to ještě jednou!“

Dívka pozvedla hlavu, poznala, kdo mluví, a pravila:

„Nevěděla jsem, že jste tady, nebyla bych před vámi zpívala.“

„A pročpak? Mohu vás ujistit, že je to dobré, velmi dobré. Jen zpívejte.“

„Chraň bůh! Abyste mě pak zkritizoval...“

Ačkoliv ji ještě dlouho přemlouval, dívka už nechtěla ve zpěvu pokračovat. Zdálo se, že smutné Ricardovy myšlenky už zmizely. Odstoupil od okna a zamířil ke stolu; chtěl psát.

Jeho pokojík byl vybaven jen nejnutenějším nábytkem. Byla tam spací síť s krajkovými trásněmi, dřevěný stolec a na něm potřeby k psaní; pak židle, stojánek s knihami a na stěně visela kytara ve svém semišovém pouzdře. Stál tam i kávovar.

Ricardo se posadil a chtěl začít skládat písničku o Slávě, o té pomíjivé věci, kterou chvíli máme a hned zase nemáme, o čemsi nehmataitelném, nepostižitelném, nezadržitelném jako dech, co nás dráždí, pálí, zneklidňuje a rozněcuje jako Láska.

Připravil si papír, pokusil se začít, ale nešlo to. Byl příliš rozrušen, celá jeho bytost byla rozervaná, rozbouřená pomyšlením na to, že ho chtějí oloupit o jeho zásluhy. Nedokázal soustředit myšlenky, zachytit slova a slyšet v duchu znít hudbu.

Ráno už hodně postoupilo. Vpředu na bezlistém tamarýsku se ozývaly cikády; vzduch se oteploval a obloha byla jenně namodralá. Chtěl odejít, vyhledat nějakého přítele, trochu se s ním rozptýlit, ale s kým? Ještě kdyby tak Quaresma... Ach! Quaresma! Ano, ten ho povzbuzoval a utěšoval.

Je sice pravda, že v poslední době se jeho přítel málo zajímal o písničky; stejně dobře však chápal jeho snahy, záměry a dosah jeho díla, jež si on, Ricardo, předsevzal. Ještě kdyby tak major byl blízko, ale ta dálka! Prohledal peněženku. Jeho majetek neobnášel ani dva milreisy. Jak

se tam dostat? Nějak si opatří volnou jízdenku a pojede. Vtom někdo zaklepal na dveře. Přinesli mu dopis. Rukopis nepoznal; vzrušeně roztrhl obálku — co to bude? Četl:

Milý pane Ricardo, pozdravuji Vás a sděluji Vám, že se pozitivně, ve čtvrtek, vdává má dcera Quinota. Ona i její snoubenec by byli rádi, kdybyste přišel. Nejste-li, přáteli, vzácn něčím jiným, popadněte kytaru a přijďte s námi vypít šálek čaje.

Váš přítel Albernaz.

Postupně, jak četl, měnila se zpěvákova tvář. Až do té doby byla zachmuřená a přísná; když lístek dočetl, pohrával na ní úsměv, přecházel z jedné líce na druhou. Generál ho neopustil; pro úctyhodného vojáka byl stále ještě on, Ricardo Coração dos Outros, králem kytary. Půjde tam a opatří si pomocí bývalého Quaresmova souseda volnou jízdenku. Spočinul dlouhým něžným a vděčným pohledem na kytáře, jako by to byla vzácná dobrodítka.

Když se Ricardo dostavil do domu generála Albernaze, pronášeli už poslední přípitek a odcházeli do přijímacího pokoje, kde se rozdělili do malých skupin. Dona Maricota měla hedvábné šaty slézové barvy, a její nevýrazná hrud vypadala ještě stlačenější a sraženější v této drahé látce, padnoucí jen pružným a elegantním postavám. Quinota ve svatebních šatech jen zářila. Byla vysoká, měla pravidelnější tahy než sestra Ismênia, ale třebaže nebyla nijak zvlášť zajímavá a oduševnělá, vypadala půvabně. Lalá, třetí generálova dcera, dospívající v dívku, byla příliš napudrovaná, stále si upravovala účes a smála se na poručíka Fontese. Ucházel se o ni a její snatek s ním by byl přijat s nadšením. Genelício, navlečený do špatně stříženého fraku, jenž zdůrazňoval jeho přihrblost, vedl nevěstu a celý nesvůj si vykračoval v těsných lakových střevících.

Ricardo začátek svatebního průvodu neviděl, protože když vstoupil, šel v řadě už generál, oděný do slavnostní uniformy, která mu dobře nepadla; připomínal tak člena národní gardy ve svátečním stejnokroji. Kdo však vypadal důležitě, jako pravý válečný mořeplavec, a přitom aristokraticky, to byl kontradmíral Caldas. Šel za svědka a jeho uniforma mu padla bezvadně. Jeho distinkce zářily jako všechen kov na palubě při přehlídce a jeho pečlivě učesané licousy mu prodlužovaly tvář a připomínaly žhavou touhu po mocných větrech širého nekonečného oceánu. Ismênia, v růžových šatech, smutná, zvolna procházela místnostmi a pomalu obstarávala to, co bylo právě třeba. Lulu, jediný generálův syn, se pyšnil ve své uniformě Vojenské akademie, plné pozlátka a třepení, tím spíše, že za příspěvní otcem získané protekce postoupil do dalšího ročníku.

Generál spěchal Ricarda přivítat; když se zpěvák zdrazil s novomanželi, moc mu děkovali, že přišel, a Quinota dokonce řekla: „Velmi mě to těší...“ a přitom naklonila hlavu a usmála se, což přivedlo prostou duši trubadúrovu do nesmírného nadšení.

Začalo se tančit a generál, admirál, major Inocêncio Bustamante, jenž se také dostavil ve své uniformě přepásané rudou šerpou, značící čestnou hodnost, dále doktor Florêncio, Ricardo a další dva pozvaní odešli do jídelny, aby si trochu popovídali.

Generál byl spokojen. Již léta snil o podobné slavnosti ve svém domě, a konečně se tedy poprvé tato touha uskutečnila.

Ismêniu potkalo to neštěstí... Ten nevděčník!... Ale proč vzpomínat?

Pozdravy a blahopřání se opakovaly.

„Ten váš nový zeť je ale chlapík,“ řekl jeden z nových hostů.

Generál si sundal cvikr, připevněný na zlaté stužce,

a zatímco ho čistil, odpověděl, přimhuřuje oči jako krátkozrakci:

„Jsem skutečně velmi spokojen.“

Pak si cvikr opět nasadil, urovnal stužku a pokračoval:

„Doufám, že jsem svou dceru provdal dobře; je to studovaný člověk, v dobrém postavení a inteligentní.“

Admirál dodal:

„A jaká kariéra! Neříkám to proto, že je to můj příbuzný, ale být ve dvaatřiceti letech prvním berním účetním státní pokladny, to se hned tak nevidí.“

„Tak Genelício nepřešel k rozpočtovému soudu, jak chtěl?“ otázal se Florêncio.

„Přešel, ale je to vlastně totéž,“ odpověděl druhý host, jenž byl novomanželvým přítelem.

Genelício si skutečně zařídil přeložení, ale neženil se jen kvůli tomu. Po napsání díla *Syntéza státního vědeckého účetnictví* byl zahrnut „tiskem tohoto hlavního města“ takovou chválou, že ani nevěděl, jak k ní přišel. Ministr mu dal s upozorněním na mimořádnou důležitost tohoto díla vyplatit odměnu ve výši dvou tisíc milreisů a kniha byla vydána na státní náklady v Národní tiskárně. Byl to velký čtyřsetstránkový svazek, psaný v úředním slohu, přičemž dvě třetiny knihy zabíraly obsáhlé citáty z různých dekretů a nařízení.

Zvláště první věta prvního dílu tohoto skutečně syntetického a vědeckého spisu byla oceňována a vychvalována všemi kritiky nejen pro svou původní myšlenku, ale i pro krásu vyjádření.

Zněla takto: „Veřejné účetnictví je věda či umění, spočívající v co nejvhodnějším zaúčtování státních výdajů i příjmů.“

Kromě odměny a onoho přeložení dostal Genelício ještě příslib, že bude jmenován náměstkem ředitele, jakmile se místo uvolní.

Když major slyšel, co říkali admirál, generál i noví hosté, nezdržel se a poznamenal:

„Hned po vojenské kariéře je nejlepší kariéra na ministerstvu financí, nemyslíte?“

„Určitě... Je to tak,“ připojil doktor Florêncio.

„Nechci mluvit o vysokoškolácích,“ pospíšil si major. „Ti...“

Také Ricardo vycítil, že by bylo jeho povinností něco k tomu podotknout, a vyslovil první větu, která mu přišla na jazyk:

„Když to něco vynáší, každé zaměstnání je dobré.“

„No, docela tak to není,“ namítl nesměle admirál, hladě si své licousy. „Nechci snad zneuznávat ostatní, ale to naše, co říkáš, Albernazi, co, Inocêncio?“

Albernaz pozvedl hlavu, jako by chtěl ve vzduchu zachytit nějakou vzpomínku, a pak odvětil:

„Pravda, má však také své nepřijemnosti. Když se člověk dostane do obtížné situace, je v ohni ze všech stran, jeden umírá, druhý nařiká, jako to bylo v Curupaiti, tu pak...“

„Vy jste tam byl, pane generále?“ otázal se nový host, Genelícioův přítel.

„Nebyl. Onemocněl jsem a vrátil jsem se do Brazílie. Ale Camisão... Nedovedete si představit, jak to tam vypadalo — ty víš, že, Inocêncio?“

„Vždyť jsem tam byl...“

„Maršál Polidoro dostal příkaz zaútočit na osadu Sauce, my a zleva Argentinci s Floresem jsme padli na Paraguayce. Ale ti darebáci byli dobře zabarikádováni v zákopech, využili času...“

„To byl Mitre,“ řekl Inocêncio.

„Ano, byl. Zaútočili jsme zuřivě. Byla to kanonáda, která naháněla hrůzu, všude létaly střely, muži umírali jako mouchy... Prostě peklo!“

„A kdo zvítězil?“ otázal se jeden z nových hostů.

Všichni na sebe udiveně pohlédli vyjma generála, který považoval moudrou strategii Paraguaye za zcela výjimečnou.

„Paraguayci, totiž odrazili náš útok. A proto říkám, že naše povolání je sice pěkné, ale má své ‚háčky‘...“

„To ještě nic není. Také při plavbě kolem pevnosti Humaitá...“ pravil admirál.

„Byl jste přímo na palubě?“

„Ne, přijel jsem později. Byl jsem v nemilosti, a tak mě nejmenovali, protože nalodění se rovnalo povýšení... Ale při plavbě okolo Humaitá...“

Ve velkém sále byl tanec v plném proudu. Jen občas někdo přišel až k nim dovnitř. Smích, hudba a ostatní zábava nemohly vyrušit tyto muže z jejich válečných starostí.

Generál, admirál i major plnili mírumilovné měšťany úžasem, když jim líčili bitvy, jichž se nezúčastnili, a hrdinné boje, v nichž neválečili.

Nikdo neocení lépe takové válečné příběhy než nějaký usedlý vypasený občan, když má v sobě už pár sklenek dobře uleželého vína. Vidí jen tu pestrou stránku, tu, abychom tak řekli, duchovní stránku bitev a utkání; vystřely tam znamenají jen salvy, a jestliže někoho zabijí, tak jen výjimečně. Sama Smrt při takovýchto líčeních ztrácí svou tragickou důležitost: tři tisíce mrtvých, jenom!!!

Ostatně tyto válečné příběhy, líčené generálem Albernazem, jenž nikdy válku neviděl, vypadaly růžově, byla to válka podle *Červené knihovny*, v níž neexistuje krveprolití, násilí ani krutost, jinak ve válce běžné.

Ricardo, doktor Floréncio, střídavý vodohospodářský inženýr a dva nedávní Albernazovi známí poslouchali s udiveným nadšením a trochu závistivě líčení pomyslných hrdinských činů oněch tří vojáků, z nichž jeden — ten čestný — byl snad nejméně mírumilovný a jediný, který se vůbec nějakého válečného podniku zúčastnil, když

k nim přistoupila dona Maricota, stále se horlivě snažící udržovat slavnost v čilém proudu. Byla mladší než manžel, její vlasy na malé hlavě, tolik kontrastující s mohutným tělem, byly ještě úplně černé. Celá udýchaná oslovila svého muže:

„Tak co, Chico, jak si to představuješ? Zůstanete si tady, a já abych se o všechno starala, rozveselovala děvčata... Pěkně do sálu, a všichni!“

„My přijdeme, dono Maricoto,“ odpověděl kdosi.

„Ne, pojdte teď hned,“ rychle zasáhla paní domu. „Pane Caldasí, pane Ricardo, a všichni, pánové! Pojdte!“

A popostrkávala jednoho za druhým.

„Jen rychle, rychle, bude zpívat dcera Lemosových; a potom je řada na vás... slyšíte, pane Ricardo?“

„Prosím, milostivá paní, podle rozkazu...“

Šli tedy. Po cestě se generál zastavil, přistoupil k Ricardovi a otázal se ho:

„Povězte mi, jak se daří našemu příteli Quaresmovi?“

„Ale dobře, děkuji.“

„Psal vám?“

„Již několikrát. Měl bych k vám prosbu, pane generále...“

Generál svěsil trochu hlavu, narovnal si cvikr, jenž mu padal, a otázal se:

„Copak?“

Ricardo byl poněkud zstrašen tím, jak se Albernaz při otázce vážně a důležitě zatvářil. Po krátkém zaváhání odpověděl rychle v obavě, že ztratí řeč:

„Chtěl jsem vás, pane generále, požádat o opatření volné jízdenky, abych se na něho mohl jet podívat.“

Generál stál chvíli se sklopenou hlavou, poškrábal se ve vlasech a pak řekl:

„Nebude to jednoduché, ale přijďte za mnou zítra do úřadu.“

„Pokračovali v chůzi. Cestou Coração dos Outros ještě poznamenal:“

„Už se mi po něm stýská a pak, mám určité nesnáze... To jistě pochopíte: člověk, který má jméno...“

„Tak přijďte zítra za mnou.“

Vpředu se objevila dona Maricota a řekla rozzlobeně:

„To je dost, že jdete!“

„Vždyť už jsme tady,“ odpověděl generál.

Potom, obraceje se k Ricardovi, dodal:

„Ten Quaresma mohl být v pořádku, ale ležel v těch knihách... V tom to vězí! Já už dobře takových čtyřicet let nevezmu knihu do ruky...“

Došli do salónu. Byla to rozlehlá místnost. Dvě velké podobizny v těžkých zlatených rámech, nevkusné olejové portréty Albernaze a jeho ženy, oválné zrcadlo a několik menších obrázků tvořilo celou výzdobu. Nábytkové vybavení nebylo možno posuzovat, protože bylo odstraněno, aby bylo více místa pro tanec. Nevěsta se ženichem seděli na pohovce a předsedali celě slavnosti. Bylo vidět několik hluboce vystřížených rób, méně žaketů, sem tam redingot a hodně fraků. Záclonami jednoho okna viděl Ricardo na ulici. Protější chodník byl plný. Dům byl vysoký a měl zahradu; pouze odtamtud mohli zvědavci a večerní posluchači pozorovat něco ze slavnosti. Lalá hovořila ve výstupku balkónu s poručíkem Fontesem. Generál se na ně zahleděl a schvalujícím pohledem jim požehnal...

Slavná slečna Lemosová se připravovala k vystoupení. Šla k pianu, upravila si partituru a začala. Zpívala jednu italskou romanci s dokonalým nevkusem dobře vychované dívky. Když skončila, zazněl všeobecný, ale trochu chladný potlesk.

Doktor Florêncio, stojící za generálem, poznamenal:

„Ta dívka má velmi pěkný hlas. Kdo to je?“

„To je dcera Lemose, doktora Lemose z Hygienického ústavu,“ odpověděl generál.

„Zpívá velmi dobře.“

„Je už v posledním ročníku konzervatoře,“ podotkl ještě Albernaz.

Přišla řada na Ricarda. Sedl si do jednoho rohu místnosti, vzal kytaru, naladil ji a přebral stupnici; ale hned se zatvářil tragicky, jako by představoval krále Oidipa, a řekl silným hlasem: „Dámy a pánové.“ Zarazil se. Zjemnil hlas a pokračoval: „Zapívám píseň *Tvá náruč* na vlastní text i hudbu. Je to něžná, jemná a poetická skladba.“ Přitom mu div nevylezly oči z důlků. A dodal: „Doufám, že bude ticho, jinak mě opustí inspirace. Kytara je nástroj velice... veli...ce cit-li-vý. Tak dobře.“

Všichni zpozorněli. Začal. Zpočátku jemně, lkavě, lehce a vláčně, jako když šumí mírně se vzdouvající vlny; pak následovala rychlá skočná část, při níž se kytara zvonivě rozezvučela. Po repetici obou částí píseň skončila.

Všichni byli dojati; skladba vyjadřovala sny dívky a touhy mužů. Potlesk byl neutuchající. Generál Ricardo objal Genelício vstal a stiskl mu ruku a Quinota ve svém sněhobílém svatebním šatě taky.

Aby unikl gratulacím, vytratil se Ricardo do jídelny. Na chodbě ho někdo volal: „Pane Ricardo, pane Ricardo!“ Obrátil se. „Co si přejete, slečno?“ Nějaká dívka ho žádala o opis té písně.

„Nezapomeňte, prosím,“ řekla přívětivě, „jen nezapomeňte. Mám tolik ráda vaše písně... Jsou tak jemné, tak cituplné... Prosím, dejte to tady Ismëni a ona mi to odevzdá.“

Cavalcantiho snoubenka se přiblížila, a když zaslechla své jméno, otázala se:

„O co se jedná, Dulce?“

Přítelkyně jí to vysvětlila a ona slíbila, že věc zařídí. Pak se svým smutným hlasem zeptala Ricarda:

„Pane Ricardo, prosím vás, kdy myslíte, že budete mluvit s donou Adelaidou?“

„Doufám, že pozítří.“

„Pojedete tam?“

„Ano.“

„Buďte tedy tak laskav, řekněte jí, aby mi napsala. Tak ráda bych dostala nějaký dopis...“

A otřela si svým malým krajkovým kapesníčkem oči, tak aby to nikdo neviděl.

III Golids

V sobotu, týden po tom, co se stal manželem generálovy dcery vážný a nahrbený Genelício, chlouba a pýcha našeho úřednictva, vdávala se Olga. Obřad probíhal se vši pompou a přepychem obvyklým u osob její společenské třídy. Byly zde svatební dary pro nevěstu, vytvořené podle pařížské módy, a jiné vkusné drobnůstky, které jí sice nijak nevadily, ale také nenaplňovaly větší radosti, než mívají prosté nevěsty. Možná že ani tu prostou radost nepocítovala.

Upustila od církevního sňatku. Sama nenalezla žádný důvod pro tento akt, a nikdo jiný ji při tom neovlivňoval. Manžel byl spokojen. O nevěstu se mnoho nezajímal, zato se těšil na změnu svého života. Bude bohatý a jako lékař, obdařený spoustou školských vyznamenání, očekával ve svém povolání cestu plnou triumfů. Bohatstvím neoplyval, ale svůj obyčejný titul považoval za jakýsi šlechtický erb, který se dobře vyrovná těm, jimiž skuteční evropští aristokraté dodávají prostému původu dcer yankeeských uzenářů patřičný lesk. Přestože byl jeho otec známým velkostatkářem kdesi v této Brazílii, jemu poskytl všechno jeho tchán, a on to od něho přijal bez rozpaků, s pohrdáním honosného vyznamenaného vévody, který přijímá poctu prostého neškoleného venkovana.

Předpokládal, že si ho nevěsta vybrala pro jeho velkolepý titul, pro jeho diplom; ve skutečnosti to však nebylo pro titul, ale pro zdání inteligence, lásky k vědě, velikých snů učence. Tak se nějaký čas Olze jevil; k tomu přistupovala společenská setrvačnost i nátlak, jimž Olgin přirozený ostych nedovedl vzdorovat, a to ji přimělo k sňatku. Tím spíše, že si myslívala: když to nebude ten, bude to někdo jiný jemu podobný, a proto bylo lépe věc neodkládat.

Z toho důvodu nešla do kostela; byl to důsledek jakéhosi vnitřního popudu, jehož mimoděčné působení si ani zcela neuvědomovala.

Přes všechnu nádheru se nedalo říci, že představuje nějakou impozantní nevěstu. Ačkolí byla čistě evropského původu, nebyla velká, zvláště ve srovnání se ženichem, jenž vedle ní vysoký a vzpřímený zářil štěstím; a úplně se ztrácela v šatech, závojích a všech těch tradičních ozdobách, jimiž se nevěsty ověšují. Ostatně její krása nebyla nápadná, taková, jakou očekáváme u bohatých nevěst a jak si je podle klasických vzorů představujeme.

V její tváři nebylo nic výrazně řeckého, neměla ani důstojnost operních pěvkyně. Její rysy byly nepravidelné, ale výraz tváře byl oduševnělý a osobitý. Lesk velkých černých očí, zabírajících skoro celou prohlubeň očních důlků, ozařoval její živý obličej, malá, jemně vykrojená ústa vyjadřovala dobrotu i smysl pro žert; vypadala přemýšlivě a zvědavě.

Proti zvyku neopustili novomanželé ani město a usídlili se v domě Olgina otce.

Quaresma na svatbě nebyl, poslal podle tradice sele a krocana a napsal dlouhý dopis. Hospodářství ho zcela zaujalo, horko už pomalu přestávalo a blížila se doba deště, vhodná k setí, a on se proto nechtěl vzdálit. Byla to sice krátká cesta, ale i tím by ztratil snad celé dva dny a jemu to připadalo, jako by chtěl dezertovat z bitvy.

Ovocný sad byl už celý vypletý a zelinářské záhony byly také připraveny. Ricardova návštěva Quaresmu trochu rozptýlila, ale neodvedla ho od zemědělských starostí.

Ricardo strávil s majorem celý měsíc, plný triumfů. Předcházela ho jeho pověst, takže obyvatelé z celého okolí se o něho přímo prali a oslavovali ho.

Nejdříve zašel do města. Bylo vzdáleno čtyři kilometry od Quaresmova domu a mělo železniční zastávku. Ricardo ale nejel vlakem, šel pěšky po silnici, můžeme-li takto nazvat vyježděný úvoz, plný proláklín, stoupající do kopců a zase klesající, protínající pláň a přetínající řeky po primitivních mostech. Město!... Mělo jen dvě hlavní ulice: jednu starou, původní, vzniklou ze staré vojenské cesty, a novou, jež byla vytvořena spojením staré cesty se železniční tratí. Obě se setkávaly ve tvaru písmene T, jehož vertikální část značila směr železnice. Další uličky se z nich rozbíhaly, domky se hromadily na pokraji a postupně vybíhaly do krajiny, až končily v úhoru, v polích. Stará cesta nesla jméno maršála Deodora, dříve císaře, a nová maršála Floriana, dříve císařovny. Z jednoho konce ulice maršála Deodora vycházela Hlavní ulice, vedoucí ke kostelu, postavenému na kopci v nevzhledném a chudém jezuitském slohu. Vlevo od stanice, na prostranství nazývaném náměstí Republiky, do něhož ústila ulice jen naznačená tu a tam postavenými domy, stála radnice.

Byla to cihlová stavba s římsovým, s okny zdobenými balkónky s kovovými mřížemi, čistý řemeslnický styl. Tento nevkus vzbuzoval lítost při pomýšlení na středověké stavby podobného druhu v malých francouzských a belgických obcích.

Ricardo zašel v ulici maršála Deodora do holičského krámu, honosně pojmenovaného Salón Rio de Janeiro, a dal se oholit. Lazebník mu podal přesné informace o městě a zpěvák se mu představil. U holiče bylo právě

několik občanů a jeden z nich se postaral o to, aby se o Ricardově přítomnosti brzy ve městě vědělo.

Když se Ricardo vrátil do majorova domu, měl tam už pozvání na ples u doktora Campose, starosty města, na slavnost, jež se měla konat příští středu.

Přijel v sobotu a na procházku do města šel v neděli.

V kostele končila mše a Ricardo se díval, jak lidé vycházejí. Účast nebyla velká, jak tomu na venku bývá; Ricardo viděl mladé venkovské ženy, vyšňožené, plné stužek, jak tiše a posmutněle sestupují z kopce, na němž stál kostel, jak se rozcházejí ulic a hned vstupují do svých domovů, kde znovu stráví týden v uzavřenosti a nudě. Při východu z kostela mu byl představen doktor Campos.

Byl to místní lékař, bydlel však mimo město na svém statku a přijel brýčkou se svou dcerou Nair, aby se zúčastnil bohoslužby.

Zpěvák s lékařem chvíli hovořili, zatímco se dcera, velmi štíhlá, bledá, s dlouhými vyhublými pažemi, dívala s předstíraným studem dolů na prašnou ulici. Když se rozešli, Ricardo ještě chvíli přemýšlel o tomto závanu brazilského venkovského vzduchu.

Po plesu u doktora Campose následovaly jiné slavnosti, jež Ricardo také poctil svou přítomností i svým veselým zpěvem. Quaresma s ním nechodil, ale z jeho úspěchů měl radost. I když se už major přestal učit na kytaru, stále měl tento ryze národní nástroj v úctě. Katastrofální důsledek jeho žádosti v ničem nezměnil jeho vlastenecké přesvědčení. Jeho myšlenky v něm byly hluboce zakořeněny, ale skrýval je, aby netrpěl neporozuměním a lidskou zlobou.

Proto ho velmi těšilo skvělé Ricardovo vítězství, které dokazovalo, že v lidech ještě silně tkví zbytek národního citu, jenž odolává pronikání cizí módy a vkusu.

Ricardo přijímal přízeň i pocty ode všech. Starosta dok-

tor Campos ho vyznamenával nejvíc. Jednou ráno dokonce čekal, až mu starosta pošle koně k vyjízdce do Carica; před odjezdem řekl Quaresmovi, který dosud nedešel za každodenní práci:

„To byl, pane majore, dobrý nápad, odstěhovat se na venkov. Žije se tady dobře, a člověk se může i vyšvihnout...“

„Já po tom vůbec netoužím. Ty nejlépe víš, jak mi jsou všechny takové myšlenky cizí.“

„Já vím... To je pravda... Neříkám, že člověk po tom touží. Ale když nám to někdo nabízí, nesmíme odmítnout, nemyslíte?“

„Přijde na to, milý Ricardo. Nemohl bych vzít na sebe úkol velet nějaké eskadře.“

„Tak vysoko já nemyslím. Podívejte se, pane majore: mám velmi rád svou kytaru, vřdyt tomu, abych její význam všestranně morálně podpořil, věnuji celý svůj život, ale přesto, kdyby mi zítra president řekl: ‚Milý Ricardo, budeš poslancem,‘ myslíte, že bych to nepřijal, i kdybych najisto věděl, že už nebudu moci nástroj rozezvučet tesklivými nápěvy? Jistěže ano! Příležitost se nesmí zahodit, majore.“

„Každý má své zásady.“

„Jistě. A ještě něco, pane majore: znáte doktora Cam-
pose?“

„Jen podle jména.“

„A víte, že je starostou?“

Quaresma se na Ricarda pátravě zahleděl s troškou nedůvěry. Zpěvák neopozoroval změnu ve výrazu přítelovy tváře a dodal:

„Bydlí asi jednu míli odtud. Už jsem u něho hrál a dnes si spolu vyjedeme na koni.“

„To je dobře.“

„On by vás rád poznal. Mohl bych ho sem přivést?“

„Jen ho přiveď.“

V té chvíli vstupoval do vrat sluha doktora Campose a vedl slíbeného koně. Ricardo nasedl a Quaresma odešel na pole, kde už pracovali dva jeho zaměstnanci. Byli dva, protože kromě Anastácia, který vlastně nebyl zaměstnancem, spíš Quaresmovým pobočníkem, přijal major ještě Felizarda.

Bylo letní ráno, ale stále deště z předcházejících dnů způsobily ochlazení.

Bylo velmi jasné a příjemné počasí. Quaresma procházel tím tepajícím životním ruchem, vycházejícím ze šelestících křovin a ptačího cvrlikání. Malí různobarevní ptáci vyletovali v celých hejnech a tmavé stíny některých z nich lehaly do syté zeleně stromů. Dokonce i květiny, ty smutné květiny našich luk, jako by se v té chvíli vystavily slunci, nejen pro oplodnění, ale i pro krásu.

Quaresma teď se svými pomocníky klesl vzdálenější mítinu; právě pro tuto práci najal na výpomoc Felizarda. Byl to hubený, vysoký chlapík s dlouhými rukama a nohama jako opičák. V tváři byl brunátný, měl řídký vous, a přes jeho zdánlivě chabé svaly nebylo nad něho zdatnějšího klestitele houštin. Navíc to byl ještě neúnavný tlachal. Když přišel ráno kolem šesté hodiny do práce, už znal všechny městské klepy.

Mýcením lesa se měl získat větší kusy půdy v severní části farmy, kde bylo hodně plevele. Po konečné úpravě chtěl major osázet asi půl alqueiru kukuřicí, mezi brázdy zasázet anglické brambory, nový druh pěstitelské odrůdy, v níž skládal velké naděje. Mýcení už bylo skončeno a vznikl průsek; Quaresma ho však nechtěl vypálit. Chtěl zabránit vypražení půdy, a proto odtud odstraňoval všechno, co snadno hoří. Teď nastala práce s tříděním: silnější kusy byly využity jako palivové dříví, a menší větve a chrástí se odnášely hodně daleko a tam se na malých hraničkách spalovaly.

To ovšem vyžadovalo mnoho času a pro Quaresmu,

nezvyklého na liány a pařezy, i hodně tělesné námahy; slibovalo to však větší výnos při pěstování.

Aby se Felizardo při práci trochu rozptýlil, vyprávěl své novinky. Někdo si při práci zpívá, on mluvil, a pramálo dbal na to, jestli ho někdo poslouchá nebo ne.

„Lidi jsou tady moc pobouřené,“ řekl Felizardo, hned jak major přišel.

Někdy mu Quaresma kladl otázky, poslouchal jeho povídání, jen zřídka ne. Anastácio byl vážný a tichý. Nehovořil, ale pracoval, občas se zastavil a uvažoval v hrdém a vznešeném postoji thébské nástěnné malby. Major se otázal Felizarda:

„Tak o co jde, Felizardo?“

Dělník odložil velký těžký kus stromu na hromadu, prsty si otřel pot a odpověděl mírně a drmolivě:

„Ale politika... Náměstek Antonino se včera skoro porval s panem doctorem Camposem.“

„Kde?“

„Na nádraží.“

„A proč?“

„Ale kvůli volbám. Aspoň co jsem slyšel: náměstek Antonino je pro guvernéra a pan dochtor Campos pro senátora... To bude mela, milospane!“

„A co ty, pro koho jsi?“

Felizardo hned neodpověděl. Vzal srp a začal odsekat větve, ovíjející kmen. Anastácio stál kousek dál a chvíli se zadíval na svého žvástavého druha, který konečně řekl:

„I co já vím... Vopelichanej sup se nedere mezi ty krásně vopeřené. To je dobrý tak pro vás, milospane.“

„Já nejsem jiný než ty, Felizardo.“

„No nevím. Zrovna předevěřem jsem slyšel říkat, že milospán je přítelem maršála.“

A odešel s dřevem; když se vrátil, Quaresma se ho polekaně vyptával:

„Kdo to řekl?“

„Nevím, pane, vopravdu nevím. Asi jsem to slyšel v krámě u toho Španěla, a taky to, že dochtor Campos je nafouklej jako žába kvůli tomu vašemu přátelství.“

„Ale to je všecko výmysl, Felizardo. Já nejsem přítelem nikoho... Zním ho... Nikdy jsem to však tady nikomu neřekl... Jaképak přátelství!“

„Chachá,“ zasmál se Felizardo ze široka a drsně. „Milospán chce vod toho dál.“

Přes všechno úsilí se Quaresmovi nepodařilo odstranit z této dětinské hlavy myšlenku, že je přítelem maršála Florianiana. „Poznal jsem ho ve svém povolání,“ opakoval major; Felizardo se drsně zasmál a znovu namítl: „Chál Milospán je hladčí než had.“

Taková neústupnost přece jen Quaresmu zarážela. Co to mělo znamenat? Ostatně, ty ranní Ricardovy náznaky... Považoval zpěváka za čestného člověka a věrného přítele, jenž by nebyl schopen zaplést ho do něčeho; co by pro něho znamenalo nepřijemnosti; nicméně jeho zápal spolu s vůlí prokázat dobré přátelství ho mohly obelstít a udělat ho nástrojem nějakého ničemy. Quaresma se na chvíli zamyslel a přestal přenášet osekané větve; brzy však na to zapomněl a jeho starosti zmizely. Když šel k večeři, už si na rozhovor ani nevzpomněl, a při jídle nebyl jako obvykle ani veselý, ani smutný, nebylo však na něm znát ani stopy nějakého rozčilení.

Dona Adelaida, stále ve svém krémovém živůtku a černé sukni, seděla v čele; po její pravici Quaresma a vlevo Ricardo. Byla to stará paní, jež vždy rozvázala trubadúrovi jazyk:

„Tak co, líbila se vám vyjížďka, pane Ricardo?“

Nebyla by dokázala oslovit ho nějak důvěrněji. Nedovolila to její výchova. Naučila se to ještě u rodičů, kteří přesně podle portugalské tradice oslovovali každého „pane“, a ona sama v tomto zvyku zcela přirozeně pokračovala.

„Ach velmi! Je to úžasné místo! Ten vodopád... Nádhěra! Venkov člověka inspiruje.“

Dostal se do extáze: jeho tvář měla vzhled řeckého tragéda a hlas duněl jako ustupující bouře.

„Hodně jsi skládal, Ricardo?“ otázal se Quaresma.

„Dneska jsem dokončil jednu písničku.“

„Jakpak se jmenuje?“ vyzvíдалa dona Adelaida.

„*Caroliny rty*.“

„To je pěkné! Už jste to zhudebnil?“

To se ptala ještě Quaresmova sestra. Ricardo zvedal právě vidličku k ústům; nechal ji i se soustem trčet ve vzduchu a odpověděl zcela přesvědčivě:

„Hudba je první věc, milostivá paní, kterou dělám.“

„Musíš nám ji brzy zazpívat.“

„Proč ne, pane majore.“

Po večeri si Quaresma a Coração dos Outros vyšli obhlédnout hospodářství. Byl to jediný ústupek, jež Policarpo vůči svému příteli s ohledem na způsob života při své zemědělské práci projevował. Vzal si s sebou vždycky kus chleba, který pak v kurníku rozdobil, aby mohl pozorovat zuřivý boj mezi drůbeží. Pokaždé pak chvíli uvažoval o těchto životech, zrozených, udržovaných a chráněných pro udržení života jeho. Usmíval se na kuřata, bral do dlaně maličká kuřátka, ještě ne zcela opeřená, ale čilá a chtivá života, a posuzoval krocanovu nadutost, jak sebevědomě krouží dokola a přitom vyráží samolibý křik. Pak zašel do vepřína a díval se, jak Anastácio rozděljuje krmivo do koryt. Ohromný vepř s velkýma svislýma ušima se s námahou zvedl a vážně zabořil hlavu do koryta; v jiném oddělení chrochtala selátka a s kničením se s matkou pustila do žrádla a celá se v něm vyválela.

Zravost těchto zvířat byla až odpuzující, ale v jejich očích bylo něco lidsky dobrého, co je činilo sympatickými.

Ricarda příliš nezajímaly životní projevy zvířat, zato Quaresma je vydržel dlouho pozorovat mlčky a soustře-

děně. Usedli na kmen stromu; Quaresma obhlížel vysoké nebe, zatímco Coração dos Outros vyprávěl nějaký příběh.

Blížil se večer. Celá krajina jako by zjemněla pod posledním žhavým a dlouhým polibkem slunce. V bambusech to šelestilo, cikády zvučely a hrdličky milostně cukrovaly. Major zaslechl kroky a obrátil se. Kmotříčku! Olgo!

Objali se, a když se pustili, dívali se pořád na sebe, držíce se za ruce. Pak přišly na řadu ty prosté, dojemné věty šťastných shledání: Kdys přijela? Nečekal jsem... Je to daleko... Ricardo hleděl s nadšením na jejich vzájemnou něhu; Anastácio smekl klobouk a pozoroval „slečinku“ svým dobrosrdečným nevýrazným pohledem Afričana.

Když přešlo dojetí, dívka se opřela o dveře do chléva a rozhlédla se kolem; Quaresma se optal:

„Co tvůj manžel? Přijel taky?“

„Doktor?... Ano, je uvnitř.“

Manžel se velmi zdráhal doprovázet ji sem. Nepovažoval za vhodné být v intimním přátelství s člověkem bez titulu, bez vynikajícího postavení a bohatství. Nechápal, jak jeho tchán, přece jen člověk bohatý a z jiné společenské třídy, může udržovat a upevňovat styky s malým úředníkem podřadného úřadu, a ještě ke všemu se s ním skmotřit! Kdyby tomu bylo naopak, pak to bylo správné; ale jak věci vypadaly, zdálo se, že otrásl celou hierarchií zdejší společnosti. Nakonec však, když ho dona Adelaida přijala s nevšední úctou, byl odzbrojen a ve své ješitnosti uspokojen.

Dona Adelaida, stará dáma z doby, kdy císařství podporovalo tento druh učené šlechty, pocítovala zvláštní úctu, přímo kult, k doktorskému titulu; nepřišlo jí proto nikterak zatěžko prokazovat jí doktoru Anandu Borgešovi, o jehož vyznamenáních i odměnách všechno věděla.

Také Quaresma ho přijal s nejvyšším možným obdivem, a doktor, těšící se z této své mimořádné autority, se roz-

vládně, vážně a autoritativně rozhovořil; a při řeči, snad aby zvětšil její účinek, otáčel jako nějaký markýz pravou rukou velkým symbolickým prstenem, jakýmsi talismanem, jenž pokrýval celý článek jeho levého ukazováčku.

Rozprávěli velmi dlouho. Novomanželé lícili politickou situaci v Riu, vzpouru v santacruzské pevnosti; dona Adelaida jim zase popsala všechny útrapy s přestěhováním, vykládala o poškozeném nábytku a rozbitých předmětech. Kolem půlnoci šli všichni spát s jakousi zvláštní radostí, zatímco venku v potoce rozezvučely žáby svůj vznešený hymnus na nepřekonatelnou krásu tmavé, hluboké hvězdné oblohy.

Vzbudili se brzy. Quaresma neodešel hned do práce. Píl kávu a povídal si s doktorem. Ranní pošta mu přinesla nějaké noviny. Roztrhl pásku a četl název. Byl to *Município*, místní týdeník vládnoucí strany. Doktor někam odešel. Quaresma využil té příležitosti a dal se do čtení tohoto plátku. Nasadil si cvikr, podepřel si lokty v houpací židli a rozevřel noviny. Seděl na verandě; vítr směřující k moři províval bambusovými stromy a lehce je nakláněl. Začal číst. Jeden článek dole byl nadepsán „Vetřelci“ a byl snůškou nadávek, adresovaných těm, kdo se v městě nenarodili, ale bydlí v něm — „jsou to opravdoví cizinci, kteří se vměšují do soukromého i politického života curuzujské rodiny a zbavují ji míru a klidu“.

Co to k čertu znamená? Chtěl noviny odložit, když se mu zdálo, že mezi řádky zahlédl své jméno. Našel to místo a četl tato čtyřverší:

POLITIKA V CURUZU

*Quaresmo, drahý Quaresmo!
Můj Quaresmo přemýšl!
Zanech pěstování brambor,
zřekni se i fazolí.*

*Stejně nemáš k tomu vlohy,
Quaresmo — Indiáne můj!
Vrať se k své staré mánii
a v tupijštině úřaduj!*

Bystřé Oko

Quaresma zůstal celý strnulý. Co to má znamenat? A proč? Kdo to napsal? Nemohl na to přijít, nenalézal nejmenší důvod pro podobný útok. Přicházela jeho sestra s kmotřenkou. Quaresma před ní třesoucí se rukou rozprostřel noviny: „Přečti si tohle, Adelaido.“

Stará paní hned zpozorovala bratrovo rozrušení a začala rychle a ochotně číst. Měla v sobě přemíru mateřské lásky starých panen; bezdětné ženy mají obvykle silný a hluboký cit pro bolesti druhých. Zatímco četla, Quaresma si říkal: Ale co jsem udělal? Co já mám společného s politikou? A poškraboval se ve vlasech už dost prošeďivých.

Dona Adelaida posléze dočetla a řekla jemně bratrovi: „Uklidni se, Policarpo. Jen pro tohle se rozčilovat?... Prosím tě!“

Kmotřenka si také přečetla verše a zeptala se kmotřička:

„Vy jste se tady někdy pletl do politiky?“

„Já? Nikdy!... Dokonce prohlásím, že...“

„To je nesmysl!“ zvolaly obě ženy současně a sestra dodala:

„To by byla zbabělost... Satisfakce... Nikdy!“

Zvenku přicházel doktor s Ricardem a zastihli všechny tři v těchto úvahách. Povšimli si Quaresmovy změny. Byl bledý, měl vlhké oči a ustavičně se poškraboval na hlavě.

„Co se stalo, pane majore?“ tázal se zpěvák.

Dámy mu vysvětlily celý případ a daly mu verše přečíst. Ricardo pak vyprávěl, co slyšel v městě. Všichni tam věří, že major sem přišel proto, aby dělal politiku, tím spíše, že dává almužny, nechává lidi ve svém lese sbírat

dříví, rozděluje drobné léky... Antonino tvrdil, že takový farizej musí být odhalen.

„A tys to nepopřel?“ otázal se Quaresma.

Ricardo ujišťoval, že ano, ale tajemník mu neuvěřil a opakoval své útočné řeči.

Major byl tím vším hluboce dotčen; ale v souhlase se svou povahou potlačil v sobě první čas tyto pocity, a dokud s ním byli jeho přátelé, nedával své starosti najevo.

Olga s manželem strávili v „Zátiší“ asi čtrnáct dnů. Manžel si už za týden připadal unavený. Mnoho vycházek do okolí nebylo. Naše venkovské obce jsou na malebnost zpravidla velice chudé; existují jedno nebo dvě proslavenější místa, kdežto v Evropě má každá vesnice svou historickou zajímavost.

Z Curuzu bylo možno podniknout pověstnou vycházku k vodopádu do Carica, vzdáleného dvě míle od Quaresmova domu směrem k horám, rýsuje se na obzoru. Doktor Campos navázal již styky s majorem a díky jemu byli opatřeni koně i dámské sedlo, takže se vyjížďky k vodopádu mohla zúčastnit také Olga.

Na vyjížďku se vydali zrána; jel starosta s dcerou a doktor s manželkou. Nebylo to ošklivé místo. Malý vodopád, asi patnáct metrů vysoký, spadl dolů přes boční skalní stěnu ve třech proudech. Voda se při pádu převalovala, jako by se vařila, a za hukotu a šplíchtu se rozprašovala do velké kamenné kotliny. Bylo tam mnoho zeleně, takže to vypadalo, že celá kaskáda vystupuje zpod klenby stromů. Slunce se dovnitř jen těžce prodíralo a zajišťilo tu a tam na vodě či kameni malými kulatými nebo podlouhlými skvrnami. Světlezelení papoušci, usazení ve větvích, působili jako ozdobné inkrustace onoho fantastického sálu.

Olga si to mohla ze všech stran všecko pohodlně prohlédnout, protože starostova dcera byla nemluvná a její otec se dotazoval Olgina manžela na novinky v lékařství: Jak se dnes léčí růže? Ještě se užívá dávidla?

Nejhlubší dojem udělala na Olgu při této vyjížďce všeobecná bída, nedostatek obdělávané půdy, ubohost obydlí a smutný sklíčený zjev lidí. Sama byla vychována ve městě a představovala si, že venkované jsou šťastní, zdraví a veselí. Když mají po ruce tolik hlíny, tolik vody, proč nestavějí domky z cihel a pokryté taškami? Všude viděla jen nevzhlednou slámu sapé, chatrče stlučené tak, že odhalovaly kůly jako kostru nějakého nemocného. Proč okolo těchto příbytků nejsou ani ovocné, ani zeleninové zahrádky? Vždyť to je práce jen na několik hodin! Nikde nebylo vidět dobytek, ani velký, ani menší. Zřídka se objevila koza nebo beran. Proč? Ani na větší farmy nebyl ve-selejší pohled. Všechny ponuré, nízké, také skoro bez vonícího sadu a štavnaté zeleninové zahrádky. Kromě tu a tam rozsetých kávovníkových a kukuřičných polí neviděla půdu osetou jinými zemědělskými plodinami. To snad už nemohla být jen lenost nebo nedbalost. Člověk má přece vždycky chuť k práci, přináší-li mu osobní užitek. Národy, o kterých se říká, že jsou líné, pracují příležitostně. V Africe, Indii i v Kočincíně, všude něco pěstují, ať manželé, rodiny, či celé kmeny, aspoň pro sebe. Je to dáno zemí? Čím to je? Všecky tyto otázky vyvolávaly její zvědavost, touhu všechno se dovědět, a taky její soucit i sympatii k otrhaným, špatně bydlícím, možná hladovějícím, zasmušilým ubožákům.

Myslíla na to, co by dělala, kdyby byla mužem. Strávila by zde i v jiných místech měsíce a roky, zjišťovala, pozorovala a jistě by našla důvod toho všeho a taky potřebný lék. To zde představovalo situaci venkovských obyvatel na rozhraní středověku a novověku: bylo to pověstné La Bruyèrovo zvíře, mající lidský vzhled a výrazný hlas...

Olga se šla projít — jako předešlého dne — po kmotříčkově mýtině a využila příležitosti, aby se na tyto věci zeptala povídatého Felizarda. Dřina s kácením se blížila ke konci; velký úsek půdy byl už skoro úplně vyčištěn

a vystupoval ke stráni a návrší, svažujícímu se k farmě. Našla dělníka až dole, kde štípal největší kusy dříví; Anastácio byl nahoře, na pokraji lesa, a shraboval hráběmi spadlé listí. Olga oslovila Felizarda.

„Brý den, milospaní.“

„Tak co, hodně se nadřeš, že, Felizardo?“

„No, co zmůžu.“

„Byla jsem včera v Caricu, hezké místo... Kdepak ty bydlíš, Felizardo?“

„Na druhý straně, u silnice k městu.“

„A máš velké hospodářství?“

„No, kousek půdy to je, milospaní.“

„A proč si nepěstuješ něco pro sebe?“

„I kdepak, milospaní! A co člověk vlastně jí?“

„To, co si vypěstuje, nebo to, na co si vydělá z obdělávané půdy.“

„Milospaní si vo tom něco myslí, a vono je to jinak. Pokud by to rostlo, a co když ne? Kdepak, milospaní, vono to tak není.“

A uhodil sekerou; kmen mu odlétl: položil ho lépe na špalek, a než znovu zasekl, pravil:

„Půda není naše... A co brabenci?... My nemáme náradí... To je tak dobrý pro Taliány nebo Němce, těm dá vláda všechno... Nás vláda ráda nemá...“

A zasadil jistou a pevnou ránu; vrásčitý kmen se rozlétl ve dvě skoro stejné části jasně žlutavé barvy, na nichž se jevila tmavá dřevina stromu.

Olga se vrátila a chtěla přestat myslet na rozpor, jež jí dělník naznačil, ale nedařilo se jí to. Jistě to bylo tak, jak říkal. Poprvé si uvědomila, že ono vládní *pomoz si sám* platí jen pro domácí lid; ti druzí mají všemožné výhody a výpomoc, nepočítaje v to jejich předchozí vzdělání a podporu krajanů.

A půda že mu nepatří? Komu tedy patří tolik půdy ležící tady ladem? Viděla dokonce opuštěná hospodářství

» polorozbořeným stavením... Proč tedy ono lichvaření, ony nevyužité neproduktivní velkostatky?

Protože to byl jen chvilkový zájem, už se pak tím problémem nezabývala. Vracela se domů, tím spíš, že byl čas k večeři a měla už hlad.

Našla manžela v rozhovoru s kmotříčkem, jenž se už trochu dostal ze své truchlivé nálady; v této chvíli byl dokonce velmi přirozený. Když vešla, kmotříček právě zvolal:

„Hnojiva! Je to možné, aby Brazilce něco podobného napadlo? Vždyť máme nejúrodnější půdu na světě!“

„Ale ta se taky vyčerpá, pane majore,“ podotkl doktor.

Dona Adelaida mlčky a soustředěně háčkovala; Ricardo naslouchal s vykulenýma očima. Olga se vložila do rozhovoru:

„Jaký to máte spor, kmotříčku?“

„Ale tvůj manžel mě chce přesvědčit, že naše půda potřebuje hnojiva... To je skoro urážka!“

„Kdybych já byl na vašem místě, pane majore, určitě bych vyzkoušel nějaké fosfáty...“ poznamenal doktor.

„Zajisté, pane majore,“ přisvědčil Ricardo. „Já, když jsem začal hrát na kytaru, taky jsem se nechtěl učit... Jaképak studium hudby! To není zapotřebí! Stačí inspirovat... A dnes vidím, že to bez toho nejde... Je to tak,“ zakončil svou poznámku.

Všichni se na sebe podívali kromě Quaresmy, jenž vzápětí horlivě a přesvědčivě řekl:

„Pane doktore, Brazílie je nejúrodnější země světa, je obdařená vším a její půda nepotřebuje žádných *injekcí* k tomu, aby dala člověku výživu. Věřte tomu!“

„Jsou úrodnější země, pane majore,“ namítl doktor.

„Kde?“

„V Evropě.“

„V Evropě!“

„Ano, v Evropě. Například oblast černozemě v Rusku.“

Major jako by mladého muže chvíli odhadoval a pak vítězně zvolal:

„Vy nejste vlasteneč! Ta mládež...“

Večere probíhala klidněji. Ricardo pronesl ještě několik úvah o kytaře. Večer pak zazpíval svůj poslední výtvor: *Caroliny rty*. Měli podezření, že Carola je služebná doktora Campose, ale nikdo se o tom nezmínil. Poslouchali ho se zájmem a nadšeně mu tleskali. Olga pak trochu hrála na starém klavíru dony Adelaidy a před jedenáctou hodinou šli všichni spát.

Quaresma vešel do svého pokoje, svlékl se, vzal si noční košili a už vleže se dal do čtení jakéhosi starého chvalo-pěvu na bohatství a hojnosti Brazílie.

V domě bylo ticho; ani zvenčí nebyl slyšet žádný hluk. Žáby na chvíli přerušily svůj noční koncert. Quaresma četl a vzpomínal si, že Darwin měl rád takové koncerty z kaluží. V naší zemi je všechno tak neobyčejné! myslel si. Ze spížirny, jež byla blízko jeho ložnice, vycházel nějaký podivný hluk. Zbystřil sluch i pozornost. Žáby znovu zahájily svůj hymnus. Ozývaly se hlasy hluboké, vyšší i pronikavé; jeden následoval za druhým a najednou se všechny spojily v protáhlé *unisono*. Na okamžik přestaly. Major znovu zbystřil sluch; hluk nepřestával. Co to je? Takový jemný praskot; vypadá to, jako když někdo láme třísky a druhý je pouští na zem... Žáby spustily znovu; dirigent dal povel a hned nastoupily basy a tenory. Koncert se protáhl; Quaresma mohl přechíst nějakých pět stránek. Obojživelná havěť ustala v koncertování; podivný zvuk pokračoval. Major vstal, vzal svícen a tak, jak byl, v noční košili, šel do spížirny, odkud hluk vycházel.

Otevřel dveře, ale neviděl nic. Chystal se prohlédnout kouty, když ucítil kousnutí na nártu. Div vykřikl. Posvítil si, aby lépe viděl, a spatřil obrovského mravence-saúvu, zuřivě zakousnutého do jeho hubené kůže. Konečně odhalil původ podivného hluku. Byli to mravenci, kteří

vnikli do spíže dírou v podlaze a odnášeli si jeho zásoby kukuřice a fazolí z nádob, jež byly nedopatřením nechány otevřené. Podlaha se mravenci jen černala a oni, obtíženi zrním, mizeli pod zemí a běželi do svého podzemního města.

Chtěl je zahnat. Zabil jednoho, dva, deset, dvacet, sto, ale by lo jich tisíce a čím dál víc jich přibývalo. Kousl ho jeden, pak druhý, napadali ho na nohách, lýtkách, lezli vzhůru po těle. Nemohl to už vydržet, vykřikl, zadupal a pustil svíčku na zem.

Oci tl se ve tmě. Stěží našel dveře a utíkal od toho strašného nepřítele, kterého by si za jasného dne možná ani nebyl všiml...

IV

„Buďte energický — jedu hned“

Quaresmova sestra, dona Adelaida, byla o čtyři roky starší než on. Byla to hezká stará paní, prostřední postavy, s pleťí, jež prozrazovala pokročilejší věk, s hustými, již hodně prokvetlými vlasy a s klidným a vlídným pohledem. Celkem lhostejná, bez zvláštní představitosti, s jasným přímým úsudkem, ve všem byla pravým opakem svého bratra; přesto mezi nimi nikdy nevyvstal nějaký hluboký rozpor, chybělo však také dokonalé porozumění. Ona nechápala a ani se nesnažila pochopit podstatu bratrových názorů a na něho zas nikterak nepůsobila její průměrná bytost, žijící systematicky uspořádaným pravidelným životem, prostě a bez problémů.

Dosáhla už padesátky a on už do ní neměl daleko; oba však byli — až na drobné neduhy — velmi zdraví, takže měli naději dožít se vysokého stáří. Jejich tichý, klidný a pravidelný způsob života, jež až dosud vedli, působil na zdraví obou výborně. Quaresma začal přemýšlet

o svých nápadech až po čtyřicítce a ona nikdy žádné neměla.

Pro donu Adelaidu byl život velmi jednoduchou záležitostí; žít znamenalo mít svůj domov, oběd a večeři, šaty, všecko skromné, průměrné. Neměla ani ctižádost, ani vášně, ani touhy. Když byla mladá, nesnila o princích, o kráse, o úspěších, dokonce ani o manželovi. Neprovdala se proto, že to nepovažovala za nezbytné; sexuální problémy neměla a duševně i tělesně se cítila dokonale dobře.

Její klidný vzhled a mírný pohled očí, zelených jako lesk smaragdu, zmírňovaly, ale i zdůrazňovaly v tomto rodinném prostředí bratrovu podrážděnost, nervozitu a neklid.

Nemůžeme říci, že v Quaresmovi zůstaly stopy po jeho duševní chorobě. Naštěstí ne. Podle vzhledu se dalo dokonce usuzovat, že ho nic neznepokojuje; přesto se však při pozornějším sledování jeho zvyků, pohybu i chování brzy zjistil jeho vnitřní neklid.

Byly okamžiky, kdy se nadlouho zadíval do dálky, zcela ponořen do myšlenek; jindy, to když pracoval při mýcení, zabodl zrak do země, chvíli zůstal strnule stát, drbaje si jednu ruku druhou, pak si jaksi udiveně povzdechl a dal se zase do práce; také se stávalo, že si přitom něco pro sebe říkal.

V takových chvílích ho Anastácio zpod víček pozoroval. Bývalý otrok nerozuměl jeho chování a neříkal nic; Felizardo pokračoval ve svém tlachání, jak Custódiova dcera utekla s tím Manducou z prodejny; a práce šla dál.

Je zbytečné říkat, že sestra to nepozorovala, už proto, že kromě večeří a prvních hodin dne žili odděleně. Quaresma na pasece, na plantážích, a ona při obstarávání domácích prací.

Ani ostatní lidé, kterým byl major blízký, si nemohli povšimnout jeho starostí, z toho prostého důvodu, že žili daleko.

Ricardo ho nenavštívil už skoro půl roku a od kmotřenky a jejího otce dostal poslední dopis před týdnem; Olgu neviděl stejně dlouho jako zpěváka a jejího otce pomalu už rok, to jest od té doby, co žil v „Zátiší“.

Po celý ten čas se Quaresma nepřestával zajímat o to, jak by nejlépe využil svůj pozemek. Jeho zvyky se přitom nezměnily a byl stále stejně aktivní. Jen si už tolik nevěšmal meteorologických přístrojů.

Neradil se už s vlhkoměrem, tlakoměrem a ostatními pomocníky, ani zjištěná pozorování nezapisoval do sešítku. Rozhněval se na ně. Ať už to bylo nezkušeností, teoretickou neznalostí nebo něčím jiným, faktem je, že všechny předpovědi, jež Quaresma učinil na podkladě jejich údajů, byly mylné. Očekával-li stále počasí, začalo pršet; očekával-li deště, přišlo sucho.

Ztratil tím mnoho osevu a Felizardo se rád vysmíval jeho přístrojům, tím svým hrubým hlubokým smíchem primitivního člověka:

„Chachá, milospane! Déšť bude, až se Pánubohu zachce.“

Aneroid zůstal v jednom koutku a jeho šipka poskakovala bez povšimnutí; teploměr s maximálním i minimálním stupněm teploty, pravý Casella, odpočíval zavěšený na verandě, aniž mu někdo věnoval přátelský pohled; nádobka deštoměru byla v kurníku a drubež z ní pila vodu; pouze přístroj na měření síly větru, už bez vláknů, se stále svéhlavě točil na vrcholu stěžně, jako by chtěl protestovat proti pohrdání vědou, jež Quaresma projevovat.

Tak tedy Quaresma žil svým způsobem dále, ale přitom cítil, že kampaň, která byla vyvolána proti němu, pracuje skrytě dál. Podle své povahy i duševního rozpoložení byl by ji nejradyji rázem ukončil, ale jak? Když ho neobvinili, když neprohlásili nic proti němu přímo? Takhle to byl boj se stíny, s přízraky, jež bylo směšné přijímat.

Ostatně poměry, jež ho obklopovaly, bída mezi venkovským obyvatelstvem, kterou nikdy nepředpokládal, ponechávání půdy ladem působily jeho přemýšlejší vlastenecké duši úzkostlivé starosti.

Major se smutkem pozoroval, že mezi lidem neexistuje ani malý pocit solidarity a vzájemné podpory. Nic nepodnikali společně, žili odděleně, izolovaně, obvykle v rozháraných rodinných poměrech, necítili nutnost spojit se k obdělávání půdy. A to měli velmi blízko příklad Portugalců, kteří se spojili po šesti nebo i více, společně obdělali pluhem důležitější úseky vymýcené půdy, vydělali a žili z toho. I ten starý zvyk „vzájemné pomoci“ se už ztratil.

Co proti tomu dělat?

Quaresma z toho byl zoufalý...

Tvrzení, že je nedostatek pracovních sil, mu připadalo nepoctivé nebo hloupé, a hloupá nebo nepoctivá byla vláda, jež tisícům umožňovala přistěhovalectví, a přitom se vůbec nestarala o ty, kteří už v zemi žili. Bylo to, jako když na louku, na níž se sotva napase půl tuctu dobytka, přivedou další tři, aby bylo více trusu!...

Quaresma dobře poznal nejrůznější těžkosti a překážky; musel je překonat, chtěl-li, aby půda byla produktivní a výnosná. Jedna skutečnost mu jeden z těchto problémů jasně dokázala. Když byly jeho ovocné stromy abacateira zbaveny parazitního býlí a po mnoha letech řádně ošetřeny, začaly plodit, sice poměrně málo, přesto však v množství přesahujícím jeho domácí potřebu.

Měl z toho nesmírnou radost. Poprvé mu přijdou do ruky peníze, jež mu dala půda, stále rodící a stále panen-ská. Snažil se prodávat, ale jak a komu? V místě by je byli koupili za nejnižší cenu. Rozhodl se jet do Ria, aby našel kupce. Chodil od jedněch dveří k druhým. Nikde nechtěli, ovoce byl nadbytek. Poradili mu, aby vyhledal na trhu jakéhosi pana Azeveda, prý je to král ovoce. Zašel k němu.

„Abacaty! No hleďte! Mám jich dost... Jsou velmi levné!“

„Ale přesto,“ řekl Quaresma, „když jsem se ptal dnes v jednom obchodě, chtěli na mně za tučet pět milreisů.“

„No v drobném, to víte... To je... Konečně, chcete-li, pošlete je...“

Potom zachrastil těžkým zlatým řetězem, zastrčil si jednu ruku do kapsičky u vesty a skoro zády k majorovi prohodil:

„Musím je vidět... Rozhoduje velikost...“

Quaresma ovoce zaslal, a když mu přišly peníze, cítil tak pyšné uspokojení, jako kdyby vyhrál velkou nesmrtelnou bitvu. Hladil ušpiněné bankovky jednu po druhé, prohlížel podrobně čísla i razítko, urovnal je všechny pěkně na stole a dlouho mu trvalo, než se odhodlal je rozměnit.

Abyste zjistil výdělek, odečetl dopravné vlakem i vozem, mzdu pomocníků, a po tomto jednoduchém propočtu se dověděl, že vydělal jeden a půl milreisu, nic víc, nic méně. Pan Azevedo mu zaplatil za sto kusů částku, za niž se kupuje tučet.

Avšak i přesto se jeho pýcha nikterak nezmenšila a on měl z tohoto směšného zisku větší radost, než kdyby obdržel kdovíjak vysoký honorář.

Pustil se proto s dvojnásobnou aktivitou do další práce. Za rok bude výdělek větší. Nyní šlo o to, aby všechny ovocné stromy byly řádně ošetřeny. Anastácio i Felizardo pokračovali v práci při osevu velkých ploch; najal ještě jiného zaměstnance, který by mu pomáhal při ošetřování starých ovocných stromů.

A tak se tedy s Mané Candeeirem dal do ořezávání suchých větví a do těch, v nichž škodlivý plevel zapouštěl své kořeny. Byla to namáhavá a nesnadná práce. Někdy museli vylézt až do korun stromů, aby vyhubili plevel na zasažené větvi; trny jim přitom trhaly oděv a poranily je

i na těle a často hrozilo nebezpečí, že spadne na zem ruční pilka i s Quaresmou nebo s jeho pomocníkem.

Mané Candeeiro toho moc nenamluvil, leda když šlo o lovecké příběhy, zato však zpíval jako ptáček. Jak řezal, tak si zpíval prosté dřevorubecké popěvky, v nichž se k majorovu překvapení nevyskytovala ani místní květena či zvířena, ani se v nich nemluvílo o pracovních zvycích lesních dělníků. Byly sladké, něžné, jemně smyslné; jen náhodou se vyskytl jeden, v němž se zpívalo o místním ptáku; tehdy major poslouchal:

*Rozloučím se se životem
jak noční pták bacurau,
s jednou nohou už na cestě
a na větví s tou druhou.*

Tento pták obzvlášť uspokojoval Quaresmovy touhy. Lidé tedy už obracejí pozornost k svému prostředí, nechávají jím na sebe působit, a tím už začínají zapouštět kořeny do této velké země, již obývají. Opsal si tu písničku a poslal ji starému básníku do São Cristóvão. Felizardo říkal, že Mané Candeeiro je lhář, protože všecky ty lovy divokých prasat, jaguárů a tetřevů jsou vymyšlené; měl však v úctě jeho básnický talent, hlavně při lidových popěvcích: je to dobrý chlapík!

Mané byl v tváři světlý, měl pravidelné tahy, tvrdé, ostré a výrazné, trochu zjemnělé africkou krví.

Quaresma se snažil najít v něm onen zlý pohled, jež Darwin nacházel na míšencích, ale přes všecku snahu ho neobjevil.

S pomocí Mané Candeeira se Quaresmovi podařilo skončit řádné pročištění ovocných stromů na této staré, už skoro deset let opuštěné farmě. Když byla tato práce hotova, se smutkem pohlížel na staré stromy, ořezané a zubožené, tu a tam s listím, někde i holé... Zdály se

trpět a on si připomněl ruce, které je před dvaceti třiceti lety zasadily, možná že ruce otroků, zatrpklých a beznadějných!...

Netrvalo však dlouho a vyrazily výhonky a všecko se znovu zazelenalo; znovuzrození stromů jako by vrátilo radost všem ptákům. Zrána vzletali se svým prostým zpěvem červení tiés, ptáci celkem neužiteční, avšak s tak krásným peřím, jako by se zrodili jen proto, aby mohli zdobit dámské klobouky; bronzově nahnědlé hrdličky v celých hejnech sbíraly po zemi, co by bylo k snědku; jak přibývalo dne, prozpěvovaly na vysokých větvích pestrobarevné tangary a celá mračna kněžníků černokrkých; a k večeru jako by se všichni spojili k trylkování, prozpěvování a svítoření ve výši mangovníků, cajueirů a abacateirů, vzdávající tak čest a chválu houževnaté a plodné práci starého majora Quaresmy.

Tato radost však netrvala dlouho. Zcela neočekávaně se objevil nepřítel, a to s opovázlivostí zdatného generála. Až dosud postupoval nesměle, jako by jen vysílal průzkumníky.

Po onom útoku na Quaresmovy zásoby se mravenci stáhli a už se neobjevili; ale toho rána, když major obhlížel své kukuřičné pole, jako když do něho nůž vrazí, celý strnul a do očí mu vstoupily slzy.

Kukuřice už s dětskou nesmělostí vyrážela, byla malinká, asi na půl pídě nad zemí, a pěkně se zelenala; major si dokonce obstaral modrou skalici do roztoku, v němž omyl anglické brambory, které pěstoval v brázdách mezi kukuřicí.

Chodíval tam každé ráno a viděl už vzrostlé kukuřičné pole s jeho jakoby bílými korouhvičkami a klasy hustě obrostlými listy světle vínové barvy, zachvívajících se větrem; toho rána už nebylo vidět nic. I ta tenká stébélka byla uřezána a daleko odtáhnuta! „Vypadá to, jako by to udělal člověk,“ řekl Felizardo; a zatím to byli mravenci,

ti strašný okřídlení mravenci, nejhorší piráti, kteří napadli jeho práci s přímo tureckou dravostí... Bylo zapotřebí s nimi bojovat. Quaresma se do boje pustil hned; zjistil si všechny hlavní otvory mraveniště a v každém zapálil smrtící prostředek. Tak uběhlo několik dnů; zdálo se, že nepřátelé jsou poraženi; ale když šel Quaresma jednou v noci do ovocné zahrady, aby se potěšil pohledem na hvězdnatou oblohu, zaslechl zvláštní zvuk, jako kdyby někdo chodil po uschlém listí... Jakýsi praskot... A bylo to blízko... Rozškrtl sirku, a co uviděl, můj bože! Skoro všechny pomerančovníky se černaly nesčetnými mravenci. Byly jich stovky, na kmenech, na hořejších větvích; pohybovali se, hemžili se jako velkoměstské obyvatelstvo v ulicích svého města: někteří lezli nahoru, druzí dolů, bez jakéhokoli narušování pořádku a beze zmatku. Práce jako by byla řízena povely polnice. Tam nahoře jedni odkusovali listy od stopky; dole je druzí dělili na kousky a třetí je konečně v dlouhých řadách odnášeli na svých velkých hlavách po rovné pěšině, vyšlapané v nízké trávě.

Major na chvíli podlehl hluboké depresi. Nepočítal s touto překážkou a ani nepředpokládal, že by mohla být tak silná. Teď viděl, že má co dělat s inteligentní, dobře spravovanou, smělou a houževnatou organizací. Připomněl si onen Saint-Hilairův výrok: nevyženeme-li mravence my, vyženou oni nás.

Major si nebyl zcela jist, zda je to přesná citace, ale smysl byl správný, a podivil se, že ho to napadlo teprve teď.

Příští den se opět vzmužil. Nakoupil různé hubicí prostředky a spolu s Mané Candeeirem vynaložili všechno úsilí, aby objevili cestičky, hlavní bašty a tajné východy tohoto strašného hmyzu. A vypadalo to jako při bombardování; sulfát hořel a postupně vybuchoval v zhoubných, smrtících výstřelech!

A od toho dne bitva pokračovala bez oddechu. Jakmile

se objevil nějaký otvor, sebenepatrnější skulinka, hned tam vsypali hubicí prostředek, protože jinak by nebylo možno nic pěstovat, tím spíše, že i když Quaresma vyhubil mravence ze svého pozemku, netrvalo dlouho a začali tam přelézat z pozemků okolních i z veřejných pastvin.

Bylo to utrpení, trest, připomínající střežení holandských hrází, a Quaresma pochopil, že jen buď nějaká úřední moc, nebo dohoda mezi všemi pěstiteli by mohly odstranit tuto pohromu, horší než krupobití, jinovatka i sucho, protože to byla pohroma trvalá, v zimě, v létě, na podzim i na jaře.

Přesto tento denní zápas majora nikterak nerozladil, a dokonce i sklídl některé plodiny z plantáží, které založil. Měl velkou radost z úrody ovoce, ale ještě víc se radoval, když viděl za sebou ujíždět k nádraží káry naložené tyklemi, maniokem a sladkými brambory v zakrytých koších a zašitých pytlích. Ovoce vypěstovaly částečně cizí ruce, protože stromy sám nesázel, ale toto vše pocházelo z jeho potu, z jeho iniciativy a práce!

Šel se ještě až na nádraží podívat na koše jako něžný otec, jenž vidí odjíždět svého syna za slávou a vítězstvím. Za několik dní obdržel peníze a dal se do vypočítávání výdělku.

Toho dne při polní práci nepomáhal; pěstitel ustoupil účetnímu. Jeho už trochu unavená pozornost nepřispívala k rychlému výpočtu a až teprve v poledne mohl říci sestře:

„Tak víš, kolik jsem vydělal, Adelaido?“

„To nevím. Méně než na ovoci?“

„No, trochu víc.“

„Tak kolik?“

„Něco přes dva a půl milreisů,“ odpověděl Quaresma, dávaje důraz na každou slabiku.

„Cože?“

„No, tolik. Jen za odvoz jsem zaplatil sto čtyřicet dva a půl milreisů.“

Dona Adelaida zůstala na okamžik se sklopenýma očima, hledíc si svého šití, pak je zdvihla a řekla:

„Policarpo, hochu, bude líp, když toho necháš... Utratil jsi už spoustu peněz... Jen s těmi mravenci!“

„Ale Adelaido! Myslíš, že chci zbohatnout? Dělán to proto, abych dal příklad, pozvedl úroveň zemědělství, využil naši nanejvýš plodnou půdu...“

„Já vím... Vždycky chceš být včelí královnou... Už jsi viděl, že by někdo z těch velkostatkářů tolik obětoval?... Jen si všimni, jestli to dělají! Jsou to jen povídačky... Pouštějí se do pěstování kávy, protože to vládá plně podporuje...“

„Ale dělám to já.“

Sestra pokračovala ve svém šití; Policarpo vstal a přistoupil k tomu oknu, jež vedlo k drůbežárně. Byl pošmourný, větrný den. Quaresma si urovnal cvikr, zadíval se ven a náhle řekl:

„Podívej, Adelaido, není to tamhle pošlá slepice?“

Stará paní vstala i se svým šitím, zašla až k oknu a pohledem se přesvědčila:

„Ano, je... To je dnes už druhá.“

Po této krátké rozmluvě se Quaresma vrátil do své pracovny. Přemýšlel o velkých zemědělských reformách. Objednal si příslušné katalogy a prostudovával je. Uvažoval už o dvojitém pluhu, mechanické plečce, secím stroji, o stroji na dobývání pařezů ze země, o branách, vesměs amerických výrobcích z oceli, nahrazujících výkon dvacet mužů. Až doposud nebyl novotám nakloněn; nejúrodnější půda na světě nepotřebovala pomoci, která mu pro dosažení produktivity připadala umělá; teď se však rozhodl, že je vyzkouší. Ale hnojiva neuznával. Země přeoraná, země pohnojena, říkával Felizardo; Quaresmovi připadalo, že by bylo znesvěcením pro brazilskou

půdu použít nitráty, fosfáty a i běžné hnojivo... Taková potupa!

Kdyby se ukázalo, že hnojení je skutečně nutné, pak by všechny jeho myšlenky byly k ničemu a zmizelo by vše, co bylo hybnou pákou jeho života. A tak si právě vybíral pluhu a různé typy hospodářských strojů, jako „Planet“, „Bajac“ a „Brabant“, když mu jeho malý sluha ohlásil návštěvu doktora Campose.

Starosta vstoupil se svou bodrostí, mírností a svým mohutným tělem. Byl vysoký, tlustý, trochu břichatý, měl kaštanově hnědé vypoulené oči, rovné, středně vysoké čelo a nehezky nos. Trochu snědý, s hladkými prosedivělými vlasy představoval zdejší běžný typ mísenice, třebaže měl zakroucený knír. V Curuzu se nenarodil, pocházel z Bahie nebo odněkud ze Sergipe, ale bydlel zde v místě už víc než dvacet let, tady se oženil a dařilo se mu dobře díky ženině věnu a jeho klientele. Lékařská praxe mu mnoho duševní námahy nepůsobila: znal nazpaměť asi půl tuctu receptů, a ty už dlouho aplikoval na všechny případy zdejších onemocnění.

Jako starosta patřil mezi nejváženější curuzujské občany a Quaresma ho měl ve zvláštní úctě pro jeho familiárnost, přívětivost a prostotu.

„Tak jak se vede, pane majore? Co dělá hospodářství? Hodně mravenců? U mne už nejsou.“

Quaresma mu odpověděl méně nadšeně a vesele, těšila ho však sdílná doktorova radost. Ten pokračoval zcela přirozeně a nenuceně:

„Víte, co mě k vám přivádí, pane majore? Nevíte, že ne? Budu od vás potřebovat malou laskavost.“

Majora to neudivilo; měl toho chlapíka rád a nabídl mu svou pomoc.

„Jak víte, pane majore...“

Teď mluvil sladounce, hladce, jemně; slova mu klouzala ze rtů jako medové kapky:

„Jak jistě, pane majore, víte, mají být tyto dny volby. Vítězství je naše. Všecky volební okrsky jsou při nás, vyjma jednoho... A tu právě, kdybyste, pane majore, chtěl...“

„Ale jak? Když nejsem voličem, nepletu se, a ani se nechci plést do politiky,“ řekl naivně Quaresma.

„Právě proto,“ zdůraznil doktor a pak mírně pokračoval: „Ten okrsek je tady ve vašem sousedství, ve škole, kdybyste...“

„A jak?“

„Mám tady pro vás dopis od Nevese. Kdybyste chtěl odpovědět (a bylo by lépe hned), že se tam nevolilo... Chtěl byste?“

Quaresma se na doktora pevně zahleděl, chvíli si hladil bradku a pak jasně a rázně odpověděl:

„Rozhodně ne.“

Doktor se nerozzlobil. Vložil do svého hlasu ještě více měkkosti a uváděl důvody: že by to bylo v zájmu strany, jediné, která bojuje za povznesení zemědělství. Quaresma byl neoblomný; řekl, že ne, že mu jsou podobné hádky proti myslí, že nepatří k žádné straně, a i kdyby, že by nikdy nepotvrdil něco, o čem by nevěděl, jestli to je lež nebo pravda.

Camos nedal na sobě znát rozladění, chvíli ještě mluvil o všedních věcech a pak se vlídně rozloučil, s ještě větší bodrostí než obvykle.

To bylo v úterý, za toho pošmourného a větrného dne. K večeru propukla bouřka a hodně přšelo. Teprve ve čtvrtek se počasí trochu zlepšilo a toho dne byl major překvapen návštěvou jakéhosi človíčka ve staré ubohé uniformě; přinesl mu nějaký úřední dopis, pro majitele „Zátiší“, jak pravil.

Na základě městských zákonů a nařízení, četl major v přípisu, se pan Policarpo Quaresma, majitel „Zátiší“, pod trestem týchž zákonů a nařízení vyzývá, aby vymýtil

a vyčistil cesty zmíněné usedlosti hraničící s cestami veřejnými.

Major se na chvíli zamyslel. Považoval takové vyzvání za nemožné. Že by přece? Spíš nějaký žert... Četl přípis znovu a uviděl podpis doktora Camose. Bylo to tedy správně... Ale jaké je to nesmyslné vyzvání, vymýtit a vyčistit místa ve výměře tisíc dvě stě metrů, neboť jeho farma vpředu vedla k jedné cestě a z jiné strany sousedila s druhou veřejnou cestou v rozloze osmi set metrů — bylo by to možné?

To by bylo jako za staré roboty!... Nesmysl! Ať mu raději zabaví usedlost. Když to sdělil sestře, poradila mu, aby promluvil s doktorem Camosem. Vylíčil jí tedy, jaký s ním měl před několika dny rozhovor.

„Ty jsi ale hloupý, Policarpo. To on sám...“

Nyní mu bylo všechno jasné... Splet zákonů, nařízení, pravidel a předpisů se v rukou přísných dodržovatelů pořádku měnila v různé typy mučících nástrojů k trýznění nepřátel, utiskování obyvatelstva, snižování jeho iniciativy a nezávislosti, k jeho ochromení a demoralizaci.

Ve chvíli vyvstaly před jeho zrakem ony zažloutlé a vyhublé postavy, lenivě postávající u dveří krámů; viděl i otrhané špinavé děti, jak po ulicích se sklopenýma očima tajně žebrají; viděl lány opuštěné neplodící půdy, ponechané plevelu a škodlivému hmyzu; konečně viděl i zoufalost Felizarda, člověka dobrého, čilého a pracovitého, nemajícího chuť zasadit si doma byt zrnko kukuřice a propíjejícího všecky vydělané peníze — to vše mu prolétlo hlavou jako rychlý a zlověstný blesk; jeho účinek zcela pomínil až tehdy, když se dal do čtení dopisu, který mu poslala kmotřenka.

Byl to živý a veselý dopis. Líčil drobné příhody z Olgina života, nadcházející otcovu cestu do Evropy, jak byl její muž nešťastný, když jednou ráno odešel z domu bez svého prstenu, ptala se, co dělá kmotříček a dona Adelaida, a při

vší úctě k starostlivosti Quaresmovy sestry jí doporučovala, aby věnovala zvláštní péči hermelínovému pláští „Vévodkyně“.

„Vévodkyně“ byla veliká bílá kachna s bělostným hebkým peřím, která si pro své vážné, důstojné a pevné vykračování s krkem vzhůru vysloužila od Olgy tuto šlechtickou přezdívkou. Už před několika dny zašla. A jakou smrtí! Mor, který donu Adelaidu připravil o dva tucty kachen, skosil též „Vévodkyni“. Byl to zvláštní druh ochrnutí, jež zachvátilo nejdříve nohy a pak ostatní tělo. Kachna umírala tři dny. Ležela natažená na prsou, se zobákem přitisknutým k zemi, napadená mravenci, takže známku života dávala jen malým zachvěním krku kolem zobáku, aby odehnala mouchy, jež jí v její poslední hodině obtěžovaly.

Tento nám tak vzdálený život byl nám v tomto okamžiku blízký, a cítili jsme jeho utrpení, agónii i bolest.

Drůbežárna vypadala jako zpustošená vesnice; mor zachvátil slepice, krůty i kachny; napadal drůbež různým způsobem, kosil, zabíjel, až snížil stav obyvatel kurníku na méně než polovinu.

A nebylo proti němu léku. V zemi, jejíž vláda zřídila tolik škol, z nichž vyšlo tolik vzdělaných lidí, se nenašel ani jeden člověk, který by vynalezl prostředek, jak zmenšit tuto značnou škodu.

Tyto překážky a nepříjemnosti velice sklíčovaly nadšeného pěstitele, jakým byl Quaresma v prvních měsících; přesto mu však ani na mysl nepřišlo, aby se vzdal svých plánů. Opatřil si veterinární učebnice, ba dokonce už prodávávkoupi hospodářských strojů popsanych v katalogu.

Jednou odpoledne však, když čekal na potah volů, jež si objednal na orání, se objevil u dveří čteník s nějakým úředním přepisem. Quaresma si vzpomněl na výzvu městského úřadu. Byl rozhodnut se tomu vzepřít, a proto ho to nevzrušilo.

Přijal list a četl jej. Nebyl z městské rady, nýbrž z berního úřadu, jehož tajemník Antonino Dutra, jak stálo v dopise, vyzýval pana Policarpa Quaresmu k zaplacení pěti set milreisů pokuty za to, že odeslal své zemědělské výrobky, aniž zaplatil patřičné poplatky.

Pochopil, že i to je malicherná msta; jeho myšlenky však v souladu s jeho hlubokým vlastenectvím hned přelétly k obecným poměrům.

Jak to, že se platí daně na vzdálenost čtyřiceti kilometrů od Ria, posílá-li se tam na trh trochu brambor? Jak to, že po Turgotových reformách a po Francouzské revoluci ještě existují vnitrozemské potravní daně?

Jak chtějí docílit, aby zemědělství prosperovalo, když kladou takové překážky a předepisují tak vysoké daně? Jestliže k monopolu riodejaneirských překupníků přistupuje ještě státní vydírání, jak je možné z půdy něco vyžít?

A obraz, který mu vyvstal před očima, když dostal ono obecní vyzvání, se zjevil znovu, ponurejší, chmurnější, smutnější; a předvídal dobu, kdy se lidé budou muset živit žábami, hady a uhynulými zvířaty jako venkované ve Francii za časů velkých králů.

Quaresma si připomněl svou zálibu pro tupijštinu, pro folklór, pro lidové popěvky, své pokusy v zemědělství — a všechno mu to připadalo bezvýznamné, naivní, dětské.

Bylo zapotřebí větších, hlubších zásahů; bylo nutné přebudovat administrativu. Představoval si silnou, vážnou a moudrou vládu, která by odstranila všechny ty nesnáze a překážky, takového Sullyho a Jindřicha IV., zavádějící moudré zemědělské zákony, které by podporovaly pěstitele... Takovým způsobem, ano! Pak by byl blahobyť a vlast by byla šťastna.

Felizardo podal Quaresmovi noviny, které každodenně chodil kupovat na nádraží, a řekl:

„Zejtra nepřijdu do práce, milospane.“

„Zajisté, vždyť je svátek... Den nezávislosti.“

„To není proto.“

„A proč tedy?“

„Něco se semlelo v hlavním městě a říkají, že budou odvody. Du do lesa... Nedám se!“

„A co se stalo?“

„Je to v novinách, jó, pane.“

Quaresma otevřel noviny a hned spatřil zprávu o tom, že se vzbouřilo námořnictvo válečného loďstva a vyzvalo presidenta, aby odstoupil. Připomněl si své nedávné úvahy; pevná vláda, až diktátorská... Pozemkové reformy... Sully a Jindřich IV....

Oči se mu rozzářily nadějí. Propustil sluhu. Vešel do domu, sestře nic neřekl, vzal si klobouk a odešel na nádraží.

Tam přistoupil k okénku, kde se podávaly telegramy, a napsal:

Maršál Floriano, Rio. Buďte energický. Jedu hned. — Quaresma.

V

Trubadúr

„To je pravda, Albernazi, takhle to už nemůže jít dál... Někdo si vleze na loď, namíří děla na pevninu a řekne: táhni odtud, presidente; a on půjde?... Ne! Je zapotřebí dát příklad...“

„Myslím si totéž, Caldasí. Republika musí být silná, konsolidovaná... Tato země potřebuje vládu, která si dokáže získat úctu... Je to neuvěřitelné! Taková země jako tato, tak bohatá, snad nejbohatší na světě, a zatím je chudá, dluží celému světu... A proč? Kvůli vládám, jež jsme měli a které si nedovedly udržet autoritu, sílu... Je to proto.“

Kráčeli ve stínu velkých majestátních stromů opuštěného parku; oba v uniformě a s mečem. Po krátké přestávce Albernaz pokračoval:

„Viděls to přece u císaře Pedra II... Nebylo plátku, jenž by se v pamfletech o něj neotíral, nenazýval ho babou... karnevalovou loutkou, a co já vím... Bezmezna neuctá! A co se stalo? Odešel jako vetřelec.“

„A byl to dobrý člověk,“ poznamenal admirál. „Miloval svou zemi... Deodoro si nikdy neuvědomil, co udělal.“

Pokračovali v chůzi. Admirál si poškraboval své licousy a Albernaz se na chvíli rozhlédl, zapálil si ve slámě balenou cigaretu a znovu navázal rozhovor:

„Však toho ke konci života litoval... Nechtěl být ani pohřben v uniformě!... Jen tak mezi námi, když nás nikdo neslyší: byl to nevděčník; císař tolik udělal pro celou jeho rodinu, nemyslíš?“

„O tom není pochyb!... Albernazi, chceš něco vědět? Bylo nám líp v té době, ať si říká kdo chce co chce...“

„A kdo tvrdí opak? Byla větší morálka... Kde je takový Caxias? Takový Rio-Branco?“

„A taky víc spravedlnosti,“ potvrdil admirál. „Že jsem si vytrpěl své, to nebylo kvůli starýmu, to bylo kvůli té chátře. A pak, žilo se levně...“

„Já nevím,“ řekl Albernaz s mimořádným důrazem, „jak se ještě někdo může ženit... Všecko to spěje ke konci!“

Zařivali se chvíli na staré stromy císařského sídla, kolem něhož právě šli. Nikdy si jich tak nevšimli; a nyní jim připadalo, že jakživi neviděli stromy tak vznešené, krásné, klidné, jisté si svou mohutností jako ty, jež poskytovaly pod svými obrovskými větvemi lahodný a svěží stín. Zdálo se, že se jim tady dobře daří, cítily, že jsou ve vlastní půdě, z níž by se nikdy nedaly odstranit sekerou, aby sloužily ke stavbě chatrčí; tento pocit jim dodával

sílu k růstu a neomezenou vůli k bujení. Půda, z níž rostly, patřila jim, a děkovaly jí tím, že mocně rozkládaly své větve, obalené a protkané listím, aby této dobré matce poskytly chládek a ochranu proti nelítostnému slunci.

Mangovníky byly nejděčnější; jejich dlouhé větve, bohatě obrostlé listím, se skoro dotýkaly země. Chlebovníky se roztahovaly; bambusy se skláněly na obě strany aleje a tvořily nad zemí zelenou klenbu...

Starý císařský palác stál na malém pahorku. Viděli jeho zadní nejstarší část, stavěnou ve slohu z doby portugalského krále Jana III., i věž s hodinami, poněkud vzdálenou a oddělenou od ostatní budovy.

Palác byl celkem nevzhledný, neměl nic, co by ho zkrášlovalo, byl dokonce chudý, jednotvárný. Úzká okna na staré fasádě a nízká poschodí působily špatným dojmem; celá stavba však jevila jakousi jistotu, sebedůvěru, málo obvyklou u našich domů, jistou důstojnost, něco, z čeho dýchá život, nejen na okamžik, ale na léta, na staletí... Obklopovaly ho vzorné palmy, pevné, s velkými zelenými vrcholky, velmi vysoké, vzpínající se až k obloze...

Vypadaly jako stráž tohoto bývalého císařského sídla, stráž hrdá na svůj úkol a funkci.

Albernaz přerušil mlčení:

„Kam to všechno povede, Caldasí?“

„Co já vím.“

„Ten *chlapík* už z toho musí mít zamotanou hlavu... Nejdřív ta vzpoura v Rio Grande, a teď zas má potíže s admirálem Custódiem... hml!“

„To nese s sebou moc, Albernazi.“

Byli na obhlídce směrem ke stanici São Cristóvão. Přešli napříč starým císařským parkem od Mřížové brány až k železničním kolejím. Bylo ráno a den byl vyjasněný a svěží.

Kráčeli pomalými, drobnými a pevnými kroky. Chvíli předtím, než opustili císařský park, uviděli v křoví spícího vojáka. Albernaz dostal chuť ho probudit: „Kamaráde! Kamaráde!“ Voják, vyburcovaný ze spánku, vstal, a když uviděl dva vysoké důstojníky, rychle se narovnal, povinně zasalutoval a zůstal s rukou na čepici chvíli zpřímá stát, ale brzo si zase dal pohov:

„Dej ruku dolů,“ řekl generál. „Co tady děláš?“

Albernaz mluvil drsným velitelským tónem. Voják polekaně vykládal, že celou noc hlídkoval kolem pobřeží. Jeho oddíl odešel do kasáren a on dostal dovolení jít domů, ale chtělo se mu moc spát, tak si zde chvíli odpočinul.

„Jak se to vyvíjí?“ otázal se generál.

„Já nevím, nevím, pane.“

„Vzbouřenci ustupují?“

Generál si chvíli vojáka prohlížel. Byl to běloch se špičatě světlými neupravenými vlasy; v obličejí byl osklivý: vyčnělé lícní kosti, hranaté čelo, celý byl hranatý a jako rozviklaný.

„Odkud pocházíš?“

„Ze státu Piauí prosím.“

„Z hlavního města?“

„Z vnitrozemí, z Paranaguá prosím.“

Admirál se až dosud na nic netázal vojáka, jenž byl stále polekaný a odpovídal koktavě. Aby ho uklidnil, rozhodl se Caldas, že ho osloví laskavě.

„Nevíš, hochu, jak se jmenují lodě, které *oni* mají?“

„Aquidabã... a Luci.“

„Luci, to není loď.“

„Je to pravda, je, pane. Aquidabã... A celý jejich konvoj, ano, pane.“

A pak opět zasáhl generál. Mluvil k němu laskavě, téměř otcovsky, vlídně a důvěrně.

„Tak dobře, hochu, odpočiň si. Bude lépe, půjdeš-li

domů... Někdo by ti mohl ukrást šavli a co bys potom dělal?"

Oba generálové pokračovali v cestě a brzy došli na nástupiště nádraží. Na malé zastávce panoval dosti značný provoz. V jejím okolí bydlelo totiž velké množství důstojníků v činné službě, čestných i ve výslužbě, a všichni byli vyhláškou povoláni dostavit se k příslušným útvarům. Albernaz s Caldasem přešli nástupiště za neustálého salutování ze všech stran. Generál byl v důsledku svého povolání známější než admirál. Po cestě zaslechli otázku: „Kdo je ten admirál?“ Caldase to těšilo a byl hrdý na své postavení i na své inkognito.

Na nádraží byla jediná žena, dosud mladá. Albernaz se na ni zadíval a na okamžik si vzpomněl na svou dceru Isměniu... Chudinka!... Uzdraví se?

Ty její utkvělé představy! Kam to povede? Slzy mu vstoupily do očí, ale násilím je zadržel.

Byl s ní už asi u půl tuctu lékařů, a žádný nedovedl zastavit ono unikání rozumu, jenž se zdál pozvolna vytrácet z dívčina mozku.

Hluk expresu, hřmotně rachotícího na kolejích, zuřivě pískajícího a zanechávajícího těžké kotouče dýmu ve vzduchu, jímž prorážel, odpoutal generálovy myšlenky od vzpomínky na dceru. Obluda, naplněná uniformovanými vojáky, přešla a koleje se po jejím přejezdu dosud chvěly.

Objevil se i Bustamante; bydlil nedaleko a šel k vlaku, aby se taky jel přihlásit. Měl na sobě svou starou uniformu z paraguayské války, stříženou podle vzoru krymských válečníků. Vysoká čáka ve tvaru komolého kužele trčela dopředu; s tmavorudou šerpou a krátkým kabátkem vypadal, jako by vystoupil, utekl nebo vyskočil z nějakého obrazu Vítor Meirelese.

„Jak to, že jste tady?“ vyptával se čestný voják.

„Jdeme od císařského sídla,“ řekl admirál.

„To víte, přátelé, ty tramvaje jedou tak blízko u moře...“

Nezáleží mi na tom, jestli umřu, ale chci zemřít v boji; umřít tady, jen tak nazdařbůh, a nevědět proč, to mi nesedí...“

Generál mluvil poněkud hlasitě a okolostojící mladí důstojníci ho pohledem káravě kritizovali. Albernaz si toho všiml a rychle dodal:

„Já přece dobře znám, jak to vypadá, když spustí palba... Byl jsem už v mnohém ohni... Ty víš, Bustamante, že v Curupaiti...“

„Tam to vypadalo hrozně,“ zdůraznil Bustamante.

Vlak vjížděl do stanice, zvolna a jaksi krotce; černočerná, funící a mocně se lopotící lokomotiva se svou velkou svítilnou vpředu jako s kyklopským okem se přibližovala, připomínajíc nějaký nadpřirozený zjev. Dojela; vlak se celý otrásl a konečně zastavil.

Byl nabit, samé důstojnické uniformy; podle toho, co zde bylo vidět, muselo by mít Rio posádku takových sto tisíc mužů. Vojáci vešle tlachali, civilisté byli zamlklí, sklíčení, a dokonce i ustrašení. Když mluvili, tak jen šeptem, ohlžejíce se opatrně po okolních lavicích.

V městě bylo plno tajných, *důvěrníků* republikánské inkvizice, a udavačství se platilo mincí, za niž se získávaly funkce a odměny.

Stačila i nepatrná kritika k tomu, aby se ztratilo zameštnání i svoboda — a kdoví? — třeba i život. Vzpoura byla dosud v začátcích, vláda se však už projevila a všem byla dána výstraha. Šéf policie sestavil seznam podezřelých bez ohledu na postavení nebo na intelekt. Vládnímu pronásledování neušel stejně tak bezvýznamný úředníček jako vlivný senátor, středoškolský profesor nebo prostý kancelářský pomocník. Navíc k tomu všemu se ještě objevily malicherné msty, odplaty nicotných svárů... A všichni chtěli rozkazovat; každý chtěl být důležitým.

Jménem maršála Floriana zatýkal kterýkoli důstojník nebo i občan bez jakékoli veřejné funkce, a ten, kdo byl

vzat do vazby, zůstal tam zapomenut a trpěl trýznivá muka, existující snad jen v obrazotvornosti dominikánských mnichů. Úředníci se předstihovali v neustálém podlézání, služebníkování... Byl to teror, teror ničemný, zbabělý, krvavý, prováděný potají, bez jakékoli šlechtnosti, bez milosrdenství, bez zdůvodnění a bez odpovědnosti... Byly i popravky; nikdy se však nevyskytl žádný Fouquier-Tinville.

Vojáci byli spokojeni, zvláště ti nižší, poddůstojníci, poručíci a kapitáni. Většinu z nich uspokojovalo přesvědčení, že rozšíří svou autoritu ze své čety nebo roty na celé to stádo civilních občanů; u mnohých však převládal čistší cit, nezištnost a upřímnost. Byli i přívrženci toho neblahého a pokryteckého pozitivismu, tyranského, strohého a omezeného pedantismu, který ve jménu udržení pořádku ospravedlňoval každé násilí, vraždění, ukrutnosti, neboť prý je to nezbytné pro pokrok a k nastolení normálních poměrů, takové náboženství lidskosti, uctívání modly s hubňavou muzikou kornetů a špatnými verši, prostě ráj, kde se bude psát foneticky a zvolení budou obuti do střeviců s gumovou podrážkou!...

Pozitivisté diskutovali a citovali poučky z mechaniky, aby ospravedlnili svůj způsob vlády, ve všem tak podobný orientálním emirátům a chanátům.

Výpočty pozitivistů vycházely vždycky z pouhého žvanění, jež v oněch dobách zastrášovalo celý národ. Byli dokonce takoví, kteří byli přesvědčeni, že matematika byla zřízena a vytvořena pro pozitivismus, jako byla bible vytvořena jedinečně pro církev katolickou, a ne i pro anglikánskou. Jeho prestiž byla proto nesmírná.

Vlak ubíhal, zastavil ještě na jedné stanici a dojel na náměstí Republiky. Admirál, pěkně při zdi, směřoval k arzenálu námořního loďstva; Albernaz s Bustamantem vstoupili do generálního štábu. Za řinčení mečů a troubení trubek se dostali do velkého domu; prostranný dvůr byl

plný vojáků, vlajek, děl, do pyramid postavených pušek a bodáků, lesknoucích se v dopadajícím slunci...

V prvním patře, v blízkosti ministrovy pracovny, se to míhalo uniformami, zlatem, pestrobarevnými látkami, stejnokroji různých korporací a milice, uprostřed nichž působily tmavé obleky civilistů dotěrně jako mouchy. Mísili se tady důstojníci národní gardy, policie, válečného loďstva, armády, dělostřelectva i praporů vlasteneckých, které se právě utvářely.

Albernaz s Bustamantem se současně hlásili u štábního pobočníka i u ministra války a potom zůstali na chodbě a příjemně se bavili, protože se setkali s poručíkem Fontesem a oba měli radost, že ho vidí.

Generál byl rád proto, že Fontes už byl ženichem jeho dcery Laly, a Bustamante proto, že se od něho naučí něco z názvosloví moderních zbraní.

Fontes byl pobouřen, zlořečil a proklínal povstalce a navrhol jim nejhorší tresty.

„Uvidíte, co z toho bude... Piráti! Bandité! Kdybych já byl na maršálově místě a dostal je... to by viděli!“

Poručík nebyl ani ukrutný, ani zlý, spíš dobrák a šlechtný, ale byl pozitivista a měl o své republice vznešené náboženské představy. Vložil do ní všechno lidské štěstí a nepřipouštěl, aby to někdo chtěl mít jinak, než jak on považoval za správné. Mimo jeho smýšlení neexistovala ani bezelstnost, ani upřímnost; byli to jen zištní kacíři, a on, horlivý dominikán se svou frygickou čapkou, vztekly a rozčilený, že je nemůže upálit v autodafé, viděl před očima mjet dlouhou řadu obžalovaných, neústupných, urputných, lživých, pokryteckých, jen tak volně se zde potloukajících...

Albernaz nebyl tolik rozvztekl proti povstalcům. V hloubi duše jim dokonce přál, měl mezi nimi přátele, a tyto rozpory už pro jeho věk a zkušenosti nic neznamenaly.

Přesto skládal určitou naději do maršálovky akce. Měl finanční potíže, protože mu nepostačovala jeho penze i s odměnou za organizování archivu na Mauerském náměstí, a doufal, že bude pověřen posláním, jež by mu umožnilo bezstarostněji opatřit výbavu pro Lahu.

Také admirál měl velkou důvěru ve válečnické i státnické vlohy maršála Floriana. S jeho záležitostí to nedopadalo zrovna skvěle. Prohrál ji u první instance a stálo ho to moc peněz... Teď vláda potřebovala námořní důstojníky, protože se téměř všichni zúčastnili vzbouření; mohli ho třeba pověřit velením eskadry... Je sice pravda, že... Ale k čertu! Kdyby to byla jedna loď, tak ano; ale eskadra! Jinak to není nic těžkého: stačí odvaha k boji.

Bustamante věřil pevně a natolik ve schopnosti hlavy státu Floriana Peixota, že proto, aby ho podpořil a obhájil jeho vládu, si představoval, že zorganizuje vlastenecký oddíl, jemuž už dal jméno „Jižní kříž“, a přirozeně se stane jeho velitelem se všemi výhodami plukovnické hodnosti.

Genelício, jehož činnost neměla s válčením nic společného, mnoho očekával od energie a rozhodnosti Florianovy vlády: doufal, že se stane náměstkem ředitele, a žádná seriózní, energická a čestná vláda by nemohla udělat nic jiného, chtěla-li by uvést jeho oddělení do pořádku.

Tyto tajné naděje se vyskytovaly ve větší míře, než se dalo předpokládat. Žijeme z vládní soustavy a vzpoura způsobila zmatek v zaměstnáních a v různých počtech a postaveních, jež stát udílí. Podezřelí uvolňovali místa a oddanost nahrazovala tituly i vědomosti při jejich novém obsazování; kromě toho potřebovala vláda mít kolem sebe oddané lidi; proto musela jmenovat, štedře rozdávát, vymýšlet, vytvářet a rozdělovat zaměstnání, řády, povýšení a odměny.

Také doktor Armando Borges, Olgin manžel, klidný

učenec a kdysi oddaný student, skládal do vzpoury usku-tečnění všech svých tužeb.

Byl lékařem, jeho manželka dostala velké věno — byl tedy bohatým lékařem —, ale to ho neuspokojovalo. Stále cítil touhu po větším příjmu a vyšší funkci. Už byl lékařem v Syrské nemocnici, kam docházel třikrát v týdně a za půl hodiny prohlédl i přes třicet nemocných. Přišel, ošetřovatel mu podal zprávy a doktor šel od lůžka k lůžku a ptal se: „Jak se vám daří?“ „Je mi líp, pane doktore,“ odpovídal Syřan hrdelním hlasem. U jiného lůžka se vyptával: „Už je vám lépe?“ A tímto způsobem probíhala vizita; když přišel do ordinace, předpisoval: „Pacient číslo 1, opakovat lék; pacient číslo 5... kdo to je?“ ... „To je ten vousáč...“ „Aha!“ A předpisoval.

Ale jako lékař soukromé nemocnice nezíská nikdy slávu: je nezbytné, aby ho jmenovala vláda, jinak zůstane pouhým praktickým lékařem. Chtěl zastávat úřední místo jako lékař, ředitel nebo dokonce profesor na fakultě.

A to nebylo tak nesnadné od té doby, co si obstaral dobrá doporučení, neboť díky své horlivosti a bohatství si získal už jisté jméno.

Občas uveřejňoval nějakou brožuru: *Nemoci z uštknutí hady, Etiologie, Profylaxe a léčba* nebo *Příspěvek k průzkumu svrabu v Brazílii*; tyto čtyřicet až šedesátistránkové práce posílal různým časopisům, které se o něm dvakrát či třikrát ročně zmiňovaly: „neúnavný doktor Armando Borges, vážený praktický lékař, zkušený lékař našich nemocnic“ atd., atd.

Příčinou takovýchto hodnocení byla jeho dávná prozíravost, totiž to, že se už v dobách svých studií stýkal s chlupci od tisku.

Ale nespokojoval se jen tím, psal ještě články, rozvleklé slátaniny, v nichž nebylo nic vlastního, zato hodně citátů z francouzštiny, angličtiny a němčiny.

Nejvíce ho lákalo místo profesora, ale konkurs mu na-

háněl hodně strachu. Měl sice základní znalosti, měl i vhodné známosti a byl dobře zapsán ve Spolku lékařů, ale děsila ho obhajoba disertace.

Nebylo dne, aby si nekoupil nějaké knihy, francouzské, anglické nebo italské; obstaral si dokonce učitele němčiny, aby pronikl do germánské vědy; chyběla mu však energie potřebná pro dlouhá studia a jeho osobní štěstí způsobilo, že se rozplynula i ta trocha vytrvalosti, kterou měl jako student.

Přední místnost ve zvýšeném přízemí byla přeměněna v knihovnu. Kolem stěn stály regály, které se prohýbaly pod tíhou velkých vědeckých pojednání. Večer otevřel okenice, zapálil všechny plynové hořáky a celý v bílém zasedl ke stolu s otevřenou knihou.

Než došel k páté stránce, obyčejně usnul... Aby to čert vzal! Vyhledal tedy knihy své ženy. Byly to francouzské romány, Goncourt, Anatole France, Daudet, Maupassant, ale uspávaly ho stejně jako vědecká pojednání. Nerozuměl velikosti oněch rozborů, líčení, nechápal jejich důležitost, která odhalovala všem, celé společnosti, život, city i bolesti hrdinů, prostě celý svět! Jeho pedantství, školometství a mezery ve všeobecném vzdělání způsobovaly, že v tom všem spatřoval jen nicotnosti, rozptýlení, tlachání, tím spíše, že při jejich čtení usínal.

Potřeboval však oklamat trochu sebe i svou ženu. Ostatně bylo na něho vidět z ulice, a kdyby si všimli, že nad knihami spí... Objednal si tedy několik novel od Paula Kocka — na hřbetě jejich vazby byly však vyraženy jiné tituly — a tím zahnal spánek.

Jeho lékařská praxe nicméně prosperovala. Poručník k němu jednou doporučil jakousi bohatou osiřelou dívku, která trpěla horečkami; doktor ji léčil a vydělal šest tisíc milreisů.

Když jeho žena poznala, že inteligenci jen předstírá, a k tomu ještě tak zálučně, byla rozhořčena. Copak to

potřebuje? Není už bohatý? Není mladý? Neužívá výsad univerzitního titulu? Takové jednání připadalo jeho mladé ženě hanebnější, nižší než židovské lichvaření, než zlétné využívání nějaké nemoci...

Necítila k němu ani pohrdání, ani hnus; bylo to něco klidnějšího, méně aktivního, přestala mít prostě o něho zájem, oddělila ho od způsobu svého života. Vycítila, že nakonec zanikly všechny vzájemné sympatie, všechny morální svazky.

Už jako nevěsta zjistila, že u něho i láska ke studiu, i zájem pro vědu a vědecký výzkum jsou jen povrchní, jen na okraji jeho zájmu, ale prominula mu to. Častokrát se mylíme ve svých vlastních silách a schopnostech; sníme o tom být Shakespearem, a je z nás bezvýznamný pisálek. To se dalo prominout, ale podvodník? To bylo příliš!

Přepadaly jí všelijaké zlé myšlenky, ale jakou cenu má takové rozhořčování?... Všichni muži jsou asi stejní; bylo by zbytečné vyměnit tohoto za jiného...

Když dospěla k tomuto závěru, cítila velkou úlevu a její obličej se znovu rozzářil, jako by zcela zmizel mrak, jenž zastíral lesk jejích očí.

V tom překotném běhu za snadným získáním jména si doktor Borges ani nepovšiml změny v chování své ženy. Předstírala své city, spíš z jisté důstojnosti a ohleduplnosti než pro něco jiného; a jemu chyběla potřebná pozornost a jemnost, aby změnu za těchto okolností postřehl.

Zili spolu dál, jako by se nebylo nic stalo, ale jak byli jeden druhému vzdálení!...

Na tomto stupni jejich vztahů je zastihla vzpoura; vypukla před třemi dny a po celou tu dobu doktor přemýšlel o tom, jak by mohl této události využít k svému společenskému i finančnímu vzestupu.

Jeho tchán odložil cestu do Evropy a toho rána po snídani, jak měl ve zvyku, četl zabořený v křesle denní listy. Zeť se oblékal a dcera se zaměstnávala vyřizováním své

korespondence, sedíc přitom v čele jídelního stolu. Měla sice svou pracovnu, přepychově zařízenou, s knihami, sekretářem a policemi, ale zrána psávala ráda zde, blízko otce. Jídelna jí připadala světlejší, pohled k bezbarvému nakupenému pohoří dodával klid k přemýšlení a prostorný sál větší volnost k psaní.

Psala a otec četl; pojednou řekl:

„Viš, kdo sem přijel, dceruško?“

„Kdopak?“

„Tvůj kmotříček. Telegrafoval Florianovi, že přijede... Stojí to tady v *O País*.“

Dívka hned uhodla důvod, který zapůsobil na Quaresmovo smýšlení a city, a jeho reakci na něj. Chtěla odsuzovat, nesouhlasit; vycítila však, že major jedná v souladu se sebou samým, se životními zásadami, které si sám vytvořil, a tak se jen shovívavě usmála:

„Tak kmotříček...“

„Zbláznil se,“ řekl Coleoni. „*Per la madonna!* Takový klidný, tichý člověk se chce zamíchat do toho galimatyáše, do toho pekla...“

Doktor se vrátil už zcela oblečený, v tmavém redingotu a s lesknoucím se cylindrem v ruce. Přišel celý rozzářený a jeho kulatý obličej se leskl s výjimkou místa, kam dopadl stín jeho velkého kníru. Zaslechl ještě poslední tchánova slova, vyslovená jeho drsnou portugalsčinou.

„Čepak je?“ otázal se.

Coleoni vysvětloval a doplnil to svými dřívějšími poznámkami.

„Nesouhlasím s vámi,“ řekl doktor. „Je to povinností každého vlastence... Co záleží na věku? Něco přes čtyřicet let, to není žádné stáří... Může se ještě bít za republiku...“

„Ale vždyť na tom nemá žádný zájem,“ namítl tchán.

„A to se má pro republiku bít jen ten, kdo má na tom nějaký zájem?“ otázal se doktor.

Olga, jež právě dočetla napsaný dopis, řekla, aniž pozvedla hlavu:

„Zajisté.“

„Ale jdi se svými teoriemi, dceruško. Vlastenectví se nikdo nenají...“ a falešně se usmál — úsměvem, ježž matný povrch jeho umělých zubů činil ještě falešnějším.

„Ale vy stále mluvíte jen o vlastenectví. A co ti druzí? Je snad vlastenectví jen vaším monopolem?“ otázala se Olga.

„Jistě. Kdyby byli vlastenci oni, nestříleli by na město, netupili a nekazili by činnost vládních představitelů.“

„Měli by dále přihlížet věznění, střílení, deportacím a všem těm násilnostem, které se zde a na jihu páchají?“

„Ty jsi vlastně také vzbouřenka,“ řekl doktor, uzavíraje debatu.

Částečně měl pravdu. Všichni nezúčastnění i obyvatelstvo sympatizovalo s povstalci. Není to snad zjev běžný, ale zejména v Brazílii je to v důsledku mnoha činitelů zjev normální.

Násilnické a pokrytecké vlády se připravují o sympatii těch, kteří v ně věří; k tomu ještě zapomínají na svou životní neschopnost a neúčinnost, slibují to, co nemohou splnit, a tím vznikají zástupy zoufalců, žádajících neustálé změny.

Není proto divu, že i Olga sympatizovala se vzbouřenci; Coleoni jako cizinec, jenž díky svému životu poznal naše úřady, skrýval své sympatie za opatrné mlčení.

„Ale nebudeš mě kompromitovat, co, Olgo?“

Vstala, aby doprovodila manželka. Na okamžik se zastavila, upřela na něho svůj velký zářivý pohled a jemnými, trochu staženými rty řekla:

„Ty moc dobře víš, že tě nekompromituji.“

Doktor sestoupil ze schodů verandy, přešel zahradu a ještě od vrat zavolal sbohem ženě, která opřena o veran-

du sledovala zrakem jeho odchod podle obřadu ať už dobrých nebo špatných manželství.

V tom čase Ricardo Coração dos Outros, vzdálen od všeho pozemského, žil ve svých snech.

Bydlel dosud v tom předměstském penziónu, z něhož byl rozhled od předměstí Todos os Santos až k Piedade, představující velkou zastavěnou plochu — panoráma domů a stromů.

O jeho soku se už nehovořilo, a proto Ricarda hořkost opustila.

V současné době bylo jeho vítězství nepopíratelné. Celé město mu prokazovalo úctu a on se už téměř cítil na vrcholu své kariéry. Scházelo pouze uznání čtvrti Botafogo, ale byl si jist, že je dostane taky.

Vydal již více svazků písní a doufal, že brzy uveřejní další.

Žil už delší dobu jen doma, málo vycházel a zaměstnával se pořádáním své sbírky. Trávil celý čas ve svém pokoji, obědval chléb a kávu, kterou si sám vařil, a jen k večeru chodil do blízké nádražní hospody na večeři.

Všiml si, že vždycky když tam vstoupil, povozníci a dělníci, večeřící u špinavých stolů, začali mluvit tišeji a nedůvěřivě ho pozorovali; nepřikládal však tomu žádný význam...

Ačkoliv byl v místě populární, nepotkal za poslední tři dny nikoho známého; sám toho mnoho nenamluvil; v penziónu se omezoval jen na „dobrý den“ nebo „dobrý večer“, vyměňovaný se sousedy.

Vyhovoval mu takový život, být ponořen jen sám do sebe a naslouchat tlukotu svého srdce. Nečetl ani noviny, aby se nerozptyloval ve své práci. Žil v myšlenkách na své popěvky a na svou knihu, jež měla znamenat další vítězství nejen pro něho, ale i pro nadevšecko milovanou kytaru.

Onoho odpoledne seděl u stolu a opravoval jednu ze

svých posledních prací, tu, kterou složil na Quaresmově farmě — *Caroliny rty*.

Nejprve si přečetl celou skladbu a pobrukoval si ji; znovu se vrátil k důkladnému pročtení, vzal kytaru, aby lépe vystihl efekt, a potom se rozhodl pro tyto verše:

*Je krásnější než Helena či každá jiná,
když se směje a vějířem kývá.
Jen na Caroliných rtech se najde opojení,
jež celý život v jednu sladkost mění.*

Vtom zaslechl výstřel, pak druhý a další... U čerta, co to znamená? myslel si. Budou to asi salvy na počest nějaké cizí lodě. Chopil se znovu kytary, hrábl do strun a pokračoval v opěvání Caroliných rtů, na nichž nacházel opojení, jež oslazuje život...

ČÁST TŘETÍ

I

Vlastenci

Byl zde, ve velkém sále paláce už něco přes hodinu a viděl maršála, ale nemohl s ním mluvit. Nebylo tak nesnadné dostat se do jeho blízkosti, ale moci s ním hovořit, to už bylo obtížnější.

Palác měl reprezentativní, výrazný vzhled, působil však jakousi přímo domácíou důvěrností. Často bylo vidět v různých pokojích povalovat se po pohovkách pobočníky, ordonance a kurýry, podřimující v rozepnutých uniformách. Jinak byl celý palác jako vybledlý a zanedbaný. V rozích stropů bylo vidět pavučiny; šláplo-li se na koberce trochu prudčeji, prášilo se z nich jako ze špatně zametené ulice.

Quaresma nemohl přijít hned, jak oznámil ve svém telegramu. Musel uspořádat své obchodní záležitosti a obstarat někoho, kdo by dělal společnost jeho sestře. Dona Adelaida měla proti jeho odjezdu spoustu námitek; poukazovala na nebezpečí boje, války, neodpovídající jeho věku a přesahující jeho síly; on se však nedal ničím odradit, byl neústupný, protože nezbytně a neochvějně cítil potřebu dát celou svou vůli, inteligenci, celou svou životní aktivitu k dispozici vládě, konečně!... ach!

Využil dokonce těch několika dní k sestavení jakéhosi podání, které chtěl předat Florianovi. Vysvětlil v něm všechna nutná opatření k rozvoji zemědělství, poukázal na všechny překážky, vyplývající z rozsáhlosti majetku, z daňových vymáhání, z předraženého dopravného, z nepružnosti trhu a i z politického tlaku.

Major svíral rukopis v ruce a vzpomínal na svůj domov, tam daleko, na okraji nevzhledné planiny, dívaje se na

západ k horám, jež se za jasných, průzračných dnů ostře rýsovaly v pozadí; vzpomínal na svou sestru, na její klidné zelené oči, jež na něho při odchodu pohlížely až s nepřirozenou netečností; nejmíc však v této chvíli vzpomínal na svého starého černocho Anastacia s jeho dlouhým pohledem, nevyjadřujícím už tu pasivní oddanost domácího zvířete, nýbrž plným užaslého překvapení a soucitu, na černocho, který, když ho viděl vstupovat do železničního vagónu, mocně koulel svým zářivým bělmem. Vypadalo to, jako by věřil nějaké neštěstí... To nebyl jeho obvyklý výraz, a zdálo se, jako by ho na sebe vzal proto, že v té události objevil příznaky něčeho smutného, co se má stát... I kdepak!...

Quaresma stál v jednom rohu, čekal, až ho prezident zavolá, a přitom viděl vstupovat jednotlivé osoby. Bylo brzo, něco málo chybělo do poledne, a Floriano měl dosud v ústech párátko jako známku přesnídávky.

Nejprve mluvil s výborem žen, jež přišly nabídnout své ruce i svou krev na obranu vlasti. Řečnicí byla malá silná žena s krátkým trupem a s mohutným vysokým poprstm a při řeči mávala zavřeným vějířem v pravé ruce.

Nedalo se přesně říci, jaké byla barvy, jaké rasy; mísilo se jich v ní tolik, že se vzájemně překrývaly a žádná neměla dominující postavení.

Za hovoru upírala žena na maršála ohnivý pohled svých velkých očí. Zdálo se, že Floriana tato zář obtěžuje; vypadalo to, jako by se bál, že roztaje pod žárem onoho pohledu, jenž hořel spíš koketérií než vlastenectvím. Snažil se nedívat se na ni, kloplil hlavu jako mladíček, poklepal na stole prsty...

Když měl promluvit, zvedl trochu hlavu, ale na ženu se nepodíval; s obhroublým nuceným úsměvem venkovana odmítl nabídku se zdůrazněním, že republika disponuje ještě dostatečnými silami, které jí pomohou k vítězství.

Poslední větu vyslovil pomaleji a téměř ironicky. Dámy

se rozloučily; maršál se rozhlédl po místnosti a uviděl Quaresmu:

„Tak co, Quaresmo?“ otázal se familiárně.

Major chtěl přistoupit blíž, ale nemohl. Zástup podřízených důstojníků a kadetů obstoupil diktátora a ten jim hned věnoval svou pozornost. Nebylo slyšet, co říkají. Mluvili Florianovi do ucha, šeptali a poklepávali mu na ramena. Maršál skoro nemluvil: pokyvoval hlavou nebo něco jen tak jednoslabičně prohodil, což Quaresma viděl na pohybu jeho úst.

Začali vycházet. Loučili se s diktátorem podáním ruky a jeden z nich, bodřejší a familiárnější, mu při loučení silně stiskl měkkou ruku, poklepal mu důvěrně na rameno a hlučně a trochu zvysoka řekl:

„Jen tvrdě, maršále!“

To všechno bylo tak přirozené, normální, stalo se to součástí nového republikánského ceremonálu, že tím nebyl nikdo, ani samotný Floriano, vůbec překvapen, naopak, některé to dokonce rozveselilo, když viděli, jak ten kalif, chán, emír postupuje troufalému podřízenému nepatrný zlomek své vznešené posvátnosti. Všichni hned neodešli. Jeden se pozdržel, aby tajně sdělil hlavě státu důležité zprávy. Byl to kadet Vojenské akademie, v tyrkovově modré uniformě, s řemenem a šavlí vojáka z povolání.

Kadeti Vojenské akademie tvořili nedotknutelný útvar.

Měli všechna privilegia a všechna práva; při schůzkách s diktátorem měli přednost i před ministry a zneužívali přízně tohoto Sully k útlaku a sužování celého města.

V jejich myšlení uvízlo něco z pozitivismu, v jejich citu byla jakási zvláštní nábožnost, která přeměňovala autoritu, především Floriana a pozvolna i republiku, v článek víry, v talisman, v mexický idol, a všechny násilnosti a zločiny, kladené na jeho oltář, byly jen důstojnými oběťmi a užitečnými dary pro jeho uspokojení a zvěčnění.

Kadet tam zůstával...

Quaresma mohl tedy lépe pozorovat fyziognomii muže, jenž měl držet ve svých rukou skoro po celý rok tak silnou moc, moc římského imperátora, moc všudypřítomnou, všecko omezující, nesetkávající se se žádnou překážkou kladenou jejím vrtochům, slabostem a choutkám, ani pokud se týče zákonů, obyčejů a všeobecného lidského mílosrdenství.

Byla to docela tuctová a smutná fyziognomie. Zplihlý knír; spodní ret povislý a měkký a na něm přichycená velká „muška“; hrubé, ochablé rysy, brada bezvýrazná, pohled prázdny, bez jakékoliv výraznější inteligence. Byl to pohled vyhaslý, nic nevyjadřující, snad jen smutek, který ovšem nebyl Florianovým znakem osobním, ale vycházel z jeho rasy. A celý vypadal nějak rosolovitě — jako by ani neměl nervy.

Major nechtěl z takových vnějších znaků usuzovat na charakter, inteligenci a temperament. To se hned nepozná, řekl si pro sebe.

Jeho nadšení pro tento politický idol bylo silné, upřímné a nezištné. Považoval ho za energického, bystrého a prozíravého, houževnatého a dobrého znalce všech potřeb země, snad trochu vychytralého, něco jako Ludvík XI. kombinovaný Bismarckem. Takový ovšem nebyl. Maršál Floriano postrádal jakýchkoli intelektuálních vlastností, jedna vlastnost však u něho převládala, totiž neschopnost pro něco se rozehrát; a v jeho povaze bylo mnoho netečné lenosti. Nebyla to jen obyčejná lenost, jakou míváme všichni; byla to lenost chorobná, jakoby vyvěrající z nedostatečného množství tekutiny v jeho organismu, jež by osvěžovala nervy. Ve všech místech, jimiž prošel, stal se známým svou netečností i neláskou k povinnostem vyplývajícím z jeho funkce.

Jako ředitel pernambuckého arzenálu neměl ani dost energie k podepsání příslušných úředních spisů; a v době, kdy byl ministrem války, nechodil do úřadu celé měsíce,

přestal vůbec podpisovat, takže „odkázal“ svému náměstkoví pořádnou práci.

Kdo zná horlivou „papírovou“ činnost takového Colberta, Napoleona, Filipa II., německého Viléma I. a obvykle všech velkých státníků, nepochopí Florianovu ledabylost ve vydávání příkazů, jeho liknavost v tom, aby svým podřízeným objasnil svou vůli a své náhledy. A přitom by byl takovýto postup jistě nutný, aby se prosadilo jeho řízení a ovlivnil se chod vládních i administrativních záležitostí.

S jeho leností myslet a jednat souvisela jeho nechuť k mluvení, jeho tajemné jednoslabičné, téměř sibylské odpovědi, ono pověstné proplétání různých „snad“, jež tolik působilo na národní citění a představitost, žebrající o hrdiny a velikány.

Chorobná lenost způsobila, že chodil v trepkách, a zároveň mu poskytovala vzhled svrchovaného klidu, jímž se vyznačují velcí státníci nebo mimořádní válečníci.

Všichni si dosud vzpomínají na první měsíce jeho vlády. Při povstání vězňů a vojáků v santacruzské pevnosti nařídil vyšetřování, ale ututlal je v obavě, aby osoby označené jako podněcovatelé nevyvolaly další vzpouru; a ještě mu to nebylo dost — dal jim nejlepší a nejvyšší odměny.

Kromě toho, nikdo nemůže připustit, že by takový silný muž, takový Caesar, Napoleon, který svým podřízeným dovoluje ony ponižující důvěrnosti a je k nim tak shovívavý, souhlasil s tím, aby bylo jeho jména zneužíváno pro celou řadu zločinů všeho druhu.

Stačí si jen vzpomenout. Dobře víme za jakých nepříznivých okolností převzal Napoleon velení nad vojskem v Itálii. Augereau, jenž ho nazýval „generálem ulice“, po tom, co s ním promluvil, komusi řekl: „Ten člověk mi nahnal strach“; a Korsičan se stal pánem vojska bez poklepávání na rameno a ani nemusel vůči nezodpovědným podřízeným uplatňovat svou autoritu.

Ostatně zdlouhavost, s jakou potlačoval vzpouru ze 6. září, dobře ukazuje nejistotu a nerozhodnost člověka, jenž měl k dispozici takové mimořádné prostředky.

Existoval ještě jeden rys v povaze maršála Floriana, jenž dobře vysvětloval jeho pohnutky a činy. Byla to jeho hluboká láska k rodině, patriarchální, starobylá, které s postupem civilizace ubývá.

Jeho dvě zemědělské usedlosti málo vynášely, a proto byla jeho finanční situace neutěšená; nechtěl, aby po jeho smrti zůstaly rodině statky zadlužené.

Poněvadž byl poctivý a čestný, zbývalo mu jediné, našetřit dostatečnou sumu ze svých platů. Odtud ona nerozhodnost, ona hra s dvěma železky v ohni, hra nezbytná k udržení výnosných míst, která zaujímal, a jež také způsobila, že tak houževnatě lpěl na tom, aby zůstal prezidentem republiky. Hypotéka na statcích „Brejão“ a „Duarte“ byla jeho vůdčí myšlenkou...

Lenost, vlašnost a velká láska k rodině vytvořily tohoto nerozhodného muže, jenž podroben rozboru z hlediska duševních a společenských požadavků, kladených na tehdejší muže, stal se státníkem, jakýmsi Richelieu, a mohl čelit vážné vzpouře s větší neústupností než silou; a přitom získával stoupence i peníze a probouzel dokonce nadšení a fanatismus.

Toto nadšení a fanatismus, jež ho chránily, povzbuzovaly a podporovaly, mohly se projevit teprve po tom, co zastával místo generálního císařského pobočníka, senátora, ministra, to jest potom, co se „udělal“ před očima všech a co se vykryštovala a všeobecně upevnila patřičná legenda.

Nevládl jako despota, demokrat nebo feudál, ale jako domácí tyran. Dítě se chovalo špatně, bude tedy potrestáno. Převedeno na dospělé: chovat se špatně znamenalo odporovat mu, mít opačné názory než on, a trestem nebylo už další poklepávání na rameno, nýbrž vězení

a smrt. Ve státní pokladně nejsou peníze; dají se tedy do oběhu stažené bankovky, tak jako se to udělá doma, když přijdou hosté a je málo polévky: přileje se voda.

Kromě toho jeho vojenská výchova a nedostatečné vzdělání přispívaly ještě k tomuto dětinskému způsobu vlády; násilí nevycházelo ani tak z něho, z jeho zlé povahy nebo z jeho opovrhování lidským životem, ale vyrůstalo z jeho slabosti, s níž zatajoval a nedovedl potlačit ukrutnosti svých spolupracovníků a stoupenců.

Quaresma na tyto věci ani zdaleka nemyslel; on, právě tak jako mnoho jiných čestných a upřímných lidí té doby, překypoval nakažlivým nadšením, jež Floriano dokázal vzbudit. Přemýšlel o velkém úkolu, který Osud přidělil této klidné zasmušilé osobnosti; o radikálních reformách, které pomohou ochrnutému ústrojí vlasti, o níž si major zvykl věřit, že je nejbohatší zemí světa, ačkoliv o tom už občas zapochyboval.

Floriano jistě nezklame takové naděje a jeho pevné jednání se na osmi miliónech čtverečních kilometrů Brazílie projeví zavedením silnic, bezpečností, ochranou utiskovaných, zajištěním práce a bohatnutím.

Dlouho se těmito svými úvahami nezabýval. Jakýsi člověk, který také čekal na přijetí, si všiml, jak ho před chvílí maršál důvěrně oslovil, a pocítil úctu k malému mlčenlivému muži s cvikrem; pomalu se k němu přibližoval, a když byl až u něho, řekl Quaresmovi skoro jako nějaké strašné tajemství:

„Však oni uvidí, co dokáže ten *křupan*... Už ho znáte dlouho, pane majore?“

Quaresma mu odpověděl a čekající se ho ještě něco otázel; ale prezident byl volný a major předstoupil.

„Tak co, Quaresmo?“ pronesl Floriano.

„Přicházím Vaší Excelenci nabídnout své skromné služby.“

Prezidentovou hlavou projela na okamžik myšlenka

o bezvýznamnosti tohoto člověka, trochu se pousmál, ale zároveň začal pocítovat jisté uspokojení. Quaresmovo jednání bylo dokladem jeho velké popularity, či dokonce potvrzením správnosti jeho postupu.

„Děkuji ti pěkně... Kdepak ses toulal? Víím, že jsi opustil arzenál.“

Floriano měl schopnost udržet si v paměti fyziognomie, jména, zaměstnání i stav všech podřízených, s nimiž přišel do styku. Bylo v něm cosi asiatského; byl současně krutý i otcovský.

Quaresma mu vyložil svůj nynější způsob života a použil této příležitosti k tomu, aby se rozhovořil o pozemkových zákonech, o opatřeních, jež by usnadnila hospodářský život a postavila ho na nové základy. Maršál poslouchal roztržitě, s náznakem nudy v koutcích úst.

„Přinesl jsem dokonce Vaší Excelenci tento pamětní spis...“

President sebou pozlobeně škubl, jako by chtěl říci „dej mi s tím pokoj“, a netečně Quaresmu pobídl:

„Nech to zde...“

Diktátor odložil rukopis na stůl a hned se obrátil k právě vstoupivšímu návštěvníkovi:

„Tak co je, Bustamante? Jak to vypadá s oddílem?“

Muž se přiblížil poněkud ustrašeně:

„Všecko v pořádku, pane maršále. Potřebujeme nějaké ubytování!... Kdyby Vaše Excelence dala rozkaz...“

„To je správné. Řekni mým jménem Rufinovi, ať to zařídí... Nebo mu raději dej tento lístek.“

Utrhl kousek papíru z jedné z prvních stránek Quaresmova rukopisu a rovnou na tento útržek napsal modrou tužkou několik slov svému ministru války. Teprve když dopsal, uvědomil si své nepozorné jednání:

„Podívej se, Quaresmo! Roztrhl jsem tvůj spis... To nevádí... Byla to hořejší část a nebylo tam nic napsáno.“

Major přikývl a president se ihned obrátil k Bustamantovi:

„Zařaď Quaresmu do svého oddílu. Jakou hodnost chceš?“

„Já!“ otázal se hloupě Quaresma.

„Tak dobře, vy se už dohodnete.“

Oba se s presidentem rozloučili a pomalu sestupovali ze schodů paláce Itamarati. Než došli na ulici, nepromluvíli spolu ani slovo. Quaresma se tvářil trochu chladně. Byl jasný horký den; zdálo se, že městský ruch je stejný jako jindy. Tramvaje, kočáry i povozy jezdily stejně rušně; ale na tvářích lidí se jevila jakási hrůza, úžas, něco ohromujícího, co všechny ohrožovalo a co jako by viselo ve vzduchu.

Bustamante se představil. Je major Bustamante, nyní podplukovník, starý maršálův přítel, jeho spolubojovník v paraguayské válce.

„Ale my se přece známe!“ zvolal.

Quaresma se zahleděl na starého tmavého mulata s dlouhým prokvetlým vousem a bystrýma očima, ale nevzpomínal si, že by ho už kdy viděl.

„Nemohu si vzpomenout... Odkud?“

„Přece z domu generála Albermaze... Nepamatujete si?“

Policarpo si pak už matně vzpomněl a Bustamante mu vysvětloval ustavení vlasteneckého oddílu „Jižní kříž“.

„Chtěl byste se stát jeho příslušníkem?“

„Proč ne,“ odpověděl Quaresma.

„Máme určité nesnáze... Uniformy a obuv pro obyčejné vojáky... Při těchto prvních výdajích musíme pomoci vládě... Není vhodné zakrvcet státní pokladnu, nemyslíte?“

„Zajisté,“ prohodil Quaresma s nadšením.

„Jsem velmi rád, že se mnou souhlasíte... Vidím, že jste vlastenec... Rozhodl jsem o částkách úměrných vo-

ženské hodnosti: podporučík dá sto milreisů, poručík dvě stě... A vy, jakou hodnost chcete? Ach, pravdal Vy jste přece major, že?"

Quaresma mu tedy vysvětlil, jak přišel k té cti být majorem. Jeden jeho vlivný přítel z ministerstva vnitra ho zapsal do seznamu národní gardy s touto hodností. Nikdy neplatil příslušné poplatky, ale vždy s ním jednali jako s majorem, a ujal se to. Ze začátku protestoval, ale když na tom trvali, nechal toho.

„Tak dobrá,“ podotkl Bustamante. „Zůstanete nadále majorem.“

„Kolik musím zaplatit?“

„Čtyři sta milreisů. Trochu mnoho, ale... Jistě pochopíte, je to důležitá hodnost... Přijímáte?“

„Jistěže.“

Bustamante vyndal náprsní tašku, udělal si poznámku ořezanou tužkou a bodře se rozloučil:

„Tak, pane majore, v šest hodin v prozatímních kasárnách.“

Tato rozmluva probíhala na rohu Široké ulice a Svatoanenského pole. Quaresma chtěl jet tramvají do středu města, navštívit v Botafogu svého přítele Coleoniho, aby tak vyplnil čas před zahájením své vojenské činnosti.

Na náměstí nebyl tak velký provoz; vedle tramvají klušali odměřeným a drobným krokem mezci; občas bylo slyšet zvuk trubky, víření bubnu a z hlavní brány generálního štábu vyšli vojáci se zbraní přes rameno, s tichými bodáky, tancujícími na bedrech nováčků a jiskřícími mdlým a tvrdým leskem.

Nastupoval právě do tramvaje, když se rozlehlo několik dělostřeleckých výstřelů a suchý štěkot pušek. Netrvalo to však dlouho; než tramvaj dojela do Ústavní ulice, všechny zvuky války přestaly, a kdo nebyl informován, mohl se domnívat, že jsou normální poměry.

Quaresma se usadil uprostřed lavice a chtěl číst noviny,

kteří si koupil. Pomalu je rozevřel, ale brzy byl vyrušen; někdo mu poklepal na rameno. Obrátil se.

„Á, pan generál.“

Setkání bylo srdečné. Generál Albernaz si liboval v takovýchto obřadnostech, měl opravdu radost, cítil příjemné rozzechvění z toho, že může obnovit přátelské styky, které se z jakýchkoliv důvodů přerušily. Byl v uniformě, v té, co s ním tak špatně zacházel; kord neměl, zato jeho cvikr byl stále přípevněn zlatou šňůrkou, kterou si zatáčil za levé ucho.

„Tak jste se přijel podívat, jak to vypadá?“

„Ano, už jsem se hlásil u maršála.“

„Však oni uvidí, do koho se to pustili. Myslí si, že mají co dělat s Deodorem, ale to se pletou!... Republika teď má bohudík v čele muže... Ten *křupan* je ze železa... V Paraguayi...“

„Vy jste ho, pane generále, poznal tam, že ano?“

„Totíž... Nějak jsme se k tomu nedostali, ale Camisão... Je to tvrdý člověk. Mám na starosti střelivo... Ten *křupan* je mazaný: nechce mě mít na pobřeží. Moc dobře ví, kdo jsem a že střelivo, které projde mými rukama, je opravdu střelivo... Tam, ve skladišti, mi neunikne jediná bedna, každou prohlédnu... Je to nutné... V Paraguayi bylo mnoho nepořádku a zlodějný: posílali místo střelného prachu moc vápna — to jste nevěděl?“

„Ne.“

„Ale bylo to tak. Já bych byl rád šel na pobřeží, do bitvy; ten *chlapek* však chce, abych se staral o střelivo... Kapitán poručí, námořník poskočí... On už ví...“

Pokrčil rameny, narovnal si šňůrku, která mu padala z ucha, a na chvíli se odmlčel. Quaresma se zeptal:

„Jak se daří rodině?“

„Dobře. Víte, že se Quinota vdala?“

„Ano, vím, říkal mi to Ricardo. A co dona Ismênia, jak té se daří?“

Generálova tvář se zachmuřila a jakoby s nechutí odpověděl:

„Je to stále stejné.“

Otcovský stud mu zabránil říci plnou pravdu. Dcera se totiž pomátla na rozum; bylo to takové tiché dětinské šilenství. Trávila celé dny mlčky v jednom rohu pokoje, tupě se na všechno dívala vyhaslým pohledem, jako socha, bezživotně malátná, jako slabomyslná; někdy se však na jednu učesala, neparádila a běžela k matce se slovy: „Uprav mě, maminko. Můj ženich tady bude za chvíli... dneska mám svatbu.“ Jindy zase nastříhala papír do formátu běžného u svatebních oznámení a psala: *Isménia Albernazová a pan ten a ten* (jméno měnila) *oznamují svůj sňatek*.

Generál se už radil s řadou lékařů, se spiritisty, obrátil se s žádostí o pomoc na jednoho zázračného zaříkávače; dcera se však neuzdravovala, její utkvělá představa ji neopouštěla, stále víc ji ovládala vidina svatby, z které jí kdysi udělali cíl jejího života, cíl, jehož nedosáhla; to zničilo jejího ducha i její kvetoucí mládí.

Její smutkem byl prostoupen celý dům, dříve tak veselý a vídající tolik slavností. Taneční zábavy byly omezeny na nejmenší míru; a když bylo přece jen nutné při významném datu nějakou pořádat, slíbili Isměnii všechno možné a starostlivě ji odvedli do domu provdané sestry, kde zůstala, zatímco druhé tančily, na chvíli zapomínající na trpící sestru.

Albernaz nechtěl jítfit tuto bolest svého stáří; potlačil své dojetí a pokračoval nejpřirozenějším tónem, v tom důvěrném tónu, kterého vůči všem užíval:

„Je to ale hanebnost, pane Quaresmo. Jak to zabrzdí vývoj celé země! A co ty škody? Takový přístav — a je uzavřen celostátnímu obchodu, kolik roků zdržení to představuje!“

Major souhlasil a upozornil na nezbytnost podpořit

autoritu vlády tak, aby se znemožnilo opakování vzpour a povstání.

„Samozřejmě,“ připojil generál. „Takhle bychom nedělali pokroky, nešli kupředu. A co ten špatný dojem v cizině!“

Tramvaj dojela na náměstí svatého Františka a tam se oba rozloučili. Quaresma zamířil přímo ke Cariockému náměstí a Albernaz šel do Růžencové ulice.

Při příchodu svého kmotříčka nepocítila Olga takovou radost jako obvykle. Nebyla ani lhostejná, ale udivená, užaslá, cítila skoro strach, ačkoli věděla, že přijede. Na celém Quaresmově vzhledu se však nic nezměnilo. Byl to stále ten malý bledý muž se zašpičatělou brádkou, s ostrým pohledem za skly cvikru... Nebyl ani víc opálený a způsob, jak tiskl rty, byl týž, jaký znala už tolik let. Přece se jí však zdál změněný, jak vstoupil jakoby pobízen a postrkován nějakou neznámou silou, nějakou vichřicí; když o tom však přemýšlela, uvědomila si, že vešel docela přirozeně, svým pevným a drobným krokem. Odkud se tedy vzala její tíseň, která ji oloupila o radost z toho, že vidí tak milovaného člověka? Nemohla na to přijít. Četla si právě v jídelně a Quaresma se nedal ohlásit; vstoupil podle svého starého zvyku. Odpověděla kmotříčkovi ještě pod smutným dojmem, který pocítila při jeho vstupu:

„Tatínek odešel a Armando něco dole píše.“

A skutečně, doktor psal, či lépe řečeno: překládal do „klasického“ jazyka dlouhý článek o „Poranění stělnou zbraní“. Tato klasická mluva byla jeho poslední intelektuální trik. Její pomocí se hleděl oddělit, duševně odpoutat od těch zdejších chlapíků, co píší do novin povídky a romány. On jako vědec a zvláště jako doktor nemohl psát stejným způsobem jako oni. Jeho širší znalosti a jeho akademický titul se nemohly spokojit užíváním téhož jazyka, týchž obrátů a téže mluvnické skladby jako ti veršotepci a pisálkové. Napadlo ho tedy používat klasic-

kého stylu. Bylo to docela jednoduché: napsal něco běžným způsobem, užil běžného stylu a pak převracel věty, souvětí rozčlenil čárkami a místo výrazu *otravovat* užíval *obtěžovat*, místo *dokola vůkol*, místo *tohle toto*, místo výrazu *tak velký* užíval spojení *té velikosti*, všecko proložil výrazy *naopak*, *posléze*, a tak docílil svého klasického stylu, jímž si začal získávat obdiv u svých kolegů i na veřejnosti.

Velmi si oblíbil výraz *je sporné*; užíval ho pořád, a když ho napsal na čistou stránku, myslel si, že dodal svému stylu přímo pascalovský význam a lesk a svým myšlenkám transcendentní smysl. Večer čítal spisy pátera Vieira, brzy však nad nimi usínal a ve snu se mu zdálo, že je ranhojičem uprostřed sedmnáctého století, že ho nazývají Místrem a že jako doktor Krvežiznivý předpisuje pouštění žilou, horkou vodu atp.

Jeho překlad se již skoro chýlil ke konci; měl už praxi, protože si časem vytvořil dostatečnou slovní zásobu a text měl skoro z poloviny v duchu připravený už hned při prvním napsání. Ženin vzkaz oznamující mu návštěvu přijal trochu rozmrzele, ale poněvadž přes všemožné přemýšlení nemohl nalézt klasický ekvivalent pro výraz „otvor“, usoudil, že přerušení práce bude prospěšné. Chtěl toto slovo nahradit výrazem „díra“, ale to se mu zdálo lidové; „otvor“, třebaže to je výraz hodně užívaný, byl přece jen vznešenější. Až se vrátím, snad se mi to podaří, myslél si a stoupal po schodech do jídelny. Vešel vesele se svým rozevlátým velkým knírem a kulatým obličejem a našel kmotříčka s kmotřenkou zabrány do debaty o autoritě.

Olga řkala:

„Nechápu, proč vy všichni hovoříte o autoritě takovým zbožňujícím způsobem. Už se přece nevládne ve jménu božím, nač tedy takový respekt a uctívání, kterými chcete obklopit vládce?“

Doktor, jenž zaslechl poslední větu, namítl:

„Je to však nutné, nezbytné... My dobře víme, že to jsou lidé jako my, ale kdybychom tak nepostupovali, všecko se začne hroutit.“

Quaresma dodal:

„Autorita existuje na základě vlastních vnitřních i vnějších potřeb naší společnosti... U mravenců a včel...“

„Ano, připouštím. Ale existují u mravenců a včel vzpoury a udržuje se tam autorita pomocí vražd, trestů a násilností?“

„To se neví... Kdo ví? Snad...“ dodal Quaresma vyhýbavě.

Doktor však nebyl na pochybách a hned řekl:

„Co máme my společného se včelami? Copak my lidé, nejvyšší vývojový stupeň živočichů, budeme hledat životní normy u hmyzu?“

„Tak to nemyslím, drahý doktore; ale hledáme, abych tak řekl, v jejich příkladu jistotu o všeobecnosti tohoto jevu, o jeho všudypřítomnosti,“ poznamenal vlídně Quaresma.

Ještě ani nedokončil svůj výklad a Olga už pronášela svůj úsudek:

„Ještě tak kdyby ta autorita přinášela aspoň spokojenost, ale když ne, k čemu vlastně je?“

„Přinese,“ prohlásil kategoricky Quaresma. „Jde o to, posílit ji.“

Hovořili ještě dlouho. Major vyprávěl o své návštěvě u Floriana, o svém zařazení do oddílu „Jižní kříž“. Doktor mu trochu záviděl, když se zmínil o důvěrném způsobu, jak s ním Floriano jednal. Pak něco málo posvačili a Quaresma odešel.

Chtěl znovu vidět úzké ulice s hlubokými tmavými krámy, v nichž se zaměstnanci pohybovali jako v podzemí. Stýskalo se mu po křivolaké Zlatnické ulici, po hrbolaté

ulici Národního shromáždění i po světácké ulici Ouvidor.

Život šel dál stejným tempem. Na ulicích postávaly hloučky a procházely se dívky; v Rijské kavárně bylo přeplněno. Byli tu pokrokáři, „jakobíni“, obětavá republikánská garda, nekompromisní, pro něž umírněnost, snášenlivost a úcta k svobodě a k cizímu životu znamenaly zločin proti vlasti, příznaky zločinného monarchismu a potupný ústup před cizinci. Cizinci byli pro ně především Portugalci, což nijak nebránilo tomu, aby právě „nejjakobínštější“ noviny byly redigovány nejčistšími Portugalci.

Až na gestikulující a vzrušenou skupinu působila ulice Ouvidor stále stejným dojmem. Navazovaly se známosti, děvčata přecházela sem a tam. Když ve výšce blankytného zářícího nebe zasvištěla nějaká kulka, dívky pištěly, utíkaly do obchodů, chvíli se tam schovaly a brzy zase vyběhaly usměvavé a krev se jim po přestálém strachu pomalu vracela do tváří.

Quaresma povečeřel v jedné restauraci a pak šel do káseřen, která byla provizorně zřízena ve starém, z hygienických důvodů vyřazeném domě na Novém Městě. Toto stavení mělo přízemí a jedno patro, oboje rozdělené na místnůstky veliké asi jako kajuty. V poschodí byla veranda s dřevěnou mříží, k níž vedlo dřevěné, neopracované a rozvrzané schodiště, jež při sebemenším našlápnutí vydávalo skřípavé zvuky. V prvním pokojíčku v patře byla úřadovna velitelství, a dvůr, už bez šňůr pro sušení prádla, zato však s kameny zašpiněnými louhem a mýdlovou vodou, sloužil k výcviku nováčků. Instruktorem byl penzionovaný četař, trochu kulhavý; v oddílu měl hodnost podporučíka, při velení křičel a důrazně protahoval slabiky: „Na rá-měé... zbraň!“

Major předal plukovníkovi svůj peněžní podíl a ten mu ukázal model uniformy.

Tato krejčovská fantazie byla velice zvláštní: lahvově

zelená blůza s tmavě modrou obrubou, zlaté prýmký a na límci do kříže čtyři stříbrné hvězdičky.

Dole se začal ozývat nějaký křik; oba vyšli na verandu. Mezi vojáky sebou škulal nějaký člověk, zároveň naříkající a žadonící, postrkovaný občas puškami.

„To je přece Ricardo!“ zvolal Quaresma. „Vy ho neznáte, pane plukovníku?“ pokračoval a jeho hlas prozrazoval účast a lítost.

Bustamante stál na verandě netečně a teprve za chvíli odpovéděl:

„Znám... Je to jeden vzdorovitý dobrovolník, neukázněný vlastenec.“

Vojáci s „dobrovolníkem“ vystoupili po schodech až k nim na verandu a Ricardo, jakmile majora zpozoroval, úpěnlivě prosil:

„Zachraňte mě, pane majore!“

Quaresma odvedl plukovníka stranou a velmi zdvořile a snažně ho prosil, ale marně... Je zapotřebí lidí... Nakonec ho povýšil na desátníka.

Ricardo sledoval zpozzdáli jejich rozhovor, uhodl zamítnutí a zvolal:

„Já budu sloužit, ano, budu, ale vraťte mi mou kytaru.“

Bustamante se napřímil a křikl na vojáky:

„Vraťte desátníku Ricardovi kytaru!“

II

Ty jsi, Quaresma, snílek

Je osm hodin ráno. Všechno ještě zahaluje mlha. Směrem k pevnině lze jen těžko rozeznat spodní obrysy blízkých budov; a směrem k moři jsou oči bezmocné proti bělavé plovoucí cloně, proti kupovité neprůhledné hradbě, jež se tu a tam zahušťuje do různých tvarů a nabývá

podoby věci. Moře je klidné: jen občas se slabě zavlní. Od pobřeží je vidět malé špinavé místo pokryté mořskými řasami a pach moře a všech jeho živočichů proniká v mlze ještě silněji. Doleva i doprava je jen Neznámo, Tajemno. Tato vším prostupující světlá hustá clona je však oživena zvuky. Nejasné a pošmourné jitro je naplněno drnčením pil, houkáním továren a lokomotiv, skřípotem lodních jeřábů; je slyšet dokonce i rytmický pleskot vesel, narážejících na mořskou hladinu. Vzhledem k působivému prostředí by se dalo uvěřit, že je to Charón, jenž řídí svou loďku k jednomu z břehů Styxu...

Pozor! Všichni se snaží proniknout hustou mlžnou clonou. Obličej je soustředěný; vypadá to, jako by se z mlžného oparu měli vynořit démoni...

Pleskot vesel není už slyšet: člun se vzdálil. Všichni si ulehčeně oddychnou...

Není ani noc, ani den; není ani svítání, ani soumrak; je to hodina úzkosti, je to světlo nejistoty. Nad mořem nejsou ani hvězdy, ani slunce, podle nichž bychom se mohli řídit; na pevnině umírají ptáci po úderu o bílé stěny domů. Naše bezmocnost je úplnější a ta okolnost, že nevidíme ani žádné němé stopy naší činnosti, nám dává ostřeji pocítovat naši izolaci uprostřed velkolepé přírody.

Zvuky nepřestávají, a protože není nic vidět, zdá se, že vycházejí z nitra země nebo že to jsou sluchové halucinace. Skutečnost vnímáme jen z viditelného kousku moře, vzdouvajícího se v dlouhých intervalech, slabounce, lehounce, jako by se bálo dotknout se písčného pobřeží, zašpiněného mořskými řasami, různými travinami a chaluhami.

Pleskot vesel utichl a vojáci se ve skupinách rozložili na travnaté pláži. Někteří už podřimují; jiní hledají očima nebe skrze mlhu, jež jim zvlhčuje obličej.

Desátník Ricardo Coração dos Outros sedí s karabinou

u pasu a s čepicí na hlavě sám stranou na kameni a pozoruje toto úzkostné ráno.

Bylo to poprvé, co viděl mlhu tak blízko u moře, kde působí tak silně a beznadějně. Míval obvykle oči jen pro jasné purpurové svítání, příjemné a voňavé; toto ošklivé mlhavé rozednívání bylo pro něho něco nového.

V uniformě desátníka se zpěvák nenudí. Volný život v kasárnách je mu docela po chuti; kytaru má uvnitř a ve chvílích volna trochu cvičí a potichu si prozpěvuje. Je to třeba, aby prsty nevyšly ze cviku... Trochu ho mrzí to, že si někdy nemůže zazpívat naplno.

Velitelem oddílu je Quaresma, možná že by to dovolil...

Major je uvnitř domu, který slouží jako kasárna, a čte. Velice ho teď zajímá studium dělostřelectva. Nakoupil si učebnice; protože však jeho vzdělání je v tomto bodě naprosto nedostatečné, přechází od dělostřelectva k balistice, od balistiky k mechanice, od mechaniky k algebře a k analytické geometrii; dostává se do stále nižších rovin: k trigonometrii, ke geometrii a k aritmetice. Projde celou touto řadou se zaujetím opravdového objevitele. Po prostudování učebnic si osvojí nejzákladnější pojmy; a tak tráví volné chvíle válečného stavu zahloubán do matematiky, do matematiky nezáživné a nesnadné pro hlavy, které už nejsou mladé.

V jeho vojenském oddílu je Kruppovo dělo, on však nemá s tímto smrtícím nástrojem nic společného; přesto ale studuje dělostřelbu. Dělo má na starosti poručík Fontes, a ten vlasteneckého majora neposlouchá. Quaresmovi to však nevadí; postupně se učí, jak zacházet s ohnivou tlamou, a podřizuje se poručíkově suverenitě.

Velitel „Jižního kříže“, Bustamante s prokvetlým voussem, setrvává v kasárnách a dohlíží na život oddílu. Jednotka má málo důstojníků a ještě méně řadových vojáků; stát však vyplácí žold čtyřemstům vojáků. Chybějí kapitáni,

počet podporučíků odpovídá požadovanému stavu, počet poručíků je téměř správný, ale pak už je jen jeden major, Quaresma, a velitel, Bustamante, který se ze skromnosti udělal prostě podplukovníkem.

Oddíl, jemuž velí Quaresma, má čtyřicet vojáků, tři podporučíky a dva poručíky; důstojníci se však objevují velmi zřídka. Buď jsou nemocní, nebo mají volno a pouze on, bývalý hospodář ze „Zátiší“, a podporučík Polidoro — ten dokonce jen v noci — jsou ve službě. Vstoupil voják:

„Pane veliteli, mohu jít k obědu?“

„Můžeš, a zavolej mi desátníka Ricarda.“

Voják odešel, pokulhávaje ve velkých botách; ubohý chlapík našel obutí jako trest. Jakmile se ocitl v lesíku přilehlém k jeho domovu, sundal boty a hned se cítil jako znovuzrozený.

Velitel přistoupil k oknu. Mlha se již rozptýlovala. Bylo už vidět slunce, lesknoucí se jako kotouč z matného zlata.

Objevil se Ricardo Coração dos Outros. Ve své kaprálské uniformě vypadal směšně. Blůza byla kratoučká, vytahaná, celé manžety košile mu z ní čouhaly; kalhoty zase byly nemožně dlouhé a vláčel je za sebou po zemi.

„Jak se ti daří, Ricardo?“

„Dobře, a vám, pane majore?“

„Jakžtakž.“

Quaresma se zahleděl na svého podržitého a přítele svým pronikavým a dlouhým pohledem:

„Nudíš se taďy, že ano?“

Trubadúr byl velitelovým zájmem potěšen:

„Ani ne... Proč říkat, pane majore, že ano... Půjde-li to takhle až do konce, nebude to špatné... Horší je, když se střílí, to je peklo... O něco bych vás prosil, pane majore; nemohl bych si takhle v době, když není co dělat, zajít do lesíka a trochu si tam zazpívat?...“

Major se poškrábal na hlavě, uhladil si bradku a řekl:

„Já nevím... Totiž...“

„Jistě víte, že zpívat jen tak slabounce je jako veslovat na suchu... Říkají, že v Paraguayi...“

„Tak dobře. Zazpívej si tam, ale nekřič moc, ano?“

Na chvíli se odmlčeli; Ricardo se chystal odejít, když mu major přikázal:

„Dej mi sem donést oběd.“

Quaresma zde obědval a večerel a nezřídka i spal. Jídlo mu dodávala blízká hospůdka a spal v jednom z pokojů císařské budovy. Jeho oddíl se totiž ubytoval v císařském pavilónu, umístěném v bývalém statku na Ponta do Caju. Byla tam taky železniční zastávka do Rio Doura a velká hlučící parní pila. Quaresma zašel až ke dveřím, zadíval se na špinavé pobřeží a nemohl pochopit, jak se zde císař mohl koupat. Mlha se již úplně rozplynula.

Obrysy předmětů vyvstávaly z hlubin té těžké mlžné masy a vypadaly spokojeně, protože už nenesly tíhu, která na nich předtím ležela. Nejdříve se pomalu vynořovaly části nízké a nakonec, skoro najednou, se objevily i vysoké.

Vpravo se ukázaly osady Saúde a Gamboa, obchodní lodě: trojstěžňové galéry, nákladní parníky, vysoké plachetní bárky — to vše vystupovalo z husté mlhy a chvílemi to vypadalo jako někde v Holandsku; vlevo se zjevovaly zátoka Liščí doupě, Tesklivá samota, strašlivá Sapucaia, Guvernérův ostrov, modravé Varhanové pohoří, jehož vrcholky se dotýkaly oblohy; vpředu Kovářský ostrov s uhelnými skladišti; a v dálce za klidnou mořskou hladinou se rozkládalo město Niterói, jehož hory se začaly rýsovat na jasném nebi ve světle tohoto zpožděného rána.

Mlha se úplně rozplynula a zakokrhal kohout, jakoby na oslavu. Všechn ten skřípot, pískot, vřískot měly v sobě cosi radostného.

Přinesli oběd a četař přišel Quaresmovi hlásit dvě dezerce.

„Zase dvě?“ pronesl major udiveně.

„Ano, pane. Číslo sto dvacet pět a tři sta dvacet se dnes při nástupu nehlásili.“

„Podej o tom hlášení.“

Quaresma poobědval. Přišel poručík Fontes, jenž měl na starosti dělo. Skoro nikdy tady nespál; přenocoval doma a ve dne se sem chodil dívat, jestli se něco neděje.

Jednou časně zrána v kasárnách ještě nebyl. Teprve začínalo slabě svítat. Hlídkující voják uviděl v dálce jakési těleso, pohybující se v temnotě a klouzající po mořské hladině. Nebylo osvětlené, jenom pohyb této černé skvrny a nepatrné odlesky vody dávaly tušit, že je to nějaká loď. Voják bil na poplach; malý oddíl nastoupil a objevil se Quaresma.

„Dělo! Ale hned! Kupředu!“ nařídil velitel. Hned však nervózně přikázal:

„Počkejte chvíli.“

Vběhl zpět do budovy, aby se poradil se svými učebnicemi a tabulkami. Zdržel se tím, a loď se blížila; vojáci nevěděli, co mají dělat; najednou se jeden z nich rozhodl: nabil dělo a vystřelil.

Quaresma se objevil, uspěchaný, polekaný, a řekl přerývaně, popadaje dech:

„Správně postavit... ta vzdálenost... zamíření... úhel... Je třeba vždycky myslet na to, aby palba byla účinná.“

Když Fontes příští den přišel a dověděl se o tom, zamával se z plných plic.

„Tak co, majore, vy si myslíte, že jste na střelnici na cvičení... Především je nutno vypálit!“

A tak to bylo pořád. Téměř každé odpoledne se střílelo, z moře k pevnostem a z pevností na moře; a jak lodě, tak i pevnůstky vycházely z tohoto běsnění bez pohromy.

Když se však stalo, že někdo z nich cíl zasáhl, noviny hned podávaly zprávu: „Včera dosáhla Akademická tvrz významného úspěchu. Tím a tím dělem zasáhla loď „Guanabaru.“ Druhý den noviny opravily zprávu na žádost

baterie z Pharouxského nábreží, protože oznámený zásah byl jejím činem. Za několik dnů se už na věc zapomnělo, a tu došel dopis z Niteróie, který reklamoval počtu za tento zásah pro pevnost v Santa Cruzu.

Přišel poručík Fontes a prozkoumával dělo s odhadem odborníka. Vojáci tam měli barikádu z pytlů sena a hlaveň děla čouhala ze stébel slámy jako krk šelmy skryté v trávě.

Po důkladné prohlídce děla se poručík zahleděl na obzor a uvažoval o poloze Hadího ostrova, když tu zaslechl lkavý zvuk kytary, provázený těmito slovy:

Slibuji při Nejsvětější svátosti...

Zamířil k místu, odkud vycházely tóny, a zjevil se mu tento překrásný obraz: ve stínu velkého stromu seděli nebo leželi vojáci v kruhu kolem Ricarda Coração dos Outros, jenž prozpěvoval tesklivé písně.

Vojáci byli krátce předtím na obědě, při němž popili taky trochu pálenky, a byli tak zaujati Ricardovou písní, že si ani nevšimli příchodu mladého důstojníka.

„Co je to tady?“ otázal se přísně.

Vojáci všichni vyskočili a zasalutovali; Ricardo s pravou rukou na čepici, napřímen, levicí svíraje kytaru, jež se dotýkala země, se omlouval:

„Pane poručíku, pan major to dovolil. Jistě víte, že kdybychom to neměli dovoleno, tak bychom se tady ne bavili.“

„Dobrá, ale já to zakazuji,“ řekl důstojník.

„Ale,“ namítl Ricardo, „pan major Quaresma...“

„Tady nemá major Quaresma co dovolovat. Nechci to, už jsem řekl!“

Vojáci se rozešli a poručík Fontes zamířil ke starému císařskému domu k majorovi „Jižního kříže“. Quaresma pokračoval ve svém studiu, v té dřině sisyfovské, ale dobrovolné, jen pro slávu vlasti. Fontes vstoupil a řekl:

„Copak je to, pane Quaresmo, vy dovolujete v oddílu pěvecké dýchánky?“

Major se už na věc nepamatoval a překvapil ho strohý, přísný hlas mladého důstojníka, jenž opakoval:

„Vy tedy dovolujete, aby vojáci zpívali písničky a brnkali na kytaru, když jsou ve službě?“

„Ale co je na tom špatného? Slyšel jsem, že ve vojenském ležení...“

„A kde je disciplína? A co úcta?“

„Tak dobrá, zakážu to,“ řekl Quaresma.

„Není zapotřebí, už jsem to zakázal.“

Quaresmu to nerozhněvalo, ani si snad žádný důvod pro hněv neuvědomil, a mírně odvětil:

„Udělal jste dobře.“

Pak se hned důstojníka optal na způsob odmocňování desetinného zlomku; mladík mu to vysvětlil a pak už přátelsky hovořili o běžných věcech. Fontes byl ženichem Laly, třetí dcery generála Albernaze, a čekal na ukončení vzpoury, aby se jejich sňatek uskutečnil. Po celou hodinu se rozhovor točil kolem této drobné rodinné události, jež byla zdržována oním hlukem, výstřely a vážným sporem mezi dvojí vládčtivostí. Náhle zahlaholila svým kovovým zvukem trubka. Fontes zbystřil sluch a major se otázel:

„Co je to za signál?“

„Pozor!“

Oba dva vyšli. Fontes v dokonalé uniformě a major s usilovnou, ale marnou snahou najít správný způsob, jak přidržet řemen, klopytaje o svoji úctyhodnou šavli, jež se mu neustále pletla mezi krátké nohy. Vojáci byli už u zákopů se zbraněmi v rukou; u děla ležela potřebná munice. Jakýsi člun pomalu příplouval s vysokou přídí namířenou proti jejich pozici. Pojednou vyšlehl z jeho paluby sloup hustého dýmu: „Vypálili!“ vykřikl jakýsi hlas. Všichni se přikrčili, střela letěla vysoko, bzučíc,

svištíc, neškodná. Člun postupoval nebojácně kupředu. Kromě vojáků byli této přestřelce přítomni zvědavci a kluci, a právě jeden z nich křikl: „Vypálili!“

A tak to bylo pořád. Někdy se přiblížili hodně blízko k vojákům, k zákopům a překázeli ve službě; jindy zase nějaký občan přistoupil k důstojníkovi a velmi zdvořile požádal: „Dovolíte mi, abych si vystřelil?“ Důstojník svolil, obsluhující nabili dělo a človíček namířil a vystřelil.

Časem se ze vzpoury stala slavnost, zábava pro lidi z města... Když bylo hlášeno bombardování, v okamžiku se zaplnila terasa Veřejné promenády. Vypadalo to jako za noci měsíčního úplňku v době, kdy patřilo k dobrému tónu obdivovat se jim ve starém sadu bývalého portugalského místokrále dona Luíse de Vasconcelos a dívat se na osamělou lunu, plující po nebi a stříbřící vodní hladinu.

Prohajmala se kukátka a staří i mladí, hoši a dívky pozorovali bombardování jako nějaké divadelní představení: „Santa Cruz vypálil! Teď Aquidabá! Tamhle se blíží.“ A tak probíhala vzpoura familiárně a pronikala do zvyků a obyčejů města.

Na Pharouxském nábřeží kluci, prodavači novin, čídiči bot a hokynáři postávali za portály, za záchodky, za stromy a vyhlíželi, až poletí nějaká kulka; když konečně jedna spadla, všichni běželi jako o závod, aby se jí zmocnili, jako by to byl peníz nebo cukroví.

Kulky byly v módě. Malých se užívalo do kravatových jehlic, do hodinkových přívěsků, patentních tužek; ze středně velkých se dělaly sbírky a ve svých vyhlazených, vyleštěných kovových obalech zdobily poličky a etažérky domácností středních vrstev; ty velké, „dýně“ a „melouny“ se jim říkalo, krásily zahrady jako fajánsové vázy nebo sochy.

Člun nepřestával střílet; také Fontes vystřelil. Dělo vy-

chrtilo náboj, trochu couvlo a hned zase stálo na svém místě. Loď odpověděla výstřelem a kluk vykřikl: „Vypálili!“

Tito hoši vždycky hlásili nepřítelovu střelbu. Jakmile uviděli v dálce na lodi krátký záblesk a pomalu se valit těžký dým, křičeli: „Vypálili!“

V Niterói žil jeden, který byl nějaký čas slavný. Říkali mu „Tronik“; noviny o něm v té době hodně psaly; dělaly se v jeho prospěch subskripce. Byl to hrdina! Když minula vzpoura, zapomnělo se na něho stejně jako na „Luci“, velmi hezkou bárku, která se v představách občanů stala pojmem, vzbuzovala jejich zájem, nepřátelství i obdiv.

Loď přestala provokovat cajuskou posádku a Fontes dal instrukce svému zástupci při řízení děla a odešel.

Quaresma se uchýlil do svého pokoje a pokračoval ve svých válečných studiích. Většina dnů, jež strávil v onom nejzazším cípu města, se od tohoto dne nelišila. Byly to stále stejné události a válka zevšedněla opakováním týchž epizod.

Když ho čas od času přepadla nuda, vyšel si ven. Šel do města a předal službu Polidorovi nebo Fontesovi, byl-li přítomen.

Jen zřídka kdy to mohl udělat i ve dne, neboť Polidoro, ten horlivější, povoláním truhlář a zaměstnaný v jedné továrně na nábytek, přicházel až k večeru.

V centru města byly večery veselé a přátelské. Peněz bylo hodně, vláda platila dvojitý žold, někdy i odměny, a mimoto stále visela nad hlavou smrt, takže to všechno pobízelo k zábavě. Divadla byla hodně navštěvovaná a noční podniky také.

Quaresma se však nemíchal do ruchu poloobleženého města. Někdy zašel v civilu do divadla, ale hned po skončení představení se vracel do městského bytu nebo na stanoviště hlídky.

Jiná odpoledne, hned jak přišel Polidoro, chodíval pěšky po okolí, po nábřežích až ke Campo de São Cristóvão.

Obhlížel tu řadu hřbitovů s bělostnými náhrobky stoupajícími do hor jako stádo ostríhaných a čistých beránků; ty zádumčivé cypríše, které je střeží; a tak nějak mu tato část města připadala jako léno a panství smrti.

Domy zde vyhlížely pohřebně, samotářsky, jaksi do sebe soustředěné; moře se ponuře vlnilo na bahnitém břehu; palmy žalostně šustily; ba dokonce cinkot tramvajových zvonků byl smutný a tesklivý.

Celá zdejší krajina jako by nasákla Smrtí, tak silně působila pohřebním vzhledem, že se to obráželo i v myšlenkách toho, kdo jí procházel.

Quaresma obešel čtvrť; zachtělo se mu uvidět svůj starý dům, a nakonec vešel do domu generála Albernaze. Byl mu návštěvu dlužen, a tak použil této příležitosti.

Právě končili večeri, na níž byli u generála přítomni kromě poručíka Fontese také admirál Caldas a Quaresmův velitel podplukovník Inocêncio Bustamante.

Bustamante byl velitel velice aktivní, ale jen uvnitř kasáren. Bylo by těžké najít někoho, kdo by se tak zajímal o knihy jako on, o pěkný rukopis hlavní účetní knihy, o seznamy přehlídek, o mapy čety a ostatní dokumenty. S jejich pomocí fungovala organizace jeho vojenského praporu bezvadně. A aby neztratil dohled nad vedením knih, objevoval se tu a tam v oddílech svého útvaru.

Už deset dní ho Quaresma neviděl. Když se pozdravili, hned se majora otázal:

„Tak co, kolik dezercí?“

„Až do dneška devět,“ odpověděl Quaresma.

Bustamante se zoufale poškrábal na hlavě a zamyslel se: „Já nevím, co je to za lidi... Taková nepochopitelná dezerce... Chybí jim vlastenectví!“

„I dělají dobře... Jen nechte být!“ řekl admirál.

Caldas chodil celý rozmrzelý, pesimistický. Jeho spis

pořád nevyřizovali a až do nynějška mu vláda nic nedala. Jeho vlastenectví mizelo zároveň s nadějí, že bude jednoho dne viceadmirálem. Je sice pravda, že vláda dosud svou eskadru neorganizovala, avšak jak se proslýchalo, on neměl velet ani divizi. Taková nespravedlnost! Je trochu starý, to je pravda, ale protože nikdy nevelel, mohl při této příležitosti ukázat všecku svou mladistvou energii.

„Tak byste neměl mluvit, pane admirále... Vlast je podle toho méně než lidstvo.“

„Můj drahý pane poručíku, vy jste ještě mladý... Já už do těch věcí vidím...“

„Nesmí se ztrácet naděje... Nepracujeme pro sebe, ale pro druhé a pro příští pokolení,“ pokračoval přesvědčivě Fontes.

„A co já mám s nimi společného?“ namítl podrážděně admirál.

Bustamante, generál a Quaresma nezasáhli do této malé výměny názorů; dva první se trochu usmívali Caldasově vzteku, při němž pořád podupával nohou a hladil si bílé licousy. Poručík odpověděl:

„Mnoho, pane admirále. My všichni musíme pracovat, aby nastala lepší epocha, epocha pořádku, štěstí a vyšší morálky.“

„To nikdy nebylo a ani nebude!“ vychrlil ze sebe naráz Caldas.

„Já si to taky myslím,“ dodal Albernaz.

„Bude to stále stejné,“ připojil skepticky Bustamante.

Major neřikal nic; zdálo se, že ho rozhovor nezajímá. Fontes se při těchto námitkách na rozdíl od svých vojenských kolegů vůbec nerozzlobil. Byl hubený, vyzáblý, hodně snědý a na jeho oválném obličejí bylo několik vrásek.

Když všecky vyslechl, řekl nasládlé svým rozvlácným hlasem s nosovým zabarvením, gestikuluje přitom podle svého zvyku jako kazatel:

„Už byl jakýsi náznak: středověk.“

Nikdo se s ním o to nemohl přít. Quaresma znal jenom brazilské dějiny a ti ostatní žádné.

Jeho tvrzení všecky umlčelo, přestože o něm v duchu pochybovali. Je prazvláštní ten středověk se svou vyšší morálkou, když člověk ani neví, kde to bylo a v kterém roce. Řekne-li se: „Francký král Chlotar podpálil vlastníma rukama slaměnou chýši, do níž uzavřel svého syna Crama i s jeho ženou a dětmi,“ pozitivista namítne: „Ještě nebyl náležitě upevněn vliv církve.“ „Ludvík Svatý,“ řekneme, „chtěl popravit jednoho feudála, protože přikázal oběsit tři děti, které zabily v jeho lesích králíka.“ A pravověrný namítne: „Vy nevíte, že náš středověk sahá jen ke vzniku „Božské komedie“? Za Ludvíka Svatého byla už dekadence...“ Připomenou se veliké epidemie různých chorob, bída venkovanů, loupeživost rytířů, všechna ta šílenství posledního tisíciletí, strašná krveprolití, jež způsobil Karel Veliký Sasům; oni odpovědí: „To bylo v době, kdy byl vliv církve ještě příliš nepatrný;“ nebo zase, že církev už vliv neměla.

Nic z toho však nikdo pozitivistovi nenamítl a rozhovor se stočil k debatě o vzpouře. Admirál kritizoval velmi ostře vládu.

Nemá žádný pevný plán, střílí jen tak nazdařbůh; podle jeho názoru mělo být všechno úsilí zaměřeno k tomu, aby byl obsazen Hadí ostrov i za cenu velkých krvavých ztrát. Bustamante na to neměl ustálený názor; Quaresma a Fontes se však domnívali, že by to nebylo dobré: bylo by to zřejmě zbytečné riskantní dobrodružství. Albernaz se k tomu dosud nevyjádřil, až nakonec řekl:

„Ale my jsme taky rekognoskovali pevnost Humaitá, a brzy!“

„Přesto jste ji neobsadili,“ řekl Fontes. „Byly tam jiné přírodní podmínky, a tím se stal právě vojenský průzkum

naprosto zbytečným... Konečně, vy to víte, vždyť jste tam byl!"

„Totiž... Já jsem onemocněl a krátce předtím jsem se vrátil do Brazílie, ale Camisão mi říkal, že to bylo hazardní.“

Quaresma se dalšího hovoru nezúčastnil. Chtěl uvidět Ismêniu. Fontes mu vyprávěl o jejím stavu a majora jako by něco k dívčině chorobě poutalo. Spatřil je všechny: donu Maricotu, stále v pilné práci; Laľu, jež se pohledy snažila odpoutat snoubence od nekonečného rozhovoru, a všechny ostatní, kteří občas přišli ze salónu do jídelny, kde byl on. Nakonec to nevydržel a zeptal se na ni. Dověděl se, že je u provdané sestry a že je to s ní horší, že tělesně slábne a je stále více v zajetí svých představ. Generál to všechno upřímně Quaresmovi vypověděl, a když končil líčení svých trampot, dlouze si povzdechl:

„Nevím, Quaresmo... Nevím...“

Bylo už deset hodin, když se Quaresma rozloučil. Vrátil se tramvají do Ponta do Caju. Vystoupil a hned odešel do svého pokoje. Byl plný zvláštního neklidu, kterým na nás působí měsíční světlo; měsíc byl oné noci zvlášť krásný, líbezný a mléčný. Cítíme vzrušení z tělesné lehkosti, z uvolnění; zdá se, že jsme zbaveni tělesné schránky a že zůstává jen duše, opředaná jemným závojem snů a přeludů. Major sice náležitě nevnímal tento transcendentní pocit, ale aniž si to uvědomoval, zakoušel účinek té bledé a chladné měsíční záře. Na chvíli oblečen uleh, ne proto, že byl ospalý, ale v důsledku sladké malátnosti, již ho luna opojila.

Za chvíli ho přišel zavolat Ricardo: je tady maršál. Měl občas ve zvyku vyjít si tak v noci nebo za svítání a jít od hlídky k hlídce. Lidé to věděli, vážili si toho a prezident si tím jen upevňoval pověst dokonalého státníka.

Quaresma mu šel naproti. Floriano byl oblečen do krátkého ošumělého kabátu a na hlavě měl měkký plstěný

klobouk se širokým okrajem. Vypadal jako zločinec nebo vzorný manžel na záletech.

Major ho pozdravil a podal mu zprávu o útoku, jenž byl podniknut před několika dny na jeho pozici. Maršál odpovídal netečně a jednoslabičně a rozhlížel se kolem. Skoro při odchodu ještě rozvláčně řekl:

„Přikážu sem umístit světlomet.“

Quaresma ho šel doprovodit až k tramvaji. Přešli přes staré venkovské sídlo císařů. Kousek za nádražím odfukovala poloosvětlená lokomotiva. Připomínalo to chrápání; malé tiché vozy, zalité měsíčním světlem, jako by klidně spaly. Staré mangovniky, tu a tam už bez větví, vypadaly jako posypané stříbrem. Měsíc svítil překrásně. Při chůzi se maršál optal:

„Kolik tam máš mužů?“

„Čtyřicet.“

Maršál zabručel: „To není moc,“ a opět se odmlčel. Jednu chvíli uviděl Quaresma jeho tvář ozářenou měsícem. Připadal mu nějak sympatičtější. Kdyby s ním tak promluvil...

Připravil si otázku, neměl však odvahy ji vyslovit. Pokračovali v chůzi. Major přemýšlel; proč váhám? Vždyť na tom není nic drzého! Blížili se k bráně. Jednu chvíli se zdálo, jako by se vzadu ozval nějaký hluk. Quaresma se obrátil, Floriano skoro vůbec ne.

Budovy parní pily vypadaly jako pokryté sněhem, tak byl měsíční svit běloskvoucí. Major si stále v duchu opakoval svou otázku; spěchalo to, už se to nedalo odkládat; brána byla pár kroků odtud. Dodal si odvahy a promluvil:

„Už jste si, Vaše Excellence pane maršále, přečetl můj pamětní spis?“

Floriano odpověděl pomalu, ani skoro nepozvedl svůj povislý ret:

„Přečetl.“

Quaresma nadšeně spustil:

„Vaše Excellence vidí, jak snadno lze povznést tuto zemi. Jakmile se odstraní všechny závady, na něž jsem poukázal ve spisu, jež Vaše Excellence laskavě přečetla, jakmile se napraví omyly chybného zákonodárství, těžko použitelného v našich podmínkách, pak Vaše Excellence uvidí, jak se všechno změní, že se z vazalů staneme zcela nezávislým státem... Kdyby Vaše Excellence chtěla...“

Čím déle Quaresma hovořil, tím více se rozohňoval. Nemohl teď dobře vidět diktátorovu tvář, zakrytou širokým okrajem plstěného klobouku; kdyby ji však byl viděl, byl by ochladl, protože v jeho výrazu byly znaky smrtelné nudy. Spád Quaresmova hlasu, jeho poukazování na zákonodárství, na vládní opatření mu pronikaly do myšlení víc, než chtěl. Presidenta to nudilo. Najednou řekl:

„Ty si, Quaresmo, myslíš, že já mám dát do ruky motyku každému z těch povalečů?! Na to by nestačila ani celá armáda...“

Quaresma užasl, zaváhal, ale namítl:

„Ale tak to nemyslím, pane maršále. Vaše Excellence se svou prestiží a mocí je schopna energickými a vhodnými zásahy podpořit iniciativu, řídit práci, dát jí všemožnou podporu a učinit ji výnosnou... Stačilo by například...“

Prošli bránou starého statku císaře Pedra I. Byl stále krásný, plný, zářící úplněk. Velká nedostavěná budova, rýsuji se na ulici, zdála se dokončená, s okenními tabulkami a dveřmi vytvořenými měsíčním světlem. Vypadala jako pohádkový zámek.

Floriano poslouchal Quaresmu už velmi rozmrzele. Přišla tramvaj; při loučení řekl majorovi svým klidným hlasem:

„Ty jsi, Quaresmo, snilek...“

Tramvaj odjela. Měsíc zalíval celý prostor, dával věcem novou tvář, probouzel v duši sny, prostě všechno oživoval svým vypůjčeným světlem...

III

... a hned se tiše vrátili...

„Už jsem, Quaresmo, vyzkoušel všechno, ale nevím... neexistuje nic proti tomu.“

„Už jste ji vzal k nějakému specialistovi?“

„Samozřejmě. Běhal jsem s ní po doktorech, duchařích, dokonce i zaříkavačích!“

Aoči starého muže pod cvikrem zvlhly. Potkali se u pokladny ministerstva války a šli drobnými kroky přes Svatoanenské pole a přitom rozprávěli. Generál byl vyšší než Quaresma; ten však nesl hlavu na vysokém krku, kdežto generálova hlava byla vklíněna mezi rameny, vyčnívajícími jako zablouklí křídla. Albernaz pokračoval:

„Ty léky! Každý lékař něco předepíše; duchaři jsou nejlepší, léčí homeopaticky, a zaříkavači, ti dávají všelijaké odvary, modlí se a vykuřují... Já už, Quaresmo, nevím!“

A obrátil oči k trochu ztemnělému nebi. Brzy ovšem musel dát zase hlavu přímo, protože mu padal cvikr.

Quaresma šel chvíli s hlavou sklopenou a prohlížel žulové kostky chodníku. Za okamžik ji zvedl a řekl:

„Proč ji, pane generále, nedáte do nějakého ústavu?“

„Můj lékař mi to taky už radil... Žena to však nechce a teď, v tom stavu, v jakém děvče je, už to nemá význam...“

Mluvil o své dceři, o Ismēnii, jejíž zdraví se v posledních měsících velice zhoršilo; ani ne zdraví duševní, ale tělesné; pořád jen ležela v horečkách, chřadla, slábla a tak se její život rychle blížil k svému konci.

Albernaz mluvil pravdu; aby ji vyléčil jak z její pomatečnosti, tak i z nynější průvodní choroby, použil všech prostředků, všech rad, ať je dal kdokoli.

Bylo smutné vidět toho muže, generála, vyššího úředníka, jak vyhledává různá média a kouzelníky, aby uzdravili jeho dceru.

Někdy je zval dokonce i domů. Takové médium se přiblížilo k dívce, roztrásl se, hledělo pevným nepřítelným pohledem a křičelo: „Vyjdi, bratřel!“ — a potrásalo rukama od prsou k dívce tam a zpět, rychle, nervózně chtělo na ni působit zázračnou mocí.

Kouzelníci postupovali jinak a obřady, jimiž vyvolávali okultní síly, jež nás obklopují, byly pomalé, zdlouhavé a vyčerpávající. Obyčejně to byli černí Afričané. Přišli, rozdělali v místnosti oheň, vyndali z koše vycpanou žábu nebo jiný zvláštní předmět, tloukli kolem sebe otepi z trávy, zkoušeli všelijaké taneční kroky a pronášeli nesrozumitelná slova. Byl to složitý obřad a trval dlouho.

Ubohá dona Maricota, už ne tak pilná a uspěchaná, dívala se starostlivě při odchodu do velké černé čarodějovy tváře, již bílý vous dodával více úcty a vážnosti, a ptávala se:

„Tak co, strýčku?“

Černoch chvíli přemýšlel, jako by dostával poslední sdělení od někoho neviditelného a nepostižitelného, a říkal se vznešeností Afričana:

„No, budem vidět, milostpaninko... Vyhnal jsem kouzla...“

Ona i generál bývali přítomni těmto obřadům a jejich rodičovská láska spolu s určitou dávkou pověrčivosti, jež je v každém z nás, způsobily, že na ně pohlíželi s úctou, ba s vírou.

„Tedy někdo mou dceru očaroval?“ tázala se paní.

„Jo prosím, milostpaninko.“

„A kdo?“

„Svatej to nechce říct.“

A záhadný černoch, bývalý otrok, vytržený kdysi před půl stoletím z afrických končin, odcházel, vleka za sebou své stáji a zanechává v oněch dvou srdcích prchavou naději.

Byla to podivná situace, v níž se ocital tento černý

Afričan, mající dosud jistě v dobré paměti utrpení svého dlouhotrvajícího otroctví; používal zde zbytky naivní víry svého kmene, zbytky, jež tak těžce odolávaly jeho nucenému přesazení do země jiných bohů, — a upotřebil jich k útěše svých bývalých pánů. Jako by ho bohové jeho dětství a jeho plemene, krvelačné modly nevysvětlitelné Afriky, chtěli pomstít tak, jak je psáno v evangeliích o Kristovi...

Nemocná se všemu podrobovala, ale nerozuměla tomu a nezajímala se o různé posunky a zákroky tak mocných mužů, kteří se dohovořovali s nehmotnými bytostmi, pohybujícími se mimo naši existenci, a měli je k svým službám.

Jak tak generál kráčel po Quaresmově boku, všechno si to znovu připomínal a měl pocit hořkosti proti vědě, proti duchům, proti kouzlům, proti Bohu, jenž mu bez milosrdenství a slitování pozvolna odnímal dceru.

Major nevěděl, jak reagovat na tak nesmírnou otcovu bolest, a jakékoli slovo útěchy mu připadalo ubohé a hloupé. Nakonec řekl:

„Dovolil byste, pane generále, abych ji dal prohlédnout jedním lékařem?“

„A kdo to je?“

„Manžel mé kmotřenky... Víte... Je mladý, kdo ví? Nemyslíte? Co kdyby, ne?“

Generál souhlasil a naděje, že jeho dcera bude uzdravena, mu vyjasnila ustaraný obličej. Každý lékař, každý duchař a kouzelník mu vraceli víru, protože od všech očekával zázrak. Ještě týž den vyhledal Quaresma doktora Armanda.

Vzpouora trvala již přes čtyři měsíce a úspěchy vlády byly problematické. Na jihu se povstání rozšířilo až k branám São Paula a pouze Lapa se houževnatě bránila, což byl jeden z mála důstojných a čistých jevů celého onoho bouřlivého rozvážnění. Toto malé město mělo ve svých záko-

pech plukovníka Gomeze Carneiru, muže skutečně energického a cílevědomého, protože byl klidný, důvěřivý a spravedlivý. Neposkvrnil se žádnými hrůzyplnými násilnostmi a uměl změnit ve skutek tu otřelou nabubřelou větu: odolat až do smrti.

Guvernérův ostrov byl obsazen a města Majé bylo dobyt; vzbouřenci však měli ještě v moci rozsáhlou zátoku a úzký vjezd do přístavu, kudy vjížděli a vyjížděli bez obav před zásahy z pevností.

Quaresma se doslechl o násilnostech, zločinech vlády při těchto válečných akcích a trpěl tím.

Z Guvernérova ostrova byl vystěhován nábytek, oděvy a ostatní majetek obyvatel. Co se nedalo převézt, bylo zničeno ohněm a sekerou.

Okupace tam po sobě zanechala nejodpornější památku a ještě dodnes si tamní obyvatelé s hrůzou vzpomínají na kapitána Ortize z vlastenecké či národní gardy, pro jeho krutost, bezostyšné drancování a jiné týrání. Šel například kolem něho rybář s košíkem ryb a kapitán toho ubohého človíčka zavolal:

„Pojď sem!“

Muž se bojácně přiblížil a Ortiz se zeptal:

„Kolik za to chceš?“

„Tři milreisy, pane kapitáne.“

Ten se ďábelsky usmál a familiárně smlouval:

„Nedáš to levněji?... Je to drahé... To jsou obyčejné ryby... Podívej se!“

„Tak dobrá, pane kapitáne, dám to za dva a půl milreisů.“

„Odnes to dovnitř.“

Mluvil s ním u dveří. Rybář se vrátil a zůstal chvíli stát, dáváje tím na srozuměnou, že čeká na peníze. Ortiz zakroutil hlavou a posměšně řekl:

„Tak co? Chceš peníze, že? Jdi si je vyinkasovat k Florianovi.“

Naproti tomu Moreira César zanechal po sobě dobré vzpomínky a ještě dnes si tam na něho vzpomíná leckdo, kdo mu vděčí za prospěšnou službu, již mu slavný plukovník prokázal.

Vypadalo to, že povstalecké oddíly nejsou nijak oslabeny; přesto ztratily dvě lodě, z nichž jedna, jménem „Javari“, si získala při vzpouře vynikající pověst a úctu. Pozemním silám byla tato loď obzvláště proti mysli. Byla to plochá pancéřová loď francouzské konstrukce, mělká, skoro rovná s hladinou, něco jako železná ještěrka nebo želva. Její dělostřelectvo bylo neohrožené; protivníka však rozvztekovalo zvláště to, že její paluba skoro nevyčnívá z vody, že je téměř v rovině s mořem a tím uniká nejistým střelám z pevniny. Její stroje nefungovaly; tato velká želva zaujala svou bitevní pozici pomocí vlečné lodě.

Jednoho dne, když stála blízko Villegagnonu, se potopila. Neví se a nikdy se nevysvětlilo proč. Přivrženci vlády tvrdili, že ji zničil zásah z Gragoatá; vzbouřenci však ujišťovali, že příčinou bylo otevření záklopky nebo jiná nehoda.

Zánik „Javari“ je dosud zahalen tajemstvím právě tak jako zánik její sesterské lodě „Solimões“, jež zmizela na pobřeží mysu Polônio.

Quaresma byl stále ještě v cajuské posádce; dnes šel pro peníze. Nechal tam Polidora, protože druzí důstojníci buď měli volno, nebo byli nemocní, a Fontes, který byl jakýmsi generálním inspektorem, proti svým zvykům spal tu noc v malém císařském pavilóně a měl v úmyslu zdržet se v posádce až do večera.

Ricardo Coração dos Outros chodil ode dne, kdy mu zakázali hrát na kytaru, celý zasmušilý. Jako by mu vypumpovali krev a vzali smysl života, trávil dny zamlklý, opřen o kmen stromu, v duchu proklínaje nepochopení lidí a vrtkavost osudu. Fontes si všiml jeho smutku, a aby zmírnil jeho rozmrzelost, donutil podplukovníka Busta-

manta jmenovat ho četařem. Nešlo to jen tak lehce, protože starý veterán z paraguayské války si takové povýšení nesmírně cenil a uděloval je pouze jako výjimečnou odměnu, nebo když to chtěla důležitá osobnost.

Život ubohého pěvce se teď podobal životu kosa v kleci; občas se vzdaloval od hlídky a zkoušel si hlas, aby zjistil, zda ho ještě v kouři výstřelů neztratil.

Poněvadž tedy Quaresma věděl, že bude v posádce všechno v pořádku, rozhodl se, že se v městě zdrží déle, a když se rozloučil s Albernazem, odešel k svému příteli Vicentovi, aby splnil slib daný generálovi.

Coleoni se dosud nerozhodl, jestli do Evropy pojede. Stále váhal a čekal na ukončení vzpoury, jež se nezdálo být blízké. Neúčastnil se jí a až dosud nikde nevyšlovliv svůj názor; když na něho velmi naléhali, odvolával se na svůj cizí původ a stáhl se do opatrné uzavřenosti. Lekala ho však záležitost s vystavením pasu na policejním ředitelství. V té době se každý bál jednat s úřady. Vůči cizincům se postupovalo dost zle, úředníci byli tak arogantní, že se Coleoni neodvažoval jít si vyzvednout svůj doklad v obavě, aby mu náhodné slovo, pohled nebo pohyb, špatně interpretované bdělým a oddaným úředníkem, nezpůsobily nějaké nepříjemnosti.

Je ovšem pravda, že byl Ital a že Itálie již dala diktátorovi pocítit váhu své moci, ale to šlo o námořníka, za jehož život, zmařený zásahem vládních sil, zaplatil Floriano částku jednoho sta tisíc milreisů. On však nebyl námořníkem a nebyl si zcela jist, zda by v případě jeho uvěznění diplomatičtí představitelé jeho země projevíli zájem o jeho svobodu.

Ostatně nikdy neprohlásil, že si chce zachovat italskou státní příslušnost, když provizorní vláda vydala slavný naturalizační dekret, a proto bylo dobře možné, že by toho jedna i druhá strana použila, aby přestala mít o něho zájem nebo aby si ho podržela v proslulé chodbě č. 7

v Polepšovně, přeměněné kouzelným škrtnutím pera ve státní vězení.

Bylo to období stálých obav a úleků, a všechny, jež pocítoval, sděloval jen dceři, protože jeho zeť se stále více přiklíněl k florianovcům a jakobínům a často pronášel tvrdé invektivy proti cizincům.

Doktor měl pro své jednání důvod; byl už vládou odměněn. Jmenovali ho lékařem nemocnice svaté Barbory na uprázdněné místo po kolegovi, který byl propuštěn ze státní služby jako podezřelý, protože šel navštívit svého přítele do vězení. Poněvadž však nemocnice stála na skalnatém ostrůvku téhož jména v zátocě naproti osadě Saúde, a Guanabara byla ještě v rukou vzbouřenců, neměl co dělat, protože vláda prozatím nepřijala jeho nabídku, že pomůže při ošetřování raněných.

Major zastihl doma otce a dceru; doktor se šel trochu projít do města, podat důkaz své oddanosti zákonné věci tím, že porozpráví v kavárně Rio s nejzanícenějšími jakobíny a neopomine se projít chodbami paláce Itamarati, aby ho viděli pobočníci, tajemníci a jiné osoby mající vliv na Florianovy úmysly.

Když Quaresma vstoupil, dívala se Olga na svého kmotříčka se stejně zvláštním pocitem, který v ní vzbudil posledně, a tento pocit ještě zesílil, když ho slyšela vyprávět válečné příhody jeho oddílu, o tom, jak kulky lhtají, o salvách lodí, což líčil velmi přirozeně a prostě, jako by se to odehrávalo na nějaké slavnosti, závodu nebo jiné zábavě, při níž smrt není přítomna.

Její zvláštní pocit byl tím palčivější, protože viděla kmotříčka znepokojeného, naznačujícího v hovoru malomyslnost i beznaděj.

Major byl opravdu roztrpčen. Florianova reakce na jeho připomínky k různým reformám neodpovídala ani jeho nadšení a upřímnosti, tím méně pak jeho představě, již si o diktátorovi vytvořil. Doufal, že se setká s Jindři-

chem IV. a Sullym, a zatím narazil na presidenta, jenž ho nazval snilkem, jenž neoceníl dosah jeho návrhů, dokonce je ani neprozkoumal, jenž byl úplně bez zájmu o tyto dalekosáhlé záležitosti, jako by tu o nic nešlo!... Tedy proto, aby podpořil takového muže, opustil klid svého domova a riskuje svůj život v zákopech? Pro tohoto muže tedy umírá tolik lidí? Jaké právo má on nad životem a smrtí svých spoluobčanů, jestliže se nezajímá o jejich osud, o jejich šťastný život v dostatku, o bohatství své země, o pokrok v obdělávání půdy a o blahobyt venkovského obyvatelstva?

Když o tom přemýšlel, míval okamžiky zoufalé beznaděje a přitom se zlobil sám na sebe; hned však uvažoval: ten člověk teď nemůže, má mnoho starostí, později to jistě udělá...

A tak pořád žil v těchto mučivých úvahách a ty mu přinášely starosti, malomyslnost i zoufalství, jejichž známky pozorovala kmotřenka v jeho tváři, již i tak poněkud podmračené.

Netrvalo dlouho a Quaresma přestal vyprávět příběhy ze svého vojenského života a vysvětlil důvod své návštěvy.

„Ale o kterou z nich jde?“ otázala se kmotřenka.

„O tu druhou, o Isměniu.“

„To je ta, co se měla provdat za toho zubaře?“

„Ano, právě ta.“

„Áá!...“

Vyslovila toto „áá“ velmi dlouze a zhluboka, jako by do něho vložila všechno, co chtěla o tom případě říci. Dobře chápala, co způsobilo dívčino zoufalství, lépe však viděla příčinu, totiž v povinnosti, kterou přímo vtluokají dívkám do hlavy, že se musí provdat za každou cenu a že ve sňatku musí vidět smysl a cíl života, kdežto zůstat svobodnou je hanba a potupa.

Sňatek už neznamená lásku ani mateřství; je to prostě

sňatek, prázdná záležitost, která nevyplývá ani z naší přirozenosti, ani z našich potřeb.

V důsledku Isměniiny netečnosti, rozumové chudoby a nedostatku životní energie se jí snoubencovo opuštění změnilo v jistotu, že se už nikdy neprovdá, a úplně propadla této zoufalé myšlence.

Coleoniho celý případ velmi dojal a zajímal. Byl to dobrý člověk; ovšem když si shromažďoval jmění, byl tvrdý a nelitostný, ale jakmile zbohatl, odhodil tvrdost, již se obrnil, protože dobře pochopil, že člověk může být dobrý jen tehdy, když je v něčem silný.

Poslední dobou majorův zájem o Isměniu trochu ochabl; trápil ho jeho vlastní případ; přesto však, i když na ni nemyslel stále, nebyl mu při jeho velké lidské dobrotě osud této nešťastné dívky lhostejný.

V přítelově domě se dlouho nezdržel; měl v úmyslu, než se vrátí ke cajuskému oddílu, zastavit se v kasárnách svého oddílu. Chtěl se pokusit o získání krátké dovolené, aby navštívil sestru, kterou nechal v „Zátiší“ a od ní dostával třikrát týdně v dopisech zprávy. Byly celkem uspokojivé, přesto však toužil uvidět ji i Anastácia, tváře, s nimiž se po tolik let denně setkával a které mu chyběly; a snad by mu to vrátilo jeho duševní mír a klid.

V posledním dopise, který mu dona Adelaida poslala, byla jedna věta, na niž si v tu chvíli s úsměvem vzpomněl: „Jen se moc neexponuj, Policarpo. Buď na sebe opatrný.“ Chudák Adelaida! Myslela si, že kulky padají, jako když prší?!

Kasárny byly stále ještě v tom starém, zdravotně závadném novoměstském baráku. Jakmile Quaresma došel na roh, stráž ho pozdravila, dělajíc náramný hluk se zbraní, a on vstoupil, snímaje si z hlavy nízký klobouk; byl totiž v civilu a nenosil už cylindr ze strachu, aby nezranil republikánský jemnocit jakobínů.

Na dvoře cvičil kulhavý instruktor nové dobrovolníky

a jeho důležité pomalé výkřiky: „Na rá-měé... zbraň! Vpravó-ó... v bok!“ stoupaly k nebesům a dlouho rozechvívaly ozvěnou zdi bývalé noclehárny.

Bustamante byl v malé místnůstce, známé jako pracovna, bezvadný ve své lahově zelené uniformě se zlatými prýmkami a tmavě modrým lemováním. S pomocí jednoho četaře přehléžel zápisy v jakési kasárenské knize.

„Červený inkoust, četaři! Tak to žádají předpisy z roku 1864.“

Jednalo se o opravu nebo něco podobného.

Hned jak uviděl Quaresmu vstoupit, zvolal velitel radostně:

„Á, pan major to uhádl!“

Quaresma klidně odložil klobouk, napil se trochu vody a plukovník Inocêncio vysvětloval svou radost:

„Víte, že máme odpochodovat?“

„A kam?“

„Nevím... Dostal jsem rozkaz z Itamarati.“

Nikdy neřekl z generálního štábu ani od ministra války; bylo to z Itamarati, od presidenta, od nejvyššího velitele. Dodával tím víc důležitosti sobě i svému oddílu, povyšoval ho na zvláštní strážní prapor, oblíbený a milovaný diktátorem.

Quaresmu to ani nepolekalo, ani nerozmrzelo. Pochoopil, že je vyloučeno, aby dostal dovolenou, a zároveň si uvědomil, že musí změnit svá studia: místo dělostřelectví musí studovat pěchotu.

„Vy, majore, budete velet útvaru, už to víte?“

„Ne, pane plukovníku, copak vy nepůjdete?“

„Ne,“ řekl Bustamante, hladě si svou prokvetlou bradku a otvíraje ústa k levé straně. „Musím tady dokončit organizaci jednotky a nemožu... Ale nelekejte se, později se tam ukážu...“

Chýlilo se k večeru, když Quaresma opouštěl kasárna. Kulhavý instruktor stále s veškerou vehemencí, důstoj-

ností a průtahem pokračoval v křiku: „Na rá-měé... zbraň!“ Stráž tentokrát nezpůsobila se zbraní patřičný hluk, poněvadž uviděla majora, když už byl daleko. Sešel až do města a zašel k poště. Sem tam zazněl výstřel; v Říjské kavárně si levitě stále vyměňovali názory, jak uskutečnit definitivní konsolidaci republiky.

Než došel k poště, vzpomněl si Quaresma na svůj odjezd. Zašel tedy rychle ještě do jednoho knihkupectví a koupil si knihy o úkolech pěchoty; potřeboval také služební reglamá, ale ta si opatřil na generálním štábu.

Kam asi půjde? Někam na jih, do Majé, do Niteróie? Nevěděl... Nevěděl... Ach, kdyby to aspoň pomohlo uskutečnit jeho přání a sny! Kdo ví? ... Mohlo by to být... snad... Později...

A celý den se mučil pochybnostmi o tom, jestli využít svůj život a všechny své síly pro dobrou věc.

Olgin manžel projevil ochotu jít se podívat na generálovu dceru. Doufal, že by jeho zcela nová věda mohla pomoci, ale nepomohla.

Dívka chřadla stále víc; její chorobné představy sice trochu ustoupily, ale ochaboval její organismus. Byla tak hubená a slabá, že se skoro nedokázala v posteli posadit. Nejvíce se jí věnovala její matka; sestry to mnoho nezajímalo, protože mládí je táhlo jinam.

Dona Maricota, která ztratila všechn svůj bývalý zápal pro pořádání plesů a zábav, byla stále v dceřině pokoji; těšila ji, povzbuzovala a občas, když se na ni dlouze zadívala, pocítovala částečnou vinu na jejím neštěstí.

Choroba zvýraznila Isměniiny tahy, zmírnila její netečnost, protože zbavila její oči matného výrazu, a její nádherné kaštanové vlasy se zlatým nádechem byly ještě krásnější, když jí ovíjely bledé tváře.

Jen zřídka kdy něco promluvila; a proto byla dona Maricota toho dne velmi překvapená dceřinou hovorností.

„Maminko, kdy se bude Lalá vdávat?“

„Až skončí povstání.“

„Copak povstání ještě neskončilo?“

Matka jí odpověděla a ona chvíli mlčela, dívajíc se do stropu, a po chvílce zamyšlení řekla:

„Maminko... Já umřu...“

Slova jí splynula ze rtů pevně, jemně a přirozeně.

„Nemluv tak, dceruško.“ pospíšila si dona Maricota.

„To jsou nápady, umřít! Uzdravíš se, tatínek tě odveze do Minas Gerais, zesílíš, nabudeš sil...“

Matka k ní hovořila zvolna a přitom ji hladila po tvářích, jako by byla dítětem. Ismênia všechno trpělivě vyslechla a pak klidně namítla:

„Kdepak, maminko! Já to vím: umřu, a o něco bych tě prosila...“

Matka užasla nad tím, s jakou jistotou a vážností to dcera vyslovila. Rozhlédla se, všimla si pootevřených dveří a vstala, aby je zavřela. Chtěla se pokusit rozmluvit ji takovou myšlenku; avšak Ismênia znovu trpělivě, mírně a jemně opakovala:

„Já to vím, maminko.“

„Tak dobrá, připustme tu možnost: co by sis přála?“

„Chtěla bych být, maminko, oblečená jako nevěsta.“

Dona Maricota se to všechno pokoušela ještě obrátit v žert, dívka se však otočila na druhou stranu a usnula, zlehka a volně oddychujíc. Matka vyšla z pokoje, dojatá, se slzami v očích a s tajnou jistotou, že dcera mluvila pravdu.

Brzy se to stalo skutečností. Doktor Armando ji onoho rána navštívil počtvrté; poslední dny to vypadalo, že je jí lépe, mluvila zcela rozumně, v posteli seděla a mluvila živě.

Dona Maricota musela vykonat nějakou návštěvu a o nemocnou pečovaly sestry. Byly u ní v pokoji několikrát a zdálo se jim, že spí. Bavily se tedy jinak.

Ismênia se probudila: pootevřenými dveřmi skřípně za-

hlédla své svatební šaty. Chtěla si je prohlédnout. Bosá vstala a rozestřela je na posteli, aby se na ně vynadívala. Dostala chuť si je obléknout. Navlékla si sukni; a tu si vzpomněla na svůj zmařený sňatek. Vzpomněla si na svého snoubence, na Cavalcantiho silný kostnatý nos a jeho vypoulené oči; nevzpomínala však s nenávistí, spíš jako na něco, co kdysi uviděla a co na ni udělalo hluboký dojem.

Jenom na kartářku vzpomínala se zlostí. Kdysi přelstila matku a v doprovodu služky se šla poradit s madame Sinhá. S jakou lhostejností jí odpověděla: „Nevrátí se!“ To jí způsobilo bolest... Jaká zlá ženal A od toho dne... Ach!... Zapjala si sukni přes živůtek, protože nenašla kabátek, a šla k zrcadlu. Uviděla svá nahá ramena, svou velmi bílou šíji... Byla překvapena. To je všechno její? Trochu se vzpamatovala a pak si nasadila čelenku. Závoj se něžně dotkl jejích ramen, jako když přeletí motýl. Pojednou ji přepadla slabost, vzdychla a zády padla na postel, nohy zůstaly viset přes pelest... Když se na ni přišli podívat, byla mrtva. Čelenku měla ještě na hlavě a jeden velice bílý kulatý prs jí vyklouzl ze živůtku.

Pohřeb se konal hned příštího dne a Albernazův dům byl po oba dny plný jako v dobách nejveselejších slavností.

Quaresma se pohřbu také zúčastnil; nemiloval sice tento obřad, ale přišel a šel se podívat na ubohou dívku ležící v rakvi, pokrytou květy, oblečenou jako nevěsta, s neposkvrněnou podobou sochy. Změnila se jen málo. Byla to ona, ta smutná tichá Ismênia s drobným obličejem a krásnými vlasy, co zde ležela v rakvi. Smrt zvýraznila její nepatrnou krásu a její dívčí vzhled; a odcházela do hrobu bezvýznamná, nevinná, nezanechávala po sobě v životě žádnou stopu.

Když Quaresma pozoroval to smutné tělo, viděl, jak pohřební vůz zastaví s rakví u dveří hřbitova, pak projde průvod mezi uličkami pomníků — zástup, jenž se šplhá,

dotýká, bojuje o místo v úzkém údolíčku a na přilehlých svazích. Některé hrobky jako by se dívaly přátelsky a chtěly se ještě víc přiblížit; jiné naznačovaly odpor, že jsou pohřbu nablízku. Zde, v této němé laboratoři rozkladu, se vyskytovaly nepochopitelné nároky, námitky, náklonnosti i nepřátelství; byly tam náhrobky vzpurné, samolibé, pyšné, pokorné, veselé i smutné; a z mnoha prosakovalo úsilí, zvláštění úsilí uniknout z područí smrti, která všechno vyrovná, společenské rozdíly i bohatství.

Quaresma se stále ještě díval na mrtvou dívku a hřbitov vyvstával před jeho zrakem s různými sochami, vázami, kříži a nápisy, které se na některých náhrobcích jen kupily; na jedněch byly postaveny pyramidy z neotesaného kamene, na jiných bylo vidět podobizny, podivné oltářky, spousty všelijakých okras, barokních a pošetilých, a to všechno mělo za účel uniknout anonymitě hrobu, tomu konci všech konců.

Nápisů je tam spousta: jsou dlouhé, jsou i krátké; nesou jména, příjmení, data, původ, celý výtah z matriky o mrtvém, jenž tam dole už zmizel a splynul s hlinou.

A člověk je zoufalý, že se už nemůže setkat s nositelem některého ze známých jmen ani s někým slavným, významným, s někým, jehož jméno naplňovalo celá desetiletí a kdo někdy dokonce — třeba mrtev — je stále živý. Všechno je zde zneuznáno; ti všichni, kteří chtějí utéci z hrobu znovu do paměti živých, jsou všední šťastné a prosté existence, jež prošly životem, aniž si jich kdo povšiml.

A nyní tedy dívku odvezou a spustí ji do temné jámy k věčnému konci; nezanechá po sobě nic ze své bytosti, ze svých citů, ze své duše!

Quaresma se chtěl odpoutat od těchto smutných představ, a proto odešel dovnitř domu. Byl v salóne; byla tam i dona Maricota, obklopená přítelkyněmi, které ani nehovořily. Lulu, v uniformě gymnastky, se smutečně páskou na rukáve, podřimoval na židli. Sestry přecházely

sem a tam. V jídelně byl ztichlý generál s Fontesem a s ostatními přáteli.

Trochu opodál tiše hovořili Caldas s Bustamantem; když šel Quaresma kolem, zaslechl admirála, jak říká:

„Ale kdepak! Budou tady co nevidět... Vláda je zcela vyčerpaná.“

Major se zastavil u okna vedoucího do dvora. Obloha jako by zjemněla: byla to blankytná jemná, hedvábná modř; a všude kolem ticho, mír a klid.

Doktorka Estefânia, ta se žhavýma škodolibýma očima, přešla okolo s Lalou, utírající si občas kapesníkem už suché oči, a říkala jí:

„Kdybych byla na tvém místě, tam bych to nekupovala... Je to drahé! Jdi do ‚Šťěstí dam‘... Říkají, že tam mají dobré věci, a za babku.“

Major se znovu zahleděl k nebi nad dvorem. Bylo až netečně klidné. Objevil se Genelício v hlubokém smutku. Celý v černém a na tvář si nasadil co nejtruchlivější výraz. I jeho namodralý cvikr působil smutečným dojmem.

Nemohl dřív odejít z úřadu, neodkladná práce ho tam zdržela.

„To máte tak, pane generále,“ řekl, „když tam není doktor Genelício, nedělá se nic... Nemůžeme donutit námořnictvo, aby mělo spisy v pořádku... To je nedbalost...“

Generál neodpověděl; byl skutečně zdrcen. Bustamante s Caldasem pokračovali v tichém hovoru. Z ulice bylo slyšet rachot kol nějakého povozu. Do jídelny vstoupila Quinota:

„Tatínku, už je tady pohřební vůz.“

Starý pán stěží povstal a šel do salónu. Promluvil k ženě, jež se zvedla se staženou tváří, vyjadřující velké přemáhání. V jejích vlasech bylo už hodně stříbrných nitěk. Neučinila ani krok; zůstala chvíli stát a hned zase s pláčem klesla na židli. Všichni na to pohlíželi a nevěděli,

co mají dělat; někteří plakali; Genelicio zasáhl: začal odklízet svíce obklopující rakev. Matka povstala, došla až k rakvi a políbila mrtvou: má dceruško!

Quaresma postoupil kupředu a vyšel s kloboukem v ruce. Na chodbě ještě zaslechl, jak Estefânia někomu říká: „To je pěkný pohřební vůz.“

Vyšel na ulici, kde to vypadalo jako při slavnosti. Děti ze sousedství obklopovaly pohřební vůz a dělaly naivní poznámky o jeho zlacení a ozdobách. Bylo vidět girlandy zavěšené na zadních sloupech vozu: „Mé drahé dceři“, „Mé sestře“. Fialové a černé stuhy se zlatými písmeny volně vlály v mírném větru.

Pak se objevila rakev, celá fialová, lemovaná třpytivými zlatými prýmkami. A to všechno šlo do země. Okna se zaplnila po obou stranách ulice; nějaké děcko ze sousedního domu křičelo z ulice dovnitř: „Maminko, pohřeb už jde!“

Konečně byla rakev pevně uložena v pohřebním voze, jehož popelaví koně s černou síťovou pokrývkou netrpělivě hrabali.

Ti, kdo chtěli až na hřbitov, zamířili k svým vozům. Všichni nasedli a pohřební průvod odejel.

V této chvíli hlučně vzletlo v sousedství několik čistě bílých holubů, poslá Venušinych; zakroužili nad pohřebním vozem a hned se tiše vrátili, téměř bez zamávání křídly, do holubníku, ukrytého mezi dvorky měšťanských domů...

IV

Ostrov Boqueirão

Quaresmova farma v Curuzu se pomalu vracela do toho zpuštěného stavu, v jakém ji našel. Všude rostlo a všechno dusilo býlí. Obdělávaná pole zmizela pod spoustou travin, kopřiv a jiného plevelu. Okolí domu působilo žalostným

dojemem přes veškeré úsilí Anastácia, který byl stále čilý a pracovitý a kypěl zdravím jako pravý Afričan, ale je- muž chyběla iniciativa, metoda, systematicčnost.

Jeden den plel na jednom konci, druhý den na jiném; přecházel z úseku na úsek a dělal práci, kterou nebylo nikde vidět a jejímž výsledkem bylo jenom to, že pole i okolí domu vypadaly zanedbaně, a to neodpovídalo ná- maze, kterou vynaložil.

I mravenci se znovu vrátili, ještě zuřivější a chamtivější, neznali překážky, všechno pustošili a plenili, zbytky osevu, klíčící ovocné stromy, dokonce ožrali i myrtové stromy, a to tak dokonale a rychle, jako by se bývalému otroku vysmívali; vymýšlel různé prostředky, jak je zničit nebo zahnat, ale bez úspěchu.

Anastácio se však přesto nevzdal a pracoval dál. Práce byla jeho vášní, jeho neřestí, lpěl na ni s dětským zauje- tím. Založil zelinářskou zahradu a denně o ni sváděl boje s velkými mravenci druhu saúva. Jednoho dne ji napadly slepice ze sousedství, a tak ji trpělivě ohradil plotem z materiálu velice podivného: rozvinutými plechovkami od petroleje, pořádnými trámy, velkými listy kokosovníků a deskami z beden, přestože měl po ruce spoustu bambusů.

Přímo potřeboval myslet i dělat složitě; složitě, s okli- kami mluvil, složitě dělal i záhony — jedny větší, druhé menší; s uměleckou hrůzou se vyhýbal vší pravidelnosti, rovnoběžnosti a symetrii.

Vzpoura místní politický život uklidnila. Všecky strany projevíly oddanost vládě, takže oba mocní roz- vadění kandidáti, doktor Campos a náměstek Antonino, se spojili, smířili a domluvili. Ke kosti, o níž se oba zuřivě tahali, se dostal jiný silnější a nebezpečně ohrozil jistotu obou; spojili se proto na chvíli a zaujali vyčkávací stano- visko.

Nový kandidát byl jmenován vládou, a volby se při- blížily. Volby na venkově jsou důležitou událostí. Búhví-

odkud se vynoří tolik exotických typů. Čekáte jenom, že se ještě vyskytnou krátké spodky a krajkové náběrky, rapíry a kožená kamizola. Objeví se vypasované kabáty, zvonové kalhoty, hedvábné klobouky — celé muzeum obleků, které vesničané na sebe vezmou, a tím na chvíli oživují hrbolaté ulice a prašné silnice městeček a obcí. Nechybí ani šviháci se širokými kalhotami, vyzbrojení pro všechny případy silnými bambusovými holemi.

Pro jednotvárný život, jaký vedla dona Adelaida, znamenalo takové defilé muzeálních manekýnů, kteří chodili kolem jejich dveří k blízké volební místnosti, velkou zábavu. Trávila ve svém osamění dlouhé a smutné dny. Již delší čas jí dělala společnicí Felizardova žena, kmotra Chica, stará míšenka, kostnatá Médea, jež byla po celém okrese proslavená jako zaříkávačka. Nikdo nedovedl tak jako ona zahnat bolesti, horečky, vyléčit nemoci z uštknutí a znát přitom účinky léčivých bylin: kravského jazyka, silviny, kokotice, všech těch léčivých rostlin; které rostly na polích, na mýtinách a na kmenech stromů.

Kromě těchto vědomostí, jež jí získaly úctu a vážnost, byla také zkušenou pomocnicí při porodech. V celém okolí, u chudých i u majetnějších lidí, se přiváděla na svět novorozeňata s její pomocí.

Stálo za to, vidět ji, jak uchopí nůž a dělá tímto malým domácím nástrojem kříže nad bolavým místem nebo čimkoli, co měla zaříkávat, a přitom se polohlasně modlí, aby zahнала zlého ducha. Vyprávělo se o jejich zázracích, jedinečných vítězstvích, které dokládaly její podivnou, téměř magickou moc nad tajemnými silami, jež nás pronásledují nebo nám pomáhají.

Jedním z jejich nejpozoruhodnějších zázraků, který byl všude a každou chvíli dáván k lepšímu, bylo zahánání housenek. Napadly fazolové a kukuričné pole a bylo jich všude plno, na lístcích i stéblech; majitel byl z toho zoufalý a považoval úrodu za ztracenou, když tu si

vzpomněl na zázračnou moc kmotry Chicy. Stařena přišla. Zastrkala kříže z třisek po okrajích pole, jako by dělala ohradu před něčím neviditelným, co se chce o ně opřít; jeden konec nechala otevřený a na opačný se postavila a modlila se. Netrvalo dlouho a stal se zázrak. Housenky ve vleklém krouticím se stádu, jako by se jich dotkla hůl nějakého pastýře, pomalu před jejím zrakem odlézaly, po dvou, po čtyřech, po pěti, deseti, dvaceti, a ani jedna tam nezůstala.

Doktor Campos ani v nejmenším na tuto sokyni nezárlil. Obrnil se drobným pohrdáním vůči nadlidské moci této ženy, nikdy se však nedovolával zákonů, aby zakázaly zákroky její transcendentní medicíny. Bylo by to nepopulární, a on byl politik...

Na venkově, a není zapotřebí jít daleko od Rio de Janeira, žijí vedle sebe bez zášti oba tyto druhy léčby a oba vyhovují duševní úrovni i finančním možnostem obyvatelstva.

Léčba kmotry Chicy, skoro bezplatná, vyhovovala chudým lidem, takovým, v jejichž mozcích dosud žijí — ať už vlivem nakažlivosti nebo dědictví — různé modly a bůžkové, bytosti ustupující před zaklínáním, zažehnávaním a vykuřováním. Nicméně se její klientela neskládala pouze z chudých lidí zde narozených nebo vyrostlých; i nově příchozí z různých končin, Italové, Portugalci a Španělé, vyhledávali její nadpřirozenou moc, ne snad pro nízký poplatek, nebo že je nakazila víra toho prostředí, ale také v důsledku zvláštní evropské pověry, že každý černoch nebo vůbec barevní lidé mají schopnost poznat a odhalit zlé duchy a provozovat čary.

Zatímco tato zaklínací nebo bylinná léčba kmotry Chicy pomáhala chudasům a nebožákům, léčba doktora Campose byla vyhledávána vzdělanějšími a bohatšími, jejichž duševní úroveň si žádala řádnou a uznávanou léčbu.

Občas se přihodilo, že někdo z jedné skupiny přešel ke druhé; to bylo při těžkých nevléčitelných chorobách,

když byliny ani modlitby zaklínačky nic nezmohly nebo zase když doktorovy sirupy a pilulky nezabraly.

Kmotra Chica nebyla zvlášť příjemnou společnicí. Byla stále ponořena do svého nadzemského snění, zahloubána do tajemných mocí kouzel; sedávala na zkřížených nohou, s pevně k zemi upřenýma očima, které byly téměř bez lesku a připomínaly sklovité oči mumie i proto, že byla tak vrásčitá a vyschlá.

Nezapomínala ani na svaté, na svatou matku církev, na příkázání a na modlitby; přestože neuměla číst, znala dobře katechismus a citáty z Písma svatého a přidávala k nim své výklady a podivné doplňky.

Spolu s Apolináriem, kaplanem proslaveným litaniami, byla pilířem duchovní moci celého okrsku. Víkář tam byl jen úředníkem, který vedl občanské matriky, křtil a odával, takže veškeré spojení s Bohem a s Neviditelnem se dělo prostřednictvím kmotry Chicy nebo Apolinária. Musíme se zmínit o sňatcích, ačkoliv bychom je mohli docela dobře opomenout, protože náš chudý lid této svátosti využívá velmi poskrovnu; lidé žijí jen tak, bez slavnostního katolického posvěcení.

Felizardo, manžel kmotry Chicy, se jen zřídka objevoval v Quaresmově domě; a když přišel, tak jen v noci, protože dny trávil v lesích z obavy před odvodem; hned jak přišel, zpovídal ženu, jestli ten rámus kolem vzpoury už skončil.

Žil ve stálém strachu; spal oblečený a při sebemenším šramotu vyskočil oknem a zmizel v houštině.

Měli dva syny, ale jaké ubožáky! Nízkou duševní úroveň, kterou zdědili po rodičích, doplňovala fyzická slabost a přímo odpuzující netečnost. Staršímu Josému bylo asi dvacet roků; neměli se k práci, byli apatičtí, bez jakéhokoli nadání a schopnosti, i třeba té kouzelnické, zaklínací a zažehnavací, již byla obdařena matka a pro kterou byl vážen i otec.

Nikdo je ničemu nenaučil a také nikdo je nepřinutil k nějaké soustavné práci. Jen občas, tak jednou za čtrnáct dní, nařezali dříví a prodali je za poloviční cenu prvnímú hostinskému; pak se vrátili domů, šťastní, spokojení, s nějakým křiklavým šátkem, lahvičkou kolínské vody, zrcátkem nebo s jinými tretkami, jež je usvědčovaly z jejich dosud hodně divošského vkusu.

Další týden pak doma prospali nebo se potloukali po ulicích a krámech; o nedělích a svátcích vždycky večer odcházeli s harmonikou, na kterou dovedli výborně zahrát, takže byli při okolních tanečních zábavách vždycky rádi viděni.

Přestože jejich rodiče žili v Quaresmově domě, objevili se tam jen zřídka; obyčejně to bylo jen proto, že neměli co jíst. Vedli bezstarostný život, ze dne na den, takže ani neměli strach z odvodu. Přesto však měli schopnost být oddaní, věrní a dobří, jen soustavná každodenní práce se jim protivila jako nějaký trest nebo pokuta.

Tato netečnost našeho lidu, zvláštní druh chorobného nezájmu, nirvánové lhostejnosti pro všechno a ke všemu prostupují naším venkovem a berou mu půvab, poezii a okouzující uspokojení z plného vyžití.

Zdá se, že ani jedna z velkých utiskovaných zemí, ať už je to Irsko nebo Indie, neposkytuje takový kataleptický vzhled jako naše vnitrozemí. Všecko zde spí, podřimuje, vypadá mrtvě; jinde jsou vzpoury, úniky do snů, a u nás... Ach!... spí se...

Za Quaresmovy nepřítomnosti nasáкло jeho hospodářství touto všeobecnou venkovskou atmosférou. „Zátiší“ vypadalo, jako když spí kouzelným spánkem a čeká, až je přijde probudit princ.

Hospodářské stroje, kterých ještě nebylo použito, rezivěly i s firemní nálepkou. Pluhy s ocelovým ostřím, které došly s lesknoucím se čistým rádlím, byly sešlé a zmíraly nudou ve své ztichlé opuštěnosti, vzhlížejíce

úzkostlivě k mlčenlivému nebi. Zrána už nebylo slyšet kdákání slepic z kurníku, nevyletovali holubi — ranní hymnus života, práce a hojnosti se už nespojoval s různými jítfními červánky a s radostným švitořením ptactva; a nikdo se už neuměl zadívat na rozkvetlé bavlníkové stromy, na jejich překrásné růžové a bílé květy, jež čas od času tiše zlehka padaly jako ranění ptáci.

Dona Adelaida neměla chuť ani energii, aby organizovala práci jako její bratr, a nedovedla se ani radovat z krás venkova. Trpěla odloučením od bratra a žila tak, jako by byla ve městě. Všechno potřebné zboží kupovala v krámě a s vedením hospodářství se neobtěžovala.

Dychtivě toužila po bratrově návratu; psala mu zoufalé dopisy, na něž odpovídal radami ke klidu a různými sliby. Poslední dopis byl jiný; nebyl už důvěřivý, nadšený, vyjadřoval skleslost, malomyslnost, dokonce beznaděj.

Drahá Adelaido, teprve teď Ti mohu odpovědět na dopis, který jsem od Tebe obdržel už skoro před čtrnácti dny. Právě když jsem ho dostal do ruky, byl jsem zraněn, sice jen lehce, přesto však musím ležet a rekonvalescence bude dlouhá. A ta bitva, holčičko! Jaká hrůza! Když si na to vzpomenu, kladu si před oči ruce, abych zahlídl ty představy. Tolik se děším války, že si to nikdo nedovede představit... Chaos, zmatek, hrůzné svištění kulek, divoká záře, kletby — a to vše uprostřed hluboké noční temnoty... Byly chvíle, kdy jsme odhodili pušky a bojovali jsme na bodáky, pařbami, sekerami a noži. Holčičko, to je bitva jeskynních lidí, něco předhistorického... Pochybují, moc pochybují o spravedlnosti toho všeho, o tom, že to všechno je nutné, pochybují, že je správné a nezbytné oživit v nás krutost, tu krutost, jež vznikla a ukrývala se v nás po tisíciletých bitvách se želmami, kdy jsme s nimi zápasili o život... Neviděl jsem dnešní lidi; to byli neandertálci, ozbrojení kamennými sekerami, nemilosrdní, bez lásky, bez šlechetnosti, zabíjeli, stále jen za-

bíjeli... Tvůj bratr, kterého znáš, se toho taky účastnil, taky v sobě odhalil dost brutality, divokosti a ukrutnosti... Zabil jsem, sestřičko, já jsem zabil! A ještě jsem s tím nebyl spokojen, a vystřelil jsem, když nepřítel chroptěl u mých nohou... Odpusť mi! Prosim Tě za odpuštění, protože je potřebuji a nevím, koho bych o ně prosil, jakého boha, jakého člověka, koho vlastně... Nedovedeš si představit, jak tím trpím... Když jsem potom padl pod jakýsi vozík, nebola mě rána, ale duše, svědomí; a Ricardo, jenž byl také raněn a padl vedle mne, sténal a prosil — „Kapitáne, mou čepici, mou čepici!“ — jako by vyslovoval mé vlastní myšlenky, ironizující můj osud...

Tento život je absurdní a nelogický; bojím se už žít, Adelaido. Bojím se, protože nevíme, kam spějeme, co budeme dělat zítra, jak si budeme zítra odporovat...

Je lépe nic nepodnikat, Adelaido; a jakmile se zbavím této povinnosti, odejdu žít v klidu, do co nejklidnějšího ústraní, aby se už nikdy neprojevil hrozný síly, které ve mně jsou, které nemohu vůlí ovládnout a které mě tolik trápí a odnímají mi chuť žít...

Kromě toho si myslím, že celá má oběť byla zbytečná. Žádná myšlenka, již jsem do ní vložil, se neuskutečnila; a krve, kterou jsem prolil, a utrpení, jež mě bude provázet po celý život, toho všeho bylo marné, ničemně zneužito ve prospěch nějaké politické poštelosti...

Nikdo nechápe, co chci, nikdo se nesnaží do mých představ vniknout a porozumět jim; pokládají mě za šílence, hlupáka, maniaka — a život na mne neúprosně doléhá svou brutální tou a hanebností.

.....

Jak Quaresma ve svém dopise řekl, nebylo jeho zranění vážné, nicméně bylo choulostivé a k úplnému zahojení bez následků vyžadovalo čas. Ricardovo zranění bylo vážnější. A jestliže Quaresma trpěl víc duševně, Coração dos Out-

ros trpěl fyzicky a nepřestával naříkat a proklínat osud, který ho zavlkl až na bojiště.

Nemocnice, v níž byli ošetřováni, byla až za zálivem, teď nepřekročitelným, a cesta z jednoho břehu na druhý vyžadovala dobrých dvanáct hodin jízdy železnicí.

Jak při jízdě tam, tak i při návratu, když se vracel jako raněný, projížděl Quaresma stanicí svého bydliště. Vlak tam však nestavěl, a tak mohl jen poslat okénkem dlouhý tesklivý pohled svému „Zátiší“ s chudou půdou a starými stromy, kde snil o tom, že bude stále klidně žít; a zatím ho život vrhl do nejstrašnějšího z dobrodružství.

A sám sebe se ptával, kde na zemi je pravý klid pro duši i tělo; tolik po něm toužil po všech těch otřesech, jimiž prošel. Před očima se mu objevovaly mapy kontinentů, zemí, plány měst, ale nenašel ani jednu zemi, provincii, město nebo ulici, kde by se dalo žít v klidu.

Quaresma byl navený, ale ne fyzicky, nýbrž morálně a intelektuálně. Toužil po tom, aby už nemusil myslit ani mít někoho rád; chtěl však žít, obyčejně žít, pro radost ze života.

Čas rekonvalescence mu plynul pomalu; byl zádumčivý, nikdo ho nenavštěvoval, neviděl žádnou přátelskou tvář.

Coleoni i s rodinou odejel na venkov a generál, ať už z lenosti nebo z nedbalosti, se na něho podívat nešel. A tak žil sám, ponořen do příjemné malátnosti rekonvalescence, a přemýšlel o osudu, o svém životě a všech svých úmyslech, a nejvíc ze všeho o svých zklamáních.

Mezitím se už v zálivu chýlila vzpoura ke konci; všichni to už tušili a toužili po tom.

Admirál i Albernaz, oba ze stejných důvodů, mysleli na její konec se zármutkem. První z nich viděl, že se ztrácí jeho sen velet eskadře, že se bude muset vrátit do úřadu; generál těžce pocítoval ztrátu své funkce proto, že příjmy z ní plynoucí značně přispívaly k zlepšení finančních poměrů jeho rodiny.

Jednou ráno budila dona Maricota časně svého manžela:

„Vstávej, Chicol Musíš jít na mši za senátora Clarimunda...“

Albernaz se zvedl z lůžka. Jeho přítomnost byla skutečně nutná a mnoho znamenala. Clarimundo byl legendárním republikánem, agitátorem, obávaným tribunem z dob císařství; po vyhlášení republiky nevykonal však — stejně jako jeho kolegové v senátě — nic užitečného. Nicméně i tak byl jeho vliv značný; a s dalšími muži byl nazýván patriarchou republiky. U republikánských předáků je mimořádně nezbytné, aby byli slavní a aby na ně nezapomínaly nastupující generace, kterým se neustále připomínají a doporučují.

Clarimundo byl jedním z takových předáků a během povstání — nebylo dobře známo proč — jeho prestiž ještě vzrostla, a dokonce se o něm mluvilo jako o maršálově nástupci. Albernaz ho znal jen málo, ale zúčastnit se mše za jeho duši bylo skoro politickým vyznáním.

Bolest z dceřiny smrti již trochu otupěla. Největší utrpení bylo vidět pozvolna umírat dívku, poznamenanou šílenstvím a nemohoucností. Smrt má tu ctnost, že přijde najednou, že omráčí, ale nepodlamuje jako tyto vleklé choroby milovaných osob; když se bolest utiší, zůstane v nás jen tesklivá vzpomínka na drahou bytost, na její rysy.

Albernaz také toto všechno postupně prodělal a jeho radost ze života a přirozená bodrost se nepozorovatelně vracely.

Poslechl tedy ženu, připravil se, oblékl a odešel. Pokud byla vzpoura ještě v plném proudu, konaly se smuteční obřady v kostelích ve středu města. Generál přišel právě včas. Bylo tam hodně uniforem i cylindrů a všichni přítomní se chtěli zapsat na kondolenční archy. Nejen proto, že chtěli rodině zesnulého projevit účast na tomto pietním

aktu; lákala je i naděje, že budou jejich jména uvedena v novinách.

Albernaz se proto také prodral k jednomu z archů, jež byly rozloženy v sakristii po stolech; když se chtěl podepsat, někdo ho oslovil. Byl to admirál. Mše už měla začít; nevstoupili do přeplněné chrámové lodě, ale zůstali v sakristii a hovořili v jednom okenním výklenku.

„Tak co, už to brzy skončí, že?“

„Říkají, že eskadra už odjela z Pernambuca.“

Caldas promluvil první a generálova odpověď způsobila, že se ironicky usmál a řekl:

„No konečně...“

„Zátoka je obklopena děly,“ pokračoval generál po malé pauze, „a maršál je vyzve, aby se vzdali.“

„Už je na čase,“ dodal Caldas. „Kdybych byl u toho já, bylo by už po všem... Potřebovat skoro sedm měsíců k tomu, aby se skoncovalo s několika pobřežními kockábkami!...“

„Ty přeháníš, Caldas; nebylo to jen tak lehké... A na moři?“

„Neřekl bys mi, co dělala eskadra takovou dobu v Recife? Ach! Kdyby věci řídila moje maličkost, bylo by se hned vyplulo a zaútočilo... Jsem mužem činu...“

Uvnitř kostela pokračoval kněz v modlitbách za duši senátora Clarimunda. Mystická vůně kadidla se šířila až k nim a ani to obětní aróma, obětované Bohu míru a dobra, je neodvrátilo od jejich bojovných myšlenek.

„U nás,“ podotkl Caldas, „nejsou už lidé, kteří by za něco stáli... Tohle je ztracená země, skončí jako anglická kolonie...“

Poškrábal si nervózně jeden z licousů a na chvíli se zahleděl na dlaždice podlahy. Albernaz polosarkasticky nadhodil:

„Teď ne, teď se poměry konsolidovaly, bude zachována autorita a prestiž a pro Brazílii nastane období pokroku.“

„I kdepak! Kdo kdy viděl vládu...“

„Trochu tišeji, Caldas!“

„... kdo kdy viděl vládu, která nevyužije možnosti, nevidí je, nechá je jen tak ležet ladem?... A to se děje s naším přírodním bohatstvím: nikdo si ho nevíšmál!“

Zazněl zvonek; zadívali se do plné chrámové lodě. Dveřmi bylo vidět množství lidí, všichni v černém, klečeli zkroušení, bili se v prsa a vyznávali se: *mea culpa, mea maxima culpa...*

Sluneční paprsek se prodral jednou hořejší skulinou a ozářil několik hlav.

Bezděčně zvedli ruku k prsům i muži v sakristii a vyznávali se: *mea culpa, mea maxima culpa...*

Mše se chýlila ke konci, a proto vešli do hlavní lodě chrámu a vmísili se mezi společenskou smetánku. Kostel byl plný kadidlového dýmu a působil velebným dojmem nesmrtelnosti.

Všechny tváře vyjadřovaly hlubokou lítost; zdálo se, že všichni trpí stejně: přátelé, příbuzní, známí i neznámí. I Albernaz a Caldas, jakmile vešli dovnitř chrámu, nasadili na tvář výraz hluboké soustředěnosti.

Přišel také Genelício; bylo jeho vášní chodit na zádušní mše sloužené za významné osoby; kondoloval i blahopřál k narozeninám stejně rád. Protože se bál, že by mu paměť mohla selhat, zařídil si sešitek, kde měl zaznamenána data narozenin i s příslušnými adresami. Seznam byl pořízen s velikou pečlivostí. Neexistovalo, aby tchyně, sestřenice, teta, švagrová nebo jiná důležitá osobnost nedostala na své narozeniny od něho blahopřání nebo že by se někdy v případě úmrtí nezúčastnil sedmého dne v kostele mše za zemřelého.

Jeho smuteční oblek byl z hrubého těžkého sukna; při pohledu na něj nás hned napadl jeden z dantovských trestů.

Na ulici si Genelício očistil cylindr rukávem kabátu a řekl tchánovi a admirálovi:

„Tak už se to chýlí ke konci...! Brzy...“

„A co když se udrží?“ otázal se generál.

„Kdepak! Neudrží. Říká se, že už nabídl kapitulaci...“
Bude třeba uspořádat na oslavu maršála manifestaci...“

„Já tomu nevěřím,“ podotkl Caldas. „Znám moc dobře admirála Saldanhu, je hrdý a jen tak se nevzdá...“

Genelício se polekal; měl strach, že jeho příbuzný mluví příliš hlasitě. Mohl by to někdo zaslechnout a jeho by to kompromitovalo. Odmlčel se; Albernaz však prohodil:

„Žádná hrdost neodolá silnější eskadře.“

„Silnější! Vždyť to jsou kocábky, člověče!“

Caldas jen stěží zadržel vztek, jenž se ho zmocnil. Obloha byla modrá a klidná. Plula po ní bílá lehounká roztrhaná oblaka, jež se zvolna, jako plachty, pohybovala v onom nekonečném moři. Genelício se na něho zadíval a radil mu:

„Admirále, takhle nemluvte... Podívejte se...“

„Ale co, nemám strach... Je to svinstvo!...“

„Nu dobrá,“ ozval se Genelício, „musím jít do ulice Prvního března a...“

Rozloučil se a odcházel drobným opatrným krokem, shrbený, v těžkém obleku, pohlížeje k zemi skrze svůj namodralý cvikr.

Albernaz s Caldasem ještě chvíli hovořili a pak se rozloučili, jako vždy dobří přátelé, každý se svou nespokojeností a zklamáním.

A měli pravdu: za několik dní byla vzpoura potlačena. Připlulo vládní loďstvo; povstaleckým důstojníkům poskytly ochranu portugalské válečné lodě a maršál Floriano opanoval zátoku.

V den, kdy mělo loďstvo přijet, opustila velká část obyvatelstva město z obavy před dělostřelbou a přesídlila do předměstí, pod stromy, do domů svých přátel nebo

do přístřešků, které pro ně dala provizorně zbudovat vláda.

V obličejích lidí bylo vidět hrůzu a zároveň dychtivost a úzkost. Nesli s sebou rance s prádlem, koše, malé kufříky; šli s plačícími dětmi v náručí, s milovaným papouškem, oblíbeným psíkem, ptáčkem, který dávno předtím rozptyloval smutek chudého domova.

Nejvíce strachu vzbuzovalo pověstné dělo na dynamit lodě „Niterói“; byl to řvoucí americký vynález, strašlivý nástroj, schopný vyvolat zemětřesení a otřást základy rijského žulového horstva.

Ženy a děti, i když byly mimo dosah jeho koulí, se děsily, jen když zaslechly jeho rachot; a zatím tento yankeeský přízrak, tato múra, rovnající se téměř přírodnímu živlu, skončila opuštěná v jednom přístavu, zneuznaná a neškodná.

Ukončení vzpoury přineslo úlevu; věc už zevšedněla a vítězstvím získal maršál svatozář.

Quaresmu propustili v té době z nemocnice a jeden útvar jeho vojenského oddílu byl určen jako posádka na Motykový ostrov. Inocêncio Bustamante prováděl velmi pečlivě i nadále vrchní dozor nad útvarem ze své pracovní, to je z bývalé noclehárny odsouzené k tomu, aby mu sloužila za kasárny. Účetnictví bylo vedeno dokonale a co nejuhledněji.

Policarpo přijal s odporem úlohu vězeňského dozorce, protože na Motykovém ostrově byli ubytováni zajatí námořníci. Jeho duševní utrpení výkonem takové funkce ještě vzrostlo. Na zajaté se skoro ani nepodíval; styděl se, litoval je a zdálo se mu, že některý z nich zná tajemství jeho myšlenek.

Ostatně všechny představy, jež způsobily, že se zapletl do občanské války, se rozpadly. Nenašel ani Sullyho, tím méně Jindřicha IV. Cítil také, že síla, jež ho poháněla, nepůsobí ani na jednu z osob, s nimiž se setkal. Všichni

se této akce zúčastnili buď z důvodů čistě politických, nebo pro svůj osobní prospěch; nebylo v tom nic vyššího. Dokonce i u mladých lidí, jichž bylo mnoho, nebyl-li důvodem jen vlastní prospěch, bylo to přímo fanatické uctívání republikánského zřízení, přeceňování jeho ctností, sklon k despotismu, což všecko nemohl Quaresma podle svých studií a myšlenkových úvah považovat za správné. Jeho zklamání bylo nesmírné.

Vězni byli soustředěni v místnostech bývalých aspirantských učeben a ubytoven. Byli tam prostí námořníci i nižší důstojníci, písaři i palubní dělníci. Bílí, černí, mulatí, míšenci, lidé všech barev, nejrůznějších vlastností, lidé, kteří se zapletli do tohoto dobrodružství, protože byli zvyklí poslouchat, lidé, jimž byl celý spor naprosto cizí, lidé vytržení násilím z domovů nebo od svého toulání po ulicích, obyčejní, nezkušení nebo ti, kteří se přihlásili z bídy; lidé nevzdělaní, prostí, někdy i krutí a bezcitní jako nevědomé děti; někdy opět dobří a mírní jako beránci, ale konec konců lidé bez jakékoli odpovědnosti, bez politické ctižádosti, bez vlastní vůle, pouhé automaty v rukou velitelů a nadřízených, kteří je vydali na milost a nemilost vítězi.

K večeru chodíval Quaresma na procházku a díval se na moře. Víkol se nic nezměnilo; stále ještě vál slabý větřík a rackové lovíli. Přejížděly čluny. Byly to různé čluny: kouřící šalupy, zajíždějící do zálivu, menší loďky a plachetnice, nepatrně brázdící vodní hladinu, naklánějící se každou chvílí na jinou stranu, jako by jejich napjaté plachty chtěly hladit třpytivý povrch hlubiny. Varhanové pohoří zanikalo v nafialovělém oparu; a všechno ostatní bylo modré nehmotnou modří, jež opíjí jako silné víno.

Pozoroval dlouho, a když se vracel, díval se na město, ustupující při krvavých polibcích zapadajícího slunce do stínu.

Blížila se noc a Quaresma se stále ještě procházel po

mořském břehu, přemýšlel o všech těch krvavých hrůzách a trpěl.

Společnost i život mu připadaly strašlivé; cítil, že přímo podněcují ke zločinům, které pak stejná společnost trestá a snaží se je omezit. Byly to smutné a zoufalé myšlenky a chvílemi se mu zdálo, že třeští.

A tehdy si stěžoval sám sobě, že je stále sám, že nemá přítele, s nímž by mohl pohovořit, který by mu pomohl zahnat zatrpklé úvahy, jež ho skličovaly a měnily se v posedlost.

Ricardo sloužil na Hadím ostrově; a i kdyby byl tady, přísný kázeňský řád by mu nedovolil přátelštější rozhovor. Nastala noc a všude byla tma a klid.

Quaresma chodil ještě dlouho zamyšlený, obhlížeje pozadí zálivu, kde skoro nebylo světla, jež by rozehnala noční černotu.

Namáhal zrak, jako by jím chtěl proniknout okolní nejistotu a rozeznat v temných stínech tvary hor a obrysy ostrovů, jež zakryla noc.

Když byl již unaven, šel si lehnout. Nespal vždycky dobře; trpěl nespavostí, a chtěl-li ji zahnat četbou, nemohl soustředit pozornost a jeho myšlenky se toulaly daleko od textu.

Jednou k ránu — když spal trochu lépe — přišel ho vzbudit poddůstojník:

„Pane majore, je tady někdo z Itamarati.“

„A kdo je to?“

„Důstojník, který přišel odvést oddíl určený pro Boqueirão.“

Quaresma dobře nepochopil, oč jde, vstal a šel za náčtveřníkem. Muž byl už uvnitř, v jedné z ubytoven. Stráž čekala u dveří. Šlo s ním několik vojáků, z nichž jeden nesl svítilnu, rozlévající po místnosti slabou nažloutlou zář. Prostorný sál byl plný ležících polonahých těl a byla to úplná paleta všech lidských barev. Někteří chrápali, jiní

spali tiše, a když Quaresma vešel, zrovna někdo ze spánku zasténal. Quaresma a posel z Itamarati se beze slova pozdravili. Oba se báli promluvit. Důstojník probudil jednoho vězně a řekl vojákům: „Odvedte ho.“

O kousek dál probudil druhého: „Kde ty jsi byl?“ „Já,“ odpověděl námořník, „na ‚Guanabaře‘...“ „Ach! Ty lumpe,“ zvolal muž z Itamarati... „Toho taky... Odvést!...“

Vojáci ho dovedli až ke dveřím, tam ho nechali a vrátili se.

Důstojník přešel dál kolem skupiny vězňů a ani si jich nevšiml; pak se zastavil před jedním útlým hochem s bílou pleť, který nespal. Vzkřikl na něj: „Vstaň!“ Hoch, celý se třesa, vstal. „Kde tys byl?“ ptal se. „Byl jsem ošetřovatelem,“ odpověděl chlapec. „Jakýpak ošetřovatelem!“ opáčil důstojník. „Odvedte tohohle taky...“

„Ale pane poručíku, dovolte mi napsat matce,“ zaprosil téměř plačky hoch.

„Jaképak psaní matce!“ odpověděl muž z Itamarati. „Hybaj! Táhní!“

A tak jich byl jen tak nazdařbůh, jen namátkou vybrán tucet a v doprovodu stráže se nalodili na vlečnou loď, kterou člun brzy odvedl z vod ostrova.

Quaresma hned nepochopil smysl celého výjevu, a teprve když se člun vzdálil, našel jakés také vysvětlení.

Nepřestával tedy přemýšlet o tom, jakou tajemnou silou, jakým ironickým zásahem se zapletl do takovýchto smutných příhod a proč musí přihlížet hrůzám, kterými se režim upevňuje...

Člun nejel daleko. Moře zlehka naráželo na skalnatý břeh. Za člunem se táhla zářivě světélkující brázda. Ve výšce, na hluboké temné obloze, se tiše třpytily hvězdy.

Konečně člun zmizel ve tmách hlubokého zálivu. Kam jel? Na ostrov Boqueirão, odkud nebylo návratu...

V Kmotřenka

Jak mu připadalo nelogické, být strčen do úzké kobkyl Copak si on, klidný Quaresma, Quaresma s hlubokým vlasteneckým citem, zasloužil tento smutný konec? Jak dovedně ho Osud zavlékl až sem, aniž on mohl tušit jeho zvláštní úmysl, tolik zdánlivě nesouvisející s jeho ostatním životem? Byl to on se svými skutky, se svými činy spoutanými časem, jenž způsobil, že ho starý bůh poslušně dovedl k uskutečnění takového plánu? Nebo to byly vnější události, které ho přemohly a učinily nevolníkem výroku všemohoucího božství? To nevěděl, a když o tom usilovně přemýšlel, všecko se mu mísilo, prolínalo a jednoznačný přesný závěr mu stále unikal.

Nebyl tady dlouho. Byl zatčen ráno, záhy potom, co vstal z lůžka; a přibližným odhadem času — neboť byl bez hodinek, a i kdyby je měl, nebyly by mu nic platné při špatném světle podzemního žaláře — si představoval, že může být asi jedenáct hodin.

Proč byl uvězněn? Přesně to nevěděl; důstojník, jenž ho vedl, nechtěl mu nic říci; a od té doby, co ho odvedli z Motykového ostrova na Hadí ostrov, nepromluvil s nikým slova; cestou neviděl nikoho známého, ani Ricarda, jenž by mohl nějakým pohledem nebo gestem uklidnit jeho pochyby. Nicméně přísuzoval své uvěznění dopisu, který napsal prezidentovi a v němž protestoval proti scéně, již byl předcházejícího dne svědkem.

Nevydržel to. Odvlečení těch nešťastníků, pro nic za nic, vybraných namátkou, aby je někde povraždili, zasáhlo ho do hloubi duše; vzbouřilo v něm všechny jeho morální zásady i jeho mravní odvahu a lidskou solidaritu; a s prudkostí a vášní napsal rozhořčený dopis. Nic nevynechal; psal jasně, upřímně a srozumitelně.

To byl asi důvod jeho nynější přítomnosti v této pod-

zemní kobce, kde byl jako v kleci, za závorou, izolován od ostatních jako šelma, jako zločinec, pohřben do temnoty, odsouzen snášet vlhkost a zápach výkalů, téměř bez potavy... Jak skončím? Jak já skončím? Ta otázka se stále vracela uprostřed všech vířivých myšlenek, jež vyvolávala úzkost. Na ničem se nedalo stavět. Počínání vlády bylo tak nejisté a nespolehlivé, že mohl očekávat všechno: osvobození nebo smrt, a spíš tu než co jiného.

Smrt, krveprolití číhalo všude; všichni toužili zabít, aby ještě víc upevnili vítězství a plně je prožívali jako svou vlastní, velice čestnou věc.

Snad zemře, kdo ví, možná i dnes v noci? A co udělal ve svém životě? Nic. Prožil ho celý v honbě za vidinami, ve studiu věnovaném vlasti, kterou miloval a již nesmírně přál, v touze přispět k jejímu štěstí i rozkvětu. Promarnil v tom své mládí i svá mužná léta, a jak se mu tato vlast odvděčuje, čím ho odměňuje, čím ho vyznamenává nyní, když je už starý? Tím, že ho zabijí. Čeho všeho si v životě nevšiml, s čím vším se nepotěšil, čeho nevyužil? Všeho. Nebavil se, nehodoval, nemiloval — všechny tyto stránky života, jež zdánlivě pomáhají snášet jeho smutek, ty on neviděl, neokusil, nevyzkoušel.

Od osmnácti let žil svým vlastenectvím, jež ho dovedlo k pošetilému studiu různých zbytečností. Co mu záleží na řeckách? Jsou mohutné? Tak ať jsou... Čím mu přispěla ke štěstí znalost jmen brazilských hrdinů? Ničím... Důležité je být šťastný. Byl? Ne. Vzpomínal na svá studia indiánská, národopisná, na své zemědělské pokusy... Zbylo mu z toho všeho nějaké uspokojení? Žádné! Vůbec žádné!

Prosazování indiánského jazyka se setkala se všeobecnou nedůvěrou, se smíchem a pošklebkem; a přivedlo ho až k šílenství. Jedno rozčarování. A zemědělství? Také nic. Půda tolik neplodila, takže hospodaření nebylo tak snadné, jak říkaly knihy. Druhé zklamání. A když ho jeho vlas-

tenectví přivedlo do boje, čeho se dočkal? Jenom nového zklamání. Kam se poděla mírnost našich lidí? Copak je neviděl zápasit jako dravé šelmy? Neviděl je zabíjet vězně, dlouhou řadu vězňů? Další zklamání. Jeho život byl jediným zklamáním, či lépe celou sérií, celým řetězem zklamání.

Vlast, jakou chtěl mít, to byl mýtus, vidina, kterou si vytvořil v tichu své pracovny. Nebyla ani fyzicky, ani morálně, ani intelektuálně, ani politicky tím, o čem myslel, že existuje. Jaká skutečně je, to se ukázalo v náměstku Antoninovi, doktoru Camposovi a v muži z Itamarati.

A když se to dobře, do hloubky promyslí, co je to vlastně Vlast? Nedal se celý svůj život vést nějakou iluzí, nějakou nicotnou, ničím nepodloženou myšlenkou, nějakým bohem či bohyní, jejichž říše se rozpadla? Což nevěděl, že se tato idea zrodila z původní víry starých Řeků a Římanů, kteří byli přesvědčeni, že mrtví předkové žijí dál jako stíny a že je nutno je něčím živit, aby nepronásledovali své potomstvo? Připomněl si svá studia děl Fustela de Coulanges... Připomněl si, že pojem vlasti neříká nic Indiánům Menomenům ani tolika ostatním lidem... Zdálo se mu, že dobyvatelé, uvědomující si občas naše duševní patolizalství, využili této myšlenky k tomu, aby sloužila jejich ctižádostivým tužbám...

Zamýšlel se nad celými dějinami; viděl oklešťování i zvětšování území ve všech historických zemích a tázal se sám sebe: jaké pojetí vlasti by mohl mít člověk žijící čtyři století, ať už jako Francouz, Angličan, Ital či Němec?

Pro Francouze by Franche-Comté jednou bylo zemí jeho dědů, podruhé ne; v určité době Alsasko neexistovalo, pak ano, a potom zase ne.

Což jsme i my neměli Cisplatinu a neztratili jsme ji? A domníváme se snad, že tam žijí duše našich mrtvých předků a nějak tím trpíme?

Tento pojem jistě postrádá racionální podstaty a je nutno ho dobře prozkoumat.

Avšak jak je to možné, že on, tak klidný, tak prozíravý, celý život sloužil takové chiméře a zasvětil jí všechny čas až do stáří? Čím to, že neviděl jasně skutečnost, že ji hned nevytušil a nechal se oklamat klamnou modlou, nechal se jí vstřebat a obětoval jí celou svou existenci? Bylo to tím, že se izoloval, že zapomínal sám na sebe; a takový půjde do hrobu a nezanechá po sobě stopy, odejde bez potomka, bez lásky, bez horoucnějšího polibku, bez jakéhokoli polibku vůbec, ba dokonce bez jakékoli pošetilosti!

Nezanechává nic, co by bylo dokladem jeho pozemské pouti, a jeho země mu neposkytla nic příjemného.

◦ Ale kdo ví, zda ti, kteří půjdou v jeho stopách, nebudou šťastnější? A hned si sám odpověděl: ale jak? Když nebyl sdílňný, když nic neřekl a nezachytil své vidiny, nedal jim ani tvar, ani náplň?

Bude toto následování k něčemu dobré? Přinese tato kontinuita nakonec jeho zemi nějaký prospěch? Jak je tomu dávno, kdy byly obětovány mnohem hodnotnější životy, než je jeho, a všechno zůstalo stejné, země je ve stejné nouzi, tísní a smutku.

Vzpomínal si, že před sto lety, zde, na téměř místě, kde je teď on, možná že i ve stejné kobce, byli věznění ušlechtilí a osvícení muži za to, že chtěli zlepšit tehdejší poměry své země. Možná že o tom jen přemýšleli, ale za své myšlenky trpěli. Bylo to k něčemu? Zlepšily se všeobecné podmínky? Na první pohled se zdá, že ano; avšak při podrobnějším zkoumání vyjde najevo, že ne.

Ti mužové, obžalováni ze zločinu tak odporného z hlediska zákonů té doby, byli souzeni celá dvě léta; a on, jenž se žádného zločinu nedopustil, nebyl ani vyslechnut, ani souzen: bude prostě popraven!

Byl dobrý, byl ušlechtilý, byl čestný, byl ctnostný —

on, jenž měl všechny tyto vlastnosti, půjde do hrobu bez doprovodu příbuzného, přítele, druha...

Kde jsou všichni?

Neuvídí už Ricarda Coração dos Outros, prostého a bezelstného ve své vášni pro kytaru? Bylo by tak dobré zhlédnout ho, aby po něm mohl poslat poslední vzkaz sestře, pozdrav černému Anastáciovi a své kmotřence! Nikdy je už neuvídí, nikdy!

A trochu si zaplakal.

Quaresma se však částečně mýlil. Ricardo se dověděl o jeho zatčení a usiloval o to, aby ho propustili. Dověděl se také o přesném důvodu uvěznění, ale neodradilo ho to. Plně si uvědomoval, že hodně riskuje, neboť rozhořčení z paláce proti Quaresmovi bylo všeobecné. Vítězství způsobilo, že vítězové postupovali nemilosrdně a krutě a onen jeho protest jim připadal jako snaha zmenšit hodnotu dosažených úspěchů. Neexistovalo už milosrdenství, ani náklonnost, ani úcta k lidskému životu; bylo nutné dát příklad takovým vražděním po tureckém způsobu, avšak potají, aby nastolená vláda nebyla už nikdy napadána ani se nestala předmětem sporu. To byla společenská filosofie té doby, která měla podobnou sílu jako náboženství i s jeho fanatiky, kněžimi a kazateli, a postupovala se zlobnou neústupností pevné víry, která se měla stát základem pro blaho mnoha lidí.

Ricarda to však neodstrašilo; hledal vlivné přátele. Když přišel na náměstí svatého Františka, potkal Genelicia, který se vracel ze mše za sestru tchyně poslance Castra. Byl oblečen jako vždy do tmavého redingotu, těžkého jako z olova. Genelicio už byl náměstkem ředitele a jeho práce spočívala v tom, že vymýšlel prostředky a způsoby, jak by se stal ředitelem. Bylo to dost obtížné; pracoval však na jednom spise — *Berní soudy v asijských zemích* —, jenž vynikal učeností a jenž mu snad vynese ono vysoké postavení, po jakém tolik bažil.

Když ho Ricardo spatřil, nezdržel se, aby za ním nepospíšil a neoslovil ho:

„Vážený pane doktore, dovolíte, jen na pár slov?“

Genelício se celý napřimil, a jelikož měl velmi špatnou paměť pro tváře prostých lidí, otázel se povýšeně:

„Copak si přejete, kamaráde?“

Coração dos Outros byl ve své uniformě „Jižního kříže“ a Genelíciovi nepřipadalo vhodné mít známost s nějakým vojínem. Zpěvák se domníval, že si jen nemůže vzpomenout a prostoduše se optal:

„Vy mě už, pane doktore, neznáte?“

Genelício přivřel trochu oči za svým namodralým vkikrem a suše řekl:

„Neznám.“

„Jsem Ricardo Coração dos Outros, zpíval jsem na vaší svatbě,“ řekl s ponížeností.

Genelício se ani neusmál, ani neprojevil radost, jen prohodil:

„Ach, to jste vy! Nu dobrá, co si přejete?“

„Nevíte, že pan major Quaresma je zatčen?“

„Kdo to je?“

„Ten, co byl sousedem vašeho pana tchána.“

„Ach, ten potrhlý... A co má být?“

„Chtěl jsem prosit, jestli byste mu nemohl nějak pomoci...“

„Nepletu se do těchto záležitostí, příteli. Vláda má vždycky pravdu. Buďte zdrav.“

A Genelício odcházel svým opatrným krokem, jako když chce ušetřit podrážky; Ricardo zůstal stát, rozhlížel se po náměstí a zadíval se na chodce, na nehybný pomník, nevzhledné domy, kostel... Všecko mu připadalo nevlídné, špatné nebo lhostejné; obličej lidí vypadaly kruté, a byl by se nejraději zoufale rozplakal, že nemůže zachránit přítele.

Pak si však vzpomněl na Albernaze a spěchal za ním.

Nebylo to odtud daleko, ale generál dosud v úřadě nebyl. Přišel až za hodinu, a když uviděl Ricarda, otázel se:

„Tak copak je?“

Zpěvák mu s velkým dojetím vylíčil bolestným hlasem celý případ. Albernaz si narovnal cvikr, zastrčil správně zlatou šňůrku za ucho a vřídlně řekl:

„Milý hochu, já nemohu... Víš, jsem stoupencem vlády, a kdybych šel prosit za nějakého vězně, vypadalo by to, že couvám... Je mi líto, ale... co se dá dělat? Jen trpělivě čekat.“

A ve své mírumilovné generálské uniformě sebevědomě vstoupil do útulné pracovny.

Důstojníci stále přicházeli a odcházeli; zvonily zvonky a poslové pobíhali sem a tam; a Ricardo mezi všemi těmi tvářemi hledal jednu, jež by mu mohla pomoci. Nikde ji neviděl a byl už zoufalý. Na koho se obrátit? Konečně si vzpomněl: velitel. A vydal se za plukovníkem Bustamantem do staré noclehárny, jež sloužila elegantnímu „Jižnímu kříži“ jako kasárny.

Oddíl byl stále ještě ve válečné pohotovosti. I když už v riodejaneirském přístavu vzpoura skončila, bylo nutné poslat posily na jih; proto nebyly oddíly rozpuštěny a jeden z určených k odjezdu byl i „Jižní kříž“.

Na mýdlem zastříkaném dvoře bývalé noclehárny pokračoval kulhavý podporučík ve své dřině při výcviku nováčků. „Na rá-měe... zbraň! Vpravoó — v bok!“

Ricardo vstoupil, rychle vyběhl po rozviklaných schodech staré ubikace, a hned jak se přiblížil k velitelově komůrce, zvolal: „S dovolením, pane veliteli!“

Bustamante byl ve špatné náladě. Ta záležitost s odjezdem do Paraná se mu nelíbila. Jak bude moci v zápalu bitev, při zmatku pochodů a ústupů dozírat na účetnictví oddílu? To je ale hloupost, poslat na pochod taky velitele, ten má zůstat někde stranou, aby mohl obstarávat a řídit účetnictví.

Přemýšlel právě o těchto věcech, když Ricardo žádal o dovolení vstoupit.

„Pojď dál,“ řekl.

Udatný plukovník si potahoval mohutný prokvetlý vous, blůzu měl rozepnutou a právě si doobul jednu botu, aby přijal podřízeného důstojně.

Ricardo vyložil svou žádost a čekal trpělivě na odpověď, která dlouho nepřicházela. Nakonec Inocencio, pokyvuje hlavou a pohlížeje na podřízeného se vši přísností, řekl:

„Jdi pryč, jinak tě dám sebrat! Ale hned!“

A energickým velitelským pohybem namířil prstem ke dveřím. Desátník neotálel. Na dvoře kulhavý cvičitel, veterán z paraguayské války, nadále se vši slavnostností zaplňoval prostor polorozbořené noclehárny hlasem svých rozkazů: „Na rámě... zbraň! Vpravo... v bok!“

Ricardo odcházel smutný a malomyslný. Případalo mu, že ve světě není přátelství ani láska. On, který vždycky ve svých popěvcích opěvoval oddanost, lásku, sympatie, viděl nyní, že takové city neexistují. Šel za věcmi nesku-tečnými, za chimérami. Zadíval se k vysokému nebi. Bylo tiché a klidné. Pohleděl na stromy. Palmy se pyšně vzpínaly a svým vysokým vzrůstem se snažily dosáhnout oblohy. Zadíval se na domy, kostely, paláce a připomněl si války, krev a bolesti, jimiž se to všechno musilo zaplatit. Tak se utvářel život, dějiny a hrdinství: násilím na druhých, útlakem a utrpením.

Brzy si však uvědomil, že musí zachránit přítele a že je proto nezbytné učinit další kroky. Kdo by tak mohl pomoci? Vzpomínal. Představoval si jednoho, druhého a nakonec si vzpomněl na Quaresmovu kmotřenku; vydal se tedy za ní do vily Královská vznešenost.

Přišel, vylíčil jí celý případ i své zlé obavy. Byla sama, protože manžel se snažil vytěžit něco z dobytého vítězství; neztrácel ani minutku a stále za někým chodil.

Olga si dobře představovala kmotřička, jeho věčné sny,

jeho něhu, tvrdošíjnost, s níž šel za svými myšlenkami, jeho duševní neposkvrněnost...

Zachvátila ji na chvíli veliká lítost, jež jí znemožnila něco podniknout. Zdálo se jí, že lítost postačí a že nějakým způsobem ulehčí kmotřičkovo utrpení; ale brzy ho viděla krvácejícího — jeho, tak ušlechtilého, tak dobrotivého; přemýšlela, jak by ho zachránila.

„Ale co dělat, drahý pane Ricardo, co dělat? Já nikoho neznám... Nemám žádné styky... Mé přítelkyně... Alice, žena doktora Brandãa, je pryč... Cassilda, Castriotova dcera, ta nemůže... Ach Bože, nevím!“

Poslední slova vyslovila zoufale. Oba zmlkli. Mladá žena, jež seděla, vzala hlavu do dlaní a její dlouhé perlové nehty se zabořily do černých vlasů. Ricardo stál celý zaražený.

„Co mám dělat, Bože můj?“ opakovala.

Poprvé cítila, že na světě existuje beznaděj. Ovládala ji stále silnější touha zachránit svého kmotřička; obětovala by všechno, ale bylo to nemožné, nemožné! Neexistoval žádný prostředek, nebylo žádné cesty. On musí kráčet k místu svého umučení, vystoupit až na svou Kalvárii bez naděje na zmrtvýchvstání.

„Snad váš pan manžel,“ řekl Ricardo.

Chvilí přemýšlela, zkoumajíc charakter svého manžela; brzy však správně usoudila, že jeho sobectví, jeho ctižádost a jeho kořistnická dravost nedovolí, aby v té věci cokoli podnikl.

„Ten ne...“

Ricardo nevěděl, co by měl poradit, a bezmyšlenkovitě se díval po nábytku a po černém vysokém horstvu, jež bylo vidět z místnosti, v níž byli. Chtěl nalézt nějaké řešení, nějakou radu, ale marně!

Mladá žena si dále zarývala prsty do svých černých vlasů a dívala se na stůl, o nějž se opírala lokty. Panovalo slavnostní ticho.

V tu chvíli zasvitlo Ricardovi radostí v očích a řekl:

„Kdybyste tak vy tam zašla...“

Zvedla hlavu; její oči se udiveně rozšířily a tvář ztuhla. Okamžik uvažovala, ale jen docela krátce, a pak pevně prohlásila:

„Půjdu.“

Ricardo zůstal sám a posadil se. Olga se šla převléknout.

Začal s obdivem přemýšlet o této ženě, která se z prostého přátelství pouštěla do tak riskantního podniku a jejíž duše smýšlela tak velkomyslně; cítil, že stojí daleko od tohoto našeho světa, od našeho sobectví, naší nízkosti, a celou ji zahrnul do své nesmírné vděčnosti.

Brzy byla připravena a ještě si v jídelně dopínala ručavičky, když vstoupil její manžel. Přicházel rozzářený, s velkým knírem a kulatou tváří plnou sebeuspokojení. Ani nedal najevo, že spatřil Ricarda, a hned šel k ženě:

„Odcházíš?“

Olga, rozpálená zoufalou touhou zachránit Quaresmu, živě přisvědčila:

„Ano.“

Armando se podívil, když ji slyšel mluvit tímto způsobem. Obrátil se na okamžik k Ricardovi a chtěl ho vyslychat, ale hned se autoritativně zeptal ženy:

„Kam jdeš?“

Žena hned neodpověděla, a doktor tedy vyzvídal na zpěvákovi:

„Co vy tady děláte?“

Coração dos Outros neměl chuť odpovídat; předvídal prudký výstup, jemuž chtěl zabránit; Olga ho však předešla:

„Doprovodí mě do Itamarati, jdu tam zachránit svého kmotříčka před smrtí. Už to víš?“

Zdalo se, že se manžel uklidnil. Myslel si totiž, že ji nějak přesvědčí a zabrání tomu, aby žena podnikla kroky tak nebezpečné jeho zájmům a ambicím. Řekl něžně:

„Neděláš dobře.“

„Pročpak?“ otázala se se zápałem.

„Budeš mě kompromitovat. Víš, že...“

Neodpověděla mu a chvíli se na něj zadívala svými velkýma očima, plnýma posměchu; jednu, dvě minuty se na něho tak dívala, trochu se usmála a řekla:

„To je to! Já, pořád jen já, a zase jen já, já vždy a všude... Na nic jiného nemyslíš... Život je stvořen pro tebe, všichni musí žít jen pro tebe... Je to k smíchu! Takže já (teď říkám taky já) nemám právo obětovat se, dokázat své přátelství, mít ve svém životě nějaký vyšší cíl? To je zajímavé! Já nejsem nic, neznamenám nic! Jsem jen kus nábytku, ozdoba, nesmím mít známé, nesmím mít přátele, nesmím mít charakter? Hleďme!...“

Mluvila hned pomalu a ironicky, hned zase rychle a vášnivě; manžel nevycházel z úžasu. Jejich životy byly od sebe tolik vzdáleny, že by nikdy nebyl předpokládal, že je něčeho podobného schopna. To je tedy to děvče? Ten bibelot? Kdo ji takovýmto věcem naučil? Chtěl ji odzbrojit ironií a řekl s úsměvem:

„Jsi snad na divadle?“

Hned mu odpověděla:

„Jestliže se pouze na divadle dějí velké věci, tak jsem.“

A důrazně dodala:

„Stane se, jak ti říkám: jdu a jdu, protože musím, protože chci, protože je to mé právo.“

Uchopila slunečník, upravila si závoj a slavnostně odešla, nebojácná, vznešená a ušlechtilá. Manžel nevěděl, co má dělat. Zůstal ohromený, zkoprnělý a ztichlý ji viděl vycházet bránou ven.

Brzy byla v paláci v Široké ulici. Ricardo tam s ní nešel; nechal ji tam jít samotnou s tím, že na ni počká na Svatoanenském poli.

Stoupala po schodech. Bylo tam nesmírně hlučno, stále někdo přicházel a odcházel. Všichni se chtěli ukázat Flo-

rianovi, chtěli ho pozdravit, podat důkaz své oddanosti, dokázat své služby, všichni se chtěli objevit jako spoluúčastníci jeho vítězství. Použili všech prostředků, všech plánů, všech postupů. A diktátor, dříve tak přístupný, se choval vyhýbavě. Někteří mu dokonce chtěli líbat ruce jako papeži nebo císaři; a jemu se už hnusilo takové pochlebování. Kalif se nepovažoval za posvátného a oškvlivlo se mu to.

Olga oslovila několik nižších úředníků a prosila je, zda by ji maršál přijal. Bylo to bezvýsledné. Konečně se jí podařilo promluvit s nějakým tajemníkem či pobočníkem. Když mu vysvětlila, proč přišla, jeho bledý obličej se protáhl a zpod víček mu šlehl pohled ostrý jako meč:

„Kdo, Quaresma?“ řekl. „To je zrádce! Lump!“

Pak, jako by litoval své prudkosti, dodal jemněji:

„Není to prosím možné. Maršál vaší prosbě nevyhoví.“

Nečekala ani, až větu dokončí. Pyšně se napřímila, obrátila se k němu zády a zastyděla se, že šla prosit, že se ponížila, že poskvrnila kmotříčkovu morální velikost svou žádostí. Posuzovala-li kvalitu těchto lidí, bylo lépe nechat Quaresmu opuštěného zemřít hrdinskou smrtí na kterémkoli ostrově, ale beroucího si s sebou do hrobu zcela neporušenou hrdost, jemnost, mravní velikost, neposkvrněnou žádnou přímlovou, jež by zmenšila nespravedlnost jeho smrti, jež by utvrdila jeho katy ve víře, že měli právo ho zabít.

Vyšla na ulici a pomalu kráčela. Rozhlížela se po nebi, po okolí, po stromech na předměstí Santa Teresa a vzpomněla si, že se těmito končinami toulaly divošské kmeny a že jeden z jejich pohlavárů se pyšnil tím, že má v sobě krev deseti tisíc nepřátel. To bylo před čtyřmi stoletími. Znovu se rozhlédla po nebi, po širém kraji, zahleděla se na stromy v Santa Terese, na domy, kostely; viděla, jak přejíždějí tramvaje; hvízdla lokomotiva; vůz, tažený hezkým spřežením, předejel Olgu, když se už blížila k Svato-

anenskému poli... Mnoho se už změnilo. Čím byl dřív ten park? Snad bažinou. Změnil se vzhled, utváření půdy, možná že i podnebí... Budeme čekat dál, pomyslíla si; a šla klidně vstříc setkání s Ricardem Coração dos Outros.

Todos os Santos (Rio de Janeiro) leden—březen 1911

Strana

- 15 — *Le grand inconvénient* — fr.: Velká nevýhoda skutečného života a to, co tento život činí člověku hlouběji založenému nesnesitelným, spočívá v tom, že uplatňujeme-li v něm ideální zásady, dobré vlastnosti člověka se stanou chybami, takže velmi často spíše neuspěje v životě člověk po všech stránkách dokonalý než ten, kdo se řídí sobectvím a vulgární rutinou.
- 21 — *Neves* — José Joaquim d'Andrade Neves (1807—1869), slavný brazilský generál, hrdina paraguayské války.
- 22 — *Arte y diccionario de la lengua guaraní o más bien tupí* — špaň.: Nauka a slovník jazyka guaranijského nebo spíš tupijského.
Ubiražara — indiánský hrdina stejnojmenné povídky od José de Alencara.
- 24 — *Coração dos Outros* — (čti: kurasáu duzótruš), česky doslova: „Srdce druhých“ — příjmení, jímž se autor snažil naznačit zpěvákovu dobrosrdečnost; podobně Quaresma znamená česky „půst“.
- 25 — *ulice Ouvidor* — jedna z nejživějších riodejaneirských ulic v té době.
- 27 — *petit-pois* — fr.: mladý hrášek.
guando — jihoamerická luštěnina, druh fazol.
- 29 — *Bilac* — Olavo Brás Martins dos Guimarães Bilac (1865—1918), významný brazilský básník, řečník a novinář.
- 32 — *Cardim* — páter Fernão Cardim, jezuita, misionář v Brazílii (1550?—1625)
Nóbrega — páter Manuel da Nóbrega (1517—1570), proslulý jezuita, který zakládal brazilská města a je znám i svou zajímavou korespondencí.
- 34 — *válka s Paraguayí* — krvavá válka v letech 1865—70, kterou vedla Brazílie společně s Argentinou a Uruguayí proti paraguayskému diktátorovi Lópezovi; skončila porážkou Paraguaye a jejím strašlivým hospodářským úpadkem.

- Turenne* — Henri de Latour d'Auvergne, vikomt de T. (1611—1675), francouzský maršál, významný vojevůdce.
- Gustav Adolf* — Gustav II. Adolf Vasa (1594—1632), švédský panovník, který se proslavil jako vojevůdce ve třicetileté válce.
- 42 — *Tupinambové* — velký indiánský národ žijící v severní Brazílii.
- 45 — *Mistral* — Frédéric Mistral (1830—1914), slavný provensálský básník, jehož dílo znamená vyvrcholení novoprovensálské poezie. Roku 1904 dostal Nobelovu cenu.
- 46 — *maracá* — chřestítka, kterého Indiáni užívali při náboženských nebo válečných slavnostech.
- inúbia* — indiánská válečná trubka.
- Léry* — Jean de Léry, francouzský teolog (1534—1611), který se zúčastnil v r. 1556 cesty do Brazílie, aby tam s několika jinými hugenoty obracel domorodce na víru (bylo to v době, kdy Brazílie byla okupována Francouzi). V roce 1578 píše v Ženevě slavné dílo *Cesta do Brazílie*, v němž shromáždil výsledky svého studia indiánských kmenů.
- 55 — *Pórtu Alegre* — brazilský generál, který se vyznamenal ve válce s Paraguají.
- Caxias* — Luís Alves de Lima e Silva, vévoda z Caxiasu (1803—1880), významný brazilský státník a vojevůdce.
- Curupaití* — pevnost proslulá z paraguayské války.
- solo* — hra s piketovými kartami podobná tarokům.
- 69 — *non capisco* — it.: nerozumím.
- 70 — *che* — it.: tak co?
- tutti* — it.: všichni.
- ma che cosa!* — it.: ale co je to za nápad?
- per la madonna!* — it.: Matko boží!
- 75 — *Pinel Philippe* (1745—1826) a *Esquirol Jean Etienne* Dominique (1772—1840), franc. psychiatři.
- 91 — *abacateiro* — tropický ovocný strom.
- 93 — *jabuticaba* — plod tropického ovocného stromu z čeledi myrtovitých, podobá se černé třešni.
- 96 — *Cincinnatus* — Quintius Lucius, římský státník a vojevůdce, narodil se kolem r. 520 před n. l. Vypráví se o něm, že po skončení úřední činnosti rád pracoval na svém hospodářství.
- 106 — *Caldas* — António Pereira de Sousa Caldas (1762—1814), jeden z nejvýznačnějších brazilských lyrických básníků.
- 111 — *Mitre* — Bartolomé Mitre, argentinský generál, který se zúčastnil po boku Brazílie a Uruguaye války s Paraguají.
- 112 — *Humaitá* — bývalá paraguayská pevnost na levém břehu řeky Paraguaye; r. 1868 se vzdala spojencům.
- 118 — *maršál Deodoro* — Deodoro Manuel da Fonseca (1827—1892), brazilský politik; v roce 1890 byl zvolen prvním brazilským prezidentem, ale za několik měsíců se svého úřadu vzdal.
- maršál Floriano* — Floriano Peixoto (1842—1895), brazilský generál, stal se druhým brazilským prezidentem.
- 121 — *alqueire* — brazilská plošná míra, jejíž rozsah se v různých krajích liší; ve střední Brazílii je to 48.400 m².
- 129 — *La Bruyère* — Jean de la Bruyère (1645—1696), francouzský spisovatel, znamenitý pozorovatel lidských povah; své postřehy zpracoval do drobných uměleckých útvarů a vydal je v souborném díle pod názvem „Charaktery“.
- 140 — *Saint-Hilaire* — Geoffroy Saint-Hilaire (1772—1844), francouzský zoolog.
- 147 — *Turgot* — Anne Robert Jacques Turgot (1727—1781), francouzský státník, staral se o povznesení venkovského obyvatelstva, provedl daňovou úpravu a pozemkovou reformu.
- Sully a Jindřich IV.* — Maximilien de Béthune, baron de Resny, vévoda de Sully (1560—1641), slavný francouzský státník a rádce krále Jindřicha IV. (1553—1610).
- 149 — *Rio-Branco* — José Maria da Silva Paranhos, později vikomt de Rio-Branco (1819—1880), významný brazilský státník, velmi se zasloužil o zrušení otroctví v Brazílii.
- 152 — *Vitor Meireles* — (1832—1903), slavný brazilský malíř historických výjevů; známá jsou především dvě jeho velká plátna s náměty z války s Paraguají: „Riachuelo“ a „Humaitá“.
- 154 — *Fouquier-Tinville* — francouzský jakobín (1747—1795), který se stal r. 1793 veřejným žalobcem a proslul neoblomnou tvrdostí proti všem nepřátelům revoluce.
- 158 — *Paul de Kock* — ve své době velmi populární francouzský autor přečetných humorných a sentimentálních příběhů z pařížského života (1793—1871).
- 167 — *Sulla* — Lucius Cornelius Sulla Felix (137—78 před n. l.), římský diktátor.
- 169 — *Colbert* — Jean Baptiste Colbert (1619—1683), francouzský

- státník; který mimo jiné reformoval finanční systém (zjednodušil způsob vybírání daní a zrušil mnohá cla).
- Augereau — Pierre François Charles Augereau (1757—1816), francouzský maršálek z napoleonských válek.
- 173 — *Itamarati* — bývalé sídlo presidentů Brazilské republiky.
- 178 — *páter Vieira* — António Vieira (1608—1697), portugalský jezuita, který žil i v Brazlii a proslul i jako důsledný obhájce Indiánů. V literatuře je znám jako autor slohově neobyčejně vybroušených „Kázání“ a obsáhlé „Korespondence“.
- doctor Krvežiznivý* — postava z Lesageova románu „Gil Blas ze Santillany“, nadutý a omezený lékař, který na všechny nemoce předepisuje pouštění žilou a horkou vodu.
- 231 — *Fustel de Coulanges* — francouzský historik (1830—1889), který se zabýval především studiem života národů antických.
- Franche-Comté* — stará francouzská provincie při švýcarských hranicích, která patřila jeden čas i Habsburkům a pak Španělsku, než byla r. 1678 definitivně přičleněna k Francii.
- Cisplatina* — portugalská koloniální provincie, která byla později připojena k Uruguayi.

OBSAH

Kritik brazilské společnosti (Zdeněk Hampl) 7

SMUTNÝ KONEC SNAZIVÉHO POLICARPA

Část první

I Lekce na kytaru	17
II Radikální reformy	31
III Geneliciova novinka	46
IV Katastrofální důsledky jedné žádosti	61
V Bibelot	74

Část druhá

I V „Zátiší“	89
II Růže a trny	102
III Goliáš	116
IV „Buďte energický — jedu hned“	133
V Trubadúr	148

Část třetí

I Vlastenci	165
II Ty jsi, Quaresmo, snílek	181
III ... a hned se tiše vrátili...	197
IV Ostrov Boqueirão	212
V Kmotřenka	229

Vysvětlivky	243
-------------	-----

SVĚTOVÁ ČETBA

Svazek 446

Řídí Jiřina Zumrová

LIMA BARRETO

SMUTNÝ KONEC
SNAŽIVÉHO POLICARPA

Z portugalského originálu Triste Fim de Policarpo Quaresma, který vydala Editôra Brasiliense, São Paulo 1956, přeložila a vysvětlivkami opatřila Jarmila Vojtíšková. Předmluvu napsal Zdeněk Hampl. Graficky upravil František Muzika.

Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., jako svou 3104. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1974. Odpovědný redaktor Eduard Hodoušek.

Vytiskl Mír, novinářské závody, n. p., závod 1, Praha 1, Václavské nám. 15. 12,76 autorských archů, 13,09 vydavatelských archů. Vydání první. Náklad 2500 výtisků. 605 22 825

01-029-74
13/34 — Kartonované 13,50 Kčs